8. BASKI

OLAĞAN PSİKOPATLAR

ERMİŞLER, CASUSLAR VE SERİ KATİLLERDEN HAYAT DERSLERİ

KEVIN DUTTON

ÇEVİRİ: CEM DURAN

domingo

PSİKOPAT. Bu kelimeyi duyar duymaz katiller, sapıklar, intihar bombacıları üşüşüyor zihnimize.

Ama filmlerdeki emsallerinin aksine, gerçek hayatta her psikopat şiddet yanlısı veya suça meyilli değil. Yeni araştırmalar her on CEO'dan birinin psikopat olduğunu söylüyor. Gülerek "Bilmem mi!" diyorsanız ekleyelim; cerrahlar, avukatlar, gazeteciler ve politikacılar arasında da psikopatlık hayli **olağan**. Psikopatların dünyasına yapacağınız bu afallatıcı yolculukta, Oxford Üniversitesi'nden **Prof. Kevin Dutton**, psikopatik eğilimlerin insanın doğasında olduğunu ortaya koyarken, toplumun da daha önce hiç olmadığı kadar psikopatlaştığını savunuyor. Zira korkusuzluk, kendine güven, cazibe, acımasızlık ve odaklılık gibi psikopatlarda öne çıkan özellikler 21. yüzyılda **başarı** kelimesinin üzerine terzi dikimi ceket gibi oturuyor.

Kevin Dutton, yüksek güvenlikli hastanelerin psikopati koğuşları, Budist tapınakları –kapaktaki "ermiş" kelimesi maalesef nedensiz kullanılmadı– ve komando eğitim kampları gibi yalnız özel izinle girilebilen sıra dışı yerlerde bizzat yaptığı gözlemleri, beyin taraması gibi gelişmiş yöntemler ve benzeri bilimsel araştırmalarla harmanlayarak, başarılı bir cerrahla seri katil arasındaki çizginin aslında nasıl da ipince olduğunu gözlerimizin önüne seriyor.

Her sayfası kışkırtıcı önermelerle dolu *Olağan Psikopatlar*, bizi o hep hor gördüğümüz, ama yeri geldiğinde faydalanmaktan da çekinmediğimiz **karanlık yanımız** ile tanıştırıyor.

"Tedirgin edici ama fazlasıyla da eğlenceli. 2012'nin atlanmaması gereken 20 kitabından biri."

SLATE

domingo
www.domingo.com.tr

ISBN: 978-605-4729-05-0
22 TL

YAZAR HAKKINDA

Profesör Kevin Dutton, Oxford Üniversitesi, Magdalen Koleji, Calleva Evrim ve İnsan Bilimleri Araştırma Merkezi'nde araştırmacı psikolog olarak çalışmakta. Kraliyet Tıp Derneği ve Psikopati Bilimsel Araştırma Cemiyeti üyesi olan Dutton, aynı zamanda *Flipnosis: The Art of Split-Second Persuasion* adlı ünlü kitabın yazarı. Yazı ve araştırmaları *Scientific American Mind, New Scientist, Guardian, Psychology Today* ve *USA Today*'de yayımlandı. İngiltere'de, Oxford'da yaşıyor.

OLAĞAN PSİKOPATLAR

OLAĞAN PSİKOPATLAR

ERMİŞLER, CASUSLAR VE SERİ KATİLLERDEN HAYAT DERSLERİ

KEVIN DUTTON

ÇEVİRİ: CEM DURAN

domingo

domingo

OLAĞAN PSİKOPATLAR
KEVIN DUTTON

Özgün ismi: The Wisdom of Psychopaths
© 2012, Kevin Dutton

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif Ajansı
aracılığıyla alınmıştır.

Türkçe yayın hakları:
© 2013 Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Sertifika No: 12746
Domingo, Bkz Yayıncılık markasıdır.

Çeviri: Cem Duran
Editör: Mustafa Çevikdoğan
Kapak Tasarımı: Ayşe Nur Ataysoy
Sayfa Uyarlama: Bahadır Erşık

ISBN: 978 605 4729 05 0

1. Baskı: Şubat 2013
8. Baskı: Kasım 2016
Elma Basım Yayın ve İletişim Hizm. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Halkalı Caddesi No: 164 B-4 Blok
34295 Sefaköy Küçükçekmece İstanbul
Tel: (212) 697 30 30 Sertifika No: 12058

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Şahkulu Mah. Büyük Hendek Cad. Brot Apt. No: 4/10
Beyoğlu İstanbul
Tel: (212) 245 08 39
e-posta: domingo@domingo.com.tr

www.domingo.com.tr

John Richard Dutton anısına

Zihin, neresi olmak isterse orasıdır; kendi içinde cehennemi cennete, cenneti de cehenneme dönüştürebilir.

–JOHN MILTON, *KAYIP CENNET* (1667),
1. Kitap, dize 254-5

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
xi

YAZARIN NOTU
xxi

BİR
AKREP YÜKSELİYOR
3

İKİ
GERÇEK PSİKOPAT AYAĞA KALKABİLİR Mİ LÜTFEN?
35

ÜÇ
CARPE NOCTEM - GECEYİ KUCAKLA
73

DÖRT
PSİKOPATLARIN BİLGELİĞİ
101

BEŞ
BENİ PSİKOPAT YAPAR MISIN?
135

ALTI
YEDİ ÖLÜMCÜL ANAHTAR
169

YEDİ
SÜPER-UYANIKLIK
197

NOTLAR
236

TEŞEKKÜR
263

DİZİN
266

ÖNSÖZ

Benim peder bir psikopattı. Bugün geçmişe bakıp böyle bir şey söylemek biraz garip geliyor, ama öyleydi gerçekten. Hiç şüphem yok. Çekici, korkusuz ve acımasız – ama asla şiddete başvurmazdı. Vicdan konusunda Jeffrey Dahmer'ın buz kutusuyla* yarışırdı. Kimseyi öldürmedi, kimseyi vurmadı. Ama birkaç kez voliyi vurduğu oldu.

Her şeyi genlerin belirlemiyor olması ne güzel, değil mi?

Ayrıca istediği şeyi elde etme konusunda özel bir yeteneği vardı babamın. Çoğunlukla öylesine söylenmiş gibi görünen bir sözle becerirdi bunu. Ya da ne istediğini belli eden tek bir yüz ifadesiyle. Bazen insanlar onu *Only Fools and Horses* dizisindeki Del Boy karakterine benzetirlerdi. Ki benziyordu da gerçekten. Hareketleri bile benzerdi – üstelik o da bir pazarcıydı.

Only Fools and Horses bizim evde çekilmiş gibiydi.

Bir keresinde babamın Londra'nın doğu yakasındaki Petticoat sokak pazarında, bir araba dolusu günlüğü satmasına yardım ettiğimi hatırlıyorum. On yaşındaydım ve bir okul günüydü. Söz konusu defterler özel üretimdi fakat sadece 11 aydan oluşuyorlardı.

"Bunları satamazsın," diye itiraz ettim. "Ocak ayı yok!"

"Biliyorum," dedi. "Senin doğum gününü bu yüzden unuttum."

---

* Jeffrey Lionel Dahmer, kurbanlarına ait uzuvları buzdolabında saklamıştı. (y.n.)

"Hanımlar, beyler! On bir aylık günlüklere sahip olmak için eşsiz bir fırsat... İki alana bir bedava kampanyamıza katılın ve önümüzdeki yıl fazladan bir ay, bedava kapınıza gelsin..."

Tüm parti malı orada erittik.

Babamın modern yaşam için ideal kişiliğe sahip olduğunu düşünmüşümdür hep. Bir kez olsun panikleldiğini görmedim. Bir kez olsun soğukkanlılığını yitirdiğine rastlamadım. Öfkeden kanın beynine sıçradığı bir an olmadı hiç. Üstelik buna yol açabilecek onca olaya rağmen.

"Korkunun, yırtıcı hayvanlardan korunmak için insanların geliştirdiği bir savunma mekanizması olduğu söylenir," demişti bana bir keresinde. "Ama ortalıkta pek kılıç dişli kaplan göremiyoruz, öyle değil mi evlat?"

Haklıydı. Kesinlikle ben de hiç görmemiştim. Olsa olsa birkaç yılan görmüşlüğüm vardı. Fakat *asıl yırtıcıların* kim olduğunu herkes biliyordu.

Babamın bu sözünü, o alışık olduğumuz beylik laflarından biri diye geçiştirmiştim. Millete kaktırdığı dandik mallardan pek bir farkı yoktu. Ama yıllar sonra dönüp baktığımda, yaşlı kurdun bu sözünde aslında derin bir biyolojik gerçek olduğunu görüyorum. Öyle ki, günümüz evrimsel psikologlarının savunduğu şeyin tam da üstüne basmıştı. Görünüşe göre, biz insanlar, gerçekten de korkuyu, yırtıcı hayvanlardan korunmak için bir hayatta kalma mekanizması olarak geliştirmişiz. Örneğin –beynin duygu düzenleme müdürlüğü diyebileceğimiz– amigdalasında hasar meydana gelen maymunlar, yerdeki kobraları ellerine almak gibi pek de akıllıca sayılmayacak hareketler yapabiliyorlar.

Fakat aradan milyonlarca yıl geçti ve her köşede bir vahşi hayvanın kol gezdiği dönemler geride kaldı. Bu yüzden aynı korku mekanizması günümüz koşulları için aşırı tepkisel olabiliyor. Ayağını sürekli fren pedalının üstünde tutan gergin bir şoför gibi gerçekte olmayan tehlikelere tepki gösterip

bizi mantıksız kararlar vermeye sevk edebiliyor.

"Buzul çağında hisse senedi diye bir şey yoktu," diyor Carnegie Mellon Üniversitesi'nden ekonomi ve psikoloji profesörü olan George Loewenstein. "İnsanoğlu hastalık derecesinde ihtiyatlı. Duygularımızı yönlendiren mekanizmaların çoğu modern hayata uyum sağlayamamış."

Ben babamın ifadesini yeğliyorum.

Modern insanın riskten kaçınma eğiliminin hastalık derecesinde olduğu gerçeği, bunun eskiden de böyle olduğu anlamına gelmiyor elbette. Hatta günümüzde klinik vaka derecesinde ihtiyatlı olanların –örneğin kaygı (anksiyete) bozukluğu olanların– iyi bir özelliği aşırıya kaçırmış olduklarını söyleyebiliriz. Evrimsel biyologların iddiasına göre, atalarımızın yaşadığı çağlarda tehlikelere karşı aşırı ihtiyatlı olan bireyler, yırtıcılara karşı olan mücadelemizde kilit bir role sahiptiler. Bu açıdan bakıldığında, kaygılı olmanın bir zamanlar çok önemli bir uyumsal avantaj olduğu anlaşılıyor. Çalılıkların arasındaki hışırtılara ne kadar duyarlı olursanız, kendinizin, ailenizin ve yakınınızdaki diğer grup üyelerinin hayatta kalma şansınız o kadar artıyordu. Bugün dahi, kaygılı insanlar tehlikeyi hissetme konusunda diğerlerinden daha başarılılar. Örneğin bilgisayar ekranındaki mutlu veya ifadesiz yüzlerin arasına yerleştirilmiş sinirli bir yüzü diğerlerimizden çok daha hızlı fark edebiliyorlar. Gece vakti yabancısı olduğunuz bir muhitte yalnız başınıza dolaşmaya çıkarsanız, size destek olması anlamında hiç de fena bir vasıf sayılmaz. Kaygılı olmanın bazen büyük faydaları olabilir.

Zihinsel bozuklukların, verdikleri sıkıntıların yanında ara sıra beklenmedik yararlar da sağlayabiliyor olmaları yeni bir fikir değil elbet. 2400 yıl önce filozof Aristotales'in dediği gibi, "İçinde bir parça delilik barındırmayan deha yoktur." *Yağmur Adam* ve *Akıl Oyunları* gibi filmler sağ olsun, otizm ve şizofreni söz konusu olunca "deha" ve "delilik" kavramlarının bir arada olmasını yadırgamıyoruz artık. Nörolog ve

akıl hastalıkları uzmanı Oliver Sacks, *Karısını Şapka Sanan Adam* adlı kitabında "ikizler" ile ilgili ünlü bir anekdota yer verir. O zamanlar 26 yaşında olan ileri derecede otistik kardeşler John ve Michael, bir enstitüde kalmaktadırlar. Bir kutu kibrit yere saçıldığında, ikisinin ağzından da aynı söz çıkar: "111". Sacks kibritleri toplar ve saymaya başlar...

Benzer şekilde, artık klişe haline gelen, dâhi ama acılar içindeki sanatçı tiplemesi de boşuna değildir. Ressam Vincent van Gogh, dansçı Vaslav Nijinsky ve (sonradan bahsedeceğimiz) "oyun kuramı"nın babası John Nash – üçü de psikoz hastasıydılar. Tesadüf mü dersiniz? Budapeşte Semmelweis Üniversitesi'nden araştırmacı Scabolcs Kéri öyle düşünmüyor. Kéri, hem şizofreniyle hem de yaratıcılıkla ilişkilendirilebilecek bir genetik polimorfizm keşfetmişe benziyor. "Neuregulin 1" adı verilen bir gendeki tek-harflik belirli bir DNA farklılığı, daha önceden hem psikozla hem de zayıf hafıza ve eleştiriye aşırı hassaslıkla ilişkilendirilmişti. Kéri, bu farklılığın iki kopyasını birden taşıyan bireylerin, tek kopya taşıyan veya hiç taşımayan bireylere oranla yaratıcılık testlerinde çok daha yüksek puanlar aldıklarını bulguladı. Ayrıca tek kopya taşıyanlar da hiç taşımayanlara oranla genel olarak daha yaratıcı oluyorlardı.

Bunalımın bile avantajları var. Son araştırmalara bakacak olursak, umudunu yitirmek insanların daha sağlıklı düşünmelerini sağlıyor; ayrıca dikkatlerini yoğunlaştırmalarına yardım ediyor ve sorun çözme becerilerini geliştiriyor. New South Wales Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olan Joe Forgas çok yaratıcı bir deney yaptı: Sydney'deki küçük bir kırtasiyecide, kasanın yanındaki tezgâha oyuncak askerler, plastik hayvanlar ve minyatür arabalar gibi ıvır zıvır şeyler yerleştirdi. Dükkândan çıkan müşterilerin, tezgâhtaki ürünlerden hatırlayabildikleri kadarını saymalarını isteyerek hafızalarını test etti. Fakat işin içinde bir bityeniği vardı: havanın kapalı ve yağmurlu olduğu günlerde Forgas dükkânda

Verdi'nin "Requiem"ini çaldı; güneşli günlerdeyse Gilbert ve Sullivan'ın neşeli parçalarını.

Sonuçlar bundan daha açık olamazdı. İç karartıcı ortamda bulunan insanlar, ürünleri diğerlerinden neredeyse dört kat daha iyi hatırlamıştı. Yağmur onları mutsuzlaştırmış, bu mutsuzlukları onların daha dikkatli olmalarını sağlamıştı.

Kısadan hisse: İyisi mi, güzel havalarda para üstünü saymazlık etmeyin.

Ruhsal bozukluklar bulvarında dolaşırken, bardağın dolu tarafı veya teselli ödülü olarak değerlendirebileceğimiz, şöyle veya böyle bir fayda sağlayan bir yön illa ki çıkıyor. Saplantılı (obsesif kompulsif) kişilik bozukluğunuz mu var? Gazı asla açık unutmazsınız. Paranoyak mısınız? Alta küçücük yazılmış yazıları okumadığınız için hüsrana uğrama riskiniz ortadan kalkar. Korku ve keder –kaygı ve bunalım– evrensel olarak tüm kültürlerde görülen beş temel duygudan* ikisini oluşturur ve hepimiz hayatımızın hiç olmazsa belli bir döneminde bu duyguları mutlaka hissetmişizdir. Ancak bir grup var ki bu genellemeye bir istisna teşkil ediyor. Onlar en zor ve sıkıntılı koşullarda bile bu iki duyguyu hissetmiyorlar. Psikopatlar. Bir psikopat gazı açık bıraktığını bilse bile endişelenmez.

Peki, bunda bardağın dolu tarafı nerede?

Bu soruyu bir psikopata soracak olursanız, büyük olasılıkla size asıl deli olan sizmişsiniz gibi bakacaktır. Çünkü psikopat için boş taraf yoktur, sadece dolu taraf vardır. Başkası olsa, bir yılda 11 değil, 12 ay olduğu acı gerçeğini kabul edip, o günlükleri kimse almaz diye düşünürdü. Ama babam öyle düşünmemişti. Hatta tam tersine; ona göre bu, satışı kolaylaştıran bir fırsattı.

Babam tek örnek değil şüphesiz. Araştırmalarım sırasın-

* Diğer üç temel duygu kızgınlık, mutluluk ve tiksinmedir. Altıncı bir temel duygu olarak "şaşırma"nın listeye eklenip eklenmemesi konusunda görüş aykırılıkları bulunuyor.

da yaşamın her alanından sayısız psikopatla tanıştım. Ayrıca kayıtlara geçmesi açısından, hepsinin bizim aileden olmadığını da belirteyim. Kapalı kapılar ardında Hannibal Lecter'larla ve Ted Bundy'lerle tanıştım: merhamet ve vicdan duyguları olmayan, aklınıza gelebilecek her türlü psikopatın evine çatkapı gelip sofrasına oturabilecek, bu işin liste başı isimleriyle. Gelgelelim, topluma zarar vermek şöyle dursun, hizmet eden, onu koruyan ve zenginleştiren psikopatlarla da tanıştım: cerrahlar, askerler, casuslar, işadamları, hatta –söylemeye dilim varmıyor– avukatlarla.

"Burnun havada olmasın. Ne kadar iyi olursan ol. Geldiğini göremesinler," diye öğüt veriyordu *Şeytanın Avukatı* filminde başarılı bir hukuk şirketinin baş avukatı rolündeki Al Pacino. "İşin sırrı burada dostum – kendini küçük göster. Cahil ol. Sakat ol. Düşük zekâlı ol. Cüzamlı ol. Ucube ol. Bak bana – daha ilk günden küçümsendim." Pacino, şeytan rolündeydi. Ve taşı tam gediğine koyuyordu. Psikopatların ortak bir özelliği varsa, o da paravanlarının arkasında acımasız bir yırtıcının buz gibi soğuk kalbi çarpıyor olmasına rağmen, kendilerine sıradan insan havası verme konusundaki dört dörtlük becerileridir.

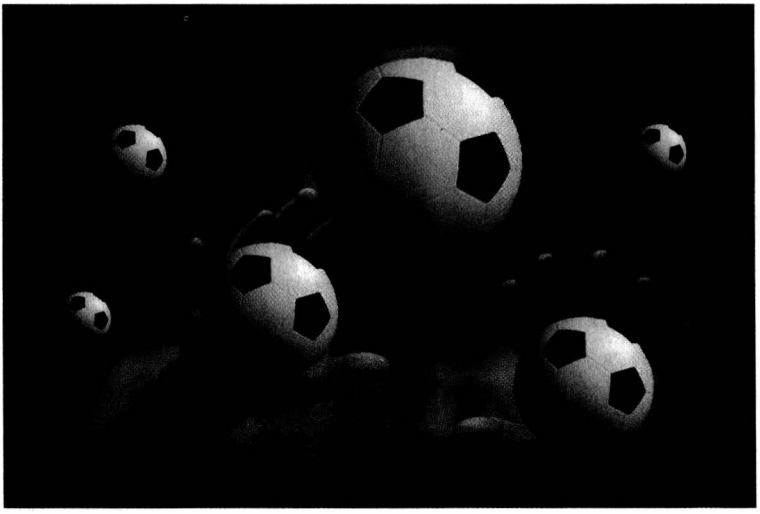
Olağanüstü başarılı genç bir avukatın bana Thames Nehri'ne bakan teras katının balkonunda söylediği üzere: "İçimin derinliklerinde bir seri katil saklanıyor. Fakat ben onu kokainle, Formula 1'le, hayat kadınlarıyla ve lamba altında çapraz sorgularla hoşnut tutuyorum."

Çaktırmadan balkonun kenarından uzaklaşıyorum.

Genç avukatla yaptığımız bu havadar sohbet –ki sonradan beni sürat teknesine bindirerek nehirden otelime bıraktı–, psikopatlarla ilgili geliştirdiğim bir kurama ışık tutar nitelikte: yanılsamaları etkileyici bulduğumuz için ister istemez psikopatlardan da etkileniyoruz. Dıştan bakıldığında normal gibi gözüken, ama yakından incelenince altından bambaşka gerçekler çıkan şeyler ilgimizi çekiyor. Karıncam-

sı yengeç-örümcek (amyciaea lineatipes), avladığı karıncaları taklit eden bir eklembacaklıdır. Kurbanı, sandığı kadar iyi bir karınca sarrafı olmadığının ayrımına vardığında, artık iş işten geçmiş olur. Görüştüğüm kişilerin çoğu, bunun nasıl bir duygu olduğunu gayet iyi biliyordu. Ve inanın bana, onlar şanslı olanlardı.

Alttaki resme bakın. Kaç tane futbol topu görüyorsunuz? Altı mı? Bir daha bakın. Hâlâ altı mı? xx. sayfanın altında cevabı bulabilirsiniz.

Psikopatlar da böyledir işte. Dıştan bakınca gayet candandırlar; cazibeleri, karizmaları ve dikiş izleri belli olmayan psikolojik kamuflajlarıyla dikkatimizi dağıtarak "gerçek renklerini" –gözlerimizin önünde duran anormalliği– fark etmemizi engellerler. Baş döndürücü, hipnotik kişilikleri bizi amansızca içlerine çeker.

Gene de şeytanın ve Londralı havalı çırağının ima ettiği üzere, psikopatlık faydalı da olabilir. En azından dozu kaçırılmadığı sürece. Psikopatlık, tıpkı kaygı, bunalım ve di-

ğer psikolojik bozukluklar gibi, bazen uyumsal bir avantaja dönüşebilir. İleride göreceğimiz gibi, psikopatların –başta kişisel cazibe ve kimliğini gizleme dehası olmak üzere– çok çeşitli becerileri vardır. Bunlar, nasıl kullanılacakları ve dizginlenecekleri öğrenildikten sonra, sırf iş hayatında değil, günlük hayatta da ciddi yarar sağlayabilirler. Psikopatlık güneş ışığı gibidir. Gereğinden fazla altında kalırsanız grotesk ve kanserojen bir sonla karşılaşabilirsiniz. Kontrollü olup ideal seviyeyi aşmadığınızda ise esenliğinize ve yaşam kalitenize önemli artılar sağlayabilir.

İlerleyen bölümlerde bu özellikleri ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Ve bunları kendi psikolojik beceri repertuvarımıza katmanın yaşamlarımızı nasıl çarpıcı biçimde değiştirebileceğini göreceğiz. Elbette psikopatların yaptıklarını yüceltmek gibi bir niyetim kesinlikle yok – en azından topluma zararlı olan psikopatların yaptıklarını. Bu, bir zihin tümörünü, kişiliğin kanserinin habis entrikalarını yüceltmek gibi bir şey olurdu. Öte yandan, düşük dozdaki psikopatlığın bronzlaşmış bir kişilik gibi olduğuna ve sürpriz yararlar gösterebileceğine işaret eden kanıtlar var.

Bunların birkaçına doğrudan tanıklık etmiş bulunuyorum. Yıllar birbirini kovalayıp da işlerden el etek çekince, tanrılar babama pek iyi davranmadılar. (Gerçi babam da bu konuda pek seçici sayılmazdı: Buda heykelciklerinden Bakire Meryemlere, hilallerden İsa'nın kutsanmış kalbine tüm dini sembollerin, üç tekerli kamyonetinin arkasında bulunmuşluğu vardı.) Parkinsona yakalandı. Ve ürkütücü derecede kısa bir süre içinde, bavulunu on saniyede gözü kapalı toplayabilen bir adamdan (bu yeteneğinin ne çok işe yaradığını anlatamam), her iki koluna birer kişi girmeden ayağa kalkamayan bir adama dönüştü ("Eskiden olsa zabıtalar girerdi koluma," derdi.)

Fakat hiç kuşkusuz, en iyi numarasını vefatından sonraya saklamıştı. En azından ben, bundan vefatından sonra haber-

dar oldum. Cenazesinden kısa bir süre sonra bir akşamüstü, eşyalarını gözden geçirirken bir çekmecede bazı karalamalar buldum. Yazılar, ömrünün son birkaç ayında kendisine bakan çeşitli hastabakıcılar tarafından kaleme alınmıştı (insanların tavsiyelerine kulak asmamış, hastalığı süresince evde kalmayı başarmıştı). Bunlar bir tür "bakım günlüğü"ydü.

İlk dikkatimi çeken, günlüğün ne kadar muntazaman ve özenle yazılmış olduğuydu. Bir kadına ait olduğu su götürmeyen elyazısı, sıradanlığıyla mütevazı, mavi ya da siyah bir tükenmez kaleme bürünmüş, tek bir nokta ya da virgül şaşmadan, inci gibi dizilmişti. Fakat okudukça babamın dünyadaki son birkaç ayının ne kadar tekdüze geçtiğini ayırımsamaya başladım. Bu son perde, hayatın pazar tezgâhındaki bu son duruş, aralıksız bir yavanlık ve kasvetle doluydu. Arada bir ziyaretine gittiğimde bana belli etmemişti tabii. Parkinson kollarını ve bacaklarını yiyip bitirmiş olabilirdi, ama ruhu ile başa çıkamazdı.

Yine de durumun gerçekliği aşikârdı:

"Bay Dutton 7.30'da yataktan çıkarıldı."

"Bay Dutton tıraş edildi."

"Bay Dutton'a bir salatalık sandviçi yapıldı."

"Bay Dutton'a bir bardak çay verildi," diye uzayıp gidiyordu. Sonu gelmeksizin.

Bir süre sonra sıkıldım ve sayfaları hızla çevirmeye başladım. O sırada gözüme bir şey takıldı. Bir sayfanın ortasına titrek, örümcek ağı gibi bir yazıyla, iri, büyük harfler kullanılarak şu cümle karalanmıştı: "BAY DUTTON KORİDORDA PARENDE ATTI." Bir kaç sayfa sonrasında: "BAY DUTTON BALKONDA STRİPTİZ GÖSTERİSİ YAPTI."

İçimden bir ses bunları uydurduğunu söylüyordu. Ama sonuçta babam gibi bir adamdan bahsediyoruz. Can çıkmadan huy çıkmazmış.

Artık oyunun kuralları da değişmişti. Bu deli saçması cümlelerin altında daha yüksek, daha büyük bir gerçek saklıydı:

ruhu alevler içinde yanarken, devreleri ve sinapsları umuda yer bırakmayacak şekilde merhametsizce yenik düşmüş bir adamın öyküsü. Ama çiplerin hepsi yanmış ve oyunun sonu gelmiş olsa da, içindeki zapt olunamaz riayetsizliğin son köpürmesiyle savaşarak yenilen bir adam.

Parende ve striptiz gösterisi, tıraş olmaya ve salatalığa on basar.

Uydurma olması kimin umurunda?

Tamam, haklısınız, altı tane top var. Şimdi de adamın ellerine bir bakın. Bir gariplik görüyor musunuz?

YAZARIN NOTU

Gerek yasal, gerekse kişisel nedenlerden dolayı, kitapta yer alan bazı kişilerin adları ve belirleyici özellikleri değiştirildi. Ne var ki bu tarz zorunlu demografik kamuflaj bu bireylerin söylediklerini kapsamıyor. Konuşmaların ve sözlerin aslına olabildiğince sadık kalması için her türlü özen gösterildi. Kaydedici cihazlara ilişkin kısıtlamalardan kaynaklanan durumlarda, özellikle Broadmoor'da, hasta gizliliği ve karakterlerle konuşmalar arasındaki dengeyi sağlamak için bir derece kurgulaştırma kaçınılmaz oldu.

OLAĞAN PSİKOPATLAR

BİR

AKREP YÜKSELİYOR

Büyük ve İyi'nin aynı kişi olduğu nadirdir.
–WINSTON CHURCHILL

Akrep ve kurbağa, bir dere kenarında duruyorlarmış. Her ikisinin de karşıya geçmesi gerekiyormuş.

"Merhaba Bay Kurbağa!" demiş akrep sazların arasından. "Rica etsem, beni sırtınıza alıp karşıya geçirir misiniz? Karşıda yapmam gereken önemli işler var ama bu akıntıda geçmem imkânsız."

Kurbağa şüphelenmiş hemen.

"Bakın Bay Akrep," demiş, "karşı tarafta önemli işlerinizin olmasını anlıyorum. Ama rica ettiğiniz şeye bir bakın! Siz bir akrepsiniz. Kuyruğunuzun ucunda kocaman bir iğneniz var. Sırtıma biner binmez doğanız gereği beni sokmak gelir içinizden."

Kurbağadan böyle bir itiraz geleceğini önceden tahmin eden akrep şöyle cevap vermiş:

"Sevgili Bay Kurbağa, çekincenizi gayet iyi anlıyorum. Ama sizi sokmak benim ne işime yarayacak? Tek derdim derenin karşısına geçmek. Ayrıca size hiçbir zarar gelmeyeceğine söz veriyorum."

Gönülsüzce hak vermiş akrebe kurbağa. Ve bu ağzı iyi laf yapan eklembacaklının, sırtına çıkmasına izin vermiş. Atlamış hemen suya.

Bir süre her şey yolunda gitmiş. Fakat derenin ortasına

geldiklerinde, kurbağa sırtında birden keskin bir acı hissetmiş – ve gözünün ucuyla bakabildiği kadarıyla, akrebin iğnesini geri çekişini görmüş. Ölümcül bir uyuşma hissi yayılmaya başlamış kollarına ve bacaklarına.

"Seni ahmak!" diye vıraklamış. "İşlerini halletmek için karşı tarafa geçmen gerektiğini söyledin. Şimdi ikimiz de öleceğiz!"

Akrep omuzlarını silkmiş ve suya gömülmekte olan kurbağanın üstünde kendine özgü akrep dansını yapmaya başlamış.

"Bay Kurbağa," diye yanıtlamış sakince, "kendiniz de söylediniz. Ben bir akrebim. Sizi sokmak benim doğamda var."

Bu sözün ardından kurbağa ve akrep, hızla akıp giden bulanık suların içinde kaybolup yitmişler.

İkisini de gören olmamış bir daha.

İşin Özü

John Wayne Gacy, 1980'deki davasında iç çekerek, tek suçunun "izinsiz mezarlık işletmek" olduğunu söylemişti.

Şöyle böyle bir mezarlık değildi bu. 1972 ila 1978 yılları arasında Gacy, yaşları ortalama 18 olan en az 33 genç adam ve çocuğa tecavüz edip katletmiş, ardından cesetleri evinin döşemesinin altına tıkmıştı. Gacy'nin uygulamalarından sağ kurtulmayı başaran Robert Donnelly, o kadar acımasızca işkenceye uğramıştı ki pek çok kereler Gacy'ye "artık işi bitirip" kendisini öldürmesi için yalvarmıştı.

Gacy dalgın bir şekilde, "Uğraşıyorum işte," diye yanıtlamıştı.

John Wayne Gacy'nin beynini ellerimde dikkatlice tuttum. 1994'te zehirli iğneyle idam edilmesinden sonra, davada savunmanın tanıklarından ve seri katiller konusunda

dünyanın sayılı uzmanlarından olan Dr. Helen Morrison, Chicago hastanesindeki otopsiye katılmış, Gacy'nin beynini arabasının yan koltuğunda, küçük bir cam kavanoz içinde ve hafif sarsıntılar eşliğinde evine götürmüştü. Normal insanların beyninden farklı olan herhangi bir şey –doku bozukluğu, tümör, hastalık, vs.– olup olmadığını incelemek istiyordu.

Testlerde sıra dışı hiçbir şey çıkmadı.

Yıllar sonra Chicago'daki ofisinde bir yandan kahvemizi içerken, Dr. Morrison'la bulgularının önemi üzerine, daha doğrusu hiçbir şey bulamamasının önemi üzerine lafladık.

"Yani bu, hepimizin derinlerde bir yerde psikopat olduğu anlamına mı geliyor?" diye sordum. "Hepimizin içinde tecavüz etme, öldürme, işkence etme eğilimleri mi var? Madem John Wayne Gacy ile benim beynim arasında bir fark yok, öyleyse aramızdaki fark nereden kaynaklanıyor?"

Morrison, nörobilim ile ilgili en temel doğrulardan birine dikkat çekmeden önce bir duraksıyor.

"Ölü beyinle canlı beyin birbirinden çok farklıdır," diyor. "Dıştan bakıldığında iki beyin birbirine çok benzeyebilir, ama tamamen farklı çalışıyor olabilirler. Aradaki farkı belirleyen, şalter kapalıyken değil açıkken ne olduğu. Gacy o kadar uç bir örnekti ki yaptıklarına sebep olan başka bir şey olabilir mi diye merak ettim – örneğin beyninde bir sakatlık veya bir hasar, veya anatomik bir anormallik. Fakat yoktu. Her şey normaldi. Buradan beynin bazen ne derece karmaşık ve ketum olabileceğini, beyne nüfuz etmenin ne kadar çetin bir iş olabileceğini anlayabiliyoruz. Örneğin yetiştirilme tarzındaki farklılıkların veya herhangi bir rastlantısal deneyimin, beynin iç devrelerinde veya kimyasında nasıl ufak değişikliklere neden olduğunu, bunun da sonrasında davranış biçimlerinde nasıl tektonik kaymalara yol açabileceğini görüyoruz."

O gün Morrison'ın şalterden ve davranıştaki tektonik kaymalardan bahsetmesi, aklıma psikopatlar konusunda dünyanın önde gelen otoritelerinden British Columbia

Üniversitesi psikoloji profesörü Robert Hare ile ilgili bir hikâyeyi getirdi. Hare 1990'larda akademik bir yayına makale sunmuştu. Araştırmada hem psikopatların hem de normal insanların "anlamsal karar testi" adı verilen türde bir teste verdikleri EEG yanıtları yer alıyordu. Hare ve ekibi deneklere birtakım harf dizileri göstererek bunların anlamlı bir sözcük oluşturup oluşturmadığına mümkün olduğunca çabuk karar vermelerini istediler.

Buldukları sonuç hayrete düşürücüydü. Normal katılımcılar "k-a-n-s-e-r" veya "t-e-c-a-v-ü-z" gibi duygusal çağrışımlarla yüklü sözcükleri, "a-ğ-a-ç" veya "t-a-b-a-k" gibi yüksüz sözcüklere oranla daha hızlı belirleyebiliyorlardı. Psikopatlarda ise durum böyle değildi. Onlar için duygunun verilen görevle bir ilişiği yoktu.

Yayın kurulu makaleyi reddetti. Üstelik vardığı sonuçlardan dolayı değil, çok daha beklenmedik bir nedenden. Kurul EEG örüntülerinden bazılarını o kadar anormal bulmuştu ki bunların gerçek insanların test sonuçları olmadığı, uydurulmuş olduğu sonucuna vardı. Halbuki hiçbiri uydurma değildi.

Chicago'da Morrison'ın psikopatik zihnin ketumluğuyla (hatta normal zihnin ketumluğuyla) ilgili sözlerinden etkilenmiş olarak Vancouver'da Hare'i ziyarete gittim. Anlatılan hikâye gerçek miydi? Makale gerçekten reddedilmiş miydi? Beynin içinde tam olarak neler dönüyordu?

Anlattıklarına bakılırsa bayağı çok şey dönüyordu.

"Dört farklı beyin dalgası var," dedi bana, "yüksek dikkat sırasında beta dalgaları, sonra alfa ve teta dalgaları, en sonda da derin uyku sırasında ortaya çıkan delta dalgaları. Bu dalgalar farklı zamanlarda beyinde gerçekleşen elektriksel etkinlikleri yansıtıyor. Toplumun normal bireylerinde teta dalgaları dalgın ve uykulu hale ya da uykuya karşılık gelir. Oysa psikopatlarda bu dalgalar normal ve uyanık oldukları hallerde ortaya çıkar – hatta bazen tahrik olduklarında...

"Psikopatlar için dildeki sözcüklerin, sözlük anlamlarının

ötesinde bir derinliği yoktur. Sözcüklerin duygusal çağrışımları yoktur. Bir psikopat örneğin, 'Seni seviyorum,' dediğinde, onun için bu sözün, 'Ben kahve alayım,' demekten farkı yoktur... Psikopatların aşırı tehlike karşısında bu derece serinkanlı, sakin ve kontrollü kalabilmelerinin, ödül-odaklı olmalarının ve risk alabilmelerinin bir nedeni de budur. Beyinleri, kelimenin gerçek anlamında, diğerlerimize göre daha 'kısık' çalışır."

Tekrar Gacy'yi ve Dr. Morrison'dan öğrendiklerimi düşündüm.

Gacy dışarıdan bakınca gayet normal biriydi. Yerel ahali tarafından örnek vatandaş addedilmişti. Hatta ABD başkanının karısı Rosalynn Carter'la birlikte fotoğrafı vardı. İçindeki akrebi sevecen cazibesinin pelerinine gizlemişti.

Fakat sokmak onun doğasında vardı – kendisinin de boğulacağını bilse bile.

"Kıçımı öp," demişti infaz odasına girerken.

Adamı Yürüyüşünden Tanıyanlar

Fabrizio Rossi otuz beş yaşında, eski bir cam temizleyicisi. Fakat cinayete olan tutkusuna yenik düşmüş. Ve şimdi inanır mısınız, geçimini bu işten sağlıyor.

Güzel bir bahar sabahında, onunla yan yana durmuş, John Wayne Gacy'nin yatak odasına göz atarken ona sorular soruyorum. Psikopatlarda bu kadar ilgimizi çeken ne var? Neden onlardan bu derece etkileniyoruz?

Bu soruyu daha önce de sıkça duyduğu belli.

"Bence psikopatların asıl olayı," diyor Rossi, "bir yandan son derece normalken –tıpkı bizim gibiyken– bir diğer yandan çok farklı olmaları. Mesela Gacy çocuk partilerinde palyaço olarak gösteri yapan biriydi... Psikopatların olayı bu. Dışarıdan gayet sıradan gözüküyorlar. Halbuki yüzeyi

birazcık eşelersen, inlerine girip bir bakarsan, neyle karşılaşacağın hiç belli olmaz."

Gacy'nin gerçek yatak odasında değiliz tabii ki. Burası dünyanın herhalde en dehşet verici müzesinin, Floransa'daki Seri Katiller Müzesi'nin taklit odalarından biri. Müze Via Cavour'da, Duomo Katedrali'nden çığlık atsanız duyulacak mesafedeki bir ara sokakta bulunuyor.

Fabrizio Rossi ise buranın müdürü.

Müzede işler iyi. Neden olmasın ki? Bu tür şeylere meraklıysanız aradığınız herkesi burada bulabilirsiniz. Karındeşen Jack'ten Jeffrey Dahmer'a, Charles Manson'dan Ted Bundy'ye.

Bundy'nin ilginç bir vaka olduğunu söylüyorum Rossi'ye. Psikopatların gizli güçlerinin ürkütücü ipuçları vardı onda. Ve eğer yeterince dikkatli bakarsanız, saklanma ininde, karanlık sırlardan başka şeylerin de olabileceğinin umut verici bir göstergesiydi.

Rossi oldukça şaşırdı.

"Fakat Bundy tarihteki en namlı seri katillerden biri," dedi. "Müzenin en ilgi çekici isimleri arasında. Karanlık sırları dışında başka neyi olabilir ki?"

Pek çok şeyi. 2009'da, yani Florida Eyalet Hapishanesi'ndeki infazından yirmi yıl sonra (Bundy elektrikli sandalyeye oturacağı sırada, yerel radyo istasyonları elektrik gücünü en yükseğe çıkarmak için dinleyicilerden evlerindeki elektrikli aletleri kapatmalarını istemişti), Kanada Brock Üniversitesi'nden Psikolog Angela Book ve çalışma arkadaşları, soğuk Amerikan katilinin bir sözünü araştırma konusu olarak incelemeye karar verdiler. 1970'lerin ortasında dört yıllık bir dönemde otuz beş kadının kafatasını kıran Bundy bir röportajında, o çocuksu, tam Amerikalı gülüşüyle "iyi" bir kurbanı yürüyüşünden ayırt edebildiğini söylemişti.

"Ben bu hayatta görüp görebileceğiniz en taş kalpli orospu çocuğuyum," diye ifade etmişti kendini Bundy. Bu ko-

nuda ona hak vermemek imkânsız. Fakat Book şunu merak ediyordu: acaba Bundy aynı zamanda en çakallardan biri de olabilir miydi?

Bunu belirlemek için basit bir deney yaptı. İlkin 47 tane erkek üniversite öğrencisine "Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi"ni yaptırdı. Bu test, bir hapishane veya hastanedeki değil de genel nüfustaki psikopatik eğilimleri belirlemek amacıyla özel tasarlanmış sorulardan oluşuyor. Ardından testin sonuçlarına göre öğrencileri yüksek veya düşük puanlılar olarak ayırdı. Daha sonra 12 farklı gönüllüyü bir koridor boyunca bir odadan diğer bir odaya yürüttü ve videoya kaydetti (bu 12 gönüllüden standart bir anketi doldurmaları için diğer odaya gitmeleri istenmişti). Verilen ankette iki temel soru vardı: (1) Daha önce hiç kurban durumuna düştünüz mü (evet veya hayır)? (2) Eğer yanıtınız evetse, bu durum kaç kere gerçekleşti?

Book son olarak, 12 kişinin videolarını ilk 47 kişiye seyrettirdi ve onlardan şunu istedi: Bu 12 kişiyi, bir saldırıya karşı savunmasız olmalarına göre 1'le 10 arası ölçekte puanlayın.

Mantık basitti. Eğer Bundy'nin iddiasının tutar bir tarafı varsa, yani gerçekten de kurbanlarının yürüyüşünden zayıflıklarını okuyabiliyorsa, o zaman "Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi"nden yüksek not alanlar, kurbanın zayıflığına hükmetmede düşük not alanlara göre daha başarılı olmalıydı.

Sonuçlar tam da bunu gösteriyordu. Dahası, Book aynı deneyi yüksek güvenlikli bir hapishanede, klinik psikopatlık teşhisi konmuş kişilere de yaptı ve bir sonuca daha ulaştı. İlk deneyde yüksek not alan öğrenciler zayıflığı fark etmede iyi olmasına iyilerdi. Ama klinik psikopatlar bir adım daha ileriye giderek zayıflığı insanların yürüyüşlerinden anladıklarını özellikle ifade ettiler. Onlar da Bundy gibi neye bakmaları gerektiğini çok iyi biliyordu.

Mendil Var Kimde

Angela Book'un bulguları bu konuda tek değil. Onunkisi son yıllarda psikopatlığı yeni ve daha karmaşık bir ışıkla aydınlatan ve sayıları gittikçe artan çalışmadan sadece biri. Bu ışık gazete manşetlerinin ve Hollywood senaristlerinin düşürdüğü korkunç gölgelerden çok farklı. Bulgular yenir yutulur cinsten değil. Ve bu bulgular Floransa'nın bu küçük cinayet mekânında nasıl karşılanıyorsa, diğer yerlerde de öyle karşılanıyor: yüksek dozda kuşkuyla.

"Yani psikopatlığın kötü bir şey olmadığı durumlar da mı var demek istiyorsun?" diye soruyor Rossi.

Başımla onaylıyorum. "Onunla da kalmıyor, bazen çok iyi bir şey haline geldiği durumlar da oluyor. Psikopatsan diğer insanlara göre avantajlı olabiliyorsun."

Eski cam temizleyicisi pek de ikna olmuşa benzemiyor. Çevreme baktığımda bunun nedenini kolayca görebiliyorum. Bundy ve Gacy için ideal arkadaş demek biraz zor. Kabul etmek gerekir ki böyle bir yerdeyken psikopatlığın pozitif yanlarını görmek de herkesin harcı değil. Fakat Seri Katiller Müzesi hikâyenin sadece bir kısmını anlatıyor. Aslına bakarsanız bu, hikâyenin yarısı bile sayılmaz. Helen Morrison'ın güzelce ifade ettiği üzere, bir psikopatın yazgısı; genleri, aile geçmişi, eğitimi, zekâsı ve önüne çıkan fırsatlar da dahil olmak üzere pek çok etkene bağlıdır. Ve tabii bu etkenlerin birbiriyle olan etkileşimine.

ABD Ulusal Polis Şefleri Derneği başkanı Jim Kouri de benzer bir noktaya değiniyor. Psikopatik seri katillerin ortak özellikleri olan kendine aşırı değer biçme, ikna kabiliyeti, yüzeysel cazibe, acımasızlık, pişmanlık duymama ve insanları kullanma becerisi, aynı zamanda siyasetçiler ve dünya liderlerinin de sahip olduğu özellikler.

Başka bir deyişle yetkili makamlardan kaçan değil, yetkili makamların başına geçmeye aday insanlar. Kouri'ye göre bu

özelliklere sahip biri, eylemlerinin doğurabileceği toplumsal, ahlaki ve yasal sonuçları zerre kadar umursamadan hareket etme becerisine sahip olur.

Eğer insanların zihinleri üzerindeki etkiniz, ayın deniz üzerindeki etkisi kadar güçlüyse, üstelik şansınız da yaver giderse, örneğin 100.000 Kürt'ün katledilmesi emrini verip, ardından darağacını boylayacağınız zaman bile öyle içten bir dik kafalılık sergileyebilirsiniz ki, en sert muhaliflerinizden bile tepki sesleri yükselmesine yol açabilirsiniz.

"Korkmayın doktor," demişti Saddam Hüseyin asılmadan hemen önce, idam sehpasının üzerinde. "Bu erkek işi."

Eğer gerçek hayattaki "Hannibal Lecter" Robert Maudsley gibi vahşi ve kurnazsanız, bir başka mahkûmu hücrenize gelmeye ikna edebilir, bir çatal çekiçle kafatasını parçalayabilir ve rafadan yumurta yiyormuş gibi kayıtsızca, bir kaşıkla beyninin tadına bakabilirsiniz. (Bu arada Maudsley son 30 yıldır İngiltere'deki Wakefield Hapishanesi'nin bodrum katında kurşun geçirmez bir hücrede tek başına kalıyor.)

Ya da eğer James Geraghty gibi acımasız, soğuk ve baskı altında konsantrasyonunu kaybetmeyen başarılı bir beyin cerrahıysanız, şansınızı tamamen başka mecralarda deneyebilirsiniz: 21. yüzyıl tıbbının ileri karakollarında, risk rüzgârının saatte 100 kilometre hızla estiği, karar verirken düşünüp taşınmaya oksijenin yetmediği yerlerde:

"Ameliyat ettiğim kişilere karşı hiçbir şefkatim yok," diyor bana. "Buna imkânlar el vermiyor. Ameliyathanede başka biri oluyorum: soğuk, kalpsiz bir makine – neşter, matkap ve testerenin bir uzantısı. Beynin kar hattında kesip biçerken duygular amaca hizmet etmiyor. Duygu boşa harcanan enerjidir ve işleri zorlaştırır. Yıllar içinde hepsini söküp attım."

Geraghty, İngiltere'nin en iyi beyin cerrahlarından biri. Sözleri insanın tüylerini diken diken etse de son derece mantıklı. Psikopat, gözümüzün önünde beynin en tehlikeli varoşlarında dolaşan yalnız ve acımasız bir avcı gibi beliriyor.

Bu sözcüğü duyar duymaz seri katiller, tecavüzcüler, dünyadan soyutlanmış bombacılar üşüşüyor aklımıza.

Peki ya size farklı bir resim çizsem? Ya size, evinizi ateşe veren kundakçının paralel bir evrende, sevdiğiniz insanları, alevler altındaki yıkılan bir binanın içinde arayıp dışarıya taşıyacak kahraman olmaya en yakın aday olduğunu söylesem? Ya da karanlıklar içinde elinde bıçak tutan çocuğun, ilerleyen yıllarda bambaşka bir ortamda farklı bir tür bıçak tutabileceğini söylesem?

Bunlar yenilir yutulur cinsten iddialar değil. Ama hepsi doğru. Psikopatlar korkusuz, kendine güvenen, karizmatik, acımasız ve odaklanmış insanlar. Bununla birlikte genel kanının aksine, illa vahşi olmaları gerekmiyor. Eğer bu kulağınıza hoş geliyorsa, eh, evet, öyle zaten. Ya da daha ziyade, öyle olması mümkün. Bu, kişilik dolabınızın diğer raflarında neler bulunduğuna bağlı. Durumu, ya psikopatsındır ya da değil, diyerek kestirip atabileceğimiz şekilde siyah ve beyazdan ibaret sanmayın. Metro haritasının tarife bölgeleri gibi daha iç ve daha dışta yer alan bölgeleri var. 2. bölümde göreceğimiz üzere, her birimiz psikopatlık yelpazesinin farklı noktalarında yer alıyoruz.

Örneğin biri, baskı altında buz gibi soğukkanlı olabilir, dahası empati yeteneği de bir derin dondurucununkine eş olabilir (böyle birkaç kişiyle daha sonra borsada karşılaşacağız), ama gelgelelim, bu kişiler illa vahşet yanlısı olmak, antisosyal olmak, vicdanlarına kulak tıkamak zorunda değildir. Psikopatik özelliklerin ikisinde yüksek puanlı çıkan birinin, düşük puanlı çıkan birine göre psikopatlık cetvelinin daha üstlerinde yer aldığını söylemek yanlış olmaz, ama yine de her özelliği yüksek çıkan bir kan emicinin tehlike bölgesinden fersah fersah uzaktadır.

Hafta sonları rahatlamak için golf oynayan biriyle Tiger Woods arasında nasıl resmi bir ayrım çizgisi yoksa, aynı şekilde dünya çapında, "topu tek atışta deliğe sokan" bir

süper-psikopatla bir "psikopatımsı" arasındaki ayrım da bulanıktır. Psikopatik özellikleri, bir ses mikserinin ayar düğmeleri ve kaydıraçları olarak düşünün. Hepsini en yükseğe getirirseniz cazır cuzur bir ses elde edersiniz. Ama normal ayara göre –örneğin korkusuzluk, odaklanma, empati eksikliği, zihinsel dayanıklılık gibi– bazılarını yükseltirseniz, diğerlerinin bir gömlek üstünde bir cerrah elde edebilirsiniz.

Cerrahi, elbette psikopatlık "yeteneğinin" avantaja dönüşebileceği durumlardan yalnızca biri. Daha başkaları da var tabii. Güvenlik güçlerini düşünün örneğin. Angela Book, 2009'da çalışmasının sonuçlarını yayımladıktan kısa bir süre sonra, ben de konuya kendimce el atmaya karar verdim. Eğer onun bulguladığı gibi psikopatlar gerçekten de savunmasızlığı deşifre etmede daha iyilerse, bunun uygulama alanları olabilir. Toplumun başına bela olmalarındansa bu yeteneği avantaja dönüştürülebilecekleri alanlar bulunabilir. Havaalanında bir arkadaşıma rastladığım sırada kafamda bir ampul yanıverdi. Gümrük kontrolünden geçerken hepimizin biraz paranoyaklaştığı geldi aklıma. Ama asıl gerçekten saklayacak bir şeyimiz olsaydı nasıl hissederdik, onu düşünün bir de.

30 üniversite öğrencisinin katıldığı bir deney yaptım: yarısı Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi'nde yüksek not alanlar, yarısı düşük not alanlardı. Deneyde 5 tane de yardımcım vardı. Öğrencilerin işi basitti: Sınıfta oturacak, bir kapıdan içeri girip platformdan geçerek diğer kapıdan çıkacak olan 5 kişinin hareketlerini gözlemleyeceklerdi. İçlerinden hangisinin "suçlu" olduğunu (hangisinin kızıl bir mendil saklıyor olduğunu) bulmaya çalışacaklardı.

İşi daha da ciddileştirmek için "suçlu"ya 100 sterlin verdim. Eğer jüri suçlu olanı bulabilirse –eğer oylar sayıldığında mendil olan kişi en üstte çıkarsa– parayı geri vermek zorundaydı. Aksi takdirde, suçlu ödüle hak kazanıyor, 100 sterlin kendinde kalıyordu.

Yardımcılar içeri girdiğinde sinirlerin gerildiğine şüphe yoktu. Peki, hangi grup daha iyi "gümrük memuru" olacaktı? Psikopatların avcı içgüdüleri işe yarayacak mıydı? Yoksa burunları yanlış koku mu alacaktı?

Sonuçlar sıra dışıydı. Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi'nde yüksek not alanların %70'ten fazlası mendili saklayan kişiyi doğru tahmin etti. Düşük not alanlardaysa bu oran %30'da kaldı.

Zayıflığı sezmek, bir seri katilin alet çantasında taşıdığı yeteneklerden biri. Ama aynı yetenek, havaalanı görevlileri söz konusu olduğunda da işe yarayabilir.

Psikopat Radarı

2003'te, California Üniversitesi, San Diego Tıp Fakültesi'nden psikiyatri profesörü Reid Meloy, kızıl mendil deneyinin sonuçlarına bir de diğer açıdan bakan bir deney gerçekleştirdi. Tamam, "işinin ehli" psikopatlar zayıflığı sezme konusunda becerikli olabilirler. Ama aynı zamanda içimize ürperti verme yönleriyle de bilinirler. Klinik vakalardaki hikâyeler ve günlük deneyimlerdeki anlatımlar, bu acımasız sosyal yırtıcılarla karşılaşanların hissettikleri huzursuzluk veren duyguların ifadeleriyle doludur: "Tüylerim diken diken oldu," "İçime bir ürperti geldi." Peki, acaba bu sözlerin altında yatan bir gerçek var mı? Hislerimizin bilimsel bir dayanağı var mı? Psikopatların bizi tanıyabildiği gibi biz de psikopatları tanıyabiliyor muyuz?

Meloy bunu anlayabilmek için 450 kanun koruyucu ve ruh sağlığı uzmanına; psikopatik özellikler sergileyen, ses mikserlerinin tüm düğmeleri en yükseğe ayarlı kişilerle görüşme yaparken garip fiziksel tepkiler hissedip hissetmediklerini sordu.

Verilen yanıtlar yoruma pek yer bırakmıyordu. Dörtte

üçünden fazlası evet demişti. Kadınlarda oran erkeklere göre daha yüksekti (%84'e karşılık %71). Sadece lisans mezunu olan ruh sağlığı uzmanlarıyla yüksek lisans yapanlarda bu oran, doktora yapmış olanlara ve kanun koruyuculara göre daha yüksekti (sırasıyla %84, %78 ve %61). Cevaplarında kullandıkları ifadelerden bazıları şöyleydi: "Tiksinti... iğrenme... cazibesinden etkilenme", "İçimde musibet bir duygu belirdi," ve "Öğle yemeği olabilirmişim gibi hissettim."

Peki ama psikopatları tam olarak nelerine bakarak tanıyoruz?

Meloy bu soruyu yanıtlamak için geçmişe uzanıyor: insan evriminin tarih öncesi, karanlık şartlarına. Psikopatlığın nasıl ortaya çıkmış olabileceğine dair farklı kuramlar bulunuyor. Bunlara sonradan bakacağız. Fakat nedenleri bulmaya çalışırken asıl kilit soru, bu duruma hangi ontolojik açıdan bakmamız gerektiği: klinik açıdan yaklaşıp bir kişilik bozukluğu olarak mı açıklamaya çalışacağız, yoksa oyun kuramı açısından bakıp, atalarımızın ilkel dünyasında, büyük riskler içeren ama işe yaradığında büyük üreme avantajları sağlayan mantıklı bir alternatif biyolojik strateji olarak mı?

Virginia Commonwealth Üniversitesi'nden emekli klinik psikoloji profesörü Kent Bailey, bunların ikincisini savunanlardan. Onun kuramına göre, atalarımızın grup içi ve komşu gruplarla olan vahşi mücadelesi, psikopatlığın –ya da onun deyişiyle "savaşçı şahin"in– evrimsel ortaya çıkışında öncü rol oynamış.

"Büyük av hayvanlarını arayıp bulmak ve öldürmek için belli bir oranda avcı yırtıcılığı gerekiyordu," diyor Bailey. Acımasız "savaşçı şahinler"den oluşan seçme bir takım, sırf avın izini sürüp öldürmek konusunda değil, aynı zamanda diğer komşu grupların benzer takımlarından gelebilecek kötü niyetli girişimleri savurmak için hazırda bulunan bir savunma gücü görevi görüyordu.

Tabii asıl sorun, barış zamanında bu kişileri ne yapacağınızdı! Oxford Üniversitesi psikoloji ve evrimsel antropoloji profesörü Robin Dunbar, Bailey'nin iddialarını destekleyerek 9 ila 11. yüzyıl arasında yaşamış vahşi İskandinav "berserk"leri örnek veriyor: destanlarda ve tarihi belgelerde adı geçen, gaddar, kendini kaybedecek kadar büyük bir öfkeyle, cinnet geçirircesine savaşan efsanevi Viking savaşçıları. Fakat tarihi kayıtlara daha yakından bakarsanız, çok daha karanlık bir resim belirir gözlerinizin önünde: bazen korumak için para aldıkları insanlara karşı ayaklanan, kendi halkına karşı vahşet uygulayan tehlikeli bir seçme birlik.

Meloy'a göre gizemin sırrı burada yatıyor; içimizdeki "psikopat radarı"nın –örneğin tüylerimizin diken diken olmasının– uzun vadeli evrimsel süreçte ortaya çıktığını ileri sürüyor. Çünkü eğer Kent Bailey'nin iddia ettiği gibi, atalarımız arasındaki bu yırtıcı bireyler gerçekten psikopat idiyseler, biliyoruz ki doğal seçilimde bu tür evrimsel stratejiler tek yönlü değil, karşılıklı gelişir. Daha barışçıl bireylerde de psikopatlara karşı kendi savunma mekanizmaları –kendi hava sahalarına giren tehlikeyi haber verip alarm zillerini çaldıracak gizli bir sinirsel gözetleme teknolojisi, gerekli önlemleri almalarını sağlayacak gizli bir erken uyarı sistemi– evrilmiş olmalıdır.

Angela Book'un saldırı kurbanlarıyla ilgili çalışmasının ve kendi kırmızı mendil deneyimin sonuçları ışığında, böyle bir mekanizmanın Meloy'un deneyinde ortaya çıkan cinsiyet ve statüye bağlı farkları oldukça akla yatkın bir şekilde açıkladığını düşünüyorum. Psikopatların insanları etkileme ve zayıflığı sezme konusundaki şeytani becerileri göz önüne alındığında, kadınların fiziksel açıdan daha zayıf olmaları, Darwinci bir tepki yaratmış ve psikopatların bulundukları ortamlarda daha sık ve daha yoğun tepki vermelerine yol açmış olabilir. Aynı nedeni düşük statülü sağlık görevlileri için de ileri sürebiliriz.

Bu hipotez mantıksal açıdan sağlam gibi görünüyor. Kendinizi ne kadar tehdit altında hissederseniz, ne kadar saldırılma riski taşıyorsanız, güvenlik radarının hassas olmasında o kadar fayda var.

Atalarımızın yaşadığı ilkel çağlarda, öldürmenin karanlık sanatında ustalaşmış acımasız, vicdansız avcıların var olduğu su götürmez. Fakat karşısındakinin davranışlarını öngörme becerileri gelişmiş bu avcıların, bugünkü anlamıyla psikopat olup olmadıkları o derece net değil. Burada empati meselesi suyu bulanıklaştırıyor.

Atalarımızın zamanında en etkili ve usta avcılar, ilk anda akla geldiği gibi iflah olmaz ve kana susamış olanlar değillerdi. Tam tersine, en sakin ve empati becerileri yüksek olanlardı. Kendilerini avlarının yerine koyabilenlerdi – kendi benliklerinden sıyrılıp kurbanlarının benliğine girebilenler, böylece onun en olası kaçış planlarını, izleyeceği yolları ve taktikleri öngörebilenlerdi.

Bunun nedenini anlamak için bir çocuğun yürümeyi öğrenişini gözlemlemek yeter. Zamanla iki ayak üzerinde durarak dik hareket edebilme kabiliyetinin kademeli gelişimi sayesinde, erken insansılar yepyeni besin bulma yöntemleri geliştirdiler. Bir yerden bir yere gitmek için dik yürüme, dört ayak üstünde yürümekten daha verimlidir. Bu sayede Afrika düzlüklerinde yaşayan atalarımız çok daha uzun süreli avlara ve yiyecek arama turlarına çıkabiliyordu.

Fakat avı, yorulana kadar koşarak takip etmeye dayalı sürek avlarının* da kendine özgü başka sorunları vardır. Antiloplar ve ceylanlar için insanlardan hızlı koşmak çocuk oyuncağıdır. Bir anda gözden kayboluverirler. Eğer arkalarında bıraktıkları ipuçlarına bakarak veya hayvanın aklını okuyarak nerede duracağını doğru tahmin edebilirseniz, onu

* Burada sözü edilen avlanma türü, İngilizcede "persistance hunting" olarak adlandırılan, örneğin bir antilobu yorgunluktan yere yığılana dek peşinden koşarak takip etmeye dayalı bir avlanma türüdür. (ç.n.)

avlama ve dolayısıyla hayatta kalma şansınızı artırabilirsiniz.

Dolayısıyla avcılar empati becerileri sergilediklerine göre, hatta bu konuda bazen ortalamanın da üzerine çıkabildiklerine göre, gerçekten psikopat olabilirler mi? Eğer üzerinde uzlaşılmış bir şey varsa, o da psikopatların duygularının olmadığı, diğerlerinin hislerini anlayamadıklarıdır. O zaman parçaları nasıl birleştireceğiz?

Bu noktada "bilişsel nörobilim" –yanında bir parça zalim ahlak felsefesiyle– yardımımıza koşuyor.

Tramvayoloji

Harvard Üniversitesi'nden Psikolog Joshua Greene, son birkaç yılını, psikopatların etik ikilemlerin içinden nasıl çıktığını, çeşitli ahlaki basınç-odalarında beyinlerinin nasıl tepki verdiğini gözlemleyerek geçirmiş. Ve ilginç bir sonuca ulaşmış. Empati, tekdüze olmak şöyle dursun, son derece şizofrenik bir özellik. İki farklı çeşidi var: sıcak ve soğuk.

İlkin filozof Philippa Foot'un sorduğu şu bilmeceye (1. durum) bakalım:

Bir tramvay raylarda hızla ilerliyor. Güzergâhının üzerinde sıkışmış ve kaçamayacak durumda beş kişi var. Neyse ki ilerideki ayrımda makas değiştirip yan raylara geçmesini sağlayabilirsiniz. Fakat bunun da bir bedeli var. Bu rayın üzerinde sıkışmış bir başka kişi var. Bu sefer tramvay onun üstünden geçecek. Bu durumda makas değiştirir misiniz?

Çoğumuz bu durumda ne yapmamız gerektiği konusunda zorlanmayız. Her ne kadar makası değiştirmek pek hoş bir seçenek olmasa da, burada matematiksel düşünüp duruma faydacı yaklaşmak ve beş kişi yerine bir kişiyi öldürmek "en az kötü olan seçenek." Öyle değil mi?

Şimdi de filozof Judith Jarvis Thomson'ın dile getirdiği şu çeşitlemeye bakalım (2. durum):

Öncekinde olduğu gibi bir tramvay beş kişinin üstüne doğru hızla ilerliyor. Fakat bu sefer rayların üstündeki bir üstgeçitte, tanımadığınız şişman bir adamın arkasında duruyorsunuz. Beş kişiyi kurtarmanın tek yolu tanımadığınız şişman adamı aşağı itmek. Öleceği kesin. Ama iri cüssesi rayları tıkayacak ve beş kişi kurtulacak. Onu iter misiniz?

Bu sefer "gerçek" bir açmazın içine düştüğümüzü söyleyebiliriz. Kişi sayıları birinci durumla aynı olsa da (bire karşı beş), aynı etkiyi yaratacak seçimi yapmak içimizi huzursuz ediyor ve bizi geriyor. Peki neden?

Joshua Greene cevabı bulduğunu düşünüyor. Ona göre olay beynin farklı iklimsel bölgelerinden kaynaklanıyor.

1. durum, kişisel olmayan ahlak ikileminin bir örneği. Bilmeceyi soğuk empati yaparak –nesnel bir şekilde, mantığımızla akıl yürüterek– çözüyoruz. Beynimizde bu işlemi gerçekleştiren bölgeler "prefrontal korteks" ve "posterior parietal korteks" (özellikle de anterior parasingulat korteks, temporal kutup ve süperior temporal sulkus).

2. durum ise, kişisel ahlak ikilemine örnek oluşturuyor ve beynimizin duygu merkezi olan, sıcak empati yapmamızı sağlayan "amigdala"nın kapısını çalıyor.

Toplumdaki çoğu normal birey gibi psikopatlar da 1. durumun içinden basitçe çıkıyor. Makası değiştiriyorlar ve beş kişi yerine bir kişi ölüyor. Ama işler asıl 2. durumda ilginçleşmeye başlıyor. Psikopatlar normal insanlardan farklı olarak, bu durumda da işin içinden kolayca sıyrılıyor ve gözlerini kırpmadan şişman adamı itiyorlar. Hayatın acı gerçekleri...

Dahası, bu davranış farklılığı beyinlerde de açıkça gözlemleniyor. Kişisel olmayan ahlak ikilemleriyle karşılaşıldığında psikopatlardaki ve normal insanlardaki sinirsel etkinlikler aynı. Ama kişisel durumlarda tamamen farklı...

Sizi bir fMRI makinesine bağladığını ve bu ikilemleri önünüze koyduğumu hayal edin. Siz ahlaki mayın tarlalarında adımlarınızı atarken monitörde neler gözlemlerdim?

Konu kişiselden kişisel olmayana geçtiği sırada amigdalanızın ve ilgili diğer devrelerin –örneğin orbitofrontal korteksinizin– tilt makinesinin ışıkları gibi yanıp sönmeye başladığına tanıklık ederdim. Bu an'a, duygunun jetonu makineye attığı an diyebiliriz.

Ama psikopatta yalnızca karanlık görürdüm. Kafatasının içindeki sinirsel kumarhanenin kapısı mühürlenmiş ve terk edilmiş olurdu. Kişiselden kişisel olmayana geçerken hiçbir fark olmazdı.

Diğerlerini gözlemlerken "içimizde hissettiğimiz" sıcak empati ve işin içine duyguları karıştırmadan, soğuk bir şekilde karşımızdakinin ne düşündüğünü hesapladığımız soğuk empati arasındaki bu fark, Reid Meloy ve Kent Bailey'nin kuramlarıyla örtüşüyor. Psikopatların, sıcak empatinin getirdiği samimiyet duygusundan mahrum kaldıkları doğru. Fakat iş soğuk empatiye, yani hissetmeyi değil de anlamayı kodlayan, kendini karşısındakinin yerine koymaktan ziyade soyut, duygusuz öngörüde bulunmayı sağlayan, hisleri paylaşmak yerine simgesel mantık işlemleriyle düşünmeye dayanan türe gelince, psikopatlar diğerlerimizden bir gömlek üstünler. Ki bu beceriler, gerek doğadaki, gerek insanlar arasındaki usta avcıların sahip olduğu zihinsel becerilerin aynısı. Tek empati motoruyla iki motorlu olanlarımızdan daha iyi uçuyorlar. Bu kadar ikna edici olmalarının nedenlerinden biri de bu zaten. Eğer düğmelerin yerini biliyorsanız ve bastığınızda bundan etkilenmiyorsanız, büyük ikramiyeyi kazanmanız çok daha kolay olur.

Empatinin iki farklı türü olduğu iddiası, Vikingler ve berserklerle ilgili kitaplar okumadığı zamanlarda Magdalen Koleji'nin öğretmenler odasında bulabileceğiniz Robin Dunbar'ın da hoşuna gidiyor olmalı şüphesiz. Bir öğleden sonra, manastıra yukarıdan bakan meşe kaplamalı çardakta çayımızı içip keklerimizi yerken ona tramvaylardan yola çıkarak psikopatik ve normal beyin fonksiyonları arasındaki

farkları anlatıyorum. Biraz olsun şaşırmışa benzemiyor.

"Vikingler, zamanında büyük başarılar elde ettiler," diye belirtiyor. "Berserklerin bulaşılmaması gereken insanlar oldukları imajını silmek için pek uğraştıkları söylenemez. Onların işi buydu. Ortalama Viking askerine oranla daha acımasız, daha soğuk kalpli, daha vahşi olmaları gerekiyordu, çünkü... zaten öyleydiler de ondan! Zaten ortalama Viking askerinden daha acımasız, daha soğuk kalpli ve daha vahşiydiler. Eğer bir berserki beyin tarayıcısına bağlayıp tramvay ikilemini sorarsanız, ne bulacağınızı adım gibi biliyorum. Psikopatlarda ne buluyorsanız aynısını: Hiçbir şey! O şişman adamın en ufak bir şansı olmazdı!"

Çöreğimin üstüne yağ sürüyorum.

"Sanırım her topluluğun kirli işlerini yaptırmak için böyle kişilere ihtiyacı var," diye devam ediyor. "Zor kararlar almaktan, nahoş sorular sormaktan, kelle koltukta dolaşmaktan korkmayan biri. Genel olarak bu tarz kişiler, yaptıkları işlerin doğası gereği, öğle vakti birlikte oturup çay içmek isteyeceğin kişiler olmayacaktır. Sandviç alır mısın?"

Columbia Üniversitesi'nden Daniel Bartels ve Cornell Üniversitesi'nden David Pizarro da tamamen aynı görüşteler. Üstelik ellerinde kanıtlar var. Araştırmalar gösteriyor ki, insanların yaklaşık %90'ı tanımadıkları kişiyi köprüden itmeyi reddediyor. İçgüdüsel ahlaki duyarlılıklarını bastırdıkları takdirde ölenlerin sayısını beş kat azaltabileceklerini bilseler bile. Tabii bu durumda geriye %10'luk bir kesim kalıyor: bıçak kemiğe dayandığında bir başkasının hayatını ortaya atmaktan vicdanları rahatsız olmayacak, ahlaki değerleri o derece hijyenik olmayan bir azınlık. Peki, ama kim bu vicdansız azınlık? Kim bu yüzde on?

Bartels ve Pizarro bunu ortaya çıkarmak için tramvay sorusunu 200'den fazla öğrenciye sordu ve şişman adamı itmeye ne kadar taraftar olduklarını –ne derece "faydacı" olduklarını– birden dörde kadar derecelendirmelerini istediler.

Ardından öğrencilerin psikopatlık derecelerini ölçmek üzere özel tasarlanmış birer test verdiler. Testte, "Yumruk yumruğa kavgaları seyretmek hoşuma gider," veya "İnsanları idare etmenin en iyi yolu duymak istediklerini söylemektir," (1'den 10'a kadar katılıyorum/katılmıyorum) tarzı sorular vardı.

Bu iki özellik –psikopatlık ve faydacılık– arasında bir bağ olabilir miydi? Bartels ve Pizarro bunu merak ediyordu. Buldukları yanıt kesin bir evet oldu. Analizleri sonunda, tramvay sorusuna faydacı yaklaşma (şişman adamı köprüden atma) ile baskın psikopatik kişilik arasında ciddi bir korelasyon ortaya çıktı. Robin Dunbar'a soracak olursanız bu zaten beklenen bir sonuçtu. Ne var ki klasik faydacı felsefeye göre bakacak olursak ortada bir sorun var. Faydacılığın resmi kuramını ortaya koyan ve 19. yüzyılın iki İngiliz filozofu olan Jeremy Bentham ve John Stuart Mill, genelde psikopat olarak değil, tam tersine iyi insanlar olarak bilinirler.

Bentham ünlü sözünde şöyle demişti: "Ahlak kurallarının ve yasaların temeli, en fazla sayıda insanın en yüksek oranda mutlu olmasıdır."

Fakat biraz daha derinden baktığımızda, karşımıza daha aldatıcı, daha alışılmadık, daha kasvetli bir resim çıkıyor – merhametsiz seçimler ve ahlaki gelgitlerle dolu bir resim. Örneğin yasaları ve ahlak kurallarını Bentham'ın sözünü ettiği ilkeye dayandırmak demek, kaçınılmaz olarak birilerinin haklarını çiğnemek demektir. Kabak, sayıca galip gelemeyen azınlıktaki insanların ve görüşlerin başına patlar.

Bir de tabii, alınan kararların eyleme dökülme kısmı var. Bartels ve Pizarro'nun laboratuvarda elde ettiği sonuçlar günlük hayatta ne kadar geçerli? Psikopatlar gerçek hayatta da öne çıkabiliyorlar mı?

Ay'a İnişin Karanlık Yüzü

Herhangi bir meslekte başarılı olmak için ne gibi vasıfların gerektiğini bulmak, aslında üzerinde düşününce o kadar da zor değil. Kendini işine adamışlığın ve o işe özgü becerilerin yanında, gerek hukuk alanında, gerek iş hayatında, hangi alanda olursa olsun, üstün başarının yolunu açan belli başlı bazı nitelikler var.

2005'te, Surrey Üniversitesi'nden Belinda Board ve Katarina Fritzon, iş hayatının liderlerini başarıya götüren faktörleri tam anlamıyla belirleyebilmek için bir araştırma yaptılar. Uçağa binerken sol tarafa* dönenlerle sağ tarafa dönenler arasındaki farkı doğuran kilit karakter özelliklerinin neler olduğunu bulmak istiyorlardı.

Board ve Fritzon üç farklı grubu mercek altına aldı: işletme yöneticileri, psikiyatrik hastalar ve hastaneye yatırılmış suçlular (bunlar hem psikopatları hem de diğer psikiyatrik hastaları içeriyordu). Bu grupların psikolojik profillendirme testlerindeki performanslarını incelediler.

Analizleri sonucunda bir dizi psikopatik özelliğin, iş hayatındaki liderlerde suçlulardan daha da yaygın bulunduğunu belirlediler. Bunlar yüzeysel cazibe, benmerkezcilik, ikna kabiliyeti, empati yoksunluğu, bağımsızlık ve odaklanma gücü gibi özelliklerdi. Gruplar arasındaki temel fark daha antisosyal belirtilerde ortaya çıkıyordu: suçluların kanuna karşı gelme, fiziksel şiddet ve ani tepki verme düğmeleri (önceki analojimizden devamla) daha yükseğe ayarlıydı.

Başka çalışmalar da bu ses mikseri benzetmemizi doğrular nitelikte: fonksiyonel ve disfonksiyonel psikopatlık arasındaki sınır çizgisi psikopatik özelliklerin var veya yok olmalarından ziyade seviyelerine ve bir araya gelme şekillerine bağlı. Macquarie Üniversitesi'nden Mehmet Mahmut, çalışma arkadaşlarıyla birlikte, kriminal olan ve olmayan psikopatlarda gözlemlenen --özellikle karar verme sırasında-

ki duyguları düzenleyen "orbitofrontal korteks"teki– beyin bozukluklarının ayrık farklılıklardan ziyade boyutsal farklılıklar olduğunu gösterdi. Ona göre bu iki grubun niteliksel açıdan birbirinden farklı iki topluluk olarak değil, aynı nöro-psikolojik yelpaze üzerinde farklı konumlarda duran iki topluluk olarak değerlendirilmeleri gerekir.

Ben de buna benzer (ama daha ilkel şartlarda) bir deney yaptım ve üniversite birinci sınıf öğrencilerinden, kendilerinin bir iş bulma şirketinde yönetici olduklarını hayal etmelerini istedim. "Acımasız, korkusuz, çekici, ahlaki değerlerden yoksun ve odaklanmış," dedim onlara. "Diyelim ki bu profilde bir müşteri geldi. Onun ne tür işlere uygun olduğunu düşünürdünüz?"

Verdikleri yanıtlar, ileride göreceğimiz üzere, bu konudaki sezgilerimizin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyor. Üst düzey yönetici, casus, cerrah, politikacı, asker... hepsi yanıtların arasındaydı. Tabii seri katil, suikastçı, banka soyguncusu gibi yanıtlarla beraber.

Başarılı bir üst düzey yönetici bana şöyle demişti: "Tek başına zihinsel beceri, en fazla ikinci olmanı sağlar. Başarı kaygan bir direktir. Tepesine çıkmak zordur. Ama diğerlerinin üstüne basarsan kolaylaşır. Hele de üstüne bastıkların, bunun kendilerinin de çıkarına olduğunu düşünüyorlarsa."

Londra'nın en başarılı risk sermayedarlarından biri olan Jon Moulton da bu görüşte. Yakınlarda *Financial Times*'a verdiği bir röportajda, en değerli üç özelliğini kararlılık, merak ve duyarsızlık diye sıralamıştı. İlk ikisi bildik yanıtlar. Peki ya duyarsızlık? "Duyarsızlığın güzel tarafı," diye açıklıyor Moulton, "başkaları uyuyamazken sizin uyumanızı sağlamasıdır."

Belki de iş hayatında psikopatik özelliklerin faydalı olmasının çok büyük bir sürpriz olmadığını düşünüyorsunuzdur. Peki, uzayda bile başarılı olabileceklerini söylesem ne dersiniz? Dünyadaki şöhretleri düşünüldüğünde, psikopatları

kozmosun derinliklerine gönderme fikri kulağa hiç fena gelmiyor doğrusu... Ayrıca psikopatik özelliklerin NASA'nın zorlu astronot seçim kriterleri arasında ön sıralarda yer almadığını tahmin etmek de zor olmasa gerek. Ama yine de, Robert Hare'in beyin taramalarında buzluktan çıkmış gibi görülen sinirlerin, bazı durumlarda nasıl büyük faydalar sağlayabileceğini çok güzel özetleyen bir hikâye var. Beyin cerrahı James Geraghty'nin sahip olduğu, billur gibi nesnel değerlendirme ve sürüngenlere has odaklanma gücünün, sadece yönetim kurulu toplantı odasında, mahkeme salonunda veya ameliyathanede değil, bambaşka bir dünyada da işe yarayabileceğine dair güzel bir hikâye.

20 Temmuz 1969'da, Neil Armstrong ve partneri Buzz Aldrin, konmak için ay yüzeyinde uygun bir yer ararken, bir felaketi kıl payı atlattılar. Sorun, ayın yüzeyinin aşırı engebeli olmasından kaynaklanıyordu. Yakıtları bitmek üzereydi. Her yere yayılmış büyük taşlar ve kaya parçaları güvenli bir inişi imkânsız hale getiriyordu. Aldrin alnının terini sildi. Bir gözü yakıt ibresinde, bir gözü arazide, Armstrong'a sert bir ültimatom verdi: Bu şeyi hemen indir!

Oysa Armstrong gayet sakindi. Sürücünün işine burnunu sokan yolculara ayıracak zaman yoktu. Zaman geçiyor, yakıt tükeniyor, yerçekimiyle gelecek olan ölüm her saniye biraz daha yaklaşıyordu. Soğukkanlı bir plan yaptı. Aldrin'e kalan yakıt miktarını saniyeye çevirerek sesli bir şekilde saymaya başlaması talimatını verdi. Hemen şimdi.

Aldrin denileni yaptı.

Yetmiş... altmış... elli...

O sayarken Armstrong, Ay'ın aman vermez topografyasını dikkatle inceliyordu.

Kırk... otuz... yirmi...

Yüzey hâlâ bir santim taviz vermiyordu.

O sırada, yakıtın bitmesine sadece on saniye kala, Armstrong fırsatı gördü: ufkun tam altında hiçbir şey olmayan gü-

müş bir vadi. Aniden, belli belirsiz, avına yaklaşan bir avcı gibi odakladı beynini. Mekiği ustaca iniş bölgesine manevra yaptırdı ve göz alabildiğine uzanan bölgedeki tek açıklığa kusursuz, ders kitaplarına layık inişi gerçekleştirdi. İnsanlık için dev bir adım. Hem de tökezlemekten ucu ucuna kurtularak.

Bomba İmha Uzmanlarını Nasıl Bilirsiniz?

Bu sıra dışı ve inanılmaz gezegenler arası kaygısızlık öyküsü, başarıya ve felakete giden yolların, aralarındaki tehlikeli ve narin sınırla yan yana aktığı ve şerit değiştirmelerin sık yaşandığı uç yaşam biçiminin güzel bir örneği. Ne var ki bu sefer yolun felakete giden şeridi kapalıydı. Ve Neil Armstrong'un soğukkanlılığı insanlık tarihinin en büyük başarılarından birini kozmolojik bir felaketten kurtardı.

Ama hikâye burada bitmiyor. Sonradan açıklanan raporlar, Armstrong'un kalp atış hızında neredeyse hiçbir oynama meydana gelmediğini gösteriyor. Aya mekik mi indiriyor, hafta sonu denize kayığını mı indiriyor, belli değil. Kalbin doğal kabiliyetlerinin bilmediğimiz bir eseri mi? Bilim öyle olmadığını söylüyor.

1980'lerde, Harvard'dan araştırmacı Stanley Rachman, bomba imha uzmanlarında da benzer bir durum fark etti. Bu yüksek riskli, yüksek gerilimli meslekte erkekleri çocuklardan ayıranın ne olduğunu bulmak istiyordu. Bomba imha uzmanlarının hepsi işlerinde iyidir. Yoksa ölmüş olurlardı. Peki, onları iyi yapan nedir?

Bunu ortaya çıkarmak için en az on yıl deneyimi olan bomba imha uzmanlarını ele aldı ve onları iki gruba ayırdı: başarı nişanı kazananlar ve kazanmayanlar. Ardından işlerini yaptıkları sırada yüksek konsantrasyon gerektiren görevlerdeki kalp atış hızlarını karşılaştırdı.

Akıl almaz bir sonuçla karşılaştı. Tüm uzmanların kalp

ritimleri sabit kalırken, nişan kazananlarda bambaşka bir şey oluyordu: Kalp ritimleri yavaşlıyordu! Tehlike bölgesine girdiklerinde, soğukkanlı ve odaklanmış bir trans haline geçiyorlardı: üzerinde çalıştıkları düzenekle bütünleştikleri bir üst bilinç seviyesi.

Analizler devam ettikçe bu farklılığın nedeni de ortaya çıktı: özgüven. Nişan kazanan uzmanlar, kendine güven testlerinde diğerlerine göre daha yüksek puan almışlardı.

Başarılarının sırrı inançlarındaydı.

Stanley Rachman, psikopatın soğuk, korkusuz nörolojisini iyi bilenlerden. Bulguları ise patlama etkisi yaratmıştı. O derece ki kendi kendine şu soruyu sormadan edemedi: acaba bomba imha uzmanlarını sıkı gözlem altında tutmamız gerekir mi? Vardığı sonuç netti: "... cesaretlerinden dolayı madalya kazanan uzmanlar psikolojik anormallik veya antisosyal davranışlardan uzaklar." Psikopatlık tanımları genelde "sorumsuz" ve "çabuk tepki veren" gibi sıfatlar içeriyordu. Halbuki onun incelediği insanlar bu sıfatlara uymuyordu.

Fakat Belinda Board ve Katarina Fritzon'ın 2005'teki anketlerinin ışığında –ki hatırlarsanız birtakım psikopatik özelliklerin iş dünyasının liderlerinde kriminal psikopatlardan bile daha yoğun görüldüğünü göstermişlerdi– Rachman'ın yorumu, "psikopat" derken tam olarak ne kastettiğimiz sorusunu akla getiriyor. Psikopatların hepsi onun inanmamızı istediği gibi tamamen uyumsuz ve yabani değiller. Hatta Board ve Fritzon'ın çalışmasının asıl öne çıkan sonucu, psikopatı batıracak ya da çıkaracak olanın, bozukluğun tam da bu "antisosyal" kanadı olduğuydu. Sorumsuzluk ve çabuk tepki verme özelliklerini de içine alan antisosyal özellik, düğmelerinin ne kadar kısık veya açık olduğuna bağlı olarak bir maraza veya avantaja dönüşüyordu.

Üstelik iş üzerindeyken kalp atışı yavaşlayanlar yalnızca bomba imha uzmanları değil. When Men Batter Women adlı kitabın yazarları olan ilişki uzmanları Neil Jacobson ve John

Gottman, aynı kalp ritim profillerini bazı dayakçı kocalarda da gözlemlemişler. Bu tipler eşlerini döverken, koltuğa uzanıp gözlerini kapattıkları duruma göre daha rahatlamış oluyorlar.

Jacobson ve Gottman, sıkça atıfta bulunulan, şiddet uygulayan eş sınıflamasında bu tipleri "kobra" diye adlandırıyorlar. Kobralar, karşı gruptaki "pitbul"lardan farklı olarak, aniden ve acımasızca saldırıyor ve kontrollerini kaybetmiyorlar. Canlarının istediği her şeyi, canları istediği zaman yapma hakkını kendilerinde görüyorlar. Ek olarak, adlarının da çağrışım yaptırdığı üzere, saldırıya geçmeden önce sakin ve odaklanmış oluyorlar. Öte yandan pitbullar duygusal açıdan daha kırılgan, zıvanadan çıkmaya ve köpürmeye daha meyilliler. Bu iki grubun arasındaki diğer temel farklar şöyle:

KOBRALAR	PİTBULLAR
Başkalarına da şiddet uyguluyor.	Genelde yalnızca eşine şiddet uyguluyor.
Çok az pişmanlık duyuyor.	Daha çok pişmanlık duyuyor.
Anlık zevk tutkusuyla motive oluyor.	Terk edilme korkusuyla motive oluyor.
Peşini bırakıp geriye bakmamayı becerebiliyor.	Takıntılı, genelde kurbanı takip ediyor.
Kendini üstün hissediyor.	"Kurban" rolüne bürünüyor.
Ağzı iyi laf yapıyor, yetkililere hikâye uydurabiliyor.	Duygusallıktan kurtulamıyor.
Çekici ve karizmatik.	Bunalımlı ve içine kapanık.
Kontrol, ne yapacağının kendisine söylenmemesi demek.	Kontrol, partnerini sürekli gözetlemesi demek.
Tramvatik çocukluk, ailede şiddet yaygın.	Aile geçmişinde belli bir derece şiddet mevcut.
Tedavi amaçlı müdahaleye kapalı.	Bazen tedavi programları işe yarayabiliyor.

Korkusuzluk, Rachman'ın bomba çalışmasında iddia ettiği gibi, sürekli tehlikeye maruz kalmaktan dolayı alışkanlık edinilebilir. Fakat bazı bireyler için bu, doğuştan gelen bir hak gibidir. Onların temel biyolojileri özünde bizlerinkinden o kadar farklıdır ki, gerek bilinçli, gerek bilinçdışı en ufak bir kaygı izine dahi rastlanmaz.

Biliyorum, çünkü onları kendim test ettim.

Korkunun Kokusu

Uçak hava boşluğuna girdiğinde korkuya kapıldığınız olduysa ya da tren tünelin ortasında durduğunda kendinizi huzursuz hissettiyseniz ya da herhangi bir "gariplik" hissettiğinizde o tanımlanamayan ürkütücü duyguya kapıldıysanız, bunların nedeni çevrenizdekilerin kokusuna verdiğiniz bir tepki olabilir. 2009'da, New York Stony Brook Üniversitesi'nden bilişsel nörobilimci Lilianne Mujica-Parodi, uçaktan ilk kez atlayış yapanların koltukaltlarına yerleştirdiği emici pedlerle ter örnekleri topladı. Laboratuvarda fMRI makinesine bağladığı deneklerin bazılarına bu teri, bazılarınaysa korkulacak bir şey olmayan ortamda toplanmış "korkusuz" terleri koklattı.

Bilin bakalım ne oldu? Denekler ne kokladıklarını bilmiyor olsalar da, korku terine maruz bırakılanların beyinlerinin korku değerlendirme bölgelerindeki (amigdala ve hipotalamus) aktivite miktarı, diğerlerine oranla çok daha yüksek bir artış gösterdi. Ayrıca bir duygu tanıma testinde, korku terini koklayan denekler kendilerine gösterilen bir yüzün tehdit edici mi yoksa ifadesiz mi olduğunu belirleme konusunda %43 daha doğru karar verdiler.

Tüm bunlar ilginç bir soruyu akla getiriyor: soğuk algınlığına yakalanır gibi korkuya da "yakalanıyor" muyuz? Mujica-Parodi ve takımı, kesinlikle böyle olduğunu düşünüyor.

Bulgularının ışığında, "insanoğlunun sosyal dinamiklerinde gizli bir biyolojik bileşenin var olabileceğini ve duygusal gerilimin, kelimenin gerçek anlamıyla 'bulaşıcı' olabileceğini" ima ediyorlar.

Tabii o zaman daha da ilginç bir soru akla geliyor: peki ya bu bulaşıcı duyguya karşı bağışıklık da söz konusu olabilir mi? Bazılarımız diğerlerine göre korku virüsüne daha mı dirençli? Bazılarımızın korkuya karşı gelişmiş bir "burnu" mu var?

Bunu ortaya çıkarabilmek adına, Mujica-Parodi'nin çalışmasının bir türevini kendim denedim. İlk iş olarak bir grup gönüllüye bir korku filmi (*Şeker Adam*), diğer grubaysa komedi filmi izlettim. Ve terlerinden örnekler aldım. Ardından üçüncü bir gruba bir bahis oyunu oynattım ve burunlarına bu kokulardan koklattım.

Söz konusu oyun "Cambridge Bahis Oyunu" idi – bir tür bilgisayar ortamında, risk altında karar verme testi. Testin her sorusunda mavi veya kırmızı renkte on tane kutucuk var. Deneklerin, her seferinde sarı jetonun hangi kutuda saklı olduğunu tahmin etmeleri gerekiyor. Kutuların renk oranları sorudan soruya değişiyor (ör. 6 kırmızı, 4 mavi; 9 kırmızı, 1 mavi). Denekler toplam 100 puanla başlıyor ve her soruda belirli bir miktar puanı (%5, %25, %50, %75, %95) yatırmaları gerekiyor. Doğru bilirlerse puan kazanıyorlar, bilemezlerse kaybediyorlar. Yüksek bahisler yüksek riske karşılık geliyor.

Eğer Mujica-Parodi'nin kuramı doğruysa, korku filminin ter kokusunu koklayanların daha ihtiyatlı olmaları ve daha küçük bahisler oynamaları gerekiyordu.

Fakat işin içinde bir bit yeniği vardı. Gönüllülerin yarısı psikopatlardan oluşuyordu.

Acaba başkalarının korkusu psikopatları etkileyecek miydi? Acaba usta avcılar ve izciler gibi zayıflığı görsel ipuçlarından okuma konusunda müthiş duyarlı olan bu insanlar, kimyasal koku ipuçlarını okuma konusunda da aynı duyarlılığı gösterecekler miydi?

Deneyin sonuçları şüpheye yer bırakmayan cinstendi. Tam da Mujica-Parodi'nin bulgularıyla paralel olarak, psikopatik olmayanlar korku kokusuna maruz bırakıldıklarında kendilerini sağlama almış, her soruda riske ettikleri puanları azaltmışlardı.

Fakat psikopatlar hiç tınmamıştı. Sadece başlarken değil, bitirirken de diğerlerine göre daha cüretkâr davranmış, "korku pompalanırken" dahi risk almaya devam etmişlerdi. Bu "virüs" normal insanlar arasında yayılabiliyorken onların sinir sistemleri virüsü anında kırıyor, gerginliğe neden olmasına karşı sıfır tolerans gösteriyorlardı.

İki Kenarı Keskin Kılıç

Bir kitapçı vitrini önünden geçerken veya –günümüz için daha büyük olasılıkla– internette kitap sitelerinde gezinirken, "Psikopatların Bilgeliği" sözü, bir kitap adı için epey garip gelebilir.* Dikkat çekici denebilir belki, ama yine de garip olduğuna şüphe yok. "Bilgelik" ve "psikopatlık" gibi birbirinden uzaklara dikilmiş iki kavramsal abidenin, mantığın baştacı yapıldığı bilimsel tartışma masasında bir araya getirilmesinden, anlamlı, yapıcı bir diyalog ortaya çıkmaz gibi geliyor insana.

Ama gel gör ki psikopatların da bir bilgeliği olduğu düşüncesi, ciddiye alınması gereken bir tez. Belki de burada bilgeliği kelimenin klasik anlamıyla, yani geride bırakılan yılların ve biriken hayat deneyiminin ortaya çıkardığı bir özellik olarak kabul edemeyiz. Daha ziyade, varlıklarının doğuştan gelen ve sözcüklerin anlatmakta zorlandığı bir işleyişi olarak algılayabiliriz.

Örneğin sonradan tanışacağımız birinin –bir psikopatın– yaptığı bir benzetmeye bakalım.

* Kitabın İngilizce orijinal adı *The Wisdom of Psychopaths* – Psikopatların Bilgeliği'dir.

Bunu izole edilmiş, maksimum güvenlikli bir kişilik bozukluğu ünitesinde tutulurken söylediğini de belirtmeliyim:

"Son model, motoru güçlü bir spor araba için kendi başına iyi veya kötüdür diyemeyiz. Bu, direksiyonda oturan kişiye bağlı. Bu kişi doğum yapmak üzere olan karısını hastaneye yetiştiren becerikli bir şoför de olabilir, kız arkadaşıyla birlikte uçurumdan atlayan 18 yaşında bir delikanlı da.

"Dolayısıyla mesele direksiyonda kimin oturduğunda bitiyor. Şoförün becerisinde..."

Haklı. Belki de psikopatı toplumun çoğu normal bireyinden ayıran en önemli, en büyük fark; diğerlerinin kendi hakkında ne düşündüğüne zerre kadar önem vermemesi. İmaj, isim ve itibar daha önce hiç şimdiki kadar yüceltilmemişti. Kaç olduk şimdi? Facebook'ta 500 milyon? YouTube'da 200 milyon video? İngiltere'de her 20 vatandaşa bir kapalı devre kamera? Bu sayılar, psikopatların başlarını niye bu kadar fazla derde soktuğunun temel nedenlerinden birini oluşturuyor şüphesiz.

Onları neden bu derece ayartıcı bulduğumuz sorusunun cevabı da burada yatıyor olabilir.

Ama bu diğerlerinin ne düşündüğünü önemsememe özelliği, aynı zamanda kahramanlık ve zihinsel dayanıklılığa da zemin hazırlıyor – cesaret, dürüstlük ve erdemlilik gibi vasıflara. Örneğin alevler içindeki binaya dalıp içindekilerin hayatlarını kurtarma ya da şişman birini köprüden itip trenlerin önünü tıkama becerisini kazandırabiliyor.

Psikopatlık hızlı bir spor araba gibi gerçekten de. Her iki tarafı da kesebilen çifte kenarlı bir kılıç.

İlerleyen bölümlerde bilimsel, sosyolojik ve felsefi ayrıntılara girerek, bu kılıcı kuşanmış insanların hikâyelerini ve eşsiz ruh profillerini okuyacağız. İlkin psikopatın –eğer zihnimizde beliren canavardan başka biriyse– tam olarak kim olduğuna bakacağız. Psikopatik metropolisin iç ve dış kesimlerinde dolaşacak, şiddetin doruğa çıktığı kenar mahalle-

lerinden geçip daha ferah, daha bir yeşillikler içindeki, daha dost canlısı semtlere uğrayacağız.

Tüm skalalarda olduğu gibi, bunun da her iki ucunda meşhur poster çocukları bulunuyor. Bir uçta Sutcliffe'ler, Lecter'lar, Bundy'ler var – kesip, deşip, boğanlar. Diğer uçtaysa anti-psikopatlar var: örneğin Himalaya'daki manastırlara kapanıp yıllarca siyah kuşak meditasyon yaparak acıma dışındaki tüm duygularından arınmış Tibetli Budist rahipler. İşin aslı, bilişsel nörobilim alanındaki en son araştırmalar, bu skalanın dairesel olabileceğinin işaretlerini veriyor... Yani aklın ve deliliğin nöral gün değişim çizgisinde psikopatlar ve anti-psikopatlar birbirlerine parmak uçlarıyla dokunuyorlar. Bu kadar yakın, yine de bu kadar uzak.

Dikkatlerimizi gözlerden uzak gün değişim çizgilerinden bilişsel arkeolojiye kaydıracağız. Modern çağ psikopatlığının koordinatlarını belirledikten sonra geçmişteki kaynağını bulmaya çalışacağız. Oyun kuramı, mantık ve evrimsel psikolojiden yararlanarak psikopatlığın evrilmiş olabileceği kadim geçmişteki koşulları baştan kurmaya çalışacağız. Ayrıca önemli olduğu kadar rahatsız edici olan bir olasılığı araştıracağız: 21. yüzyıl toplumunda bu özellikler evrilmeye devam ediyor mu? Bozukluk gittikçe daha mı çok bir uyumsal avantaja dönüşüyor?

Psikopat olmanın –en azından belli koşullar altında– getirdiği avantajları derinlemesine inceleyeceğiz. Korkusuzluğu ele alacağız. Acımasızlığı. "Anın içinde olma"yı (Psikopatlar gözlerini diğer insanlara göre biraz daha az kırparlar. O sinirleri gerici, hipnotize edici havalarında bunun da payı vardır).* Onlar hakkında sık sık "insanı allak bullak eden,

* Psikopatlarla karşı karşıya gelen çoğu insan, sonradan onların delici gözlerinden bahsetmiştir – Amerikan sineması senaristlerinin de iyi bildiği bir gerçek. Bunun kesin nedeni bilinmiyor. Bir yandan göz kırpma hızı kaygı seviyesi düşüklüğünün güvenilir bir göstergesi olduğundan psikopatlar ortalama olarak diğerlerimizden daha az göz kırpıyorlar. Bu, yoğun "sürüngenlere has" auralarına katkı sağlıyor olabilir. Öte yandan psikopatların yoğun bakışlarının avcı hayvanlara has yüksek

baş döndürücü, kendine aşırı güvenen" gibi sıfatlar kullanılır. Bu sıfatların kendi ağızlarından çıktığını sanmayın, kurbanlarının ağzından çıkıyor! Oldukça ironik aslında. Anlaşılan o ki psikopatlar, Darwinci bir şaka gibi, tam da çoğumuzun uğruna öleceği özellikleri kendilerinde barındırıyorlar. Ya da çoğumuzun uğruna öldüğü mü demeli? Dostumuz Fabrizio Rossi'nin o inden güzel bir şey çıkacağına inanmakta güçlük çekmesi de bundan.

Dünyanın en şenlikli psikopat ünitelerinden birinin sahne arkasına geçeceğiz ve günlük hayatta karşılaştığımız ikilemlere ve zorluklara psikopatların nasıl yaklaştığına bakacağız. İçinde kendi inşa ettiği fMRI tarayıcısı bulunan 18 tekerli tırıyla Amerika'nın devlet hapishanelerini dolaşan nörobilimci ve psikopat avcısı Kent Kiehl'le tanışacağız.

Ve devrim niteliğinde, tek sefere mahsus bir deneyde, "transkraniyal manyetik uyarım" konusunda dünyaca ünlü bir uzman, dolaylı, kesmeden yapılan nöro-cerrahi teknikle beynimi uyaracak ve sonunda ben de bir psikopat beynine sahip olmanın nasıl bir his olduğunu bizzat deneyimlemiş olacağım (merak etmeyin, etkisi geçeli çok oldu).

Olağan Psikopatlar'ın sayfaları ilerledikçe gerçek yavaş yavaş netleşmeye başlayacak. Bu insanların bizlere zarar verebileceğine şüphe yok. Ama bizi kurtarmaları da mümkün. Öyle ya da böyle, bize öğretebilecekleri birtakım şeyler olduğu su götürmez.

---

yoğunlaşma seviyelerini yansıttığı yönünde de iddialar var. Tıpkı en üst düzey pokerciler gibi: sürekli karşısındakini inceleyip duygularını okuyabilmek için anahtar ipuçlarını değerlendiriyorlar.

İKİ

GERÇEK PSİKOPAT AYAĞA KALKABİLİR Mİ LÜTFEN?

Gökkuşağında mor çizginin bitip turuncu çizginin başladığı yere çizgi çizebilir misiniz? Renklerin farkını net olarak görebiliyoruz ama birinden diğerine geçiş tam olarak nerede meydana geliyor? İşte akıllılık ve delilik de böyledir.

– HERMAN MELVILLE

Neden Yapmış?

İnternette dolaşan bir hikâye var. Bir kadın, annesinin cenazesinde daha önce hiç görmediği bir adamla karşılaşmış. Görür görmez adama âşık olmuş ve sonunda ruh ikizini bulduğuna karar vermiş. Fakat adını, soyadını veya telefonunu sormak aklına gelmemiş. Birkaç gün sonra kendi kız kardeşini öldürmüş. Neden?

Cevabı biraz düşünün isterseniz. Bir psikopat gibi düşünüp düşünemediğinizi bu basit testle anlayacağız. Kadını, kız kardeşini öldürmeye iten sebep ne olabilir? Kıskançlık? Cenazeden sonra kardeşini adamla yatakta yakalamış olabilir mi? İntikam? Bunlar makul. Ama yanlış. Bir psikopat gibi düşünebildiğinizi varsayarsak cevap şu: Çünkü adamın, kız kardeşinin cenazesine de geleceğini umuyormuş.

Eğer bu cevap sizin de aklınıza geldiyse hemen panikle-

menize gerek yok. Çünkü yalan söyledim. Tabii ki bu bir psikopat gibi düşündüğünüz anlamına gelmiyor. İnternette rastladığınız çoğu şey gibi, bu testin doğruluğu da ancak Bernard Madoff'un* muhasebe kayıtları kadar. Gerçi kadının planının psikopatça olduğu kesin: soğuk, acımasız, duygusuz ve miyopçasına kendi çıkarlarını düşünüyor. Ama maalesef bir sorun var. Bu testi standart klinik testlerle teşhis konmuş bazı gerçek psikopatlara –tecavüzcü, katil, sübyancı ve silahlı soyguncularа– verdiğimde ne oldu dersiniz? Bir tanesi bile "Belki tekrar cenazeye gelir diye öldürmüştür," cevabını vermedi. Onun yerine çoğu "romantik rekabet" mantığını geliştirdiler.

"Kafadan çatlak olabilirim," dedi bir tanesi. "Ama aptal olduğumu hiç sanmıyorum."

Scott Lilienfeld, Atalanta Emory Üniversitesi'nde psikoloji profesörü ve psikopatlar konusunda dünyanın sayılı uzmanlarından. Ya da kendi deyişiyle "başarılı psikopatlar" konusunda: insanların canını karanlık, çıkmaz sokaklarda değil de örneğin borsada acıtanlar konusunda. Ofisine bir iki kilometre mesafedeki Güney lokantasında takolarımızı mideye indirirken bu cenaze sorusunu anlatıyorum. Bu durumu o nasıl açıklıyor? Bu konu bizi neden böylesine heyecanlandırıyor? Bu soruyla galiba damarına basıyorum.

"Sanırım bu gibi uydurma hikâyelerin albenisi meseleyi basite indirgemelerinden kaynaklanıyor," diyor. "Tek bir soruyla aramızdaki psikopatların maskesini düşürebileceğimiz ve kendimizi korumaya alabileceğimiz fikrini telkin ediyor. Ama ne yazık ki işler bu kadar basit sayılmaz. Elbette onları ortaya çıkarmamız mümkün. Ama tek soruyla değil. Pek çok soru gerekiyor."

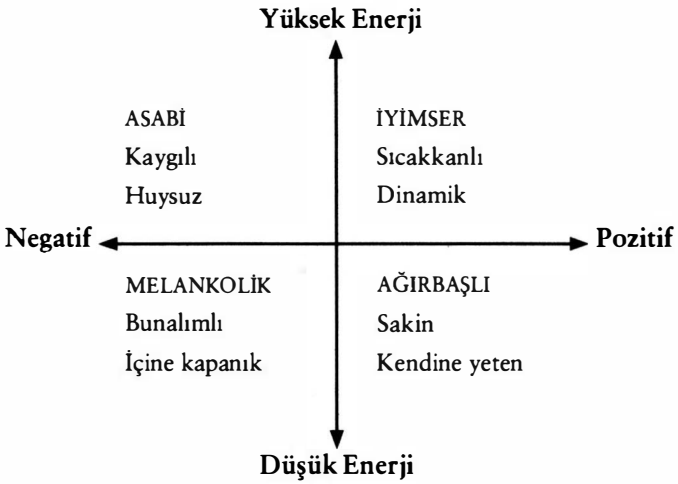
Haklı. Ruhumuzun gerçek renklerini ortaya dökebilecek "sihirli değnek" etkisine sahip sorular gerçek hayatta yok.

* Son yüzyılın en büyük dolandırıcısı olarak bilinen Amerikalı borsa simsarı. (y.n.)

Kişilik, tek atışta hedefi vurabileceğiniz basit oyunlar için fazla karmaşık bir yapı. Uzmanlar bunu ortaya çıkarmak için atış üstüne atış yapmak zorunda. Üstelik hedefi daha yeni yeni tutturmaya başladılar.

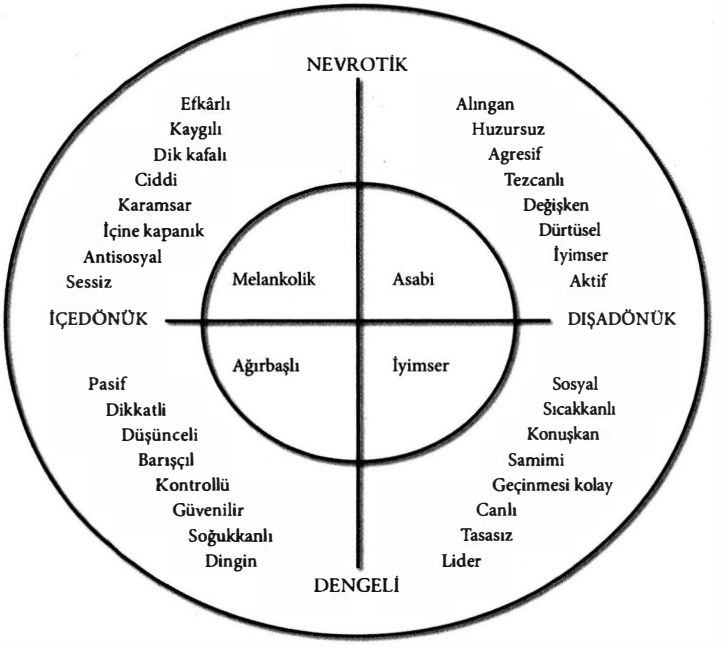
Kişilik Avcıları

Kişilik analiz ve ölçüm çalışmalarının tarihi oldukça geriye gidiyor. Batıdaki başlangıcı, Antik Yunanistan'da, Batı tıbbının babası Hipokrat'a (MÖ 460-377) dayanıyor. Aslında o da antik Mısır bilginlerinden Mezopotamya'nın mistiklerine kadar Doğu Akdeniz medeniyetlerinde geliştirilen öğretilerin (örneğin göksel hesaplara dayalı Babil astrolojisinin) bilgilerinden faydalanmıştı. Hipokrat insanoğlunun dört temel mizaç özelliği olduğunu belirtir: iyimser, asabi, melankolik, ağırbaşlı.

Şekil 2.1. Hipokrat'ın dört mizacı.

Hipokrat'tan sonraki 2500 yılda pek bir değişiklik olmadı. Ardından 1952'de İngiliz psikolog Hans Eysenck, Batı tıbbının babasının dörtlü kadim tasnifine yeniden hayat verdi. Kapsamlı anket analizleri ve derinlemesine klinik görüşmelerin ardından Eysenck kişiliğin iki temel boyutu olduğunu ileri sürdü: *içe/dışa dönüklük* ve *nevrotiklik/dengelilik* (saldırganlıkla ilişkili bir üçüncü boyut olan *psikotiklik* sonradan eklendi). Bu iki boyut birbirine dik yerleştirildiğinde Hipokrat'ın tanımladığı mizaçlarla birebir örtüşüyordu:

Şekil 2.2. Eysenck'in, Hipokrat'ın dört mizacını kapsayan kişilik modeli. (Eysenck&Eysenck, 1958)

Asabi kişilik, Eysenck'in nevrotik dışadönük sınıfına; melankolik, nevrotik içedönük sınıfına; iyimser, dengeli dışadö-

nük sınıfına; ve ağırbaşlı, dengeli içedönük sınıfına karşılık geliyordu. Görünüşe bakılırsa Hipokrat modern tıbbın yanında insan doğasının da babasıydı.

Eysenck'in iki boyutlu kişilik modeli, Amerikalı psikolog Gordon Allport'un yirmi yıl önce geliştirdiği devasa modele göre pozitif anlamda anoreksik sayılırdı. Her önemli karakter özelliğinin dilde kodlanmış olduğu görüşünü savunan ve "sözlüksel kişilik hipotezi" diye adlandırılan anlayış doğrultusunda Allport, Webster sözlüğünü eline aldı ve İngilizcenin derin sularında kelime avına çıktı. Kişilikle ilgili kaç tane sıfat vardı acaba? Karaya çıktığında elinde 18000 kelimelik bir vurgun vardı. Anlık duygulara karşılık gelenleri ayıkladıktan sonra, daha üstesinden gelinebilir 4500 kelimelik tıraşlanmış bir liste elde etti.

Ama Illinois Üniversitesi'nden psikolog Raymond Cattell, 1946'da Allport'un listesini görene kadar kişilik kuramcılarının elle tutulur bir modelleri yoktu. Eşanlamlıları eledikten ve laboratuvar sonuçlarına dayanarak bazı yeni terimler ekledikten sonra, Cattell 171 sözcüklük bir liste oluşturdu ve ardından işe koyuldu. Bu tanımlara dayalı ölçüm skalaları kullanarak gönüllülere verdi. Onların yapmaları gereken şey oldukça basitti: verilen etiketlere bakarak tanıdığı insanlara notlar vermek.

Analiz sonucunda, Cattell'in kendine özgü bir jargonla "kişilik küresi" adını verdiği 35 ana kişilik özelliğinden oluşan galaktik bir kişilik yapısı ortaya çıktı. Sonraki on yılda, birinci kuşak bilgisayarların ve faktör analizinin* embriyonik büyüsünün de yardımıyla model damıtılarak ana özellik sayısı 16'ya düşürüldü. Cattell artık bu noktada paydos edebilirdi.

* Faktör analizi, farklı değişkenler arasındaki ilişkilerde basit örüntüler varsa keşfetmek için kullanılan bir istatistik yöntemidir. Özel olarak, gözlemlenen değişkenlerin "faktörler" adı verilen daha az sayıdaki değişkenle açıklanıp açıklanamayacağını sorgular. Örneğin Cattell'in modelinde, "sıcaklık" faktörü, "arkadaş canlısı", "empatik" ve "misafirperver" gibi özellikleri bir arada toplar.

DÜŞÜK PUAN ALAN	FAKTÖR	YÜKSEK PUAN ALAN
İçine kapanık	Sıcaklık	Sıcakkanlı
Daha az zeki	Usavurum	Daha zeki
Duygusal açıdan değişken	Duygusal Denge	Duygusal açıdan dengeli
Boyun eğen	Baskınlık	Buyurgan
Ciddi	Canlılık	Yaşam dolu
Başına buyruk	Kuralları Sorgulama	Kurallara bağlı
Utangaç	Medeni Cesaret	Girişken
Duygusuz	Duyarlılık	Hassas
Saf	İhtiyat	Şüpheci
Düz	Soyutlama	Yaratıcı
Açıksözlü	Özel Konulara Yaklaşım	Ağzı sıkı
Kendine güvenen	Endişe	Kuruntulu
Muhafazakâr	Değişime Açıklık	Özgür düşünceli
Grup odaklı	Kendine Yetme	Kendi başının çaresine bakabilen
Baştan savmacı	Mükemmelliyetçilik	İtinalı
Gevşek	Gerilim	Gergin

Tablo 2.1. Cattell'in 16 temel kişilik faktörü. (Cattell, 1957)

İş psikologlarının ve insan kaynakları alanında çalışanların şansına, kuramlar zamanla sadeleşmeye devam etti. 1961'de Amerikan Hava Kuvvetleri'ndeki iki araştırmacı, Ernest Tupes ve Raymond Christal, Cattell'in özelliklerini beşe indirgemeyi başardı. Bunlar öne çıkma, uyumluluk, güvenilirlik, duygusal denge ve kültürdü. Yaklaşık son 20 yıllık bir zaman zarfında, Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüsü'nden Paul Costa ve Robert McCrae, "NEO Kişilik Envanteri" adı verilen bir standart kişilik testi geliştirdiler.

Psikologlar mecbur kalmadıkları sürece fikir birliğine yanaşmaktan kaçınsalar da bu sefer bu zor görünüyordu. Deneyime Açıklık, Sorumluluk, Dışadönüklük, Uyumluluk ve Nevrotiklik özelliklerinin insanoğlunun kişilik genomunu oluşturan beş temel özellik olduğu konusunda günümüzde fikir birliği bulunuyor. Ve hepimiz bu özelliklerimizin bir bileşimiyiz. Patrick McGoohan'ın *The Prisoner* adlı dizideki ünlü sözleri gibi tek bir sayıdan ibaret değiliz. Daha ziyade bir sayılar burcuyuz. Her birimiz, bu beş boyuttaki ya da daha yaygın adıyla "Büyük Beşli"deki konumlarımıza bağlı olarak, kişilik uzayının sonsuz algoritmik gökkubbesinde kendi eşsiz koordinatlarımıza sahibiz.*

Beşi Bir Yerde

Sıradan bir gözlemciye, kişilik biteviye ve tekdüze gelebilir. Ancak matematiğin kılı kırk yaran eleğinden geçirildiğinde kendini oluşturan beş bileşene ayrıldığı görülüyor. Büyük Beşli, kişiliğin "ana renklerine" karşılık geliyor diyebiliriz. Bu renkler uç noktalarında kutupsal zıtlarıyla yan yana duruyorlar. Böylece ortaya hepimizi içine alan bir kişilik yelpazesi çıkıyor.

Sonraki sayfada Tablo 2.2.de bu boyutları ve her biriyle ilişkili kişisel özellikleri görebilirsiniz:

* Eğer siz de kendi koordinatlarınızı belirlemek isterseniz, Büyük Beşli kişilik testinin sadeleştirilmiş bir halini www.wisdomofpsychopaths.co.uk adresinde bulabilirsiniz.

FAKTÖR	TANIMLAYICILAR
Deneyime Açıklık	Hayalci . . . . . Gerçekçi Değişikliği seven . . . . . Rutini seven Bağımsız . . . . . Çoğunluğa uyan
Sorumluluk	Organize . . . . . Dağınık Dikkatli . . . . . Sakar Disiplinli . . . . . Dürtüsel
Dışadönüklük	Sosyal . . . . . İnzivada Eğlenmeyi seven . . . . . Ciddi Sevecen . . . . . İçine kapanık
Uyumluluk	Yumuşak kalpli . . . . . Acımasız Çabuk güvenen . . . . . Şüpheci Yardımsever . . . . . Yardımcı olmayan
Nevrotiklik	Endişeli . . . . . Sakin Güvensiz . . . . . Güvende hisseden Kendine acıyan . . . . . Kendinden memnun

Tablo 2.2. Uzmanların Büyük Beşli'deki ölçütlere göre psikopatik kişilik profiline verdiği notlar. (Miller ve diğ., 2001)

İş psikologlarının, NEO ve diğer Büyük Beşli kişilik testlerine sıkça başvurmalarına şaşmamak gerek. Aklınıza gelebilecek her türlü meslek alanında, başarı için gerekli psikolojik özellikleri belirlemek adına çalışanlar bu testlerden geçirilmiştir. Böylece mizaç ve iş tipi arasında çarpıcı bağlantılar ortaya çıkarılmıştır. Doğuştan gelen özelliklerimiz, hangi işlere yatkın olduğumuzu belirler.

Deneyime Açıklık'ın; danışmanlık, arabuluculuk ve reklamcılık gibi orijinal fikir ve duygusal zekâ gerektiren işlerde önemli rolü olduğu gösterilmiştir. Bu alanda düşük puan alanlar ise üretim ve mekanik işlerinde daha başarılı oluyorlar. Sorumluluk konusunda orta ila yüksek puan alanlar –çok yüksek olursa bu sefer de takıntılı ve mükemmeliyetçi oluyorsunuz–, her alanda daha başarılı olurken düşük puan

alanlarda tam tersi söz konusu. Dışadönükler, sosyal etkileşim gerektiren işlerde daha iyiyken içedönükler grafik tasarımı veya muhasebecilik gibi yalnız yapılan, kişisel düşünce ürünü işlerde daha iyiler. Tıpkı Sorumluluk gibi Uyumluluk da genel olarak her türlü işte performansı olumlu etkileyen bir özellik, ama özellikle takım çalışması ve müşteri memnuniyetine önem veren işlerde daha bir öne çıkıyor. Sorumluluk'tan farklı olarak, Uyumluluk'un düşük olması bazı alanlarda avantaja dönüşebiliyor – örneğin medya gibi kıyasıya, gırtlak gırtlağa mücadelelerin yaşandığı, egoların çarpıştığı, kaynak (fikir, hikâye, komisyon) rekabetinin şiddetli olduğu arenalarda.

Sonuncu özellik olan Nevrotiklik ise herhalde beş özelliğin en tehlikelisi. Duygusal açıdan dengeli olmak ve baskı altındayken soğukkanlılığı koruyabilmek, örneğin pilotluk ve cerrahlık gibi sakin düşünme becerisi ve dikkat gerektiren işlerde avantaj sağlasa da, nevrotiklikle yaratıcılığın evliliğinin de dayanıklı olabileceğini unutmamak gerek. Tarihteki en büyük sanatçı ve edebiyatçıların bazıları, beynin sahil şeridinin sığ sularından değil, ruhun derin, meçhul labirentlerinden çıkmıştır.

Eğer iş psikologları bireysel mizaç farklılıklarına bakarak iş performansı hakkında öngörüde bulunabiliyorlarsa, psikopatlar hakkında bize ne söyleyebilirler? 2001'de, Kentucky Üniversitesi'nden Donald Lynam ve çalışma arkadaşları, bunu ortaya çıkarmak için bir araştırma yaptılar ve psikopatların benzersiz kişilik yapılarının acımasız olduğu kadar insanı hayrete düşüren özellikler de gizlediğini keşfettiler.

Lynam, alanında isim yapmış, dünyanın en üst düzey psikopati uzmanı akademisyenlerinin bir kısmıyla görüşerek psikopatları Büyük Beşli açısından değerlendirmelerini istedi. Akademisyenler, (1 en düşük, 5 en yüksek olmak üzere) 1'den 5'e kadarlık bir skalada, psikopatların 30 alt özelliğine not verdiler. Sonuçlar şu şekildeydi:

DENEYİME AÇIKLIK	KENDİNE HAKİMLİK	DIŞADÖNÜKLÜK
Fantezi 3,1	Yetkinlik 4,2	Canayakınlık 1,7
Estetik 2,3	Düzen 2,6	Kalabalık Ortamları Sevme 3,7
Duygular 1,8	Görev Sorumluluğu 1,2	Buyurganlık 4,5
Eylemler 4,3	Başarı Açlığı 3,1	Aktivite 3,7
Fikirler 3,5	Öz-Disiplin 1,9	Heyecan Peşindelik 4,7
Değerler 2,9	Tedbirlilik 1,6	Pozitif Duygular 2,5
UYUMLULUK	NEVROTİKLİK	
Güven 1,7	Kaygı 1,5	
Açıksözlülük 1,1	Husumet 1,9	
Bizcillik 1,3	Bunalım 1,4	
İtaatkârlık 1,3	Öz-Bilinç 1,1	
Alçak Gönüllülük 1,0	Dürtüsellik 4,5	
Kırılganlık 1,3	Savunmasızlık 1,5	

Tablo 2.3. Uzmanların Büyük Beş'teki ölçütlere göre psikopatik kişilik profiline verdiği notlar. (Miller ve diğ., 2001)

Görüldüğü üzere, uzmanlar Uyumluluk konusunda psikopatların nabzının neredeyse atmadığını düşünme noktasındalar. Çoğu tedavi uzmanına göre yalan söyleme, insanları kullanma, aldırışsızlık ve kibir gibi özelliklerin psikopatlığın altın standartları olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sonuç pek de şaşırtıcı gelmiyor. Sorumluluk puanları de pek ahım şahım sayılmaz: dürtüsellik, uzun vadeli hedef eksikliği ve sorumluluk alamama gibi özellikler tam da beklediğimiz gibi... Fakat Yetkinlik özelliğinin bu gidişatı nasıl bozduğuna dikkat edin – bu psikopatların sarsılmaz özgüvenlerinin ve sıkıntılı durumları önemsememelerinin bir ölçütü aynı zamanda. Benzer bir durumu Nevrotiklikte de görüyoruz: Kaygı, Bunalım, Öz-Bilinç ve Savunmasızlık radarda belli belirsiz gözüküyor. Dışadönüklük (Buyurganlık ve Heyecan Peşindelik) ve Deneyime Açıklık (Eylemler) bu özelliklerle birleştiğinde o doğal ve ilkel karizma ortaya çıkıyor.

Beliren resim, yüksek erk sahibi, aynı zamanda cıva gibi değişken bir kişiliğe ait. Bir yandan göz kamaştırıcı ve merhametsiz, diğer yandan soğuk ve sağı solu belli olmayan bir kişilik.

ABD başkanının resmi olabilir mi bu? İlk bakışta pek benzetemiyor insan. Ama 2010'da Scott Lilienfeld, Adli Psikolog Steven Rubenzer ve Teksas Üniversitesi Tarihi Kişilik Araştırması Kurumu'ndan psikoloji profesörü Thomas Faschingbauer'le birlikte bazı ilginç verileri inceledi. Daha önce 2000 yılında Rubenzer ve Faschingbauer, tarihteki her ABD başkanının NEO Kişilik Envanteri'ni biyografi yazarlarına göndermişti.* İçinde şu gibi sorular vardı: "Başkaları seni kullanmadan önce sen onları kullanmalısın." Ve, "İnsanları kırdığım zaman asla suçluluk duymam." Toplamda buna benzer 240 soru bulunuyordu. Tabii burada test edilenler biyografi yazarları değil, yazdıkları kişilerdi. Biyografler bilgileri doğrultusunda uzmanı oldukları kişilerin adına testleri doldurdular.

Sonuçlar bir hayli ilginçti. Birkaç ABD başkanı belirgin psikopatik özellikler sergiliyordu. Bunlar arasında John F. Kennedy ve Bill Clinton başta geliyordu (Listenin tamamını görmek için www.wisdomofpsychopaths.co.uk adresini ziyaret edebilirsiniz.) Sırf onlar da değil, örneğin Roosevelt'lerin sonuçları da böyleydi. Ve tarihin başka bazı altın çocukları da onlarla birlikteydi.

Peki, endişelenmemiz gerekir mi? Jim Kouri'nin vurguladığı üzere, dünyanın en güçlü ülkesinin başındaki kişi, temel kişilik özelliklerinin ciddi bir bölümünü seri katillerle paylaşıyorsa kaygılanmalı mıyız?

Belki.

---

* Aslında NEO; kişilik, zekâ ve davranışla ilgili daha geniş bir yelpazedeki 592 soruluk daha büyük bir testin bir parçasını oluşturur. Fakat istatistiksel teknikler sayesinde kişinin NEO'daki performansına bakarak ruhsal kişilik profilini çıkarmak mümkündür.

Fakat Lilienfeld, Rubenzer ve Faschingbauer'in siyasi kişilik profillerinden hangi sonucu çıkarmamız gerektiğini anlayabilmek için, psikopat sözcüğünün ne anlama geldiğine daha yakından bakmalıyız.

Kişilik Yoldan Çıkınca

Kişilik bozukluğundan bahsederken çok dikkatli olmak gerekir. Sonuçta hepimizde bir tane yok mu? Dolayısıyla önce şunu netleştirelim: kişilik bozuklukları sizi çileden çıkaran insanlara özgü bir şey değildir (narsistlerde sık rastlanan yanlış bir kanı). Onun yerine, "Zihinsel Bozukluk Tanı ve İstatistik El Kitabı"nın* tanımladığı üzere, "sergileyen bireyin, içinde yaşadığı kültürün beklentilerinden belirgin şekilde sapma gösteren kalıcı iç deneyim ve davranış şekilleri"dir.

Buradaki anahtar sözcük "kalıcı". Kişilik bozukluğu bayramdan bayrama ortaya çıkan bir durum değildir. Hayır, kişilik bozuklukları, katı ve içe işlemiş düşünme, hissetme ve diğerleriyle etkileşme kalıplarıdır – sıkıntı veya işlev bozukluğuna yol açan dürtüleri kontrol etmeyi veya ayarlamayı beceremekten kaynaklanır. Sırf sizi çileden çıkaranlara özgü bir durum değildir. Ama birinde kişilik bozukluğu varsa, sizi çileden çıkarmayı başaracaktır.

DSM, kişilik bozukluklarını üç ayrı kategoriye ayırıyor.** Bunlar *tuhaf/eksantrik, dramatik/dengesiz* ve *kaygılı/çekingen*. Ve inanın, o karşılaştığınız tiplerin hepsi bunların

* Amerikan Psikiyatri Derneği tarafından yayımlanan Zihinsel Bozukluk Tanı ve İstatistik El Kitabı (DSM), zihinsel bozuklukları günlük dilde ve standart ölçütlere göre sınıflandırır. ABD'de ve kısmen dünya çapında, gerek tedavi uzmanları, gerek araştırmacılar tarafından, ayrıca ilaç ve sağlık sigortası şirketleri tarafından ve psikiyatrik ilaç düzenleme acenteleri tarafından kullanılır. İlk olarak 1952'de, son versiyonu DSM-IV-TR ise 2000'de basılmıştır. DSM-V'in 2013'ün mayıs ayında basılması planlanıyor.

** Bozuklukların tam listesi için kitabın sonundaki "Notlar" bölümüne bakınız.

içinde. Evi kedilerce istila edilmiş, yatak odasında cinlerin bulunduğuna ve yolun karşısında oturan çiftin uzaylı olduğuna inanan, çaydanlık örtüsüne benzeyen şapkası ve büyük, sallanan küpeleriyle kristal küresine bakan teyze (şizotipal); takmış takıştırmış, marsık gibi yanmış halde dolaşan, yaptırdığı botoksun yanında Mickey Rourke'un bile doğal kaldığı tip (narsist); ve bir keresinde eve çağırdığım, üç saatte banyoyu temizlemeyi bitirememiş olan temizlikçi kadın (takıntılı). (Kadına saatlik ücret veriyordum, dolayısıyla burada deli olan hangimiz karar veremiyorum.)

Fakat kişilik bozuklukları sadece günlük hayatta insanların başına dert açmakla kalmaz. Klinik psikolojide de sorunlar çıkarır. Tartışmanın yaşandığı konulardan biri "bozukluk" sözcüğüyle ilgili. Toplumun yaklaşık %14'ünde bulunduğu tahmin edilen bir şeye "bozukluk" demek ne kadar doğru? "Farklı kişilikler" daha yerinde bir tanımlama olmaz mı? Belki de. Ama galiba önce kişilik bozukluklarının tam olarak ne olduğunu sormamız gerekiyor. Epidemiyolojik açıdan insan kişiliğinin anakarasından uzaklarda, bir hastalıklı ada topluluğu mu söz konusu? Yoksa Büyük Beşli kıtasının, en uçlarda yer alan fırtınalı, karanlık bir diyarı mı?

Lisa Saulsman ve Andrew Page'in 2004'te yaptığı geniş çaplı bir tarama, bu ikinci, ayrılık karşıtı görüşe destek veriyor. Saulsman ve Page, DSM'nin listelediği on kişilik bozukluğuyla Büyük Beşli'nin kişilik boyutları arasındaki ilişkiyi inceleyen klinik literatürü taradılar ve bulduklarını tek bir veri potasında erittiler. Analizlerden, on temel kişilik bozukluğunun hepsinin Büyük Beşli modelinin çerçevesinde açıklanabileceği sonucu çıktı. Fakat asıl yükü omuzlarında taşıyanlar "İki Büyük"tü: Nevrotiklik ve Uyumluluk.

Örneğin özellikle duygusal sıkıntıyla kendini gösteren (Şizotipal, Sınırdaki, Kaçınmacı, Bağımlı, Paranoyak gibi) kişilik bozuklukları Nevrotiklik'le sıkı ilişki içinde. Bireyler arası sıkıntılarla kendini gösteren (Antisosyal, Narsist gibi) kişilik

bozuklukları ise tahmin edilebileceği üzere Uyumluluk'la ilişkili. Daha düşük seviyede olsa da, Dışadönüklük ve Sorumluluk boyutları da belirleyici ölçütler. Kişilik bozukluğu olanları Dışadönüklük boyutunda sosyaller ve asosyaller diye ikiye ayırabiliriz – bir yanda Histerik ve Narsist olanlar, diğer yanda Şizoid, Şizotipal ve Kaçınmacı olanlar. Benzer şekilde, Sorumluluk boyutunda da rahatlar ve kontrol manyakları diye ikiye ayırabiliriz – bir uçta Antisosyal ve Sınırdaki kişilik bozukluğu gösterenler, diğer uçta ise Takıntılı olanlar.

Saulsman ve Page'in iddiaları inandırıcı görünüyor. Eğer her şeye kadir Büyük Beşli'yi kişiliğimizin güneş sistemine benzetirsek, o zaman bozukluk takımyıldızının da bu gökkubbenin ayrılmaz bir parçası olduğuna şüphe yok.

Peki ama tekrar soracak olursak, psikopatlar bu resmin neresinde?

Aklıselim Maskesi

Yazılı metinlerde psikopatlık –tıpkı kişilik kavramı gibi– ilk olarak antik Yunanların akıl yürütmeleri sırasında, gizli kapaklı ama yanlış anlaşılması mümkün olmayan bir şekilde kendini gösterir. Aristotales'in ardından Atina'daki "Akademi"nin başına geçen filozof Theophrastus (MÖ 371-287), *Karakterler* adlı kitabında 30 farklı mizacı betimler. Bunlardan biri, çıkardığı kakofonik seslerle insanı rahatsız eder.

"Vicdansız İnsan," diye hayıflanır Theophrastus, "hiç geri ödeme yapmadığı kişiye gidip daha çok borç ister... Alışverişe çıktığında kasaba gidip daha önce kendisine yaptığı bir iyilikten bahseder ve kantarın yanında durup içine atabilirse biraz et, bir de çorbalık kemik atar. Başarırsa ne âlâ; yok başaramazsa işkembeden bir parça koparıp gülerek ortadan kaybolur."

Ve gerçekten de gülerek ortadan kaybolur.

Vicdansız adamın geri dönüşünü, ancak filmi birkaç bin yıl ileri alarak 19. yüzyılın başına geldiğimizde görürüz. Bu sefer özgür irade tartışmasının temel metafizik oyuncularından biri olarak çıkar karşımıza. Acaba, diye merak ediyordu o çağdaki filozoflar ve doktorlar, ahlak kurallarını hiçe sayanların bazıları, diğer suçlulardan farklı olarak, eylemlerinin sonuçlarını anlayamadıkları için mi böyle kötüler?

1801'de Phillippe Pinel adlı bir Fransız hekim, bir adamın soğukkanlılıkla ve gayet sakin bir şekilde önündeki köpeği öldürene kadar dövdüğüne şahit oldu. Bunun üzerine defterine *manie sans delire* diye not düştü. Pinel, aynı yıl içinde bu sendromun günümüzde dahi oldukça doğru kabul edilen özenli ve kapsamlı bir dosyasını derledi. Söz konusu şahıs, yaptıklarından hiçbir suçluluk duymamış olması dışında diğer yönlerden tamamen aklı başında görünüyordu. O dönemden beri psikopatlarla karşılaşanların çok yerinde bulduğu bir tanımlamayla, "delirmemiş deli" idi. *Manie sans delire.*

Öyle anlaşılıyordu ki Fransız hekim, fikir meşgalesinde yalnız değildi. 1800'lerin başında Amerika'da çalışan Doktor Benjamin Rush, Pinel'inkine benzer bir tablo çiziyordu: eşit derecede tiksindirici ve eşit derecede aklı başında insanlar. Bu tür davranışlar sergileyenlere Rush, "doğuştan gelen olağandışı ahlaki yoksunluk" atfediyordu; "vücudun; zihnin ahlaki yetilerini belirleyen bölümlerinde bir yetersizlik olmalı" idi.

"İrade," diye devam ediyordu, "gayet aklıselim insanlarda bile rayından çıkmış olabilir... İrade, arzuların emrinde, şeytani eylemlerin istemsiz aracına dönüşebilir."

Modern nörobilimin söylediklerini birkaç yüzyıl önceden öngörmüştü. Bir başka deyişle, deliliğin sinirsel tsunamisi, mantığın kristal kıyılarını kıyamet yerine çevirecek diye bir şey yoktu. Aynı anda hem aklı başında hem de dengesiz olabilirdiniz.

Bir buçuk asır ileri gidecek olursak, Atlantik'in öte yanında, Georgia Tıp Koleji'nde Amerikalı hekim Hervey Cleckley,

la folie raisonnante'nin daha ayrıntılı bir envanterini sunuyor. 1941'de basılan *The Mask of Sanity* (Aklıselim Maskesi) adlı kitabında Cleckley, psikopatın robot resmini şöyle çiziyor: Psikopat zeki biridir, ayırt edici özellikleri duygu yoksunluğu, utanma duygusunun olmaması, benmerkezcilik, yüzeysel cazibe, suçluluk ve kaygı hissetmeme, cezadan etkilenmeme, hareketlerinin önceden kestirilememesi, sorumsuzluk, insanları kullanma ve kimseyle uzun süreli ilişki kuramama. Günümüz psikologlarının çizdiği resmin neredeyse aynı (gerçi laboratuvar araştırma programları ve EEG ve fMRI gibi tekniklerin gelişmesiyle artık nedenleri daha iyi anlıyoruz).

Cleckley, aynı zamanda çizdiği portrenin bazı yerlerine dehanın fırça darbelerini serpiştirmiş. Psikopatı "kurnaz ve kıvrak zekâlı", "hoşsohbet" ve "olağandışı bir cazibeye sahip" diye betimlemiş.

Cleckley, betimlemesinin akılda kalıcı bir bölümünde, bu sosyal bukalemunların zihinlerinin en derindeki işleyişini, duygusuzluk perdesinin ardında günbegün yaşananları şöyle belirtmiş:

> Psikopat, insani değerler olarak adlandırılabilecek en temel gerçeklere ve verilere yabancıdır; bunları anlayamaz. Edebiyat ve sanatın büyük eserlerinde ortaya konan trajediye, neşeye veya insanlığın acılarına en ufak bir ilgi duymaz. Ayrıca bu gibi konularla gerçek hayatta da ilgilenmez. Güzellik ve çirkinlik, iyilik ve kötülük, sevgi, korku ve mizahın anlamı onun için tamamen yüzeyseldir; onun duygularını harekete geçirmez . . . Dahası, diğerlerinin duygulandıklarını fark etmekten de acizdir. Keskin zekâsına rağmen, insani duygulara karşı adeta renk körüdür. Bilinç yörüngesinde, karşılaştırma yaparak anlamlandırmasını sağlayacak benzer bir şey bulunmadığından bu duyguların onlara izahı da mümkün değildir. Olsa olsa sözcükleri tekrar edip üstünkörü anladığını söyleyebilir. Anlamadığını fark etmesini sağlamanın bir yolu yoktur.

Derler ki psikopat, duygunun kelimelerini anlar ama müziğini duyamaz.

Psikopatlarla ilk karşılaşmalarımdan birinde, Cleckley'nin neyi kastettiğini anlama fırsatı buldum. Joe 28 yaşında, Brad Pitt'ten daha yakışıklı, 160 IQ'lu biriydi. Neden bir kızı otoparkta bayıltana kadar dövüp arabayla şehrin dışında ıssız bir yere götürdüğünü, kıza bıçak zoruyla defalarca tecavüz ettiğini, ardından boğazını kesip terk edilmiş bir sanayi bölgesindeki bir yarığa yüzüstü attığını anlamak mümkün değildi. Kızın bazı uzuvları sonradan torpido gözünden çıkmıştı.

Cinayet mahallinden milyonlarca kilometre ve beş yıl uzakta bir yerde, ruhsuz, havasız, hafif antiseptik kokulu görüşme odasının masasında Joe'nun karşısına oturdum. Onun düşünme şeklini, beyninin ahlak pusulasının ayarlarını öğrenmek istiyordum. Yanımdaysa bunu ortaya çıkarmak için gizli bir silahım vardı – ceketimin yenine sakladığım şeytani bir psikoloji numarası. Ona şu ikilemi sundum:

Başarılı bir nakil uzmanı cerrahın beş tane hastası var. Her hastanın farklı bir organa ihtiyacı var. Eğer organlar bulunamazsa ölecekler. Ne yazık ki nakilleri gerçekleştirmek için gereken organlar elde yok. Oralardan geçmekte olan sağlıklı, genç bir yolcu, rutin bir kontrol için doktorun muayenehanesine geliyor. Kontrol sırasında doktor, genç adamın organlarının beş hastasıyla da uyumlu olduğunu fark ediyor. Ayrıca bu adam ortadan kaybolursa kimse doktordan şüphelenmeyecek. Bu durumda doktor beş hastasını kurtarmak için genç adamı öldürmeli mi?

Bu ahlak bilmecesi ilkin, 1. bölümdeki şişman adam ve tramvay bilmecesinin yazarı Judith Jarvis Thomson tarafından ortaya atıldı. Tartışılmaya değer bir soru olsa da, çoğu insan için yapılması gerekeni belirlemek zor olmuyor. Doktorun genç adamı öldürmesi ahlaki açıdan kabul edilemez. Gerekçesi ne kadar insani ve merhamet dolu olursa olsun, hiçbir hekimin hastasını öldürmeye hakkı yoktur. Bu cina-

yettir, bu kadar basit. Peki ama Joe gibi biri ne düşünüyor?

"Sorunun nereden kaynaklandığını görebiliyorum," diye başladı sözlerine sakince. "Eğer sırf sayısal açıdan bakarsak üzerinde düşünecek bir şey yok. Adamı öldürürsün, beş kişiyi kurtarırsın. Bu yararcılığın son noktası... Çok fazla düşünmeyeceksin... Ben doktor olsam bir an bile duraksamam. Birinin fiyatına beş tane almıyor muyuz? Bir kötü habere karşı beş güzel haber – sonuçta bu insanların ailelerini düşün. Bundan daha iyi pazarlık olur mu?"

Ofisinde oturmuş psikopatlarla ilgili konuşurken, "Duygusal sorunları metodik yöntemlerle çözüyorlar," demişti bana kıdemli bir adli psikiyatrist.

Joe örneğinde bu çok net görülüyor.

Kimlik Bunalımı

Psikopatların ikna kabiliyetleri emsalsiz; karşısındakinin ruhunu okuma becerileri efsanevi. Aynı özellikler, soğuk mavi bakışları ve dâhi seviyesinde IQ'su olan tecavüzcü katil Joe için de geçerli. Hatta o derece ki, bir psikopatla görüşürken karşınızdakinin kim olduğunu bilmiyorsanız bir gariplik olduğunu anlamanız çok güç. Herkesin üzerinde anlaştığı kesin bir sınıflandırma yapmanın bu kadar uzun zaman almasının nedenlerinden biri de bu.

Psikopatlık, klinik yeşil kartını alalı 30 sene oldu. 1980'de –1. bölümde tanıştığımız– Robert Hare, bozukluğun teşhisi için hazırlanmış ilk, ayrıca çoğu kişiye göre hâlâ en iyi test olan Psikopatlık Kontrol Listesi'ni yayımladı. Bu liste 1991'de bir yüz gerdirme operasyonu geçirdi: o günden sonra Psikopatlık Kontrol Listesi–Revize (PCL-R) diye anılan test, 20 sorudan oluşuyor. Her soruda 0, "doğru değil"; 1, "kısmen doğru"; veya 2, "tamamen doğru" seçeneklerinin olduğu testten alınabilecek en yüksek puan 40. Test, hem

Hare'in kendi klinik tecrübeleriyle hem de daha önceden Georgia Üniversitesi'nden Hervey Cleckley'in yapmış olduğu gözlemlerle bu halini aldı.

Çoğumuzun puanı 2 civarında çıkıyor. Psikopatlığa giriş puanı ise 27.*

Kişilik kuramcılarından beklenebileceği üzere, PCL-R testini oluşturan 20 madde, aynen NEO testindeki 240 maddeye yapıldığı gibi, çeşitli defalar faktör analizi denilen istatistiki kart karıştırma oyununa tabi tutuldu. Yıllar içinde farklı sonuçlar elde edilse de, özellikle son yıllarda birtakım klinik psikologların çalışmaları, tıpkı kişilik uzayının beş temel boyutu olması gibi psikopatlık nebulasının da içinde gizli dört temel boyut olduğunu ortaya koyuyor. (bkz. Tablo 2.4.)

KİŞİLER ARASI ÖZELLİKLER	DUYGUSAL ÖZELLİKLER	YAŞAM TARZI ÖZELLİKLERİ	ANTİSOSYAL ÖZELLİKLER
Yüzeysel cazibe	Pişmanlık veya suçluluk duymama	Uyarım (stimülasyon) ihtiyacı / sıkılmaya yatkınlık	Zayıf davranış kontrolü
Kendine aşırı değer biçme	Duygu sığlığı	Asalak yaşam tarzı	Erken davranış sorunları
Patolojik yalan söyleme	Şefkatsizlik / Empati yoksunluğu	Uzun vadeli, gerçekçi hedeflerin olmaması	Çocukluk veya erken gençlikte suç işleme
Dolandırma / İnsanları kullanma	Suçu başkasında arama	Dürtüsellik	Şartlı salınmanın iptaline neden olacak davranışta bulunma
		Sorumsuzluk	Suça eli yatkınlık

Tablo 2.4. 4 faktörlü PCL-R modeli. (Hare, 2003)

* PCL-R, klinik ortamlarda, kalifiye personel tarafından hazırlanıyor ve kapsamlı dosya incelemesi ve özel görüşme üzerine puanlanıyor. Banka temsilciniz üzerinde uygulamayı boşuna denemeyin.

Bir başka deyişle psikopatlık, birden fazla ayrık ve bağımsız tayf boyunca yer alan birbiriyle ilişkili, çeşitli bileşenlerden oluşan karma bir bozukluktur. Bu bileşenler kişiler arası özellikler, duygusal özellikler, yaşam tarzı ve antisosyal özellikler şeklinde sıralanabilir – kişilik parçalarından yapılmış bir iksir!

Peki, bu tayflardan en önemlisi hangisi? Örneğin antisosyal özelliklerden yüksek puan alıp kişiler arası özelliklerden düşük puan alanlar, profili bunun tam tersi olanlara oranla daha çok veya daha az psikopattır diyebilir miyiz?

Bu gibi sorular, klinik tanımlama savaşlarında sıkça gündeme geliyor. DSM'nin antisosyal kişilik bozukluğuna (ASKB) bakışını ele alalım örneğin. Bu epidemiyolojik sorunlar için özellikle önem taşıyan bir alan. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin benimsediği resmi görüş, ASKB ile psikopatinin aslında eşanlamlı olduğu. ASKB tanımına göre, "Teşhis için temel özellik, çocukluk veya ilk ergenlik çağında başlayıp yetişkinlik çağında da devam eden, diğer insanların hakları ile ilgili sürekli bir umursamazlık ve ihlal seyridir." Birey 18 yaşından büyük olmalı, 15 yaşından önce tavır bozukluğu* göstermeli ve aşağıdaki ölçütlerden en az birine uyuyor olmalıdır:

1. Tutuklanma nedeni sayılabilecek davranışları tekrar tekrar sergilemeyle kendini belli eden, yasalara uygun davranışların dışına çıkarak sosyal normlara uymama
2. Tekrar tekrar yalan söyleme, bahane uydurma veya

* DSM'ye göre tavır bozukluğu (TB), "başkalarının temel haklarının veya o yaşa uygun sosyal normların veya yasaların çiğnendiği, tekrar eden ve kalıcı davranış kalıplarıdır. Son 12 ay içinde, biri en az son 6 ayda olmak üzere, aşağıdaki ölçütlerin en az üçünün gerçekleşmiş olmasıyla kendini belli eder: insanlara veya hayvanlara şiddet... mala zarar verme... dolandırıcılık veya hırsızlık... ciddi yasa ihlali". Bunlara ek olarak, TB "sosyal, akademik veya iş hayatında klinik anlamda ciddi aksaklıklara" yol açıyor olmalıdır. TB'nin iki ayrı türü belirtilmiştir: çocukluktan itibaren olan (bozukluğun en az bir ölçütü 10 yaşından önce görülmüşse) ve ergenlikten itibaren olan (bozukluğun hiçbir ölçütü 10 yaşından önce görülmemişse).

çıkar ya da zevk amacıyla diğerlerini dolandırmayla kendini belli eden sahtekârlık
3. Dürtüsellik veya önceden plan yapmama
4. Tekrar tekrar fiziksel kavga ve saldırılarla kendini belli eden çabuk parlama, saldırganlık
5. Kendinin ve başkalarının güvenliğini düşüncesizce hiçe sayma
6. Düzenli bir işe devam edememe ve finansal yükümlülüklerini yerine getirmeme ile kendini belli eden sürekli sorumsuzluk
7. Bir başkasına kayıtsız olmak, bahane bulmak, canını acıtmak, kötü davranmak veya ondan çalmakla kendini belli eden pişmanlık hissetmeme

Peki ama bu gerçekten psikopatlıkla aynı şey mi? Çoğu kuramcı böyle olmadığını savunuyor. Onlara göre her ne kadar bu ikisi arasında örtüşen yanlar olduğu su götürmez ise de, temel fark vurgunun yapıldığı yerden kaynaklanıyor: ASKB'yi tanımlayan *davranışsal* özelliklerle ("sosyal sapma"ya dair ölçütlerle) psikopatlığı tanımlayan *duygusal* noksanlık arasındaki farktan.

İstatistiki olsun veya olmasın, bu ayrımlar belli sonuçları da beraberinde getiriyor. Hapiste yatanlar arasında ASKB soğuk algınlığı gibi bir şey. Robert Hare'e göre %80 ila 85'inde rastlanıyor. Psikopatlar ise %20 civarında. Üstelik bu %20'lik azınlık, sayılarına göre oldukça kabarık bir sicile sahip. Adam öldürme, seri tecavüz gibi, kayıtlara geçen ağır suçların yarısı bu psikopatlar tarafından işlenmiş.

Ve işlenmeye devam ediyor.

Psikopat olanlarda ve olmayanlarda suçun tekrarlanma oranlarına baktığımızda ilk grubun bir yıl içinde tekrar suç işleme olasılığının ikinci gruba oranla üç kat daha fazla olduğunu görüyoruz. Özel olarak şiddet olaylarına baktığımızdaysa eğri daha da dikleşiyor. Psikopatların dövüp, teca-

vüz edip, öldürüp veya sakat bırakıp tekrar hapsi boylama olasılığı beş kat daha fazla.

Daha doğru ifade etmek gerekirse ASKB ve psikopatlık arasında asimetrik bir ilişki var. ASKB teşhisi konmuş her dört kişiden birinde psikopatlık da oluyor. Ama psikopat olan her bireyde zaten otomatikman ASKB bulunuyor.

Ölümcül Fark

İki sendrom arasındaki farkı daha iyi görebilmek için şu iki vaka tarihçesine bakalım:

1. VAKA

Jimmy 34 yaşında ve cinayetten ömür boyu hapse mahkûm. Eskiden de deli fişekti. Kafaya ölümcül bir darbeyle sonuçlanan bir bar kavgasına karışmıştı. Genel olarak söylersek hapishanede sevilen biriydi. Burnunu başkalarının işlerine sokmaz, başını çevirirdi. Onunla ilgili ilk izlenim, görevlilerle ve diğer mahkûmlarla iyi geçinen, olgunlaşmamış, rüzgâr nereye eserse o yöne giden tipte biri olduğuydu.

Jimmy'nin yarım düzinelik suç dosyası 17 yaşında, mağazalardan eşya çalmaya başlamasıyla açılmıştı. Ama ailesine göre işlerin böyle olacağı daha önceden de belliydi. Birkaç yıl önce, 15 yaşındayken Jimmy gerek okulda, gerekse mahallesinde başını derde sokmaya başlamıştı. Kötü şöhretli bir çeteye katılmıştı ve geceleri eve geç geliyordu. Yalan söylüyor, araba çalıyor ve mala zarar veriyordu.

16 yaşına basınca okulu bıraktı ve ünlü mağazalardan birinde çalışmaya başladı. Kamyonlara mal yüklüyordu. Ayrıca içkiyi aşırıya kaçırmaya başlamıştı. Arada sırada depodan mal kaçırıyordu. "İşleri yoluna sokmak için." Parasına sahip çıkmakta zorlanıyor, iki yakasını bir araya getiremiyordu. Bunun üzerine esrar satıcılığına başladı. Birkaç yıl

sonra, 18 yaşını doldurmasının üzerinden 3 ay geçmişken, şartlı tahliye edilerek kız arkadaşının yanına yerleşti.

Üst üste pek çok kere işini kaybettikten sonra, Jimmy bir araba tamirhanesinde çalışmaya başladı. İçki, esrar satışı ve harcama alışkanlıkları üzerine sürekli tartışsalar da kız arkadaşıyla işler bir süre yolunda gitti. Birkaç ilişkisi daha oldu gerçi ama Jimmy bunlara son verdi. Kendini suçlu hissettiğini söylüyordu. Ayrıca kız arkadaşı fark edip kendisini terk eder diye çekiniyordu.

Derken içki problemi çığrından çıkmaya başladı. Bir gece hep takıldığı barda bir kavgaya karıştı. Çalışanlar hemen müdahale edip Jimmy'ye kapıyı gösterdiler. Normalde sakince giderdi. Ama bu sefer nedense kafasına taktı. Bir bilardo sopasını aldığı gibi adamın kafasına geçirdi. O kadar sert vurmuştu ki sopa kırıldı. Adam ne yazık ki ağır bir beyin kanaması geçirdi.

Polis geldiğinde Jimmy suçunu itiraf etti. Mahkemede de suçunu kabul etti.

2. VAKA

Ian 38 yaşında, cinayetten ömür boyu hapse mahkûm. Bir gece yemek yemek için arabasıyla bir motele geldi ve gecenin sonunda kasadaki parayı alacağım derken resepsiyonist kadını yakın mesafeden vurdu. Hapishanede uyuşturucu kullandığı ve sattığı, ayrıca başka yasadışı işlerde parmağı olduğu biliniyor. Çekici ve eğlenceli biri – en azından ilk tanıştığınızda. Fakat onunla muhabbet ederken konu bir şekilde vahşet veya cinselliğe geliyor. Bu, kadın görevlilerin de farkında olduğu bir gerçek. İçeride birkaç işte çalıştı fakat güvenilmezliğinden ve –genelde işler kendi istediği gibi olmadığında– parlayan asabiliğinden dolayı iş geçmişi inişli çıkışlı oldu. Diğer mahkûmlara soracak olursanız çoğu korku ve saygı duyduğunu itiraf edecektir. Gösterilen itibardan kendisi de memnun gözüküyor.

Ian'ın sabıka kaydı, 9 yaşındayken, mahallesindeki gençlik lokalinden bir bilgisayar parçası çalmasıyla başlıyor. O noktadan sonra suçları hızla büyüyor ve 11 yaşındayken bir sınıf arkadaşını öldürmeye çalışmaya kadar varıyor. Ian okul tuvaletinde sıkıştırdığında çocuk yemek parasını ona vermeyi reddediyor. Ian da çocuğun kafasına plastik bir poşet geçirip kabinlerden birinde onu boğmaya çalışıyor. Öğretmenlerden biri müdahale etmeseydi, "o şişko piçin bir daha yemek parasına hiç ihtiyacı olmayacaktı," diyor Ian, olayın hatırasıyla gülümseyerek başını sallarken.

Okulu terk ettikten sonra Ian zamanının çoğunu bir güvenlikli üniteden çıkıp bir diğerine girmekle geçirdi. Her tür suça bulaşmıştı: dolandırıcılık, mağazalardan mal aşırma, ev soygunu, kapkaç, ağır fiziksel yaralama, kundaklama, uyuşturucu satıcılığı, pezevenklik. Bir işte birkaç haftadan uzun süre tutunamadığından, ya arkadaşlarının sırtından ya da işlediği suçlardan elde ettiği hasılatla geçiniyordu. Gittiği yerde uzun süre kalmıyor, kanepeden kanepeye, pansiyondan pansiyona taşınıyordu – bir yerde kök salmaktansa gitmeyi tercih ediyordu. Çekici ve kendinden emin tavırlarıyla başını sokacak bir dam altı her zaman bulabiliyordu. Ev sahibiyse genelde bir barda tanıştığı herhangi bir kadın oluyor, fakat bu hikâyeler hep gözyaşıyla bitiyordu.

Ian hiç evlenmedi, fakat yanında yaşadığı bir dizi kız arkadaşı oldu. En uzun ilişkisi 6 ay sürdü ve diğerleri gibi şiddetli kavgalarla sonlandı. Bu hikâyelerde diğerinin yanına yerleşmiş olan kız değil hep Ian oluyordu. Ve her seferinde kızın ayakları yerden kesiliyordu. Aşk maceraları günlük olay halini almıştı. Hatta Ian, en son ne zaman tek bir kızla idare ettiğini hatırlayamıyor bile. Gerçi iddiasına göre sadakatsiz değildi hiçbir zaman. "Çoğu zaman gece geri geliyordum," diyor. "Daha ne istiyorlar?"

Davası görüşülürken Ian'ın aleyhine olan deliller külçe demir gibi olmasına rağmen o yine de suçlu olduğunu kabul

etmedi. Hâlâ da masum olduğunu söylüyor. Mahkemede karar okunurken kurbanın ailesine doğru gülümsedi ve çıkarılırken hâkime parmağıyla hareket çekti.

Hapse girdiğinden bu yana iki kez temyize başvurdu. Avukatının defalarca anlatmaya çalışmasına rağmen dosyasının tekrar incelenerek kararın lehine döneceğinden son derece emin. "Kutlamalara az kaldı," diyor.

Diyelim ki tedavi uzmanı sizsiniz ve Ian ile Jimmy de hücre arkadaşı. Muayene için koridorda bekliyorlar. Hangisinin psikopat olduğunu anlayabilir miydiniz? Yüzeyden bakınca zora benziyor. Gelin önce ASKB kriterlerine göz atalım. Her ikisi de sosyal normlara uymakta başarısız. Her ikisi de dürtüsellik, agresiflik ve sorumsuzluk açısından zayıf davranış kontrolüne sahip. Teşhiste zorluk yok sanırım.

Şimdi de psikopatik kriterler açısından değerlendirelim. Uyarım ihtiyacı ve asalak yaşam tarzı? Jimmy'den çok Ian'da var gibi gözüküyor. Fakat iş duygusallığa gelince –ya da belki duygusuzluğa demeliyiz– Ian'ın maskesi düşüyor. Çekici, kendine aşırı önem atfeden, yönlendirici, empati ve vicdan yoksunu: Ian bu işte *o kadar* iyi ki, sanki kendini psikopatlığın kitabi tarifine uydurmak için bizzat çaba sarf ediyor. Gizli bir psikopatlık okulundan yeni mezun olmuş gibi adeta.

Hem de dereceyle.

ASKB, psikopatlığın duygulu versiyonu. Psikopatlık ise duygusuz bir boşluk.

Kriminal İhmal

Psikopatlığın DSM muhafızlarının onayından geçmemesi ilginç bir ihmal durumu. Bu garip ve dikkat çekici dışlamanın en çok dile getirilen nedeni, uygulamada takibin güçlüğü.

ASKB ile eşanlamlı olduğunun düşünülmesi ise bir başka neden. Suçluluk, pişmanlık ve empatinin, sayılarla ifade edilmesi en kolay kurgular olmadıkları kesin. Dolayısıyla gözlemlenen davranışlara dayanmak en iyisi. Aksi takdirde "öznel değerlendirme" canavarı saklandığı yerden çıkabilir.

Bu pek çok açıdan sorunlu bir yaklaşım. En başta, yapılan çalışmalar, tedavi uzmanları arasındaki ortak görüş oranının PCL-R'de oldukça yüksek olduğunu gösteriyor. Onların terimiyle söyleyecek olursak, skalasının "puanlayıcılar arası güvenilirlik"i yüksek. Dahası, kıdemli bir psikiyatristin bana söylediği üzere, "Lanet olası bir psikopatı kapıdan girince saniyeler içinde tanıyabilirsin."

Fakat tek anlaşmazlık sebebi bu değil. Psikopatın kimliğinin gizemi –aklıselim maskesinin altında tam olarak neyin gizli olduğu– bir başka huzursuz edici gözlemle farklı bir boyut kazanıyor. Psikopatların hepsi demir parmaklıklar ardında değil. Öyle anlaşılıyor ki çoğu işyerlerinde. Üstelik bazıları gayet başarılılar. Scott Lilienfeld'in incelediği tarzdaki bu "başarılı" psikopatlar, ASKB ve dolayısıyla PCL-R yanlıları için bir sorun teşkil ediyor. Oklahoma Devlet Üniversitesi'nden Stephanie Mullins-Sweatt'in önderliğinde son dönemde yapılan bir araştırmada, dava vekilleri ve klinik psikologlara, psikopatın prototip bir tanımı sunuldu. Profiller okunduktan sonra bu iki meslek grubu incelemeye alındı. Kendi kişisel kanaatlerine göre, bugünden veya geçmiş günlerden, bu tanıma uyan –ve tabii işinde başarılı olan– biri geliyor muydu hiç akıllarına? Eğer geliyorsa o kişiyi Büyük Beşli testine göre puanlayabilirler miydi?

Sonuçlar oldukça ilginçti. Beklenildiği üzere, iş hayatından, akademik hayattan ve kanun koruyuculardan* başarılı

* Çalışmada ortaya çıkan başarı tanımlamalarından bazıları şöyle: "Birinci sınıf dedektif"; "büyük bir üniversitenin dekanı"; "başarılı işadamı"; "büyük bir servet kazandı ve 3 yıl belediye başkanlığı yaptı"; "bir devlet dairesinde müdür"; "devletten pek çok burs kazanmış profesör".

psikopatlar çıktı. Diğer psikopatlara benzer şekilde, "güvenilmez, insanları kullanan, pişmanlık duygusu zayıf, suçu kendinde görmeyen, kibirli, sığ" gibi genel terimlerle tarif edilmişlerdi.

Buraya kadar bir sürpriz yok.

Büyük Beşli'ye gelindiğinde de benzerlikler devam etti. Tıpkı uzmanların puanlama yaptığı Donald Lynam'ın çalışmasında olduğu gibi, başarılı psikopatlar, diğer psikopatlar gibi buyurganlık, heyecan peşindelik ve aktivite boyutlarında yüksek puan almışlardı... Bizcillik, itaatkârlık ve alçakgönüllülük gibi uyumluluk boyutlarındaysa düşük. Dahası, başarılı psikopatların sivrildiği ve başarısız olanların çuvalladığı öz-disiplini saymazsak, sorumluluk profilleri de birbirine benziyordu: her iki grup da yetkinlik, düzen ve başarı açlığında yüksek puanlar almışlardı.

Tüm bunlar şu soruyu akla getiriyor: temel fark nerede? Başarılı ve başarısız psikopatlar, ülke başkanlarıyla sübyancılar arasındaki ayrımın kaynağı bir tek öz-disiplin mi? Diğer özelliklerin eşit olduğu durumlarda, böyle bir olasılığı yabana atamayız. Doyumu erteleme, görev sorumluluğu gibi özellikler, terazinin dengesini suç eylemlerinden, daha derli toplu, daha düşünceli, daha sosyal bir yaşam biçimine kaydırabilir.

Peki ya suç eylemleri konusu? Gerek PCL-R'deki "suça eli yatkınlık", gerekse DSM'nin belirlediği ASKB ölçütlerindeki "tutuklanma nedeni sayılabilecek davranışları tekrar tekrar sergileme", psikopatlığın çekirdek belirtilerini oluşturuyor. Gelgelelim, Mullins-Sweatt çalışmasının gösterdiği üzere, bu maddelerin ikisi de türün başarılı örnekleri için geçerli değil. Psikopat olup da suç işlememek kesinlikle mümkün.

Acaba başarılı psikopatlarda eksik olan bir şey mi var? Belki de korkunç kader arkadaşlarına oranla bir nöronları eksiktir. Bu soruyu yanıtlamak kolay değil. Bundan 15 yıl önce bir adam, bu sorunun yanıtını bulmaya soyundu. Ve

günün birinde kendini, Atlanta'nın merkezinde bir lokantada, benimle tako yerken buldu.

Psikopatlığın Tali Yolu

1996 yılında Scott Lilienfeld ve çalışma arkadaşı Brian Andrews yukarıda sorduğumuz soruyla boğuşuyordu. Lilienfeld, pek çok psikopatı incelemiş deneyimli bir araştırmacı olarak, şaşırtıcı ama kesin bir sonuca varmıştı. Psikopatlığın ilk anayasasına göre –konunun babası Hervey Cleckley'nin ortaya koyduğu klasik tanıma göre– bakacak olursak, PCL-R ve diğer ölçeklerde bir tuhaflık vardı. Lilienfeld, yıllar içinde tanısal alanın genişlemiş olduğunu fark etti. İlk başlarda bozukluğun altında yatan kişilik özelliklerine odaklanılmışken, bugün vurgu aynı zamanda antisosyal eylemlere kaymıştı. Psikopatlık sirki, adli göstergelerin çamuruna saplanıp kalmıştı.

Lilienfeld ve Andrews korkusuzluğu bu duruma örnek gösterdiler. Cleckley 1941'deki orijinal manifestosunda düşük kaygı seviyelerinin psikopatlığı belirleyen temel özelliklerden biri olduğunu ileri sürmüştü. Ama bu PCL-R'nin *neresinde* belirtiliyordu? Lilienfeld, bunun gibi eksikliklerin altında; kliniklerin ve araştırma merkezlerinin, psikopatlığa bakış açısındaki ciddi kuramsal fikir ayrılıklarının gittikçe büyümesinin yattığını fark etti: iki analitik gelenek arasında uzun zamandır var olan bir ayrım. Niteliksel, psikolojik araçlarla; sayısal, davranışsal sonuçlar arasındaki ayrım.

Görünüşe bakılırsa bu epistemolojik çerçeveden iki farklı kamp ortaya çıkmıştı. Bir yanda kişiliğin içyüzünü öğrenmeye odaklanmış Cleckley'ciler; diğer yanda DSM ve ASKB'yi kutsal, kriminal dosyayı esas kabul eden davranışçılar. Söylemeye gerek var mı bilmem ama, böyle bir bölünme ne gözleme dayalı incelemeyle bağdaşıyordu ne de tanısal konsensüsle. Psikopatik kişiliğin tüm özelliklerini barındıran, ama

tekrarlayan antisosyal davranışlarda bulunmayan biri (örneğin Mullins-Sweatt'in "klinik belirti göstermeyen tür"ünden biri) kişilik tabanlı yaklaşımın savunucuları tarafından bir psikopat kabul edilirken, ayinesi iştir kişinin diyen davranışçı grubun kapısından geri çevrilecektir.

Ve bu çift yönlü bir dinamik. Ian ve Jimmy'de gördüğümüz gibi, sık sık suç eylemlerinde bulunanların hepsi psikopat değil. Aslına bakarsanız içlerinde yalnızca küçük bir kısmı psikopat. Bu iki bakış açısını birbirine yaklaştırmak için bir şeyler yapılması gerekiyordu.

Lilienfeld ve Andrews cevabı bulmuştu.

Psikopatik Kişilik Envanteri (PKE) 187 sorudan oluşuyor. Dünyanın en şipşak testi demek zor. Ama konusu da öyle aceleye getirilecek türden değil zaten. Sekiz ayrı kişilik boyutunu inceleyen bu test, geliştirilmiş en kapsamlı psikopatlık testlerinden biri. İlginç bir şekilde, eski dostumuz faktör analizi tanıdık bir kalıbı ortaya çıkartıyor. Bu sekiz bağımsız psikopatik kişilik bileşeni [Makyavelist Benmerkezcilik (MB); Dürtüsel Başkaldırı (DB); Suçu Dışarıda Arama (SDA); Umarsız Plansızlık (UP); Korkusuzluk (K); Sosyal Erk (SE), Gerilime Bağışıklık (GB); ve Soğuk Kalplilik (SK)] bölünerek şu üç ana koordinat ekseninde tekrar birleşiyor:

1. Ben-Merkezli Dürtüsellik (MB + DB + SDA + UP)
2. Korkusuz Baskınlık (SE + K + GB)
3. Soğuk Kalplilik (SK)

Ve sayıların tozu çökeldiğinde, katıksız psikopatlığın yapısal DNA'sı ortaya çıkıyor. Cleckley tarafından dizilen, zamanın eskitemediği genom ortaya çıkarılmıştı. Ve hemen hemen herkes bir pozitif eşleşme bulabilirdi.

Bir yandan takolarımızı mideye indirirken, bir yandan da Lilienfeld, psikopatlığın temel kişilik özellikleri açısından tam olarak ne anlama geldiğini açıklıyor.

PKE'nin geliştirilmesinin altında yatan deneysel gerekçelerden söz ediyor: "Sendromun o sırada var olan ölçümlerindeki sorun, çoğunun kanunlara karşı gelenler için özel olarak ayarlanmış olmasıydı. Oysa psikopatik özellikler taşıyan her insanın 'içeride' olmadığını biliyoruz – üstelik bazıları oldukça başarılı. Acımasızlık, zihinsel dayanıklılık, karizma, odaklanma, ikna kabiliyeti ve baskı altında soğukkanlılık: bunlar yetişkinleri çocuklardan ayıran özellikler. Dolayısıyla hapsi boylayan, kriminal psikopatlarla seçkin, başarılı kardeşleri arasındaki uçurumun üzerine bir şekilde köprü kurmamız gerekiyordu. Psikopatlığın anayolu iyi biliniyordu. Peki ya tali yolu?

"Psikopatlığın bir yelpaze üzerinde olduğu sonucuna vardık. Bazılarımızın kimi özelliklerde daha iyi, kimisinde daha kötü olmasından doğal bir şey olamazdı. Seninle ben PKE'den aynı puanı alabiliriz. Halbuki sekiz bileşene göre profillerimiz tamamen farklı olabilir. Sen Umarsız Plansızlık'ta yüksek ama Soğuk Kalplilik'te düşük puan alabilirsin. Bendeyse tam tersi olabilir."

Lilienfeld'in psikopatlığın bir yelpaze üzerinde olduğu anlayışı kulağa gayet mantıklı geliyor. Eğer psikopatlık normal kişiliğin bir uzantısı ise sayısal olarak ifade edilebilmesi gerekir. O zaman mevcut duruma bağlı olarak azlığı ya da çokluğunun bir avantaj ya da dezavantaj olmasından bahsedilebilir. Bu tarz konumlandırmalar diğer zihinsel bozukluklar için de kabul edilmekte – tabii eğer psikopatlık *gerçekten* bir bozukluksa. Örneğin otizm; sosyal etkileşim ve iletişim bozukluğunu içeren çok geniş bir yelpazedir. En ağır şeklinde akli dengesi bozuk, sessiz, başını veya vücudunu sallama gibi tipik hareketlere kilitlenmiş şiddetli hastalar; hafif şeklinde ise normal fonksiyonlarını yerine getirebilen, aktif, fakat belirgin şekilde garip kişiler arası stratejileri olan, dar ilgi alanlarına sahip ve "aynılık"la, rutinle, kurallar ve ritüellerle haddinden fazla meşgul olan bireyler bulunur.

Daha az bilinen ama eşit derecede geçerli bir yelpaze de şizofrenide bulunur. Şizopati kurgusu üzerine yapılan araştırmalar, psikotik deneyimlerin –genelde zararsız ve gerilime yol açmayan çeşitlerinin– toplumun geneli üzerinde de yaygın olduğunu gösteriyor. Şizofreninin ya vardır ya da yoktur anlayışından ziyade, farklı boyutları olan bir bozukluk olarak düşünülmesi gerekir. Böyle bakıldığında, şizotipal kişilik bozukluğunun belirtileri (garip inançlar; tuhaf konuşma şekilleri; kişiler arası alışılmadık etkileşim), büyük şizofreni dağının eteklerindeki ılıman bölgeler olarak yorumlanabilir. Tıpkı psikopatlıkta olduğu gibi, düşük ve orta irtifalarda "bozukluk" tamamen idare edilebilir düzeydedir. Hatta bazı durumlarda fayda bile sağlayabilir (şizopati ve yaratıcılık arasındaki bağ iyi bilinir). Fakat doruk buzulunun başladığı kar hattının üstünde, koşullar gittikçe ağırlaşmaya başlar.

Zihinsel bozukluklara bu şekilde yaklaşmanın sağduyuya seslenen bir albenisi var. Hepimizin biraz kafadan çatlak olduğu varsayımını bir kenara atmak zor. Oysa Scott Lilienfeld benzer bir iddiayı psikopatlık için ileri sürdüğünde, herkesin benzer görüşte olmadığı anlaşılmıştı. Kendi kanıtlarını ortaya dökerek onun dereceli psikopatlık çözümüne karşı çıkanların başında Joseph Newman geliyor.

Bilmediğin Şey Seni Üzemez

Joe Newman, Madison'daki Wisconsin Üniversitesi'nde psikoloji profesörü. Ofisinde bir saat geçirmenin, psikolojik bir rüzgâr tünelinde oturmaktan farkı yok; insan kendini bilişsel bilimin köpüklü dalgalarında rafting yapıyormuş gibi hissediyor. Newman, son 30 yılının önemli bir kısmını orta Batı Amerika'nın en sert hapishanelerine girip çıkarak geçirmiş. Mahkûm olarak değil elbette; fonksiyon bozukluğunun doruk buzullarındaki psikopatlarla çalışan, gözünü budaktan

sakınmayan bir araştırmacı olarak. Her ne kadar söz konusu bölgenin sert, acımasız iklim koşullarına alışalı uzunca bir zaman olmuşsa da, *şimdi* bile, arada bir tüylerinin diken diken olduğu anlar olmuyor değil.

Örneğin birkaç yıl önce, PCL-R testinden 40 tam puan alan bir adamla yaptığı görüşmeyi anımsıyor. 40 puan alan biriyle karşılaşmak oldukça ender görülen bir durum. Bu adam "katıksız" bir psikopat.

"Genelde görüşmenin bir noktasında karşımızdakinin canını sıkmaya çalışırız," diyor Newman. "Bilirsin, onları kışkırtıp tepkilerini ölçmek isteriz. Ama bu herife aynısını yaptığımızda –ki o an'a kadar gerçekten iyi biriydi: hoş, komik, ilginç– gözlerine soğuk, ruhsuz bir bakış oturdu. Tarifi zor ama görsen ne demek istediğimi anlayabileceğin, "Ayağını denk al!" diyen bir bakış. Ve ne oldu dersin? Dediğini yaptık! Adam resmen ödümüzü kopardı."

Newman bazen kendi gözlerine de aynı bakışın oturduğunu itiraf ediyor. Bir psikopatı tanımak için senin de psikopat olman gerekir, demeye getiriyor lafı. New York'un arka sokaklarında geçen çocukluğunda bıçak, tabanca, her türlü silah doğrultulmuş kendisine. Bu duruma minnettar olduğunu söylerken şaka yapıyor gibi bir hali yok. Sonradan yaşadıklarıma hazır olmamı sağladı, diyor. Akademik ortamda.

İş psikopatlık belirleme ölçütlerine gelince Newman ortalamaya göre daha tutucu. "Bence psikopatlık damgası, temel bileşenler yeterince anlaşılmadan, çok keyfi yapıştırılıyor," diyor yumuşak, neredeyse çekingen bir ses tonuyla. "Bunun sonucunda kapılar herkese açılıyor. Halbuki davranışlarının sebebi başka sosyal bozukluklar veya duygusal sorunlar olan suçlular da var. Bunlar gerçek psikopatlara oranla tedaviye çok daha müsait. Ama biz bu sıradan suçluları da psikopat sınıfına sokuyoruz."

Benzer doğrultuda, psikopatların kriminal alanların dışında da bulunduğu, hatta başarılı cerrahlar, avukatlar veya

şirket yöneticileri olarak karşımıza çıktıkları fikrine de sıcak bakıyor. "Psikopatlığın iki ana direği olan riskten kaçınmama ve pişmanlık veya vicdan yokluğunun bir arada aynı kişide bulunması, koşullara bağlı olarak suç veya iş dünyasında başarılı bir kariyere sahip olmanızı sağlayabilir," diye açıklıyor.

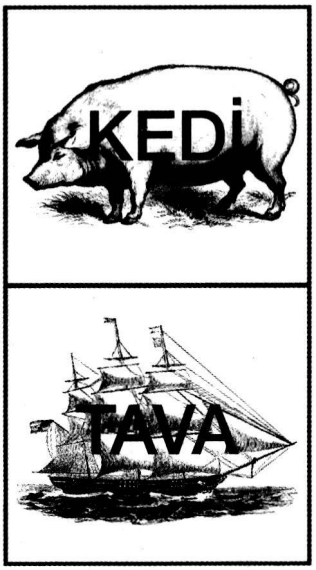
Buraya kadar bir anlaşmazlık yok. Fakat Newman'ın çoğunluktan ayrı düştüğü asıl nokta bozukluğun altında yatan nedende, yani "etiyoloji"sinde ortaya çıkıyor. Geleneksel kuram psikopatların korku ve empati başta olmak üzere bazı duyguları hissedemediklerini söylüyor. Bunun sonucunda sosyal algıları hissizleşiyor ve karşılarına çıkan insanların duygularını anlayamıyorlar. Psikopatlığın bir diğer otoritesi Bethesda Ulusal Akıl Sağlığı Kurumu'ndan James Blair de bu görüşü savunanlardan. Onlara göre sendromun ana nedeni sinirsel bozukluklar – özellikle de beynin duygu müdürü amigdalayla ve (hipokampüs, süperior temporal sulkus, fusiform korteks, anterior singulat ve orbitofrontal korteks gibi) amigdalayla ilişkili diğer yapılarla ilgili bozukluklar. Psikopatlığın artık standart kabul edilen iki belirtisi olan tekrar eden antisosyal davranışların ve aşırı duygu noksanlığından kaynaklanan davranış bozukluklarının altındaki temel biyolojik sorunun bu olduğunu düşünüyorlar.

Ama Newman o görüşte değil. Ona göre psikopatların korku duymadıkları, tasvirlerde geçtiği üzere duygusuz ve ruhsuz oldukları iddiası gerçeği yansıtmıyor. Onlar bunun farkına varmıyorlar o kadar. Diyelim ki araknofobiksiniz ve sekiz ayaklı bir şey görür görmez sırtınızdan soğuk terler boşanıyor. Belki de şu anda kafanızın birkaç santim üstünde bir tarantula duruyordur! Ama onun orada olduğunu bilmediğiniz sürece korkmazsınız değil mi? Çünkü size göre öyle bir örümcek mevcut değil.

Newman yaptığı zekice bir deneyle bu görüşüne önemli bir de kanıt buldu. Psikopatlar strese girmiyor, başkalarının

strese girdiğini de hissetmiyorlar, çünkü anlık ödül vaat eden bir işe odaklandıklarında "ilgisiz" olan her şeyi perdeliyorlar. Duygusal "at gözlüğü" takıyorlar.

Newman ve çalışma arkadaşları, psikopat olanlara ve olmayanlara aşağıdaki gibi yanlış isimlendirilmiş bir dizi resim gösterdiler:

Şekil 2.3. Resim-kelime Stroop testi.
(Rosinski, Golinkoff & Kukish, 1975)

Onlardan, özellikle dikkat mekanizmaları üzerine çalışan bilişsel psikologların çok sevdiği bir testi yapmalarını istediler. Art arda gelen bir dizi resmin üzerinde yazan ilgisiz kelimeyi görmezden gelerek resimde ne olduğunu zamana karşı söyleyeceklerdi.

İlginç bir şekilde, çoğu insan bu işte epey zorlanıyor. Resimdeki nesnenin adını söyleme komutu, üzerinde yazan kelimeyi okuma dürtüsüyle çelişiyor ve insan ister istemez

duraksıyor. Bu duraksama ya da bunu ilk 1935'te bulan J.R. Stroop'un adıyla "Stroop etkisi", dikkatini odaklama gücünün bir ölçüsü. Ne kadar hızlıysanız, dikkat alanınızı o kadar daraltabiliyorsunuz demektir.

Eğer Newman'ın kuramının bir geçerliliği varsa ve psikopatların gerçekten iddia ettiği gibi bilgi işleme eksiklikleri –ya da yetenekleri– söz konusuysa, sonucun ne çıkması gerektiğini bilmek için dâhi olmaya gerek yok. Psikopat olmayanlara göre resimleri adlandırmada daha hızlı olmaları, yalnızca verilen göreve odaklanabilmeleri gerekir.

Deneyin sonuçları tam da bu yönde. Newman deneyi her yapışında aynı sonuçla karşılaşmış: psikopat olmayanların farklı resim-kelime eşleşmelerinde dikkatleri dağılırken ve doğru adlandırma süreleri uzarken, psikopatlar eşleşmelerdeki uyumsuzlukların sanki farkında değilmişçesine rahatça adlandırma yapıyorlarmış.

Dahası –ki Scott Lilienfeld ve psikopatik yelpaze kuramı için işler burada sarpa sarıyor– Newman, verilerde bir anormallik fark etmiş: belirli bir kritik eşik seviyesinin üstüne çıkıldığında tepki sürelerinde görülen ani bir düşüş. PCL-R testinden düşük puan alanların hepsi aynı performansı gösterir ve aynı derecede zorlanırken, psikopatlığın sınır çizgisinin üzerinde (28-30 puanın üstünde), sonuçlar aniden değişim gösteriyor. Evini bu yüksek rakımlardaki tenha bölgelere kuranlara bu görev çocuk oyuncağı geliyor. Diğer herkesin gözünü kamaştıran çevresel parıltılar onları nasıl oluyorsa rahatsız etmiyor.

Bu durum, onların bu faktörlere duyarsız olmalarından kaynaklanmıyor. Ayrı bir çalışmada Newman ve arkadaşları psikopat olanlara ve olmayanlara bilgisayar ekranında bir dizi harf gösterdi. Bazıları kırmızı, bazıları yeşil. Bazılarıysa can yakıcı: gönüllülere rastgele sayıda kırmızı harften sonra elektrik şoku verileceği söylendi. Öngörüldüğü üzere, deneklerin dikkatleri şok beklentisinden başka yöne çekildi-

ğinde (harflerin büyük mü yoksa küçük harf mi olduğunu söylemeleri istendiğinde), psikopatların kaygı seviyelerinin diğerlerine göre çok daha düşük olduğu görüldü. Ama inanılmaz bir şekilde, deneklerin dikkatleri şok beklentisine yoğunlaştırıldığında (harflerin yeşil mi kırmızı mı olduğunu söylemeleri istendiğinde) eğilim, Newman ve arkadaşlarının öngördüğü üzere, tersine döndü. Bu sefer daha huzursuz olanlar psikopatlardı.

"İnsanlar psikopatların duygusuz ve korku duymaz olduğunu düşünüyor," diyor Newman. "Ama mesele kesinlikle bu kadar basit değil. Yalnızca duygulara odaklandıklarında, psikopatik bireylerin de normal [duygusal] tepkiler verdiğini görüyoruz. Ama başka bir şeye odaklandıklarında, duyguları hissetmez oluyorlar."

Tam da PCL-R'ye göre işlerin klinik bir hal aldığı noktada, deney sonuçlarında beliren sıçrama göz önüne alındığında, psikopatlığın bir süreklilik yelpazesi üzerinde mi yoksa tamamen ayrık bir bozukluk mu olduğu sorusu aniden derinlik kazanıyor.

Psikopati bir derecelendirmeden mi ibaret? Yoksa bu büyük çocuklar kendilerine özgü ayrı bir ligde mi top koşturuyorlar?

Küçük Bir Adım, Dev Bir İlerleme

Böyle bir sorunun yanıtının, doğası gereği, siyah ya da beyaz olacağını düşünüyor insan. Yani eğer psikopatlık bir süreklilikse, düşükten yükseğe, Rahibe Teresa'dan John Wayne Gacy'ye giden yol doğrusal olmalı. Yok eğer öyle değilse, Joe Newman'ın verilerinde görülen türden ani sıçramalar olmalı.

Fakat sayısal loto oynamış herhangi birinin de size söyleyebileceği gibi, aslında işler bu kadar basit değil. Kazanan 6 sayının bir süreklilik içinde olduğuna şüphe yok: birden

altıya kadar bir süreklilik. Fakat kazandığınız para miktarı, amortiden büyük ikramiyeye kadar, tamamen başka bir hikâye. Kazandığınız miktar geometrik olarak artıyor. Süreklilik içindeki sayıların "gerçek hayatta" ne kadar paraya karşılık geldiği olasılıklara bağlı. Altı sayının hepsini tutturma olasılığının (13.983.816'da 1), beşini tutturma olasılığına (55.492'de 1) oranıyla beş sayıyı tutturma olasılığının dördünü tutturma olasılığına (1.033'te 1) oranı aynı değil. Dolayısıyla bir seviyede işler öngörülebilir şekilde ilerlerken, paralel bir matematiksel evrende yol açtıkları sonuçlar aynı şekilde öngörülemeyebiliyor. Nedenlerin eşleştikleri sonuçlar adeta kendi başlarına hareket ediyor.

Lokantada Scott Lilienfeld'e kuramımdan bahsediyorum: yani hem onun hem de Joe Newman'ın haklı olabileceğinden. Psikopatlık gerçekten de bir yelpaze üzerinde olabilir. Ama psikopatça şeylerin döndüğü uçta, tarifi zor, keskin bir şey oluyor. Sanki bir açma-kapama düğmesine basılıyor.

"Bunun, iki bakış açısını uzlaştırma yollarından biri olduğuna kesinlikle katılıyorum," diye görüş bildiriyor Lilienfeld. "Çoğu dağılımda, uçlarda bulunanlar diğerlerinden farklı bir yakıt kullanıyormuş gibi gözükür. Ama aynı zamanda bu, nereden yola çıktığınıza da bağlıdır: psikopatlığı daha ziyade bir kişilik sapması olarak mı, bir bilgi işleme kusuru olarak mı görüyorsunuz? Bilişsel eksikliklerle mi yoksa mizaçtaki farklılıklarla mı ilgileniyorsunuz? Kullanılan terminolojide de bu farkı görebilirsiniz: bozukluk, eksiklik, sapma, farklılık... Joe'nun bu konuda ne düşündüğünü bilmek isterdim. Bu konuyu onunla konuştunuz mu?"

Konuşmamıştım. Ama çok geçmeden konuştum.

Psikopatlık yelpazesinin uçlarına gittikçe nörolojik anlamda kademeli değişiklikler görmek mümkün mü, diye sordum. Örneğin bir insan ne kadar psikopatsa beynin dikkat mekanizması o kadar daha iyi, odaklanma becerisi o kadar güçlü olabilir mi? Veya ödül sistemi anlık doyumlara o de-

rece daha fazla önem veriyor olabilir mi? PKE veya PCL-R testlerinden alınan puanlar doğrusal olsa da bu puanların düşük seviyeli beyin aktivitelerindeki etkisi –özellikle çok yüksek puanlarda– çok daha farklı olabilir mi? Hatta geometrik bir şekilde artıyor olabilir mi?

Gözlerini kıstı. Anlaşılan, yaşlı kurt oyun oynama havasında değildi.

"Tabii ki," dedi. "Bu mümkün. Ama PCL-R'deki klinik eşik 30. Ve bu eşik laboratuvarda, belki tesadüf eseri, belki bilmediğimiz bir nedenden, deneysel farkların gözlenmeye başladığı nokta."

Gülümsedi ve bir kahve koydu.

"Ne olursa olsun," dedi, "resme neresinden baktığın pek fark etmiyor. Klinik psikopat herkesten farklı, kendine özgü bir tür sonuçta."

ÜÇ

CARPE NOCTEM
GECEYİ KUCAKLA

Ben çocuk büyüttüm, bilirim nedir tadı
Sütümü emen bir yavrunun. Öyleyken,
Mememi çeker alırdım dişsiz damaklarından,
Beynini ezerdim kendi yavrumun,
Senin ettiğin yemini etmiş olsaydım.

– LEYDİ MACBETH (kocasının, Kral Duncan'ı öldürme planını uygulamayı düşünmediğini öğrenmesi üzerine)*

Şeytan ve Derin Mavi Deniz

13 Mart 1841'de, "William Brown" gemisi Liverpool'dan Philadelphia'ya yelken açtı. Beş hafta sonra, 19 Nisan gecesi, gemi Newfoundland'in 400 km açığında bir buzdağına çarptı ve hızla batmaya başladı. Otuzun üzerinde yolcu ve mürettebat, üzerlerinde pijamalarıyla, uzun yelkenli bir kayık olan yedi kişilik bir şalupaya el koydular. Buz gibi Atlantik yağmuru yağmaya başlamıştı ve fırtına yaklaşmaktaydı. İkinci Kaptan Francis Rhodes, herhangi bir kurtulma şanslarının olması için şalupanın hafifletilmesi gerektiğinin farkındaydı. Bir avuç yolcu ve mürettebatla başka bir filikaya binmiş olan Kaptan George L. Harris de aynı fikirdeydi. Fakat yine de umudunu daha vicdani çözümlere bağlayarak dua etti.

* Macbeth, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1962. (ç.n.)

"Ne yapman gerektiğinin farkındayım," diye Rhodes'u teskin etti. "Şu anda bundan bahsetme. Bu son çare olsun." Ertesi sabah su almakta olan bahtsız şalupayı kaderine bırakarak Nova Scotia'ya doğru yola çıktı.

Ayın 20'sinde şartlar daha da ağırlaştı ve dalgalar büyümeye başladı. Kayık su alıyordu ve hummalı boşaltma çalışmalarına rağmen su seviyesi yükselmeye devam etti. Durum umutsuzdu. 20 Nisan gecesi saat onda hayati bir karar verildi: bazıları feda edilecekti. Rhodes bunun adaletsiz olmadığını düşündü, çünkü aksi takdirde zaten öleceklerdi. Fakat eğer hiçbir şey yapmazsa, kurtarabileceği insanları da kurtaramamış olacaktı.

Beklenebileceği üzere, emrindekilerin bazıları Rhodes'un düşüncesine katılmıyordu. Muhalifler, hiçbir şey yapmazlarsa ve herkes ölürse, ölümlerden kimsenin sorumlu olmayacağını ileri sürdüler. Ama eğer ikinci kaptan bazılarını kurtarmak için bir kişiyi bile gözden çıkarırsa, alenen cana kıymış olacaktı. Ve bu yüzden kalan ömrünü, hatta büyük olasılıkla tüm mürettebatın kalan ömürlerini cani olarak geçirmelerine neden olacaktı. Bu çok daha büyük bir kötülüktü.

Bu argümanlardan etkilenmeyen Rhodes silahlarına sarıldı. Tek kurtulma şanslarının kayığın batmamasında, ardından da Herkül misali kürek çekmelerinde olduğunu biliyordu. Böyle bir durumda başka bir görüş savunulamazdı. Bir şeylerin, *birilerinin* feda edilmesi gerekiyordu.

"Tanrım bana yardım et! Mürettebat iş başına!" diye bağırdı Rhodes tayfalara. Ve mürettebatından Alexander Holmes'la birlikte o korkunç işe soyundular. Yolcuları kuzey Atlantik'in çalkantılı mürekkep kazanına atmak için hareketlendiler. Diğer denizciler yerlerinden kıpırdamayınca Rhodes onları uyardı:

"Bakın! Ya işe koyulursunuz ya da hepimiz yok oluruz!"

Ve işe koyuldular. Saklandıkları yerden çıkarılan iki kişiyle birlikte toplam 14 erkek yolcu kurban edildi. Erkek yol-

culardan geriye yalnızca iki evli adam ve bir çocuk bırakıldı. Kadınlarınsa ikisi dışında gerisine dokunulmadı. Zaten o ikisi de erkek kardeşleri suya atılınca gönüllü olarak suya atlamayı seçen kız kardeşlerdi.

Sonuçta kurtulmayı başardılar. Hayatta kalanlar, Le Havre'ye doğru gitmekte olan bir trol teknesiyle kurtarıldı. Sonunda Philadelphia'ya vardıklarında, haklarında dava açıldı. 13 Nisan 1842'de, Atlantik'in buzlu sularıyla yaptığı pazarlıktan neredeyse bir yıl sonra, usta gemici Alexander Holmes, cinayet suçlamasıyla mahkemeye çıktı. Philadelphia'da mürettebattan bir tek onu bulabilmişlerdi. Yaptıklarından dolayı mahkemede hesap veren de sadece o oldu.

Soru: Eğer siz hâkim olsaydınız ne karara varırdınız?

Siz yanıtlamadan önce, bu soruyu neden sorduğumu söyleyeyim. Birkaç yıl önce, bu soruyu PKE'den yarısı yüksek, yarısı düşük puan almış bir grup erkek üniversite öğrencisine sordum. Üç dakikalık düşünme süresinin ardından kararlarını yazıp kapalı bir zarf içinde bana verdiler. PKE puanlarının aldıkları kararları etkileyip etkilemeyeceğini öğrenmek istiyordum.

Öğrenmem uzun sürmedi.

PKE'de düşük puan alan 20 gönüllüden yalnızca bir tanesi net bir sonuca varmıştı. Diğerleri hâlâ kararsızdı. Fakat diğer gruptaki 20 öğrencinin tamamı kararlarını vermişlerdi. Ve oybirliğine varmışlardı. Holmes serbestti.

Gruptan Farklı Düşünmek

Eğer siz de bu aynalı ahlak labirentinin içinde yönünüzü şaşırdıysanız, panik yapmayın. İşe iyi yanından bakarsanız, psikopat olmadığınız kesin. Gerçek hayatta, 23 Nisan 1842'de, dava açıldıktan 10 gün sonra, jürinin bir karara varması 16 saat sürdü – neredeyse Holmes'un suda geçirdiği

süre kadar. Suçlu bulundu. Ama kasten adam öldürmekten değil, ölüme sebebiyet vermekten. Böylesi şiddetli bir psikolojik G kuvveti altında doğrular ve yanlışlar basınçtan patlayarak birbirinden ayırt edilemez hale gelmişti. Hâkim, Holmes'u altı ay hapis ve 20 dolar para cezasına çarptırdı.*

Şimdi de 2007'de *Daily Telegraph* gazetesinde çıkan şu habere bir bakalım:

> Bugün kıdemli bir polis memurunun yaptığı açıklamaya göre, iki polis memuru**, bu konuda "eğitilmemiş" olduklarını söyleyerek, boğulan 10 yaşındaki bir çocuğa müdahale etmedi. Memurlar, 8 yaşındaki üvey kız kardeşini kurtarmaya çalışırken zor durumda kalan Jordon Lyon'u göletin kenarında ayakta durarak seyrettiler. 60'larında iki balıkçı suya dalarak kızı kurtarmayı başardı fakat kısa bir süre sonra olay yerine gelen memurlar kurtarma denemesine girişmediler ve eğitimli memurların gelmesini beklemeye karar verdiler. Çocuklarının ölümü üzerine açılan soruşturmada anne ve babası oğullarını kurtarmak için neden daha çok çaba gösterilmediğini öğrenmek istediklerini söyledi. Çocuğun üvey babası, "... Boğulmakta olan bir çocuğu kurtarmak için özel eğitim almış olmanız gerekmez," dedi.

İlk bakışta bu olayla usta gemici Alexander Holmes'unki arasında ortak bir yan yokmuş gibi gözüküyor. Hatta birbirlerinin tam tersi vakalar. Birisi insan hayatına karşı aşırı bir duyarsızlık, ötekiyse kurtarmaya yönelik insanı ikilemde bırakan bir hareket tarzı. Oysa daha dikkatli baktığımızda

* Alexander Holmes davasında, denizcilerin yolcuların hayatlarını kendi hayatlarından üstün tutmaları gerektiğine hükmedildi. Buna ek olarak, bu cinayet davasında klasik kendini koruma savunmasının geçerli olmadığı, çünkü sanığın ölenlere karşı özel bir yükümlülük altında olduğu sonucuna varıldı.

** Burada sözü edilen polis memurları, Britanya'ya özgü PCSO (Public Community Support Officer) denilen, yetkileri kısıtlı, açıkta devriye gezen, basit suçlarla ilgilenen ve diğer polis memurlarına yardımcı olan özel birliklerdir. (ç.n.)

çarpıcı benzerlikler ortaya çıkıyor. Örneğin her iki senaryoda da sorun, kuralların çiğnenip çiğnenmemesiyle ilgili. Jordon Lyon vakasında polisler mesleki kurallar tarafından felç edilmişti: belirlenen çizgiyi aşmamaya özen gösteriyorlardı. Gösteri fokları gibi içgüdülerini dizginlemek üzere eğitilmişlerdi. Eğitimini *almadıkları* hiçbir şeyi yapmayacak şekilde eğitilmişlerdi de diyebiliriz. "William Brown" gemisi trajedisindeyse "kurallar" çok daha derinden kodlanmıştı – ahlaki açıdan daha "hijyenik" ve daha fonksiyoneldiler. Ne var ki o anki acil duruma hiçbir çözüm sunmuyorlardı. Bir bakıma denizciler polislerle aynı kayıktaydılar diyebiliriz. İnsan olmanın sallantılı ipi üzerinde ahlak cambazlığı yapmak zorunda kalmış, hızla, kararlılıkla ve hareketlerinin doğuracağı sonuçları açıkça umursamazlıktan gelerek davranmaları gerekmişti. Bazıları bu sınavdan diğerlerine göre daha ak alınla çıktı.

Varoluşsal rahatlık çemberimizi tehdit etmelerinin yanında, bu iki vaka oldukça garip bir paradoksu da bünyesinde gizliyor. Çoğunluğa uyma güdüsünün beyinlerimize doğuştan kazılı olduğu, evrimsel psikolojide iyi bilinen bir gerçektir. Sürüdeki bir hayvan kendini bir avcının tehdidi altında hissederse ne yapar? Sürüye daha çok sokulur. Birey göze ne kadar az çarparsa hayatta kalma şansı o kadar artar. Bu diğer türler için olduğu kadar insanlar için de geçerli. Yakıt enjeksiyonlu, turbo şarjlı beyinlerimizin arkalarında bıraktığı Darwinci uçak izleri, tarih öncesinin kanlı ve vahşi ölüm tarlalarına kadar gidiyor. Örneğin "sosyal iletişimin" en ilkel biyolojik kökenleriyle günümüzde ulaştığı noktayı birbirine bağlayan bir deneyde, Arizona Devlet Üniversitesi'nden sosyal psikolog Vladas Griskevicius ve çalışma arkadaşları, bir internet sohbet odasındaki kullanıcıların kendilerini tehdit altında hissetmeleri durumunda, "birbirleriyle dayanışma içine girdikleri"ni bulguladılar. Görüşleri birbirine yaklaşıyor ve forumdaki diğer kullanıcıların tavırlarına ve fikirlerine daha ılımlı bakmaya başlıyorlardı.

Fakat bunun tam tersinin geçerli olduğu durumlar da var. Bu gibi durumlarda çoğunluğun görüşünden kendini soyutlayabilmek, "grubun dışında düşünebilmek" hayatınızı kurtarabiliyor. Hem gerçek hem de mecazi anlamda. 1952'de Sosyolog William H. Whyte, üyeleri sıkıca birbirine kenetlenmiş, dış etkilerden kopmuş grupların; hızla kendi doğrularında uzlaştıkları, kendilerini eleştiriye kapadıkları, grup dışı karşı çıkışlara kulaklarını tıkadıkları, grup içi uyuşmazlıklara hoş bakmadıkları ve kendi haklılıklarından gittikçe daha emin oldukları süreci tanımlamak için yeni bir terim ortaya attı: "grup düşüncesi". Konu üzerine pek çok deneysel çalışma yapan Psikolog Irving Janis, bu mekanizmayı şöyle açıklıyor: "Grup düşüncesi, insanların sıkı birlikteliği olan bir gruba içtenlikle dahil olduklarında ortaya çıkan bir düşünce şeklidir. Üyelerin ittifakı bozmamak için gösterdikleri çaba, alternatif planları gerçekçi bir şekilde değerlendirme güdülerinin önüne geçer."

Bu, sağlıklı karar vermenin önüne geçen ciddi bir engel.

Örneğin uzay mekiği "Challenger" faciasını ele alalım. Meclis, uzay programını devam ettirebilmek için hazineden büyük bir pay istiyordu. Üstelik bir dizi sorun, fırlatmayı zaten geciktirmiş durumdaydı. İşleri yetiştirebilmek için büyük siyasi baskı altında bulunan NASA'nın bilimadamları ve mühendisleri, iş arkadaşlarından birinin kalkıştan 24 saat önce dile getirdiği, fırlatıcı roketlerdeki lastik segmanlarla ilgili endişelerine kulaklarını tıkadılar. Özel olarak bu sorunu ayrıntılı bir şekilde tartışmak için birkaç kez toplantı çağrısı yapılmasına rağmen, sonradan bakıldığında insan aklının almadığı bir şekilde, toplantıya gerek olmadığına karar verildi. Ne de olsa hedef, şovu zamanında gerçekleştirmekti.

Sonuç felaket oldu. Yapılan soruşturmalar, lastik segmanların yanında bir başka suçluyu daha ortaya çıkardı – daha bulaşıcı, daha sinsi, daha kanserojen bir suçlu: küflü, boğucu bir ruh hali. Başkan Ronald Reagan'ın olayı araştırmak

için kurduğu Rogers Komisyonu, sosyal psikologların dile getirmeye çabaladığı korkulara hak verdi: NASA'nın kurumsal kültürü ve karar verme süreci, trajedinin yaşanmasında önemli rol oynamıştı. Çoğunluğa uyma baskısı, ciddiye alınmayan uyarılar, bize bir şey olmaz duygusu... Bütün belirtiler gün gibi ortadaydı.*

Peki, tek başınalık, toplumun belirlediği normların güvenli sığınağının dışında insanın kendi kurallarıyla yaşaması da doğuştan mı geliyor? Böyle olduğuna dair kanıtlar var. Araştırmalar, çoğunluğun içinde korkusuz, endişelenmeyen bir azınlığın evrilmiş olduğunu ortaya koyuyor.

Deliliğin Matematiği

Psikopatlığın, gen havuzunda kendine yer açmayı nasıl başardığı ilginç bir soru. Madem "bozukluk" bu denli uyumsuz, nasıl oluyor da psikopatlık çağlar boyunca toplumun yüzde bir veya ikilik kısmında görülen bir oranla hep sabit kalıyor? Leicester Üniversitesi'nden psikoloji profesörü Andrew Colman'ın soru kadar ilginç bir cevabı var. Geçenlerde Newark Havaalanı kavşağında yaşadığım bir trafik sıkışıklığından sonra bu cevap sanırım hep gönlümdeki cevap olarak kalacak.

Asi Gençlik filmi sinemalarda 1955'te gösterilmeye başlanmıştı. Daha önce asi, başına buyruk gençler beyazperdeye hiç bu kadar sempatik yansıtılmamıştı. Ama filmin sanatsal

* Grup düşüncesinin belirtileri şunlardır: aşırı iyimserlik yaratan ve risk almaya cesaretlendiren bize bir şey olmaz duygusu; varsayımları sorgulayan uyarıları yok sayma; grubun ahlakına sorgusuz sualsiz bir inanç ve bunun etkisiyle yaptıklarının sonuçlarını görmezden gelme; düşman liderlerine karşı basmakalıp tutum; grubun farklı fikirdeki bireylerine boyun eğdirmek için baskı uygulama; grubun uzlaştığı bilinen konularda farklı görüş dile getirmeme; fikir birliği yanılsaması; "akıl-bekçileri" – grupla farklı fikirler arasında kalkan olmayı kendine vazife etmiş üyeler. (Janis, 1972)

eleştirisi şu an için bizi ilgilendirmiyor. Filmdeki bir sahne, oyun kuramcıları için büyük öneme sahip: James Dean'in canlandırdığı Jim Stark karakteri, Corey Allen'ın canlandırdığı Buzz Gunderson'la bir tür düello yapıyorlar. Her ikisi de çalıntı arabalarını son sürat uçuruma doğru sürerken acaba önce kim korkup arabasından atlayacak diye korkak tavuk oyunu oynuyorlar.

Bu oyunun bir benzeri de iki şoförün arabalarını birbirine doğru son sürat sürerek kim önce direksiyonu kıracak diye iddialaştıkları oyun. Şoförlerin iki seçeneği var. Ya aklıselim davranıp "sağduyulu" stratejiyi uygulayacak ve direksiyonu kıracaklar ya da riskli, "psikopatça" stratejiyi uygulayacak ve ayakları gaz pedalında, direksiyonu kırmadan diğerine doğru ilerleyecekler. Bu seçeneklerin artı ve eksilerini, klasik "sen benim sırtımı kaşı ben de senin sırtını kaşıyayım, gerçi kaşımayabilirim belli de olmaz" senaryosuna göre bir oyun kuramı modeli kurarak değerlendirebiliriz. Oyun kuramında amaç, sonucun tek bir tarafın hareketlerine değil de her iki tarafın birbirine göre hareketlerine bağlı olduğu durumlarda en iyi hamleyi matematiksel olarak belirlemektir.

	(BUZZ) SAĞDUYULU HAREKET	(BUZZ) PSİKOPATÇA HAREKET
(JIM) SAĞDUYULU HAREKET	Jim 3 puan Buzz 3 puan	Jim 2 puan Buzz 4 puan
(JIM) PSİKOPATÇA HAREKET	Jim 4 puan Buzz 2 puan	Jim 1 puan Buzz 1 puan

Tablo 3.1. Psikopatlığın evrilmesinin oyun-kuramsal modeli.

Eğer hem Jim hem de Buzz sağduyulu hareket eder ve direksiyonlarını kırarlarsa, bu beraberlikten ikisi de en iyi ikinci puanı (3) alıyor. Yok eğer ikisi de psikopatça davranıp

arabalarını birbirlerine doğru sürerlerse ya ölecekler ya da ciddi biçimde yaralanacaklar. Bu durumda her ikisi de en düşük puanı (1) alıyor.

Ne var ki Colman'ın açıkladığı gibi sürücülerden biri –diyelim ki Jim–, sağduyulu davranır da diğeri –Buzz– manyakça davranırsa, Jim'e ödlek yakıştırması yapılacak (2), Buzz ise en kârlı çıkacak (4).

Bu küçük matematiksel model, psikopatlarla takılmanın gerçek hayatta nasıl bir şey olduğunu ortaya koyuyor. İşler yalnızca matematikte değil, biyolojide de böyle yürüyor: oyun laboratuvar ortamında önceden belirlenmiş farklı stratejilere göre kodlanarak bilgisayarlarda defalarca tekrarlandığında, çok ilginç bir sonuç ortaya çıkıyor. Puanları Darwinci seçilim değerlerine dönüştürelim, öyle ki daha çok puan alan oyuncuların bir sonraki kuşakta daha fazla yavrusu olsun. Dahası bu yavrular da atalarıyla tamamen aynı stratejiyi benimsesinler. Nüfus bir süre sonra kararlı bir denge noktasına vardığında, psikopat stratejiyi benimsemiş bireylerin oranının gerçek hayattaki gibi yaklaşık yüzde bir ila iki arası olduğu görülüyor.

Ayağını gaz pedalından çekmeyenler –sinirlerine sonuna kadar hâkim olanlar– daima kazanır: tabii karşı taraf da aynı stratejiyi benimsememişse. "Mantıksız" davranmak bazen en mantıklı seçim olabilir.

2010'da, Nagoya Üniversitesi'nden psikolog Hideki Ohira ve doktora öğrencisi Takahiro Osumi, Colman'ın kuramını gerçek hayatta doğruladılar. Psikopatların belirli olağandışı koşullarda, diğer insanlardan daha ekonomik kararlar verdiklerini keşfettiler. Üstelik tam da Colman'ın göstermeyi başardığı nedenden dolayı: mantıksız görünen şekilde davrandıkları için.

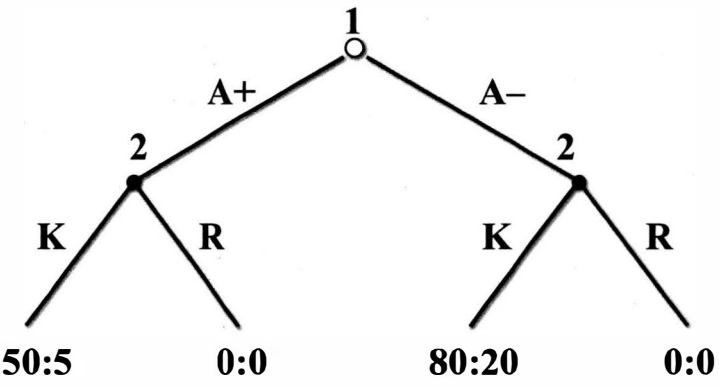
Ohiro ve Osumi, bunu göstermek için "ültimatom oyunu"ndan yararlandılar. Bu, nöro-ekonomide, insanların para veya başka tür kazançlara nasıl değer biçtiklerini

anlamak için sıkça başvurulan bir oyun. İki oyuncu, belli miktarda bir paranın nasıl paylaştırılacağına karar veriyorlar. Birinci oyuncu parayı ikisi arasında dilediği oranda paylaştırıyor. İkinci oyuncu da bu paylaşımı kabul ediyor veya reddediyor. Eğer kabul ederse, para o şekilde paylaştırılıyor. Yok reddederse, ikisi de bir şey almıyor.

Aşağıdaki Şekil 3.1.e bakınca oyunla ilgili bir şey fark ediyoruz. Birinci oyuncunun teklifi her zaman adil olmuyor. Parayı 50'ye 50 paylaştırabileceği gibi 80'e 20 de paylaştırabilir. Genelde şöyle oluyor: teklif birinci oyuncunun lehine 70'e 30 sınırına yaklaştıkça ikinci oyuncu reddetme moduna giriyor.* Sonuçta buradaki tek mesele para değil. Bazı prensipler söz konusu!

Ama Ohira ve Osumi'nin keşfettiği üzere, psikopatlar oyunu daha farklı oynuyor. Adaletsiz teklifleri kabul etmeye daha meyilli oluyorlar; basit ekonomik çıkarları, kendi egolarını korumaya ve rakibe haddini bildirmeye tercih ediyorlar. Bununla da kalmıyor, eşitsizliğe, diğerleri gibi kafalarını pek takmıyorlar. Ter bezlerimizin istemsiz tepkilerine bakarak stres ölçmenin güvenilir bir yöntemi olan "elektrodermal aktivite" ölçümlerinde, psikopatlarla diğerleri arasındaki fark açıkça gözüküyor. Kendilerine adil olmayan bir teklif sunulduğunda, diğerlerine kıyasla huzurları neredeyse hiç kaçmıyor. Deney sonunda da, daha çok para kazananlar onlar oluyor. Daha duyarsız olanların cüzdanları daha kabarık oluyor.

* Daha önceki araştırmalarda, toplam paranın yüzde 20-30'unun altındaki tekliflerin reddedilme olasılığı yaklaşık olarak yarı yarıya çıkmıştır. (Bkz. W. Guth, R. Schmittberger ve B. Schwarze, "An Experimental Analysis of Ultimatum Bargaining", Journal of Economic Behavior and Organization, 3 (4) (1982): 367-88).

Şekil 3.1. Ültimatom oyunu (1 = Birinci oyuncu; 2 = İkinci oyuncu; A+ = Adil teklif; A– = Adil olmayan teklif; K = Kabul; R = Red).

Ohira ve Osumi, psikopat olmanın bazı durumlarda işe yaradığı sonucuna vardılar. Ama Andrew Colman'ın gösterdiğinden daha farklı bir şekilde. Colman işi –ya da onun verdiği örnekten devam edersek arabayı– yokuşa sürmenin yararlarını gösterirken Ohira ve Osumi tam tersinin geçerli olduğunu keşfettiler.

Her iki stratejinin de değerli olduğuna ikna olmadıysanız, içeride yatmış olanlara kulak verin.

Tepeye Çıkmak İçin Namınızı Önceden Yukarı Gönderin

"Hapishane semalarında öfkeyle çakan parlak bir şimşek gibi." Bir özel dedektif onları böyle tanımlıyor. Bu konuda hemen hemen herkes onunla aynı fikirde. "Aryan Kardeşliği" ya da diğer adıyla "The Rock", Amerikan cezaevi sisteminden çıkan en korkulan çetelerden biri. Üyeleri toplam mahkûmların anca %1'ini oluştursa da, FBI rakamlarına

göre, Amerikan hapishanelerindeki cinayetlerin %21'inden sorumlular. Modern bir suçludan ziyade vahşi batıdaki kovboyları andıran pos bıyıkları var ve yapraklarına 666 sayısı dokunmuş yonca ve gamalı haçın iç içe geçtiği dövmeler taşıyorlar. İzinleri olmadan aynısından yaptırırsanız derhal çıkartmanızı istiyorlar. Genelde jiletle.

Aryan Kardeşliği, mahpushane dünyasının seçkin, özel timleri gibi. 1964'te Kaliforniya San Quentin maksimum güvenlikli hapishanesinde bir grup beyaz ırkçı tarafından kurulan çete, sayısal açıdan diğer hapishane çetelerinden daha küçüktü. Ama kanın gövdeyi götürdüğü birkaç ay sonunda en yüksek rütbeye ulaştı. Bunu nasıl başarmışlardı? Zeki olmalarının faydasını gördüklerine şüphe yok. Çoğu çete üyesi, farklı maksimum güvenlikli ünitelerde tutuluyor, üstelik günün 23 saatini tecrit altında geçiriyordu. Buna rağmen bazı dâhiyane yöntemlerle birbirleriyle iletişim kurmayı başardılar. İdrardan yapılmış görünmez mürekkep ve Rönesans filozofu Francis Bacon'ın icat ettiği 400 yıllık bir ikili kod sistemi bunlardan sadece ikisiydi.

Ama aynı zamanda son derece acımasızdılar. Ve –bugün de oldukları gibi– tek bir basit kurala bağlıydılar: "Kanla girilir, kanla çıkılır". Kanla girilir: her üye adayının, rakip bir çeteden birini öldürmüş olması ve gerektiğinde yine öldürmeyi kabul etmesi gerekir. Kanla çıkılır: tek çıkış kartı, genelde erken gelen, kendi ecelleridir. Ya sıfıra yaklaşan bir olasılıkla doğal nedenlerle ya da çok ama çok daha yüksek bir olasılıkla (ve genelde daha çok tercih edilen) aynı benzer gaddarca yöntemlerle.

Üyelerin de itiraf ettiği üzere, acımasızca minimalist bir felsefe. Başka yol yok. Soru sormak yok. Sloganları, "Hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkma." Sayılarının azlığından doğan dezavantajı duygusuz vahşetleriyle kapatıyorlar. Ayrıca yüksek motivasyonlu psikopatlarda yaygın görülen kendini amansızca işine adamayı da unutmamak gerek.

Üyeler cezaevi kütüphanelerinden aldıkları Nietzsche, Machiavelli, Tolkien ve Hitler'in kitapları yanında, kimini el altından soktukları anatomi kitaplarını okuyor, insan vücudunun ani travmaya karşı en hassas bölgelerini öğreniyor, sınava girecek bir öğrenci gibi adam öldürme üstüne çalışıyorlar. Maksimum güvenlikli bir hapishanenin kendine özgü uzay-zaman evreninde on saniyelik bir süre, sonsuzluğa açılan bir solucan deliği gibidir. Ve bu sürede yapılacak bir kavga normal hayattaki on iki rauntluk bir dövüşe karşılık gelir. İşin sırrı hızdır. Göz açıp kapayana kadar nefes borusu parçalanabilir, şahdamarı koparılabilir, omurga delinebilir, dalak veya karaciğer şişlenebilir. Fırsat kendini gösterdiğinde ne yapacağını bilmek önemlidir.

Ancak eski bir çete üyesi olan Barry'nin bana söylediği gibi, böyle bir strateji, geçit vermez bir ahlak çukurunun zifiri karanlığında, bir federal cezaevinin insana korku salan köşelerinde, uyumsal bir strateji olarak yorumlanabilir. Amaç yangın çıkarmak değil yangın söndürmek. Ve bu yöntem, uzun vadede sorunların büyümesini değil, frenlenmesini sağlayabilir.

"Hapishane," diye açıklıyor Barry, "düşmanca bir ortam. Kuralları dış dünyadan çok farklı. Topluluk içinde topluluk. Eğer ayağa kalkıp hakkını savunmazsan, biri seni çiğneyip geçebilir. Dolayısıyla hiçbir şey yapmadan öylece duramazsın. Bunun için sürekli birilerini öldürmen gerekmiyor. Genelde bir veya iki sefer yeterli. Zaten bir iki kere bu işi yapınca namın duyulur. Kimse sana bulaşmaz. Korunma, tedaviden daha etkili bir yöntemdir. *Carpe noctem.*"

Barry'nin sorunları çözme yöntemi gerçekten ilginçtir ve hapisteki müzik yapımcısı Phil Spector tarafından özetlenmiştir. "Silaha ihtiyacınız olduğunda yanınızda olmamasındansa, silahlı olup ona ihtiyaç duymamak daha iyidir," diye açıklamıştı durumu, yanında Magnum'u olmadan gezmeyen bu acayip adam. Gerçi şu an hapishanede yatarken hâlâ böy-

le mi düşünüyor bilmiyorum. 6. yüzyılda yaşamış Çinli savaş stratejisti Sun Tzu da paralel bir düşüncedeydi: "En büyük beceri, düşmana savaşmadan boyun eğdirebilmektir." Jim ve Buzz örneğinde gördüğümüz gibi, bu becerinin temelinde özgüven yatar ve taklidi zordur. Bu kurusıkı atan sahte bir özgüven değil, inançtan kaynaklanan gerçek bir özgüvendir.

Özel Tim'den emekli dövüş sporları eğitimcisi Dean Petersen bu durumu şöyle açıklıyor: "Bazen kendinizi düşmanca bir ortamda bulduğunuzda en iyi seçenek, şiddete meyilli bireye agresiflikte altta kalmayacağınızı göstermek, hatta bir adım üste çıkmaktır. Bir poker benzetmesi yapacak olursak onlar potu artırdığında sizin de artırmanız gerekir. Psikolojik üstünlüğü ele geçirdiğinizde, patronun kim olduğunu gösterdiğinizde... ancak o zaman onları kontrol altına alabilirsiniz."

Size meydan okuması muhtemel rakiplerinize söz geçirmek için, onları daha başlamadan yenildiklerine ikna etmekten daha iyi ne olabilir?

Barry'nin argümanı yalnızca acımasızlığı değil, korkusuzluk ve yüzeysel cazibe gibi diğer psikopatik özellikleri de kapsıyor. Görünen o ki, doğal dünyada hâkimiyet kurmanın tek yolu çatışma değil. Atalarımız zamanında, tıpkı günümüzdeki hapishanelerde olduğu gibi, hayatta kalmak için bedel ödemek gerekiyordu. Bir gruba ait olmak bu bedelin önemli bir kısmını oluştursa da, topluluklar tehlikeyi göze alanlara yüksek bir ödül vaat ediyordu.

Günümüzde benzer bir dinamiği maymunlarda gözlemliyoruz. Yaşayan en yakın akrabalarımız, DNA'mızın %96'sı ortak olan şempanzelerde, erkekler "asil ruhlu" olma konusunda birbiriyle yarışır: emirlerindeki diğer şempanzelere karşı teklifsiz cömertliklerle. Bu tarz asil ruhluluklar doğal olarak genelde mideyle ilgili oluyor: baskın şempanzeler tehlikeyi göze alarak diğer erkeklere besin sağlıyorlar; kendi avlarını diğerleriyle cömertçe paylaşıyor, diğerlerinin avlarına el koyup grup arasında paylaştırıyorlar.

Primatolog Frans de Waal'in belirttiği üzere, "Baskın olanlar diğerlerinden aldıklarıyla öne çıkmaktansa, diğerlerine verdikleriyle konumlarını güçlendiriyorlar."

Bir başka dikkate değer nokta, bu primatların birbiriyle, yaptıkları "kamu hizmetleri" ve (grubun diğer üyeleri arasında işbirliğini sağlamalarıyla kendini gösteren) "liderlik" üzerinden rekabet etmeleri. Ya da başka bir ifadeyle karizmaları, ikna kabiliyetleri ve cazibeleri üzerinden. Şempanze, güdük kuyruklu şebek ve gorillerin baskın bireyleri, kendi maiyetleri arasındaki anlaşmazlıklara müdahale ederler. Yalnız beklentilerin aksine, bu müdahale illa ailelerini ve arkadaşlarını kayıracakları anlamına gelmez. Frans de Waal'in gözlemlediği üzere, "huzuru sağlamak için en iyisi ne olacaksa" ona göre davranırlar.

"Sonuçta," diye devam ediyor de Waal, "grup, anlaşmazlıklarda tarafları kendi başlarına bırakmaktansa, aralarındaki en etkili arabulucuyu belirleyip barış ve düzeni sağlaması için ona yetki ve destek verir."

Acımasızlık. Korkusuzluk. İkna kabiliyeti. Cazibe. Ölümcül bir bileşim – ama yeri geldiğinde hayat kurtarıcı bir bileşime dönüşüyor. Bugünün katilleri dünün barış sağlayıcılarının omuzlarında gizli gizli günümüze kadar evrilmiş olabilir mi? Bu olasılığı yabana atamayız.

İlk Psikopatlar

1979'da, Güneybatı Fransa'daki St. Césaire kasabasının yakınlarındaki bir arazide Zürih Üniversitesi'nden Christoph Zollikofer ile ona eşlik eden Fransız ve İtalyan araştırmacılar, şaşırtıcı bir keşfe imza attılar. Çıkık çeneli, çıkık kaşlı Avrupalıların, Afrika'dan yeni göç dalgasıyla gelen, anatomik olarak daha modern insanlarla yer değiştirdiği "geçiş dönemi"nden kalma yaklaşık 36.000 yıllık bir iskeletin ka-

lıntıları, buz devrinden bu yana antropolojik bir komaya girmiş yatıyordu. Kalıntıların bir neanderthale ait olduğu sonradan kesinlik kazandı. Fakat asıl garip olan, kafasındaki yara iziydi. İz, sağ üst taraftaki bir kemiğin üzerinde, yaklaşık 4 santim uzunluğundaydı. Tabii kazılarda bulunan kemiklerin kusursuz olması beklenmez. Hatta kusurlar olağandır. Ama bu izde farklı olan bir şey vardı. Sanki birisi kötü niyetle, bilinçli olarak yapmış gibi; jeofiziksel körelmelerin doğurduğu değişikliklerden çok, tarih öncesi bir anın aciliyetiyle ilgiliymiş, atalarımızın karanlık geçmişinin kıvrımlarında kaybolmuş gibi duruyordu. Keskin kenarlı bir aletle yapıldığını akla getirecek şekilde bir kesme darbesiyle oluşmuş gibi duruyordu.

İzin konumu, yaranın şekli, kafatasının geri kalanında bir hasar olmaması gibi ipuçlarını birleştiren Zollikofer, pek de hoş olmayan bir sonuca vardı. İnsanlarda bireyler arası şiddetin kökleri önceden tahmin edilenden daha önceye uzanıyordu. Anlaşılan, diğerlerine zarar vermek oldukça doğal bir şeydi.

Gezgin neanderthal psikopatların bundan 40.000 yıl önce, Avrupa'da kol geziyor olma ihtimali düşündürücü. Ama aslında pek de şaşırmamak gerek. Zaten psikopatlığın evrimiyle ilgili klasik açıklama, yukarıda genel hatlarını çizdiğimiz, psikopatlığın barış sağlayıcıların bir vasfı olabileceği argümanını ciddiye almaz. Aksine, 1. bölümde de gördüğümüz gibi, bozukluğun yırtıcı ve saldırgan özellikleri üzerinde durur. Standart psikopatlık değerlendirme testlerinden biri olan Levenson Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi'ndeki tipik sorulardan biri şu şekildedir:

"Başarı, güçlü olanın ayakta kalmasına dayanır. Kaybedenler umurumda değil." Bu görüşe katılıp katılmadığınızı 1'den 4'e kadar (1: kesinlikle katılmıyorum, 4: kesinlikle katılıyorum) değerlendiriniz.

Psikopatların çoğu bu görüşe büyük ölçüde katılıyorlar, ama bu her zaman olumsuz bir şey sayılmaz.

"İki küçük farecik kaymak dolu bir kovaya düşmüşler," diyordu dünyanın en ünlü dolandırıcılarından Frank Abagnale rolündeki Leonardo DiCaprio, *Sıkıysa Yakala* filminde. "Birinci fare pes etmiş ve boğulmuş. İkinci fare pes etmek nedir bilmiyormuş. O kadar çok çabalamış ki sonunda kaymağı tereyağına dönüştürmüş. Sonra da üstüne basıp çıkmış... Ben o ikinci fareyim."*

Oysa yelpazenin öbür ucunda tamamen farklı bir yol daha var. Dini, ruhani ve felsefi metinlerde tavsiye edilen bir yol. Ölçülü ve hoşgörülü olmaya davet eden, yumuşak huylulara dünyayı vaat eden bir yol.**

Peki, siz hangisisiniz? Psikopat mı, ermiş mi? Yoksa ikisi arasında bir yerde misiniz? Büyük olasılıkla ikincisine daha yakın olmalısınız – çünkü bu yönde çok sağlam bazı biyolojik nedenler var.

Ötmek ya da Ötmemek

Bu bölümde oyun kuramının nasıl işlediğini daha önceden gördük. Oyun kuramı, belirli bir seçenek veya kararın artı eksilerinin sabit değil de değişken olduğu durumlardaki optimal stratejileri bulmaya çalışan bir matematik dalıdır. Bireyle grup arasındaki ilişkiye verdiği önem dikkate alındığında, bu yarı-değerli matematik madeninin, doğal seçilimi inceleyen ve çeşitli davranış stratejilerinin nasıl evrildiğini açıklamaya çalışan bilim dallarına gömülü zengin yataklarını bulmamıza şaşırmamamız gerekir. Psikopatlık da, Andrew Colman'ın

* Frank Abagnale'i hiç test etmedim. Ama bir zamanlar psikopatların özelliklerinin çoğunu sergilediğine şüphe yok. Gerçi çok da fark etmez – çünkü onu test etsem bile beni aldatmayı başarırdı.

** İncil, Matta 5.5'e gönderme yapılıyor: "Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü yeryüzü onlara kalacak." (ç.n.)

çalışmalarının gösterdiği üzere, bu davranışların arasındadır.

Colman'ın konuyu bıraktığı yere dönüp, psikopatik kişiliği ortaya çıkaran evrimsel dinamikleri daha derinlemesine anlayabilmek için, Jim ve Buzz'ın uçurumun kenarında yaptığı düelloya benzer bir durum hayal edelim. Fakat bu sefer mesele biraz daha kişisel olsun. Suç ortağınızla birlikte çok ciddi bir suç işlemişsiniz. Polis sizi yakalayıp sorguya alıyor.

Karakolda sorgu müfettişi ikinizle de ayrı ayrı görüşüyor. Fakat dava açmak için elinde yeterli delil yok. O da klasik, sizi birbirinize düşürme taktiğini uyguluyor. Şöyle bir teklifte bulunuyor: Eğer suçunuzu itiraf ederseniz, sizin itirafınız delil olarak kullanılacak ve ortağınız 10 yıllığına hapsi boylayacak. Size ise bir şey olmayacak ve serbest bırakılacaksınız.

Bu kadar güzel bir anlaşmaya insanın inanası gelmiyor değil mi? Ama işin içinde bir bit yeniği var. *Müfettiş aynı teklifi ortağınıza da yapacağını söylüyor.*

Siz teklifi düşünürken aklınıza bir fikir geliyor. Ya ikimiz de itiraf edersek? O zaman ne olacak? Her ikimiz de onar yıl yatacak mıyız? Müfettiş gülümsüyor. Eğer ikiniz de itiraf ederseniz, diyor, cezanız hafifleyecek ve beşer yıl yatacaksınız. Eğer ikiniz de itiraf etmezseniz? O zaman yine hapse gireceksiniz, ama yalnızca bir yıllığına.

	ORTAĞINIZ İTİRAF ETMEZSE	ORTAĞINIZ İTİRAF EDERSE
İTİRAF ETMEZSENİZ	Ortağınıza 1 yıl Size 1 yıl	Ortağınız serbest Size 10 yıl
İTİRAF EDERSENİZ	Ortağınıza 10 yıl Siz serbestsiniz	Ortağınıza 5 yıl Size 5 yıl

Tablo 3.2. Tutsak İkilemi.

Müfettiş akıllı çıktı. Düşünün bir, size reddedemeyeceğiniz bir teklif yaptı. Meselenin özü basit. Ortağınız ne derse desin,

sizin için en iyisi her iki durumda da itiraf etmek. Ortağınız ağzı sıkı çıkarsa, aynı şekilde davranıp bir yılla kurtulabilirsiniz. Ya da konuşup paçayı tamamen sıyırabilirsiniz. Benzer şekilde, eğer ortağınız itiraf etmeyi seçer de siz konuşmamayı seçerseniz on yıl yatarsınız. Ama siz de konuşursanız cezanız yarıya iner. İçine düştüğünüz ikilem neresinden bakarsanız bakın, paradoksal bir durum. Mantıklı düşünürsek, sizin için en iyi olan, her iki durumda da itiraf etmek. Gelgelelim, o zaman her ikinizin de birer yılla en az ceza almanızı sağlayacak olan çözümü ıskalamış oluyorsunuz.

Ayrıca şerefli davranmak gibi kavramların konuya dahil edilmediğine dikkat edin. İtiraf etmememiz gerekir, çünkü haysiyet bunu gerektirir gibi argümanları değerlendirmeye almadık. Tutsak İkilemi'nde amaç; istismara açık bir durumda ahlaken doğru davranışı belirlemek değil; aksine, ahlaki yerçekiminin sıfır olduğu, her kapının başına dikilmiş bir felsefi zorbanın olmadığı bir çerçevede optimal davranış stratejilerini belirlemek... ki bu çerçeve doğal dünyayı da olabildiğince yansıtıyor aslında.

Psikopatlar haklı olabilir mi öyleyse? Dünya, her koyunun kendi bacağından asıldığı bir yer olarak özetlenebilir mi? Böyle bir stratejinin mantıklı gözüktüğüne şüphe yok. Tutsak İkilemi gibi tek bir seferliğine karşılaşılan durumlarda sırf kendi çıkarını düşünmenin en akıllıca hareket olduğu savunulabilir. O zaman neden buna göre davranmayalım?

Nedeni basit aslında. Yaşam tek seferliğine karşılaşılan durumlardan ibaret değil. Eğer öyle olsaydı, insanın varlığı gece ardı ardına geçen gemiler gibi olsaydı*, evet, o zaman psikopatlar gerçekten de haklı olurdu. Ve dünya onlara kalırdı.

* H.W.Longfellow'un "İlahiyatçının Hikâyesi" şiirine gönderme yapılıyor: Geceleri geçen gemiler, birbiriyle konuşurlar. / Karanlıkta tek bir işaret, uzaktan gelen bir ses. / Hayat denizinde de böyle geçeriz birbirimizin yanından, böyle konuşuruz, / Tek bir bakış, tek bir ses, sonra yine karanlık, yine sessizlik. (ç.n.)

Ama yaşam öyle değil. Ve dünya psikopatlara kalmayacak.

Gerçekte hayat ekranı milyonlarca ve milyonlarca pikselle kaplı. Bunların birbiriyle olan etkileşimleri, birbirleriyle olan ilişkileri sonucunda büyük resim ortaya çıkıyor. Ortak sosyal mazilerimiz var. Ayrıca Tutsak İkilemi'ndeki karakterlerden farklı olarak, birbirimizle iletişim kurabiliyoruz.

Yukarıdaki soruda konuşabilsek işler ne kadar farklı olurdu!

Ama bu da sorun değil. Tutsak İkilemi'ni bir kez yerine defalarca oynatabiliriz. Hapis sürelerini ödül ve ceza sisteminde kazanılan ve kaybedilen puanlarla değiştirerek (bkz. Tablo 3.3.) basit birkaç matematiksel hesapla, tıpkı Jim ve Buzz örneğinde yaptığımız gibi gerçek hayatı taklit edebiliriz.

	ORTAĞINIZ İŞBİRLİĞİNE YANAŞIYOR	ORTAĞINIZ İŞBİRLİĞİNE YANAŞMIYOR
İŞBİRLİĞİNE YANAŞIYORSUNUZ	Ortağınıza 5 puan Size 5 puan	Ortağınıza 10 puan Size 0 puan
İŞBİRLİĞİNE YANAŞMIYORSUNUZ	Ortağınıza 0 puan Size 10 puan	Ortağınıza 1 puan Size 1 puan

Tablo 3.3. Tutsak İkilemi oyununa bir örnek.

Bu durumda ne olur? Oyun tekrar tekrar oynanırsa psikopatların stratejisi yine işe yarar mı?

Azizler ve Düzenbazlar

Bu soruyu yanıtlamak için, içinde yaşadığımız toplumdan biraz daha farklı bir toplum hayal edelim: çalışanlar maaşlarını haftalık ve nakit alıyor olsunlar. Çalışanlardan kastımız-

sa iki farklı insan tipi: Birinci grup dürüst ve çalışkan. Bütün hafta boyunca ter döküyor. Onlara *azizler* diyelim. Diğerleri ahlaksız ve tembel. Azizler cuma günü paralarını alıp evlerine giderken bunlar fabrikanın çıkışında bekliyor ve azizlerin bin bir emekle kazandıkları paraya el koyuyorlar. Bunlara da *düzenbazlar* diyelim.*

İlk başta düzenbazlar olayı çözmüş görünüyor: çalmak çok kârlı bir iş. Gerçekten de –en azından kısa vadede– işe yarıyor. Azizler her gün düzenli işe gidip geliyor, toplumu ayakta tutuyorlar. Düzenbazlarsa iki açıdan kârlı çıkıyor: hem azizler sayesinde refah toplumunda yaşamanın keyfini sürüyorlar hem de azizlerin parasını çalarak hiçbir şey yapmadan para kazanıyorlar.

Becerebiliyorsanız güzel iş.

Ama bu böyle devam ederse ne olacağına bir bakın. Azizler yorulmaya ve hastalanmaya başlayacaklar. Kendilerine bakabilmek için daha az paraları olacağından ölmeye başlayacaklar. Düzenbazların "çalışan" kesimdeki oranı yavaş yavaş artacak.

Ama bu durum, düzenbazların hiç de istemediği bir şey! Azizlerin sayıları azaldıkça düzenbazların birbirlerine rastlamalarının olasılığı artar. Dahası, bir azize rastladıklarında elleri boş dönme olasılıkları da artar. Çünkü başka bir düzenbaz daha hızlı davranmış olabilir.

Nihayetinde, sisteme dışarıdan müdahale edilmezse işler

* Benzer bir dinamik arılarda da geçerli. Kıtlık zamanlarında, "hırsız arılar" diğer arıların kovanlarına saldırır. Balı çalmak için bazen kraliçe arıya varana dek önlerine çıkanı öldürürler. Kovandaki arılar girişe bekçiler diker, saldırı olursa ölümüne savaşırlar. Yeni yayımlanan bir makalede, İngiltere Sussex Üniversitesi ve Brezilya Sao Paulo Üniversitesi'nden araştırmacılar dünyanın ilk "asker" arılarını keşfettiler. "Jatai" arılarının (Tetragonisca angustula) bir alt cinsi olan bu arılar, balarısı kolonilerindeki normal bekçi arılara göre kovanı korumak için farklı fiziksel özellikler geliştirmiş. Diğer kovandaşlarına oranla %30 daha ağırlar. Ayrıca bacakları daha uzun, kafaları daha küçük. Belki de bunlara "berserk arılar" demek daha doğru olur. (Bkz. Christoph Grüter Cristiano Menezes, Vera L. Imperatriz-Fonseca ve Francis L. W. Ratnieks, "A morphologically specialized soldier caste improves colony defense in a neotropical eusocial bee" PNAS, 109(4) (2012): 1182-6.

bir süre sonra tekrar başa döner. Güç dengesi yine azizlerden yana kayar ve toplumda çalışanların oranı eski haline gelir. Tarihin kendini nasıl da tekrar etme eğiliminde olduğuna dikkat edin. Azizlerin borusu yalnızca ekonomi küçüldüğü sürece ötüyor. Düzenbazlar ise azizler onları besleyebildiği sürece başarılı oluyor. Bir inip bir çıkan kasvetli bir atlıkarınca.

Bu iki farklı çalışma anlayışının kabaca çizdiğimiz resmi, gerçek hayatta sonsuz karmaşıklıktaki dinamikler kümesinin son derece basitleştirilmiş bir hali. Ama zaten bu tür modellerin gücü de bu aşırı basitleştirmeden, davranışları siyah veya beyaz olarak sınıflandırıyor olmalarından ileri gelir. Koşullar ne olursa olsun, uygulanan katıksız saldırganlık veya katıksız teslimiyet stratejileri, çok yönlü etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın esas olduğu bir toplumda başarısızlığa mahkûmdur. Bir tür tahterevalli etkisi diye adlandırabileceğimiz bu dinamikte, her strateji belli bir yükseklik kazandığında diğeri tarafından istismara açık olur: bir stratejinin takipçilerinin sayısı belli bir oranı geçince, rakip stratejinin takipçileri tarafından sömürülmeye açık hale gelirler. Sosyobiyoloji sözlüğünden bir kelimeyi ödünç alarak söyleyecek olursak: hayatta kalma stratejileri olarak, ne koşulsuz işbirliği ne de koşulsuz rekabet "evrimsel açıdan kararlı"dır.* Her ikisine de üstün gelen değişken stratejiler bulunabilir.

Peki, Tutsak İkilemi'nin bu kendini sürekli tekrarlayan dinamiğini gerçek hayatta gözlemlememiz mümkün mü? Sonuçta burada yaptığımız incelemede düşünce deneyinin sınırları içinde kaldık. Bu soyut varsayımlar gerçeklerle uyumlu mu?

Yanıt "gerçek"ten ne kastettiğimize bağlı. Eğer "sanal" olanı da "gerçek" dediğimiz şeye katmaya hazırsak bir şansımız olabilir.

* Bu terimi Sussex Üniversitesi Evrim Çalışmaları Merkezi'nden John Maynard Smith bulmuştur.

Sanal Ahlak

Diyelim, insanların beklenmedik olaylara karşı tepkilerini anlamak için bir deney yapıyorum. Size şöyle bir teklifte bulunuyorum: Eğer çırılçıplak bir halde bara girip arkadaşlarınızın yanına oturur ve beş dakika boyunca onlarla konuşursanız size 500 sterlin vereceğim – dakikada 100 sterlin! Bu süre boyunca cesaretinize eşlik edecek olan sosyal utanç duygusunu büyük bir eziyet içinde sonuna kadar hissedeceğinize şüphe yok. Ne var ki beş dakika sona erdiğinde, bardan sağ salim çıkacaksınız ve ne siz ne de orada bulunanlar bu olayı hatırlayacak. Hepsini sileceğim. Cebinizdeki banknotlar dışında sanki bu olay hiç yaşanmamış gibi olacak.

Bunu yapar mıydınız? Dahası, yapmadığınızı nereden biliyorsunuz?

Eminim bilim uğruna bu deneyi kabul edecek pek çok yüce gönüllü insan vardır. Bir şekilde, bir yerlerde, içine dilediğimiz gibi girip çıkabildiğimiz, deneyimlerin saatlik kiralanabildiği geçici, kapsül içinde bir dünya olsaydı ne kadar güzel olurdu! Hatırlarsanız bu *Matrix* filminin de konusuydu: insanların tamamen gerçekçi ve inandırıcı gözüken sanal bir dünyada yaşıyor olması. Peki ya bunun tam tersi nasıl olurdu? Ya bilgisayarlar insanlara özgü bir dünyada yaşıyor olsalardı?

1970'lerin sonunda, siyasetbilimci Robert Axelrod bu soruyu Tutsak İkilemi'ne dayandırarak sordu. Ve aklına bu paradigmayı dijital olarak ifade etmek için bir yöntem geldi. Böylece evrimsel kararlılık için gereken koşulları sağlayacak, tekrarlı etkileşimde başarılı olacak bir strateji belirleyebilecekti. Bu sayede günlük hayatın genomunu çıkarmak mümkün olabilirdi.

Axelrod ilk önce dünyanın önde gelen oyun kuramcılarına bir Tutsak İkilemi turnuvası düzenlemek istediğinden bahsetti. Yarışmacılar bilgisayar programları olacaktı. Ar-

dından her kuramcıdan, stratejileri –işbirlikçi veya rekabetçi olmaları– önceden kodlanan ve yarışma esnasında değişmeyecek olan bir programla turnuvaya katılmalarını istedi. Toplam 14 adet başvuru alındıktan sonra, kıran kırana mücadele başlamadan önce bir deneme raundunu başlattı: her program sırayla diğer tüm programlarla puan için yarıştı. Bu deneme raundunun sonunda, her programın toplam puanını hesaplayıp ana turnuvayı başlattı: Ana turnuvada, her program, deneme raundunda topladığı puanla orantılı sayıda temsil ediliyordu – doğal seçilimin kısıtlamalarıyla tamamen uyumluydu bu. Ardından arkasına yaslanıp olanları seyretti.

Turnuvanın sonunda şampiyon olan program, aynı zamanda tüm adaylar içinde açık ara en basit programdı. "TIT FOR TAT" adlı bu program o kadar başarılı oldu ki, tasarımcısı matematikçi ve biyolog Anatol Rapoport'un sosyal etkileşim ve genel sistem kuramı konusundaki çalışmalarının kullanım alanları laboratuvarla sınırlı kalmayıp gerçek siyasi meselelerde de anlaşmazlık çözme ve silahsızlanma konularında kullanılmaya başlandı. Program tam da adının söylediği şeyi yapıyordu.* Önce işbirliği yaparak başlıyor, ardından rakibi en son ne yaptıysa aynısını yapıyordu. Örneğin ilk seferde rakip de işbirliği yapmışsa, TIT FOR TAT aynı şekilde devam ediyordu. Ama yok, eğer rakip program rekabete girmişse, sonraki seferlerde aynı şekilde karşılık veriyordu... Ta ki rakibi stratejisini değiştirip işbirliğine gidene kadar.

TIT FOR TAT'in sade güzelliği ve gerçek hayatta uygulanabilirliği herkesçe takdir gördü. Ne yaptığını anlamak için dâhi olmaya gerek yoktu. Minnettarlık, sinirlenme ve bağışlama gibi bizi insan yapan özellikleri sergiliyordu; hem de dokulara, sinapslara ve ruh dediğimiz şeye gerek duymadan. İşbirliğini işbirliğiyle ödüllendiriyor, meyvelerini birlikte topluyordu. Rekabete daha başlangıç aşamasında karşı-

* Kısasa kısas anlamına gelen bir deyim. (ç.n.)

lık veriyor, yumuşak başlı imajı vermekten sakınıyordu. Ve böyle bir hısımlığın ardından sıfır garezle tekrar sen benim sırtımı kaşı ben senin sırtını kaşıyayım moduna girebiliyor, içte kalmış olabilecek en ufak potansiyel kuyruk acısını daha tomurcuk halindeyken buduyordu. Bireylerin, grubun iyiliği için olan davranışları sergileme yönünde bir seçilim baskısına maruz kalacağını, çünkü grup için iyi olanın bireyler için de iyi olduğunu savunan eski "grup seçilimi" kuramı bu resimde kendine yer bulamıyordu. Eğer Axelrod'un deneyinden çıkarılacak bir sonuç varsa o da şuydu: "bizcillik", her ne kadar grup kaynaşmasının temel bileşenlerinden biri olsa da, (grup seçilimi kuramının iddia ettiği gibi) türün veya kabilenin iyiliği gibi yüksek bir erdemden kaynaklanmak zorunda değildir; tamamen bireyler arasındaki hayatta kalma mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir.

Anlaşılan, makro ahenk ve mikro bireysellik aynı evrimsel madalyonun iki karşılıklı yüzüydüler. Görünüşe bakılırsa sufiler gerçeği ıskalamışlardı. Vermek almaktan daha iyi değildi. Robert Axelrod'un sosyal bilişime getirdiği yeni ve radikal bakış açısına göre, vermek demek, almak demekti.

Dahası, buna karşı geliştirilebilecek bir strateji de yoktu. İki taraftan biri belirli bir oranı aştığında terazinin dengesinin tersine döndüğü azizler ve düzenbazlar örneğinden farklı olarak, TIT FOR TAT durmak bilmiyordu. Yeterli zamanı tanındığında tüm rakip stratejileri ortadan kaldırıyordu.

TIT FOR TAT galip gelmekle kalmıyor, bir kez başladı mı yenilmez oluyordu.

Her İki Tarafın İyi Yanları

Axelrod'un siber ahlak dünyasındaki maceralarına şüpheyle yaklaşanlar da oldu elbet. Üstelik yalnızca biyologlar arasında değil, felsefe çevrelerinde de. İyiliğin doğal düzenin bir

parçası ve sosyal etkileşimin kendiliğinden ortaya çıkardığı bir özellik olduğu fikrini bu kadar ikna edici şekilde göstermiş olması, Tanrı'nın tarafındaki açıklamalarla Tanrı'yı bir tarafa koyan açıklamalar arasındaki uçurumu biraz daha büyütmüştü. Yaptığı deney, iyi kalpli olmanın, aslında iyilik yapan kişi için kârlı olduğundan dolayı doğal süreçlerle evrilmiş bir özellik olduğunu savunan görüşe önemli bir kanıt oluşturuyordu.

Bu nahoş fikir Axelrod'un çalışmalarından yaklaşık on yıl kadar önce genç bir Harvardlı biyoloğun aklına gelmişti. Robert Trivers, güçlü bir önseziyle insani özelliklerin en başından, bu yüzden evrildiğini öne sürmüştü: örneğin TIT FOR TAT gibi net, matematiksel bir mantrayı, bu pırıl pırıl basitlikteki reçeteyi, bilincimizin duvarına sprey boyayla yazmak için. Bu mantranın, çıraklık dönemini bize gelene değin daha basit canlılarda yapmış olduğuna şüphe yoktu. Belki de, diye aklından geçirmişti Trivers, bizi biz yapan dostluk ve düşmanlık, yakınlık hissetme ve hoşlanmama, güvenme ve şüphelenme gibi duyguların ilk kıvılcımlarını evrimsel geçmişimizin derinliklerinde, milyonlarca yıl önce hissetmiştik.

17. yüzyıl İngiliz filozofu Thomas Hobbes bu fikirleri duysa şüphesiz katılırdı. Hobbes 300 yıl önce *Leviathan* adlı eserinde tam da buna benzer bir görüşü "güç ve hile" kavramıyla ifade etmişti. Buna göre şiddet ve zekâ, her türlü sonucun temel, hatta tek azmettiricileriydi. Eğer insanlar "bitmez korku ve vahşice öldürülme tehlikesi" altında yaşamak istemiyorlarsa, birbirleriyle anlaşmaya varmaları gerekiyordu. "Yalnızlık içinde, zavallı, pis, hayvanca ve kısa bir ömür"e karşı tek çözüm, birlik olmaktı.

Axelrod'un turnuvasındaki koşullar insan ve insan öncesi evrimin koşullarını başarıyla yansıtıyordu. İlkel toplumları düşündüğümüzde, birbirleriyle sıkı etkileşim halinde olan birkaç düzine "birey", kabaca doğru sayıda bireye karşılık

geliyordu. Benzer şekilde, her program daha önceki karşılaşmaları hatırlama kapasitesine sahipti ve bunları dikkate alarak hareketlerini belirleyebiliyordu. Dolayısıyla ahlakın evrilmesi kuramı, Axelrod'un sucuk makinesine girenler ve diğer uçtan çıkanlar düşünüldüğünde, son derece kayda değer bir olasılıktı. Görünüşe göre, eskiden düşünülenin aksine, "güçlünün ayakta kalması" artık rekabeti ödüllendirirken ayrımcılıktan kaçınmıyordu. Bazı durumlarda saldırganlık, kapıları açabiliyordu (akla Jim ve Buzz örneği geliyor). Ama diğer durumlardaysa –azizler ve düzenbazlar örneğinde olduğu gibi– aynı kapıların kapanmasına neden olabiliyordu.

Öyle anlaşılıyor ki psikopatların stratejileri yalnızca belli durumlarda kâr sağlıyor. Bazen o korkunç ve acımasız kuralın, yalnızca güçlünün ayakta kalacağı gerçeğinin geçerli olabileceğini reddedemeyiz. Ama illa da böyle olması gerektiği anlamına gelmiyor bu. Dünya gerçekten de yumuşak huylulara kalacak gibi gözüküyor. Zaman zaman zayiat vermek kaçınılmaz olsa da. "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma," öğüdü hep geçerliliğini korumuş. Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan bu öğüdün matematiksel olarak ispatlanması ise Robert Axelrod ve Anatol Rapoport sayesinde ancak günümüzde mümkün olabilmiştir.

Her birimizin içinde bir parça psikopatlık tabii ki var. Barış ve sevginin matematiğinden kaçınayı başarmış biyolojik bir hortlağın var olduğuna şüphe yok. Doğal seçilim bürosunun yöneticileri bunca yıl, psikopatlara evrimsel bir sığınak sağlamışlar adeta. Öte yandan azizler ve düzenbazlar örneğindeki mantığın, Darwinci taşa kazınmış temel belirleyici dinamik olduğu da bir başka su götürmez gerçek: eğer herkes gazı köklerse sonunda ortada kimse kalmaz. Ama günlük hayatta hepimizin gazı köklemesi gereken durumlar da olmuyor değil. Kendi çıkarlarımız adına, en mantıklı seçim olarak "gaza basmamız" gereken durumlar.

Axelrod'un sanal turnuvasına son bir kez daha dönelim.

TIT FOR TAT'in amansızca tepeye yükselişinin nedeni, güleryüzlü dış görünüşünün altında çelik gibi sağlam olmasıydı. Eğer şartlar öyle gerektiriyorsa silikon dişlerini göstermekte tereddüt etmiyordu. Hem de hiç! Fırsatını bulur bulmaz karşılık veriyordu. TIT FOR TAT başarısını genelde takındığı aydınlık yüzüne olduğu kadar acımasız, karanlık yüzüne de borçluydu. İşler sarpa sardığında en sert oyuncularla aşık atabiliyordu.

Sonuçlar açık olmalarının yanında biraz da sinir bozucu. TIT FOR TAT'in başarı reçetesi psikopatik öğeler barındırıyor. Yüzeysel cazibe ve öç almayı bunların arasında sayabiliriz. Tabii bir de sanki hiçbir şey olmamış gibi tekrar eski hale dönebilecek derecede sinirlere hâkim olabilme ve kendine güven var.

Bu reçetenin Aryan Kardeşliği'ninkinden farklı olduğuna şüphe yok. Ama ruhsuz, sinaptik seğirmelerinin arasında onların öğretisinin izleri dolaşıyor. "Kibarca konuşur ve büyük bir sopa taşırsan çok ilerilere gidebilirsin," deyişi, hem sanal hem de gerçek dünyada geçerli bir öğüt. Daha önceki soruya geri dönecek olursak, psikopatların hâlâ ortalıkta dolaşıyor olması da bu yüzden. Bu sayede gen havuzunu korku altında bırakan ölümcül Darwinci akıntıların arasında, batmadan kalabilmişler.

Toplumda risk alanlara her zaman ihtiyaç olacak. Kuralları çiğneyenlere ve kalp kıranlara ihtiyaç olacağı gibi. Olmasaydı, 10 yaşındaki çocukların göletlere düşüp boğulma haberleri çok daha sık duyulurdu.

Ve kim bilir denizlerde neler olurdu?

Eğer ikinci kaptan Francis Rhodes ve usta gemici Alexander Holmes o düşüncesi bile korkunç olan eylemi yapacak cesareti göstermemiş olsalardı, o uğursuz 1841 gecesi, Newfoundland'in 400 km açığında, Kuzey Atlantik'in azgın sularında meydana gelen "William Brown" trajedisinden hiç kurtulan olur muydu, diye merak ediyor insan.

DÖRT

PSİKOPATLARIN BİLGELİĞİ

Umursamıyor olmam anlamadığım anlamına gelmez.
–HOMER SIMPSON

Yeni Yıl Kararları

Size bir şey söyleyeyim mi? En eski arkadaşım bir psikopat. Anaokulundan beri tanıyoruz birbirimizi. Öğretmenlerden birinin beni kolumdan tutup kum havuzuna götürüşünü ve beni sarışın, tıknaz bir çocukla tanıştırmasını dün gibi hatırlıyorum. Birtakım şekilleri doğru deliklerden bir kutuya sokmayı amaçlayan bir oyuncakla oynuyordu. Neyse, yıldızlardan birini aldım ve sonradan havuç için olduğunu anladığım bir deliğe sokmaya uğraştım. Girmiyordu. Sıkışıp kalmıştı. Johnny, yaklaşık 20 saniye –5 yaş için sonsuzluğa eş–boyunca sakin sakin uğraştı ve çıkarmayı başardı. Sonra havucu alıp gözüme soktu. Durup dururken yaptığı bu sert ve çocukça hareket arkadaşlığımızın doruk noktası oldu diyebilirim.

Filmi 10 yıl kadar ileri saralım. Johnny'yle birlikte ortaokuldayız. Teneffüste yanıma gelip tarih ödevimi istedi. Kendisininkini evde unutmuş. Ve bilin bakalım bir sonraki ders ne?

"Merak etme," dedi. "Kimse bir şey anlamaz. Her yerini değiştireceğim."

Ona ödevi verdim. Ders başlamadan önce yanına gittim. "Ödevim nerede Johnny?" diye sordum sessizce.

Johnny kafasını iki yana salladı. "Üzgünüm," dedi. "Verememe."

Panik oldum. Tarihçi dalga geçilecek öğretmenlerden değildi. Ödevi vermezsem sıfır alırdım. Okuldan sonra cezaya kalma da cabası.

"Ne demek verememe?" diye çıkıştım. "Nerede ödev?"

Johnny alabildiğine sakin, sanki yatak ucumda masal okuyormuş gibi bir ses tonuyla ağzındaki baklayı çıkardı. "Şimdi şöyle bir şey oldu," diye anlatmaya başladı. "Tekrar yazacak kadar zamanım olmadı, dediğim gibi, ben de birebir kopya ettim."

"İyi de," diye sinirlendim, "bunun benim ödevimin nerede olduğuyla ne alakası var?" O sırada öğretmen içeri girdi. Pek de anlayışlılığıyla tanınan biri değildi.

Johnny sanki kafayı yemişim gibi bana baktı. "Aynı ödevi vermemizi beklemiyorsun herhalde?"

"Hayır!" diye itiraz ettim. "Beklemiyorum!" Hâlâ neden bahsettiğini anlamamıştım. "Nereye koydun ödevimi?"

Johnny omuzlarını silkti ve öğretmenin toplaması için "ödevini" çantasından çıkardı.

"Müzik binasının arkasındaki çöpte," dedi sakince.

İçgüdüsel olarak ayağa kalktım. Belki ders başlamadan gidip alabilirdim.

"Geri zekâlı," diye homurdandım. "Geberteceğim seni."

Johnny kolumdan tutup beni yerime oturttu. Pencereye doğru işaret ederek, "Bak," dedi ilgili, babacan bir gülümsemeyle. "Deli gibi yağmur yağıyor. Sırılsıklam olursun. Yatağa düşüp önümüzdeki hafta okul yarışında rekor kırma şansını yok etmek istemezsin, değil mi?"

Johnny'nin sesinde ironinin kırıntısı yoktu. Onu çok uzun zamandır tanıyordum; gerçekten beni umursadığına inandığının farkındaydım. Benim iyiliğimi düşündüğüne bütün

içtenliğiyle inanıyordu. Sinirden delirmek üzere olsam da, sözlerinin mantıklı olduğunu kabul etmek zorundaydım. Rekor altmışlardan beri kırılamamıştı ve idmanlarım çok iyi gidiyordu. Son dakikada aptalca bir şey yapıp o kadar emeği çöpe atarsam çok yazık olurdu.

Kaderimi kabul ederek sandalyemde geriye yaslandım.

"En doğrusunu yapıyorsun," dedi Johnny. "Alt tarafı bir ödev. Hayat çok kısa."

Dinlemiyordum. Öğretmene ne mazeret göstereceğimi düşünmeye başlamıştım bile. Belki de yağmur çok zarar vermediyse kurutabilir veya en olmadı, sonradan bakarak temize çekebilir, bir dahaki derse getirebilirdim.

Mazeret uydurmak için çok zamanım yoktu. Voldemort sınıfı dolaşmaya başlamıştı bile. Yalnızca birkaç sıra önümüzdeydi. Fransa-Prusya savaşına dair bol kelimeli zırvalardan oluşan bir yığın kâğıdı pençelerinin arasında tutuyordu.

Johnny öğretmene uzatırken gıptayla ödevine baktı. Sonra eliyle sırtımı sıvazlayıp yüzünü dışarıda yağan yağmura doğru çevirdi.

"Zaten," diye ekledi, "gitsen de bir şey değişmezdi Kevin. Biraz önceki sözümü netleştirmem gerek. Çöpte ödevinden geriye kalanlar duruyor. Aslına bakarsan dostum, seninkini yaktım."

Bunca yıl neden Johnny ile arkadaş kaldığımı merak ediyor olmalısınız. Aslına bakarsanız ben de aynı soruyu bazen kendime soruyorum. Ama Johnny'nin bir psikopat olduğunu unutmayın.* Bildiğiniz gibi, bazen kendilerini affettirdikleri yanları da oluyor. Johnny'nin olağanüstü yeteneklerinden biri, neredeyse her durumu kendi lehine çevire-

* Üniversitedeyken ona PKE testini verdim – hani şu Scott Lilienfeld ve Brian Andrews'ın mahkûmlardaki değil de genel nüfustaki psikopatik özellikleri belirlemek için geliştirdikleri testi. Tahmin ettiğim gibi çok yüksek puan aldı – özellikle Makyavelist Benmerkezcilik, Umarsız Plansızlık, Sosyal Erk, Gerilim Hissetmeme, Korkusuzluk ve Soğuk Kalplilikte – yani toplam sekiz özelliğin Suçu Dışarıda Arama ve Dürtüsel Başkaldırı dışındaki diğer altısında.

bilmesiydi. Yüksek zekâlı psikopatlarda sıkça rastlanan bir yetenek. O, bugüne dek tanıdığım en ikna edici insanlardan biri – ki dünyanın en üst düzey dolandırıcılarının bazıları da bu listeye dahil. Hatta sanırım ona bir ikna dehası dersem abartmış sayılmam.

Beş altı yaşlarındaydık. Johnny'nin ailesinin Kanada'da bir cenazeye katılması gerekiyordu. Cenazeye götürülmeyen Johnny yılbaşı günü bizde kaldı. Saat dokuza yaklaştığında bizimkiler uyku vaktinin geldiğine dair imalarına başladılar. Tabii, "Hadi yatma zamanı geldi," gibi sözleri imadan sayarsanız. Kendine biraz saygısı olan altı yaşındaki her çocuk gibi yaygarayı kopardım.

"Ama anne, Johnny'yle gece yarısına kadar oturmak istiyorduk. Lütfen..."

Annem oralı değildi. Bense hafifletici sebepler kataloğumdan aklıma gelen tüm mazeretleri sıralamaya başlamıştım. Tüm arkadaşların yılbaşı gecesi geç yattığı gibi orijinal fikirlerden yılbaşının yılda bir kere geldiğine dair müthiş gözlemlere kadar. Oysa Johnny gıkını bile çıkarmıyordu. Öylece oturup tiyatro izler gibi bizi izledi. Ayağa kalkıp itiraz edeceği an'ı kollayan savunma avukatı gibi bekledi durdu.

Sonunda annemin canına tak etti. "Hadi!" dedi. "Yeter artık! Geçe kalınca ne hale geldiğini biliyorsun. Huysuz ve hırçın olursun. Ertesi günse öğlene kadar yataktan çıkmak bilmiyorsun."

Umudum tükenmişti. Gönülsüzce ve yılgın bir ifadeyle Johnny'ye doğru baktım. Oyun bitmişti. İyi geceler deme vaktiydi. Ama bir sonraki sahneyi kimse tahmin edemezdi. Tam ben merdivenlere yönelmişken, Johnny usta hatiplere yaraşır bir zamanlamayla sessizliğini bozdu.

"Ama Bayan Dutton," dedi. "Yarın sabah şafak sökerken, siz daha yatağınızda baş ağrısıyla yatarken evde koşuşturmaya başlamamızı istemezsiniz değil mi?"

O gece yatağa üçte girdik.

James Bond Psikolojisi ve Kara Üçlü

Johnny, kaderin yazı tura attığı anlarda sergilediği maharetlerin, her durumdan en yüksek fayda sağlama becerisinin sonradan çok karşılığını gördü. Gizli servise katıldı.

"Üste sırf kaymak çıkmaz, Kevin," demişti bir keresinde. "Pislikler de çıkar. Ve bir şey söyleyeyim mi? Ben bunların her ikisiyim. Artık o anda hangisi içimden geliyorsa."

Doğru söze ne denir?

Söylememe gerek var mı bilmiyorum ama Johnny MI5'te işe alınınca ikimiz de hiç şaşırmadık. Ve Thames House'ta onlar için artık her ne yapıyorsa, işinde gayet başarılı. O kadar soğukkanlı, karizmatik ve şeytani bir ikna kabiliyetine sahip ki işyerindeki bir arkadaşı bir partide bana, boynunuza telefon kablosu dolamış bile olsa, cazibesiyle kendisini size sevdirebileceğini söylemişti.

"Kendi halesiyle sizi boğabilir," demişti adam. "Ardından da hiçbir şey olmamış gibi kafasına geri takar."

Buna hiç şüphem yoktu.

Eğer bu noktada Johnny size biraz James Bond'u çağrıştırdıysa, buna tam olarak tesadüf diyemeyiz gibime geliyor. Kraliçenin hizmetindeki o ünlü casusun da bir psikopat olabileceğini hayal etmek zor değil. İzini kaybettirme ve casusluk yapmanın hayati önem taşıdığı, gizli ajanların gölgeler içindeki dünyası, radara yakalanmayan seri katillerin dünyasıyla büyük benzerlikler taşıyor. Birinde derinlerde yatan, ağza alınmaz gizli tutku, diğerinde öldürme izni olarak karşılık buluyor. Eğer elinden ünlü Walther PPK silahını alıp yerine bir PKE testi tutuşturursak, o da yelpazenin ucunda bir yerlerde çıkabilir.

Peki, böyle bir tahminin bir temeli var mı? Basmakalıp yargılarla gerçekte olup bitenler birbirinden çok farklı olabilir. Johnny'nin bir psikopat olup da aynı zamanda askeri istihbarat biriminde çalışıyor olması yoksa bir tesadüften mi ibaret?

Peter Jonason bu sorunun cevabının peşine düşmüş psikologlardan biri. 2010 yılında, o sırada New Mexico Devlet Üniversitesi'nde çalışmakta olan Jonason ve takım arkadaşları "James Bond kimdir? Casusvari Sosyal Tarz Olarak Kara Üçlü" adlı bir makale yayımladılar. Bu çalışmada, "Kara Üçlü" adıyla bilinen üç kişilik özelliğin baskın olması durumunda, kişinin belirli toplumsal alanlarda gayet iyi işler çıkarabileceğini gösterdiler. Bunlar narsistlerin stratosferik özgüveni; psikopatların korkusuzluğu, acımasızlığı, dürtüselliği ve heyecan peşindeliği ve Makyavelistlerin kandırmacılığı ve istismarcılığıydı. Dahası, bu özelliklere sahip kişiler diğerlerine göre ortalama daha çok cinsel partnere sahip oluyor, ilişkileri daha kısa oluyor ve kısa dönemli, geçici ilişkilere daha meyilli oluyorlardı. Jonason'ın iddiasına göre, Kara Üçlü karşı cinsle olan ilişkilerinde engel oluşturmak şöyle dursun, kadınlara çekici geliyordu. Dolayısıyla genlerin aktarımı yolunda yüksek bir potansiyele sahip olmaları sayesinde, bu üçlü, başarılı bir üreme stratejisi teşkil edebiliyordu.

Boyalı basının magazin haberlerine bir göz atmanız bu kuramın tutar tarafları olduğunu görmenize yetecektir. Ama Jonason'a soracak olursanız en iyi örnek James Bond.

"Kesinlikle uzlaşmaya yanaşmayan, gayet dışadönük biri. Ayrıca yeni şeyler denemeye bayılıyor. İnsanları öldürmek de buna dahil. Ve yeni kadınlar."

Jonason, 200 üniversite öğrencisine, Kara Üçlü'nün özelliklerini ortaya çıkarmak üzere özel olarak tasarlanmış bir kişilik testi vermiş. Öğrencilere ayrıca geçici ve bir gecelik ilişkilere olan bakışları da dahil olmak üzere cinsel hayatlarıyla ilgili sorular sorulmuş. Şimdi sıkı durun: Kara Üçlü'de yüksek puan alanların yıpranmış, savaş yorgunu yataklarının kenarlarında daha çok çentik olduğu net bir şekilde görülmüş. Buradan da öyle anlaşılıyor ki narsizm, Makyavelizm ve psikopatlığın bileşenleri, alfa-erkek çiftleşme strate-

jisinin üreme potansiyelini maksimize etmek için çift yönden çalışıyor. Bu iki adımlı bir strateji:

1. Olabildiğince çok dişiyi gebe bırak.
2. Birileri sana baba demeye başlamadan ortadan kaybol.

Ve bu strateji bunca zaman boyunca işe yaramışa benziyor. Bu özellikler çiftleşmede başarısız olsaydı, diyor Jonason, kendilerini nesilden nesile aktaramayıp yok olmaları gerekmez miydi?*

İş Dünyasındaki Psikopatlar

İşin ilginç yanı, psikopatların üstün olduğu tek konu üreme değil. Peter Jonason gibi evrimsel psikologların** keşifleri, geçen bölümde tanıştığımız Andrew Colman gibi oyun kuramcılarının, psikopatlığın avantajlı olduğu başka alanlar da olduğu iddialarını destekliyor. Psikopatik bir strateji yatak odasının dışında, örneğin toplantı odası gibi yerlerde de epey işe yarayabiliyor.

2005'te, Stanford, Carnegie Mellon ve Iowa üniversitelerindeki psikologlardan ve nöro-ekonomistlerden oluşan

* Araştırmada kötü kızların da daha çok erkeği elde ettiği ortaya çıktıysa da, Kara Üçlü'yle kısa dönemli ilişkiler arasındaki bağ kızlarda, erkeklerdeki kadar güçlü çıkmadı. Kötü çocukların neden daha çok kızı elde ettiği ise bambaşka bir konu. Psikopatlığın etkileri arasında nevrotiklik ve kaygının ortadan kalkması da var. Bu durum reddedilme korkusunu ortadan kaldırıyor ve baskın bir hava veriyor olabilir. Narsizm, kendini daha iyi sunmayı ve başarılı bir insan imajı çizmeyi sağlıyor olabilir. Makyavelizm ise çevresindekileri yönlendirmelerini sağlıyor olabilir. Bu üç özellik birleşince, kısa bir süreliğine de olsa karizmatik, eğlenceli, kendinden emin, harika bir insan imajı yansıtılıyor olabilir. Ama uzun vadede, işin gerçek rengi ortaya çıkar.

** Evrimsel psikologlar insanların mizacını ve davranışlarını (örneğin kişiliğini ve çiftleşme stratejilerini), doğal seçilimin bir sonucu olarak açıklamaya çalışırlar. Atalarımızın içinde yaşadığı çevredeki sorunları çözmek için evrilmiş psikolojik uyarlanımlar (adaptasyonlar), modern insanın da kişiliğini ve davranışlarını belirlemeye devam etmektedir.

bir ekibin yaptığı bir çalışma bunun doğruluğunu güzel bir şekilde gösterdi. Çalışma 20 turluk bir bahis oyunu içeriyordu. Katılımcılar üç gruba ayrıldı: normal insanlar; beyninin duygu bölgelerinde (amigdala, orbitofrontal korteks, sağ insular ve somatosensoriyel korteks) hasar olanlar ve beynin duyguyla ilgili olmayan bölgelerinde hasar olanlar. Oyunun başında her katılımcıya 20 dolar verildi. Her turun başında yarışmacılara yazı tura atışı için bir dolar riske edip etmeyecekleri soruldu. Bilemezlerse 1 dolar kaybediyor, bilirlerse 2,5 dolar kazanıyorlardı.

En kârlı stratejiyi belirlemek için dâhi olmaya gerek yok. "Mantıksal açıdan," diyor Stanford İşletme Enstitüsü'nden Baba Shiv, "doğru hareket her turda risk almak."

Ama siyasi eylemci Gloria Steinem'in bir keresinde dediği gibi, herkesin mantığı kendine göredir. Özellikle de maddi konularda.

Araştırmacıların öngörüsü, duygusal fonksiyonlarında bozukluk olanların daha başarılı olacağıydı. Eğer oyun kuramının işaret ettiği gibi, gaz pedalından ayağını çekmemenin avantaj sağladığı durumlar mevcutsa, oyunun dinamikleri gereği, uygun patolojiye sahip katılımcıların diğer iki gruba göre daha çok para kazanması gerekirdi.

Sonuçlar gerçekten tam da bunu gösteriyordu. Oyun ilerledikçe, duygusal fonksiyonları normal olanlar bahse girme fırsatlarını reddetmeye başladılar ve daha muhafazakâr davranarak kazandıklarını korumayı tercih ettiler. Oysa beyinlerinde çoğumuzun günlük hayatımızda sıkı sıkıya bağlı tuttuğu duygusal emniyet kemerleri bulunmayanlar bahse girmeye devam ettiler ve oyunu çok daha yüksek bir kârla tamamladılar.

"Bu, beyninde hasar olanların, maddi konularda normal insanlardan daha iyi kararlar verdikleri bir durumu belgeleyen ilk çalışma olabilir," diye belirtiyor Carneigne Mellon'da ekonomi ve psikoloji profesörü olan George Loewenstein.

Güney California Üniversitesi'nden psikoloji ve nörobilim profesörü Antoine Bechara bir adım ileri gidiyor: "İnsanı yönlendiren duyguların hangi koşullarda yararlı, hangi koşullarda zararlı olduğunun belirlenmesi için araştırmalar yapılması gerekir. En başarılı borsacıları 'fonksiyonel psikopat' diye adlandırmak çok da yanlış olmaz – bu insanlar ya duygularını kontrol etmekte daha becerililer ya da bunları diğer insanlar kadar şiddetli hissetmiyorlar."

Baba Shiv ise bu fikre katılıyor. "Çoğu CEO ve başarılı avukat da bu özelliği paylaşıyor," diye ekliyor.

California Teknoloji Enstitüsü'nden Ekonomist Cary Frydman ve ekibinin yaptığı bir çalışma, Shiv'in gözlemlerini doğrular nitelikte. Frydman gönüllülere 25'er dolar verip bir dizi parasal ikilemle karşı karşıya bıraktı. Gönüllülerin önceden belirlenmiş, kısa bir zaman diliminde temkinli mi davranacakları (örneğin 2 doları kabul etmek) yoksa kumar oynayıp daha riskli ama potansiyel açıdan daha cazip seçeneği mi (yazı tura atıp kazanırsa 10 dolar alacağı, kaybederse 5 dolar vereceği bir oyun oynama) tercih edeceklerini görmek istedi.

Ortaya hiç de rasgele olmayan bir dağılım çıktı. Bir grup gönüllü, risk altında sürekli en iyi seçimleri yaparak diğerlerinin hepsinden daha başarılı oldu. Hayır, bunlar para piyasalarının harika çocukları değildi. Ekonomist, matematikçi veya dünya poker şampiyonları da değildi. Bunlar, "savaşçı geni"ni taşıyanlardı: daha önceden tehlikeli, "psikopatik" davranışlarla ilişkilendirilen bir monoamin oksidaz, namı diğer MAOA-L.

"Literatürdeki eski tartışmaların aksine, bizim sonuçlarımız bu davranış şekillerinin illa da zarar verici olmasının gerekmediğini gösterdi," diye yazmıştı Frydman'ın ekibi. "Parasal seçimler söz konusu olduğunda, bu bireyler yalnızca avantaj sağladıkları durumlarda daha riskli davranış sergiliyorlar."

Frydman bunu biraz daha açıyor: "Eğer iki kumarbaz kart sayıyorsa ve biri ortaya daha fazla para sürüyorsa, daha hırçın veya dürtüsel görülebilir. Ama hangi kartları saydığını bilmiyorsunuz – belki de sadece iyi fırsatları değerlendiriyordur."

Bob Hare ve arkadaşlarının 2010'da yaptığı bir çalışma da bu fikri destekliyor. Hare, PCL-R testini 200'den fazla en üst düzey Amerikalı yöneticiye yaptırmış ve toplumun ortalamasıyla iş dünyasının tepesindeki psikopatik özelliklerin yaygınlığını karşılaştırmış. İdareciler önde çıkmakla kalmamış, aynı zamanda kurum içi karizma ve düzgün görünme değerlendirmelerinde –yaratıcılık, stratejik düşünme becerisi ve iletişim becerilerinde– yüksek puan verilenler arasında yer almışlar.

Bir de tabii Belinda Board ve Katarina Fritzon'ın yaptığı, 1. bölümde bahsettiğimiz anket var. Board ve Fritzon, şirket CEO'larını, İngiltere'deki yüksek güvenlikli adli Broadmoor Hastanesi'ndeki tutuklularla bir psikolojik profillendirme testi üzerinden karşılaştırdı. CEO'lar psikopatik özellikler söz konusu olduğunda bir kez daha liderliği kaptırmadılar. Broadmoor'da İngiltere'nin en tehlikeli suçlularından bir kısmının yatmakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu, oldukça çarpıcı bir sonuç.

Hare'e, son yıllardaki küçülme, yeniden yapılanma, birleşme ve satın alma ortamında iş dünyasının iyiden iyiye psikopatlara kalmış olma ihtimalinden bahsediyorum. Nasıl ki siyasi karışıklık ve belirsizlik ortamı psikopatlık geliştirmek için harika bir petri kabı görevi görebiliyorsa, denizaşırı ticaretin ve endüstrinin de aynı etkiyi yapabileceğini söylüyorum.

Onaylıyor.

"Hep düşünmüşümdür, eğer hapishanedeki psikopatları incelemiyor olsaydım, menkul kıymetler borsasındakileri incelerdim," diye coşkuyla cevap veriyor. "İş dünyasında genel nüfusa oranla çok daha yoğun psikopatik kişilik olduğuna

en ufak şüphe yok. Statün ve konumun sayesinde, diğerleri üzerinde hüküm kurduğun ve maddi çıkar elde ettiğin her türlü organizasyonda bunlara rastlarsın."

Birlikte yazdıkları makaledeki çalışma arkadaşı, New Yorklu endüstri ve örgüt psikoloğu Paul Babiak da aynı fikirde.

"Psikopat hızlı değişimin sonuçlarıyla başa çıkmakta hiç zorlanmaz. Hatta böyle ortamlarda iyice şahlanır. Organizasyonda meydana gelen kaos, heyecan peşinde olanlara iyi gelir. Ayrıca yine psikopatlara özgü manipülasyon ve kötüye kullanıcı davranışlar için de gerekli bahaneyi sağlar."

İşin ironik yanı, dünya ekonomisini tepetaklak edenler de bu kuralları esneten, risk alan, heyecan arayan bireylerdi, enkazı düzeltmek için öne çıkanlar da... Onlar tıpkı Frank Abagnale gibi, kaymağın içine düşmüş fareler. Çabalaya çabalaya sonunda kaymağı tereyağına dönüştürüyorlar.

Buzda Şampanya

Gerek Babiak ve Hare'in, gerekse Board ve Fritzon'ın açıklamaları, üzerlerinde düşünmeyi gerektiriyor. Ayrıca daha deneysel gözlemlerle; örneğin Baba Shiv ve çalışma arkadaşları gibi nöro-ekonomistlerin parasal dansları, Kara Üçlü avcısı Peter Jonason'ın cinsel korelasyonları, Andrew Coleman gibi oyun kuramcılarının matematiksel hinlikleriyle birlikte düşünüldüğünde, tüm bu veriler, şüpheye yer bırakmayacak şekilde psikopatların da toplumda kendilerine ait bir yerleri olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor.

Tüm bunlar, psikopatların nasıl hâlâ ortalıkta gezindiğini –psikopatlık özelliklerini ortaya çıkaran genlerin gen havuzunda nasıl yok olmadan varlığını devam ettirdiklerini– kısmen açıklıyor. Bu oyuk kişilik birliğinde evrimsel hisse senedi fiyatlarının zaman içinde nasıl yüksek ve sabit kal-

dığını da. Toplumda doldurulması gereken belirli konumlara, rollere ve yapılması gereken işlere uygun ofis alanları, rekabetçi, acımasız ve zorlayıcı doğaları nedeniyle tam da psikopatların parlak nöral portfolyolarında yer alan, anahtarlarının kendilerinde olduğu psikolojik gayrimenkullerde bulunuyor. Bu tür rollerin, gerilimleri ve tehlikeleri gereği, üstüne alan bireylere genelde büyük kazanç, statü ve prestij sağladıkları; ayrıca Peter Jonason'ın gösterdiği üzere, bazı kızların kötü çocuklara karşı zaafı olduğu düşünüldüğünde, bu genlerin varlıklarını sürdürmeleri şaşırtıcı değildir. Diyebiliriz ki psikopatlar biyolojik açıdan kendi sıkletlerine göre çok sert vuruyorlar.

Tabii benzer karizma ve baskı altında soğukkanlılığı koruma özellikleri, dolandırıcılar gibi toplum üzerinden fayda sağlayan başka kesimlerde de bulunuyor. Ve bu özellikler kandırıcılık dehasıyla birleştiğinde, etkileri çok çarpıcı olabiliyor.

Greg Morant'ı ele alalım. Morant, Amerika'nın en başarılı dolandırıcılarından biri. Ve iş psikopatlığa geldiğinde, tanışma şerefine eriştiklerim arasında cazibe ve acımasızlıkta ilk beşe girer. Onunla New Orleans'taki beş yıldızlı bir otelin barında buluştuk. Önce 400 dolarlık bir şişe Cristal şampanya ısmarladı, ardından cüzdanımı geri verdi.

"Bir dolandırıcının sahip olması gereken en önemli şeylerden biri, iyi bir... 'zayıflık' radarıdır," diyerek psikolog Angela Book'un çalışmasını akla getiren bir açıklamada bulunuyor Morant. (1. bölümden hatırlayacak olursanız, Book sırf yürüyüşlerine bakarak, psikopatların daha önce saldırıya uğramış kurbanları normal insanlara göre daha iyi seçebildiğini bulgulamıştı.) "Çoğu insan sohbet esnasında size ne söylediğine dikkat etmez. Sözler bir kere ağızdan çıkınca unutulur gider. Ama bir dolandırıcı her ayrıntıya kulak kesilir... Terapide olduğu gibi, o insanın içine girmeye, küçük şeylerden kim olduklarını anlamaya çalışırsın. Ve hep-

si küçük şeylerin içinde saklıdır. Şeytan ayrıntıda gizlidir... Sana açılmalarını sağlayacaksın. Genelde önce sen kendinle ilgili bir şey söylersin – iyi bir dolandırıcının her zaman bir hikâyesi vardır. Sonra birden konuyu değiştireceksin. Gelişigüzel. Aniden. Her şey olabilir... Öylesine aklına gelen bir düşünce veya artık ne olursa... Konuşmanın akışını bozacak herhangi bir şey. On kerenin dokuzunda o kişi söylemiş olduğu şeyi tamamen unutur.

"Ardından işe koyulabilirsin. Ama hemen değil. Sabırlı olman gerekir. Bir iki ay sonra. Sana ne dedilerse kendine uyarlayıp, hassas noktalarına dokunacak şekilde sanki kendi hikâyenmiş gibi geri anlatacaksın. Bam! O noktadan sonra artık ne istersen alabilirsin.

"Sana bir örnek vereyim... Bir adam zengin, başarılı, köpek gibi çalışıyor... Çocukken okuldan eve döndüğünde plak koleksiyonunun gittiğini görmüş. Babası tam bir serseri ve plakları satıp içki dolabını doldurmuş. Çocuk o plakları yıllardır biriktiriyordu.

"Dur bir dakika, diye düşünüyorum. Bunu barda üç dört saat birlikte takıldığın birine mi anlatıyorsun? Burada bir şeyler olmalı. O zaman anlıyorum. Bu kadar sıkı çalışmanın bununla ilgisi olmalı, diye düşünüyorum. Baban yüzünden. Korkuyorsun. Bunca yıl hayatını askıya almışsın. Sen bir CEO değilsin. Sen korkmuş, küçük bir çocuksun. Bir gün okuldan eve dönüp plak koleksiyonunun yerinde yeller estiğini gören bir çocuksun.

"Tanrım, diye düşünüyorum. Bu çok komik! Sonra bil bakalım ne yapıyorum: Birkaç hafta sonra *bana* ne olduğunu anlatıyorum. Bir gün işten eve dönmüşüm ve karımı patronumla birlikte yakalamışım. Boşanma davasını karım açmış ve her şeyimi almış.

Morant duraksayıp ikimize biraz şampanya koyuyor.

"Tamamen uydurma tabii!" diye gülüyor. "Ama ne oldu biliyor musun? O adama bir iyilik yapmış oldum. Acılarına

son vermiş oldum. Ne demişler, korkularınla başa çıkmanın en iyi yolu onlarla yüzleşmektir. Eh, birinin baba olması gerekiyordu."

Morant'ın söyledikleri ürkütücü. Özellikle de ilk ağızdan duyduğunuzda. New Orleans'taki buluşmamızı ve kendimi nasıl hissettiğimi dün gibi hatırlıyorum. Aynı anda hem büyülenmiş hem de tırsmıştım – tıpkı 1. bölümdeki, Reid Meloy'un görüştüğü kanun koruyucu ve ruh sağlığı uzmanları gibi. Tarzına ve milyoner, yat sahibi havasına rağmen, karşımdakinin kim olduğunu aklımdan çıkarmadım. Karşımda tüm ihtişamıyla bir psikopat duruyordu. Yırtıcı bir sosyal bukalemun. Şampanyalar akar, güneyin ağır güneş ışınları Rolex'inden yansırken, beyninizi sinaps sinaps ele geçirebilir, üstelik çaba bile sarf etmezdi. Siz ise hiçbir şeyin farkında olmazdınız.

Ancak bir psikolog gözüyle Morent'in sözlerindeki basit, duygusuz dehayı görebildim. Çalışma tarzı keskin bilimsel ilkelere dayanıyordu. Araştırmalar gösteriyor ki karşınızdakinin size kendinden bahsetmesini sağlamanın en iyi yollarından biri, sizin onlara kendinizden bahsetmeniz. Kendini açmak karşılık buluyor. Yine araştırmalar gösteriyor ki, karşınızdakinin bir şeyi hatırlamasını engellemenin sırrı, dikkatini dağıtmakta gizli. Ve en önemlisi, bunu hızlıca yapmakta.* Klinik psikolojide, neredeyse her terapi seansında terapistin altın madenine denk geldiği bir an olur: derinde yatan soruna neden olan ya da onu kuşatan bir an ya da olay. Ve bu yalnızca ruhsal hastalıklara özgü bir durum de-

* 1950'lerde Amerikalı hafıza araştırmacıları John Brown, Lloyd ve Margaret Peterson, deneklere hatırlamaları için bir grup harf verip aynı anda veya hemen sonrasında sayısal bir veriyle dikkatlerini dağıttılar. Örneğin hatırlamaları için üç harfli heceler söyleyip ardından üç basamaklı bir sayı (örneğin 806) verdiler ve bu sayıdan geriye üçer üçer saymalarını istediler. Ardından belirli aralıklarla harfleri hatırlamalarını istediler. Kontrol grubuna harfler dikkat dağıtıcı görev verilmeden gösterildi. Hangi grup daha iyi hatırladı? Doğru: dikkati dağıtılmayan grup. Dahası, dikkati dağıtılan grubun hafızası yalnızca 18 saniye sonra tamamen siliniyordu. (Brown, 1958; Peterson&Peterson, 1959.)

ğildir. Çekirdek kişilik yapıları, insanlarla ilişki tarzları, kişisel değerler – bunların hepsi insanların hayatlarındaki küçük olaylarda kendini belli ederler.

"Biriyle görüşme yaptığınız zaman kulağınızı hep basit şeylere açık tutarsınız," diyor Nottingham Üniversitesi Travma, Toparlanma ve Gelişim Merkezi'nden psikoloji, sağlık ve sosyal bakım profesörü Stephen Joseph. "Şirkette muhasebeden Brian'la on yıl önce yaşanan o sert atışma. Öğretmenin geç kaldığınızı söyleyip sizi sınıfa almadığı zaman. Bütün işi sizin yapıp da tüm aferini bir başkasının aldığı gün. Saman yığınını değil, iğneleri arıyoruz. Beynin içine sıkışıp kalmış hayat şarapnelini."

Birisi, bütün işleri yapıp da başkasının aferin aldığı bir örnek mi verdi, yoksa bana mı öyle geldi?

Yalanlarla İlgili Gerçekler

Konuştuğum İngiltere'nin kıdemli iç güvenlik uzmanlarından birine göre dolandırıcılar ve gizli ajanlar aynı madalyonun iki yüzü gibiler. Ona göre, her ikisi de kendini aslında olmadığı biri gibi tanıtıyor, ayaküstü yalanlar uyduruyor, kandırma sanatının örümcek ağında çeviklikle dolaşıyor.

Eyal Aharoni de bu konuda aynı fikirde olmalı. New Mexico Üniversitesi'nde psikoloji doktorası yapan Aharoni, 2011'de daha önce kimsenin sormadığı bir soru sordu. Bugüne kadar sorulmamış olmasına insanın hayret ettiği bu soru şuydu: Eğer belli şartlar altında psikopatlık bir avantaja dönüşüyorsa, bu sizi suç işlemede daha başarılı yapar mı?

Bunu bulmak için, ülkenin çeşitli orta güvenlikli hapishanelerinde bulunan 300'den fazla mahkûma bir anket yaptı ve her birine bir "suç işleme ustalık puanı" verdi. Bu puan, mahkûmun hüküm giymediği suçların, toplam işlediği suçlara oranıydı – örneğin 10 suç işlemiş biri 3'ünden hüküm

giyip 7'sinden giymemişse, bu %70'lik başarıya karşılık geliyordu. Aharoni'nin ulaştığı sonuç, psikopatların gerçekten de suç işlemede daha başarılı olduğuydu.

Yine de şunu eklememiz gerek: Bunun bir sınırı var. Çok yüksek dozda psikopatlık (tüm göstergelerin en yüksekte olması), çok düşük olması kadar kötü. Daha büyük "başarılar" için orta seviyeler gerekiyor.

Psikopatlığın bir insanı nasıl daha iyi bir suçlu yaptığı, tartışmaya açık bir konu. Bir taraftan psikopatlar baskı altında soğukkanlılıklarını korumada ustalar. Bu da bir arabayla kaçarken ya da sorgu odasında kendilerine avantaj sağlıyor. Diğer taraftan acımasızlar: tanıklar delillerle ortaya çıkmaktan korkabilir. Ama acımasız ve korkusuz olmalarının yanında, aynı derecede olası ve hem ajanlara hem de dolandırıcılara uyan, daha ince bir kişilik becerisine dayanan bir açıklama daha var. Tıpkı üst düzey poker oyuncuları gibi, bahisler yükseldiğinde ve herkes diken üstünde olduğunda duygularını kontrol edebiliyor olmaları; yalnızca mahkemenin dışında çirkin planlarını gerçekleştirirken değil, mahkemenin içinde de işe yarayabilir.

2011'e kadar, bu konuda ayrıntılı bir kanıt yoktu. Helsinki Üniversitesi'nden Helinä Häkkänen-Nyholm, Bob Hare'le birlikte, psikopat suçluların pişmanlıklarını ifade ederken, psikopat olmayanlara göre daha inandırıcı gözüktüğünü gözlemledi. Bu oldukça garip bir durum, çünkü psikopatlar pişmanlık duygusunu hissedemiyor. Bu tür gözlemler (hâkim karşısında, karar açıklanmadan önce; hâkim karşısında, karara itiraz ederken; psikolog ve hapishane yetkilileri önünde şartlı salıverme oturumunda), Psikolog Stephen Porter'ı şüpheye düşürdü. Burada konu "duygusal sahtecilik"ti. Porter, acaba psikopatlar "pişman rolünü" daha iyi yapıyor olabilirler mi, diye merak etti.

Porter ve çalışma arkadaşları zekice bir deney tasarladılar. Deneklere duygu uyandırıcı bir dizi resim gösterip her bir res-

me tutarlı veya yanıltıcı bir ifadeyle tepki vermelerini istediler. Ama işin içinde bir bit yeniği vardı. Katılımcılar resimlere bakarken, Porter onları saniyede 30 karelik bir hızla kameraya kaydetti ve ardından kare kare inceledi. Yanıltıcı tepki vermeleri istenen durumlardaki, "mikro-ifade" denilen fizyonomik şimşek çakmalarının varlığına baktı. Mikro-ifadeler, gerçek, hilesiz duyguların anlık yansımalarıdır – bilinçli olarak gizlenmeye çalışılan duyguları ele verir. (bkz. Şekil 4.1.)

A *B* *C*

Şekil 4.1. Resim A'da sahici bir gülümseme, Resim C'de ise hüznün kendini ele verdiği (kaşlar, gözkapakları ve ağzın kenarı düşük) sahte bir gülümseme görülüyor. Resim B'de ifadesiz bir yüz gözüküyor. Bunun gibi ufacık –ve anında belirip kaybolan– değişimler bile bütün yüzün ifadesini değiştirmeye yetebilir.

Porter, yüksek psikopatlık özelliği sergileyen katılımcıların gerçek duygularını saklamakta diğerlerinden daha başarılı olup olamayacağını öğrenmek istiyordu.

Bulduğu yanıt çok net bir evet oldu. Psikopatik özelliklerin varlığı –veya yokluğu–, katılımcıların yanıltıcı tepki vermelerinin istendiği durumlardaki ifadelerin gerçekçiliğini de belirliyordu. Psikopatlar, kendilerine mutlu bir resim gösterildiğinde üzgün gözükmekte ya da üzgün bir resim gösterildiğinde mutlu gözükmekte psikopat olmayanlara göre

çok daha inandırıcıydılar.* Hatta duygusal zekâ testlerinde yüksek puan alan denekler kadar başarılı oldular.

Birinin dediği gibi, eğer içtenliği taklit edebiliyorsanız... anlaşılan, bu iş gerçekten oldu demektir.**

Bilişsel nörobilimci Ahmed Karim işi bir adım daha ileri götürüyor – ve biraz elektromanyetik sihrin yardımıyla hem dolandırıcıların hem de gizli ajanların kariyer beklentilerini ciddi oranda artırıyor. Karim ve ekibi, Almanya Tübingen Üniversitesi'nde sizi daha iyi bir yalancı yapabilirler. Gönüllülerin bir ofisten para çalıp polis dedektifi rolündeki kişi tarafından sorgulandığı bir oyunda –hırsızları motive etmek için, eğer dedektifi kandırmayı başarırlarsa, para gerçekten kendilerine kalıyordu– Karim ilginç bir gerçeğe ulaştı. Beynin ahlaki kararları veren bölgesine (anterior prefrontal korteks) transkraniyel manyetik uyarım (TMS)*** adı verilen bir teknik uygulandığında, katılımcıların yalan söyleme becerisi artıyordu.

Neden böyle bir şey olduğu kesin olarak bilinmiyor. Ama bir olasılık, TMS ile anterior prefrontal korteks ketlenince, vicdani kararlar veren bölge devre dışı kaldığı için yalan söyleyen kişinin dikkatinin ahlaki ikilemlerle dağılmaktan kurtuluyor olması.

Eğer bu iddia doğruysa, psikopatlarla ilgili bildiklerimize uyuyor. Daha önceki çalışmalardan, psikopatların anterior prefrontal kortekslerinde daha az gri madde olduğunu biliyoruz örneğin. Ayrıca yakınlarda Londra Psikiyatri Enstitüsü'nden Michael Craig ve çalışma arkadaşlarının "di-

* İlginç bir not olarak, Porter'ın öğrencilerinden Sabrina Demetrioff, psikopatların mikro-ifadeleri çözmekte de diğerlerinden daha başarılı olduğunu buldu.

** Jean Giraudoux'nun ünlü sözüne atıfta bulunuluyor: "Başarının sırrı içtenliktir. Onu taklit edebilirseniz bu iş oldu demektir." (ç.n.)

*** TMS (transcranial magnetic stimulation), beyin zarının işleyişine müdahale ederek belirli nöral yolları harekete geçirmenin veya ketlemenin etkilerini araştırmaya yarayan, cerrahi müdahalede bulunmadan beyni uyarma tekniğidir.

füzyon kas görüntüleme" (DTI)* tekniği kullanarak gerçekleştirdiği bir analizde, prefrontal korteks ve amigdala arasında uzanan akson tutamının (unsinat fasikülüs) zayıf olduğu gözlemlendi.

Bir başka deyişle, psikopatlar hilebazlıkta doğal bir yeteneğe sahip olmakla kalmıyor, aynı zamanda ahlakın çimdiğini diğer insanlara göre çok daha az hissediyorlar. Paralar ortaya sürüldüğünde ve ateşli ortamlarda kararlar almak gerektiğinde hiç de fena özellikler sayılmaz.

Ödül Peşinde

Tabii ahlak noksanlığından çıkar sağlayanlar sadece yalancılar değil. Onlar yalnızca kumarhanelerde ve mahkemelerde değil, hayatın her alanında karşımıza çıkıyor. Örneğin 1962 yapımı *Korkunç Pilot*** filminden aşağıdaki diyaloğa bakalım:

> TEĞMEN LYNCH: Peki ya Rickson'a ne diyorsun? Şapkasından bu sefer ne çıkaracak hiç bilmiyoruz. Böyle bir pilotu görevlendirmeyi göze alabilir miyiz? Ya da görevlendirmemeyi göze alabilir miyiz? Sen ne dersin doktor?
> YÜZBAŞI WOODMAN: Rickson kahramanla psikopat arasındaki ince çizgide duruyor.
> TEĞMEN LYNCH: Peki sen Rickson'ı çizginin hangi tarafında görüyorsun?

* DTI (diffusion tensor imaging), beyindeki su moleküllerinin hareketlerini izler. Çoğu dokuda olduğu gibi beyin dokusunun büyük kısmında da su molekülleri çok yönlü yayılırlar. Oysa bir de hepsi beynin aynı bölgesinden çıkıp başka bir bölgesine giden bağ dokuları vardır. Bunlar beyaz madde akson tutamlarıdır. Bu dokularda su molekülleri her yöne değil, yalnızca aksonlar boyunca ilerler. Aksonların dış tabakaları, yalıtıcı, "su geçirmez" beyaz, yağlı miyelinden oluşur (beyaz maddeye rengini veren de budur). Araştırmacılar suyun yayılma hızını ve yönünü analiz ederek bu beyaz miyelin tabakaların kalınlıkları hakkında bilgi edinebilir, güçlü veya zayıf yapıda olduğunu öğrenebilirler.

** The War Lover. (ç.n.)

YÜZBAŞI WOODMAN: Bunu bize zaman gösterecek. Sanırım risk alıyoruz... Ama zaten bu, savaşın doğasında var.

II. Dünya Savaşı'nda geçen *Korkunç Pilot* filminde, Buzz Rickson adlı, kibirli, korkusuz bir B-17 pilotu karakteri var. Hava savaşındaki dehası, acımasız, ahlak tanımaz karanlık yanı için mükemmel bir boşalma yeri sağlıyor. Kötü hava şartları nedeniyle bir bombalama görevi iptal edildiğinde, gözüpek uçuş becerileriyle bütün ekibin takdirini kazanmış olan Rickson geri dön emrine uymuyor. Bulutların altına dalıp ölümcül kargosunu bırakıyor. Bir başka bombardıman uçağı ise üsse geri dönmeyi başaramıyor.

Rickson'ın ilkel avcı içgüdüleri savaş arenasında adeta parlıyor. Kumandanının rutin bir, uçaktan propaganda bildirisi dağıtma görevini beğenmeyip protesto için havaalanında uçağıyla turlayınca yukarıdaki diyalog yaşanıyor.

Yüzbaşı Woodman'ın dediği gibi kahramanla psikopat arasında ince bir çizgi var. Çoğu zaman hangi tarafında olduğunu çizgiyi çizen belirliyor.

Rickson gibi karakterler yalnızca filmlerde yaşamıyor. Bugüne kadar test ettiğim Özel Tim askerlerinin hepsi PKE'de yüksek puan aldılar. Yaptıkları düşünüldüğünde, bu şaşırtıcı olmasa gerek. Bir tanesinin dediği gibi: "Bin Ladin'in işini bitirenler hafta sonu paintball oynamıyorlardı..."

Bu soğukkanlılık ve odaklanma yetisi, Los Angeles, Güney California Üniversitesi'nden psikolog ve nörobilimci Adrian Raine ve çalışma arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada gözler önüne serildi. Raine basit bir öğrenme görevinde psikopat olanların ve olmayanların performanslarını karşılaştırdı. Hatalar acı veren bir elektrik şokuyla cezalandırıldığında, psikopatların diğerlerine oranla daha yavaş öğrendiği görüldü. Fakat bu, resmin sadece yarısı. Başarı hem parayla hem de şoktan kurtulmayla ödüllendirildiğinde roller değişti. Bu sefer psikopatlar daha hızlı öğrendiler.

Kanıtlar oldukça açık. Eğer psikopat bir durumdan çıkar sağlayabilecekse, işin ucunda herhangi bir ödül varsa harekete geçiyor. Doğabilecek negatif sonuçlar ve risk ne olursa olsun. Tehdit veya düşmanlık karşısında sakinliğini koruyor, dahası bu gibi durumlarda "gereken neyse" yapmak için lazer gibi odaklanabiliyor.

Vanderbilt Üniversitesi'ndeki araştırmacılar, biraz daha derine inip çoğunlukla psikopatlarda karşılaşılan o şaşmaz, saldırgan odaklanma yetisinin beyinlerine nasıl yansıdığını bulmaya çalıştılar. Keşifleri, psikopat olmanın nasıl bir his olduğu konusuna yepyeni bir ışık tuttu. Bu sayede onların iç dünyalarına dair değişik bir bakış açısı yakaladık. Çalışmanın birinci kısmında gönüllüler iki gruba ayrıldı: psikopatik özellikleri yüksek düzeyde olanlar ve düşük düzeyde olanlar. Ardından araştırmacılar her iki gruba da bir doz "speed" (bilinen adıyla amfetamin) verip pozitron ışıma tomografisi (PET)* ile beyinlerinde neler olduğunu incelediler.

"Dürtüsellik, kendini ödülün cazibesine haddinden fazla kaptırmak, risk almak gibi bazı psikopatik özelliklerin, dopamin ödül sistemindeki bozukluktan kaynaklandığı hipoteziyle yola çıktık," diye anlatıyor çalışmanın yaratıcısı Joshua Buckholtz. "Bu abartılı dopamin tepkilerinden dolayı, bir ödül kazanmaya bir kez odaklandılar mı, onu elde etmeden dikkatlerini başka bir şeye yönlendiremiyorlar."

Yanılmamıştı. Bu hipotezle tutarlı bir şekilde, yüksek psikopatik özelliklere sahip olan gönüllüler, uyarıcı verildiğinde diğerlerine göre dört kat daha fazla dopamin salgıladılar.

Hepsi bu kadar da değil. Deneyin ikinci kısmında, deneylere speed vermek yerine bir görevi tamamladıklarında

* PET (positron emission tomography) sayesinde denekler etkinlikte bulunurken, araştırmacılar beyinlerinin farklı bölgelerindeki nörokimyasal etkinliklerin resimlerini çekebiliyor ve böylece ne düşündüklerini veya ne hissettiklerini anlayabiliyorlar. Bunun için gönüllünün kanına zararsız ve kısa ömürlü radyoaktif bir boya şırınga ediliyor. Ardından bu boyanın yaydığı gama ışınlarının haritası çıkarılarak nereleri dolaştığı anlaşılabiliyor.

para alacakları söylendiğinde, yine benzer beyin etkinliği gözlemlendi. (Sevgili araştırmacılar, bir daha gönüllüye ihtiyacınız olduğunda beni arayabilirsiniz!) Beklendiği üzere, yüksek düzeyde psikopatik özelliklere sahip olanların beyinlerinin dopamin ödül bölgesinde çok daha yüksek etkinlik gözlemlendi.

"Psikopatların cezalandırılmaktan çekinmemeleri ve korku duygularının olmaması üzerine bugüne kadar pek çok araştırma yapıldı," diye anlatıyor çalışmanın yazarlarından psikoloji ve psikiyatri doçenti David Zald. "Ama bu özellikler şiddeti ve kriminal davranışları öngörmede pek başarılı değil... Bu insanlar ödüle –havuca– karşı o kadar güçlü bir istek duyuyorlar ki risk veya sopa korkusu bunun yanında önemsiz kalıyor... Tek mesele olası tehlikeleri anlamamaları değil; ödül beklentisi bu gibi kaygıların önüne geçiyor."

Bunu destekleyen kanıtlardan biri dilbilimden geliyor. Bir katilin işlediği cinayetten bahsederkenki konuşma şekli, ne tip bir katil olduğuna bağlı olarak değişiyor. Cornell Üniversitesi'nden bilgisayar ve enformasyon bilimi profesörü Jeff Hancock ve çalışma arkadaşları, 14 psikopat ve 38 psikopat olmayan erkek katilin anlatımlarını karşılaştırmış ve arada bazı dikkate değer farklar saptamış. Psikopatlar yemek, seks veya para gibi fiziksel ihtiyaçlara dair iki kat daha fazla sözcük kullanırken psikopat olmayanlar aile, din ve inanç gibi sosyal ihtiyaçları öne çıkarıyormuş. Üstelik iki grubun suç işlemedeki kişisel nedenlerinde de farklılıklar saptamışlar.

Kayıtlı konuşmaların bilgisayar analizleri, psikopat katillerin "çünkü", "böylece", "bu sayede" gibi bağlaçları daha çok kullandığını ortaya çıkarmış. Sanki cinayet, belirli bir amaca ulaşmak için "halledilmesi gereken bir işmişçesine". Ayrıca ilginç bir şekilde cinayet günü ne yedikleri gibi ayrıntıları da ekliyorlarmış.

Öyle ya da böyle, sonuç ortada. Psikopat, bedeli ne olursa

olsun ödülün peşini bırakmıyor. Sonunun nereye varacağını umursamıyor ve riskleri elinin tersiyle itiyor. Bu durum, psikopatik özelliklerin CEO'lar arasında güvenli hastane ünitesindeki mahkûmlara oranla daha yaygın olmasını da açıklayabilir pekâlâ. Para, güç, statü ve kontrol – her biri tipik şirket yöneticisinin peşinde koştuğu bu değerler bir araya geldiğinde, iş odaklı psikopat için dayanılmaz bir çekim gücü meydana getiriyor ve bu çekim şirket basamaklarını çıktıkça daha da artıyor. Daha önceden Bob Hare'in kâhince yaptığı ciddi uyarıyı hatırlayın: "Statün ve konumun sayesinde, diğerleri üzerinde hüküm kurduğun ve maddi çıkar elde ettiğin her türlü organizasyonda bunlara rastlarsın."

Bazen iyi işler çıkarırlar. Ama kaçınılmaz olarak çıkaramadıkları zamanlar da olur. Ve eğer ödül etiği kontrolden çıkarsa, yükseliş birden düşüşe geçebilir. Kibirli ve korkusuz Buzz Rickson'lar her yerde, aklınıza gelen her alanda bulunabilir. Buna bankacılık da dahildir.

Ve eğer merak ettiyseniz, Rickson sonunda ölüyor: Dover'ın beyaz uçurumuna çarpan uçağı yanan bir alev topuna dönüşüyor.

Doğuştan Gelen Uzmanlık

Psikopatın korkusuzluğu ve odaklanma yetisi bugüne kadar hep duygusal yetilerden yoksun olmasına bağlanırdı. Tam olarak söylemek gelirse amigdalanın fonksiyon bozukluğuna. Araştırmacılar psikopatların korku hissetmediği gibi, empati de kuramadığını düşünürlerdi. Ama 2008'de Boston'daki Beth Israel Deaconess Tıp Merkezi'nden Shirley Fecteau ve çalışma arkadaşlarının yaptığı bir çalışma, psikopatların duyguları fark edememesi şöyle dursun, bunu bizden daha iyi bile yaptıklarını ortaya koydu.

Fecteau ve ekibi, TMS ile beynin fiziksel duyuları düzen-

leyen bölümü somatosensoriyel korteksi uyararak PKE'den yüksek puan alan gönüllüler üzerinde bir deney yaptılar. Önceki araştırmalar, acı çeken birini gözlemlediğimizde, somatosensoriyel korteksin acıdan sorumlu bölgesinin TMS'ye tepki olarak nöral aktiviteleri geçici süreyle yavaşlattığını göstermişti. Hayli özelleşmiş bu bölgede, görevine uygun bir isim verilmiş olan "ayna nöronları" bulunur. Eğer psikopatlar empatiden yoksunsa, diye düşündü Fecteau, o zaman nöral tepkide meydana gelecek olan güç yitiminin PKE'den yüksek puan alanlarda daha hafif gözlemlenmesi gerekir. Tıpkı psikopatların normal nüfusa göre daha düşük esneme bulaşıcılığına sahip olabileceği gibi.*

Ne var ki araştırmacıları bir sürpriz bekliyordu. Fecteau ve ekibi, umduklarının tam tersi bir sonuç elde edince şaşırdılar. PKE'den yüksek puan alanların –özellikle empatiyle en doğrudan ilişkili olan "soğuk kalplilik" kategorisinde– TMS tepkilerinde düşük puan alanlara oranla daha büyük bir güç yitimi oldu. Yani psikopatlar diğerlerinin duygularını anlamada sorun yaşamak şöyle dursun, bu işte ortalama insanlara göre daha da iyiydiler. Sorun duyguların algılanmasında değil, duyusal ve duygusal bileşenlerinin arasındaki kopukluktaydı – yani duygunun ne olduğunu bilmekle nasıl olduğunu hissetmek arasındaki farkta.

Psikolog Abigail Baird de benzer bir şey bulguladı. fMRI ile yapılan duygu algılama görevinde, deneklerden aynı duygusal ifadeye sahip yüzleri eşleştirmelerini istedi. PKE'den yüksek puan alanların diğerlerine göre amigdala etkinliklerinin daha çok azaldığını gözlemledi. Bu durum, psikopatların

* Esneme bulaşıcılığı insanlar arasında ve hayvanlar arasında, hatta insanlarla hayvanlar arasında derin bir bedensel bağ olduğunun bir göstergesi. Köpekler veya şempanzeler sahipleri esneyince esneyebiliyor. Empatileri düşük olanlarda esneme bulaşıcılığı daha az görülüyor. Genel olarak buna getirilen iki farklı açıklama var: ya düşük empati kurabilenler diğerlerinin ne yaptığına çok dikkat etmiyorlar ya da basitçe onların yaptıklarından etkilenmiyorlar. Meslektaşım Nick Cooper'la birlikte şu an psikopatlardaki esneme refleksi üzerine İsveç'te bir araştırma yapıyoruz.

duygusal işlemlerinde eksiklik olduğu gerçeğini bir kez daha onaylıyordu. Ama aynı zamanda görsel ve dorsolateral prefrontal korteksteki etkinlik daha da artmıştı. Bu da Baird'in ve ekibinin belirttiği gibi, psikopatların duygu algılama görevini yerine getirmek için beyinlerinin algısal ve bilişsel bölümlerini kullandığı anlamına geliyordu.

Konuştuğum bir psikopat bunu şöyle açıkladı: "Renk körleri bile trafik ışığında ne zaman duracaklarını bilirler. Gizli sığlıklarım var benim. Bilsen aklın şaşar."

Ya da Homer Simpson'ın daha önceki sözünde dediği gibi: umursamamak ve anlamamak apayrı şeylerdir.

Psikopatların duyguları fark etmedeki yüksek becerileri, üstün ikna ve manipülasyon kabiliyetlerini de açıklamaya yardım edebilir. Ve tabii bu bölümde daha önce değinmiş olduğumuz duyguları daha iyi taklit edebilmelerini de. Ama "soğuk", duyusal empatiyle "sıcak", duygusal empatiyi birbirinden ayırabilme becerisinin başka getirileri de var – özellikle uygulayıcıyla uygulama arasında duygusal bağ kurulmaması gereken alanlarda. Doktorlukta örneğin.

İngiltere'nin en üst düzey beyin cerrahlarından biri ameliyattan önce nasıl hissettiğini şöyle anlatıyor: "Önemli bir operasyondan önce gergin oluyor muyum? Hayır, bunu söyleyemem. Ama sanırım bu her tür performans için geçerli bir durum. Kendini ruhen hazırlamalısın. Ve iş sırasında konsantrasyonunu ve dikkatini işe vermelisin. İşini doğru yapmalısın.

"Biraz önce Özel Tim'den bahsetmiştin ya, aslında cerrahla örneğin bir binaya veya uçağa baskın yapan özel tim askerinin kafa yapıları birbirine çok benziyor. Her iki durumda da "iş"ten kasıt bir operasyon. Her iki durumda da aletlerini hazırlıyor ve maskeni takıyorsun. Ve her iki durumda da, ne kadar eğitimli olursan ol, ne kadar pratik yaparsan yap, o ilk yarığı açtığın, o deriyi kaldırıp da içeri girdiğin anda neyle karşılaşacağını asla önceden bilemezsin.

"Birini kafasından vurmaya çalışırken yaptığın bir milimlik hatayla hayati kan damarları arasında dolaşırken yaptığın bir milimlik hata arasında ne fark var? Her iki durumda da yaşam da ölüm de senin ellerinde. Ölüm ya da zafer kararını sen vereceksin. Cerrahide bu karar, kelimenin gerçek anlamıyla bıçağın ağzındadır."

Bu sözleri söyleyen kişi, PKE'de ortalamanın çok üstünde bir puan almıştı. Ve dünyanın en iyi beyin cerrahlarından birinin böyle olması sizi şaşırttıysa, tekrar düşünün. Tayvan'daki Ulusal Yang-Ming Üniversitesi'nden Yawei Cheng ve çalışma arkadaşları, akapunkturda en az iki yıl deneyimi olan tıp doktorlarından ve tıp dışında işlerle uğraşanlardan iki grup oluşturdu. Deneklere; ağızlara, ellere ve ayaklara iğnelerin batırılışını izlettiler ve fMRI kullanarak beyinlerinde neler olup bittiğine baktılar. Buldukları sonuç oldukça ilginçti. Tıp dünyasından olmayan grup, iğnelerin sokulduğu videoları izlediğinde somatosensör kortekslerinin vücudun ilgili bölümlerine karşılık gelen alanları yılbaşı çamları gibi yanmaya başladı. Ayrıca panik tepkisini düzenleyen periakuaduktal gri maddeyle birlikte hata, anormallik ve acıyı işlemleyen anterior singulat kortekste hareketlilik gözlemlendi.

Halbuki uzmanların beyinlerinin acı ile ilgili aktivitelerinde neredeyse hiçbir kıpırdama olmamıştı. Onların medial ve süperior prefrontal kortekslerinde ve temporoparietal kavşaklarındaki aktivitede artış gözlemlendi, yani beynin duygu düzenleyici ve zihin kuramıyla* ilgili bölümlerinde.

Dahası, uzmanlar diğer gruba göre akapunktur görüntülerini çok daha az rahatsız edici buldular. Bu bize, psikopatların korkunç, iğrenç veya erotik görüntüler gösterildiğinde

* Kabaca söyleyecek olursak, zihin kuramı, başkalarının da bizimki gibi zihne sahip olduğuna dair varsayımımızdır. Böylece diğerlerine de düşünce, niyet, arzu, inanç vs. atfederek onların davranışlarını açıklamaya ve öngörmeye çalışırız.

veya Trier Testi* gibi zorlu sosyal gerilim testlerine verdiği (kalp hızı, galvanik deri tepkisi, kortizol seviyeleri gibi) fizyolojik tepkilerin normal insanlara göre daha düşük çıktığı sayısız laboratuvar bulgusunu hatırlatıyor.

Uzmanın deneyimle kazandığı şeye psikopat daha en başından beri sahip.

Light Psikopat

Yawei Cheng'in çalışmasına rastladıktan kısa bir süre sonra başkent Washington'a gitmek için bir uçağa atladım ve Ulusal Zihin Sağlığı Enstitüsü'nden James Blair'le görüştüm. Blair psikopatlar konusunda dünyanın önde gelen uzmanlarından. Ve tıpkı Joe Newman gibi, görmediği şey kalmamış.

"Psikopat olmak işe yarıyor mu?" diye soruyorum. "Tamam, belki her zaman değil. Ama arada bir, şartlar gerektirdiğinde?"

Blair temkinli. Bu tehlikeli bir yol. "Eğer kötü bir şeyler oluyorsa psikopat olan bireyin bundan daha az endişe duyacağı doğru," diyor. "Ama bu gibi durumlarda verdikleri kararlar illa daha iyi olacak diye bir şey yok. Hatta tehdidin boyutunu doğru değerlendiremedikleri için uzaklaşmak yerine kendilerini tehlikenin içine atabilirler."

Bir başka deyişle, eğer bir şekilde mantığın buzunu biraz eritebilirsek, evet, psikopatik özellikler avantaj sağlayabilir. Ama öbür türlü hiç şansı yok.

Ama bir saniye, diye düşündüm. Dünyadaki tüm kahramanlarda tam olarak karşılaştığımız şey değil mi bu? En azından onları kimse kötü karar verdikleri için suçlaya-

* Trier Sosyal Gerilim Testi'nde gönüllülere sahte bir iş görüşmesine hazırlanmaları gerektiği, görüşmede ses frekans analizi ve vücut dili becerileri gibi çeşitli profesyonel incelemelerden geçirilecekleri söylenip ardından hazırlanmaları için çok kısa bir zaman verilir.

maz. Peki ya Bechara, Shiv ve Loewenstein'ın "fonksiyonel psikopat"ları? Frydman'ın bahis meraklıları? (Tamam, risk ve saldırganlığı kodlayan MAOA polimorfizmini taşımak sizi otomatikman psikopat yapmaz, ama arada bir ilişki olduğu açık.) Bu örneklerde ortaya çıkan durumlarda psikopatların verdikleri kararlar bizimkilerden daha iyi sonuç veriyordu.

Belki de olay buydu. Belki denklemin kayıplar dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerekiyordu:

Fonksiyonel Psikopat = Psikopat – Kötü Karar Verme

İkinci bir fikir almak için psikopat avcısı Kent Kiehl'le buluştum. Kiehl, New Mexico Üniversitesi'nde psikoloji ve nörobilim doçenti. Aynı zamanda Albuquerque Zihin Araştırma Ağı'ndaki Seyyar Görüntüleme Ünitesi ve Klinik Bilişsel Nörobilim direktörü. İş unvanından da anlaşılabileceği üzere, onunla buluştuğumuz sırada bir hayli meşguldü.

Aslına bakarsanız, buluştuğumuzda Kiehl yolculuk halindeydi. Hâlâ da öyle. Bu bildiğiniz yolculuklardan değil. 18 tekerli bir tırla yapılan bir yolculuk. Aracı o kadar büyüktü ki her park edişinde imar izni gerekmemesine şaşırıyordum. Gerçi görüntüleme izni gerektiği kesindi – çünkü aracın içinde özel olarak yapılmış 2 milyon dolarlık bir fMRI cihazı vardı. Kiehl psikopatlığın sinirsel temellerini ortaya çıkarabilmek amacıyla New Mexico'daki devlet hapishanelerini turluyor.

James Blair'e sorduğum soruyu ona da sordum. Psikopat olmak bazen işe yarıyor mu? Kiehl de Blair gibi temkini elden bırakmıyor.

"Psikopatik özelliklerin genel nüfusta normal dağılım göstermesi gayet mantıklı. Ama yelpazenin üst ucundakilerin farkı, uygun olmayan koşullarda da korkusuz olmaları. Bir CEO iş hayatının belirli alanlarında risk almaktan

çekinmiyor olabilir, ama gece vakti tehlikeli bir mahallede dolaşmaya çıkmaz. Psikopat bu ayrımı yapmaktan acizdir. Psikopat için ya hep ya hiçtir."

Bu durumda denkleme yeni bir faktör eklememiz gerekiyor:

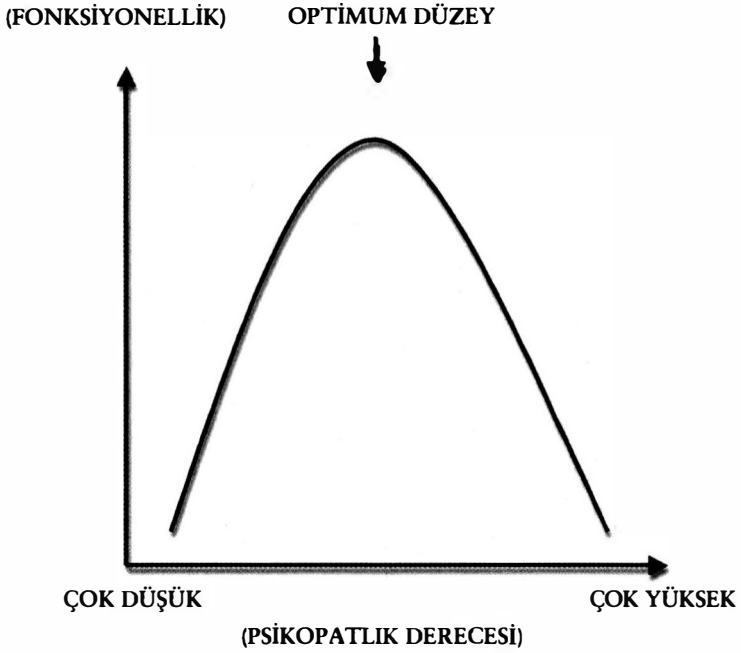
$$\text{Fonksiyonel Psikopat} = \frac{(\text{Psikopat} - \text{Kötü Karar Verme})}{\text{Bağlam}}$$

Bir başka deyişle fonksiyonel psikopati bağlam-bağımlı. Kişilik kuramının dilini kullanacak olursak, "özelliğe" değil, "duruma" bağlı. Ve doğru koşullarda, verilen kararların hızını ve kalitesini düşürebileceği gibi yükseltebilir de.

Sosyolog John Ray, 1980'lerde benzer bir sonuca ulaştı. Ray, psikopatlık ve hayattaki başarı arasında ters U şeklinde bir fonksiyon bulunduğunu ileri sürmüştü (bkz. Şekil 4.2.). Kendi cümleleriyle söyleyecek olursak:

Gerek aşırı derecede yüksek, gerekse aşırı derecede alçak psikopatlık seviyeleri uyumsuz (maladaptif) olabilir. Orta seviyeler ise en uyumludur. Yüksek psikopatlık seviyeleri uyumsuzdur dememizin temelinde elbette klinik psikopatların başlarına açtıkları işler yatıyor. Düşük psikopatlık seviyeleri uyumsuzdur dememizin temelinde ise psikopatide kaygının rolüyle ilgili genel gözlemler yatıyor: psikopatlar hiç kaygı belirtisi göstermiyor. Yüksek düzeyde kaygının insanı kuvvetten düşüren etkisini söylemeye gerek yok. Dolayısıyla normal, kurumsallaşmamış bir toplumda, kaygıdan azade olmaları psikopatlara bir avantaj sağlayabilir.

İşin ironik yanı, bu tam da Eyal Aharoni'nin suç kardeşliğinde bulguladığı şeydi. Kriminal başarıyı getiren, yüksek veya düşük psikopatlık seviyeleri değil, orta seviyelerdi. Bu aynı zamanda iş dünyasındaki psikopatlığı araştıran Bob Hare ve Paul Babiak'ın da dikkatinden kaçmamış bir nokta.

Şekil 4.2. Psikopatlıkla fonsiyonellik arasındaki ilişki. (Ray&Ray, 1982)

Hare ve Babiak, İş Dünyası Taraması diye adlandırdıkları bir test geliştirdiler. Bu dört alt kategoriden (kişisel tarz, duygusal tarz, örgütsel etkililik ve sosyal sorumluluk) oluşan bir kendi kendine değerlendirme testiydi. Tutuklulardaki veya genel nüfustaki değil, özel olarak iş dünyasındaki psikopatik özellikleri belirlemek için tasarlanmıştı. (bkz. Tablo 4.1.)

Bu çerçevede, çekirdek psikopatik özellikler bazen etkileyici bir liderin yıldız özelliklerine dönüşebilir. Ve bu özelliklerin varlığını –bağlama dikkat ederek– belirleyebilmek için doğru soruları doğru bir dil ve doğru ifadelerle sorabilmek çok önemli. İş Dünyası Taraması'nın amacı tam da bu: soruları iş dünyasının terminolojisini kullanarak iş dünyası çerçevesinde sunmak (ör. "Bir anlaşmayı bağlamak için yalan

söylemekte bir sakınca yoktur." – 1'den 4'e kadar katılıyorum/katılmıyorum). Şu anda, bu testi İngiltere'de bir grup bağımsız avukat, borsacı ve Özel Tim askerine yapmaktayız. Çeşitli yüksek oktanlı mesleklerin bir tür psikolojik biyopsisi diyebiliriz.

LİDERLİK ÖZELLİĞİ	PSİKOPATİK ÖZELLİK
Karizmatik	Yüzeysel cazibe
Özgüven	Kendine aşırı değer biçme
Etkileme becerisi	Manipülasyon
İkna edicilik	Dolandırıcılık
Vizyon sahipliği	Ayrıntılı hikâye uydurma
Risk alma becerisi	Dürtüsellik
İcraat odaklı	Heyecan peşindelik
Zor kararlar verebilme becerisi	Duygusal yoksunluk

Tablo 4.3. İş Dünyası Taraması: liderlik özellikleri ve psikopatik karşılıkları.

Yukarı New York'ta bir kafede, Babiak'ın liderlik ve işletme danışmanlık şirketinin bulunduğu sokakta, ona, bir zamanlar bir üst düzey İngiliz yüksek mahkeme avukatıyla, Londra'nın merkezindeki ofisinde yaptığımız bir konuşmayı anlatıyorum.

"Mahkeme salonunda insanların adeta ciğerini söktüğüm oldu," demişti bana, "onları tanık sandalyesinde çarmıha gerdim. Tecavüz mağduru olduğu iddia edilen birini gözyaşları içinde bıraktığımda kendimi hiç kötü hissetmiyorum. Neden biliyor musun? Çünkü bu benim işim de ondan. Müşterim bana bunun için para ödüyor. Günün sonunda peruğumu ve cüppemi çıkarıp karımla bir restorana gidebiliyorum ve zerre kadar umurumda olmuyor – her ne kadar o

gün yaşananlar o kadının hayatını mahvetmiş olsa bile.

"Öte yandan, örneğin karım bir mağazadan bir elbise almışsa ve fişini kaybetmişse, geri götürmemi istediğinde bambaşka birine dönüşüyorum. Bu tür şeylerden nefret ediyorum. Tam bir umutsuz vaka olup çıkıyorum..."

Babiak başıyla onaylıyor. Neden bahsettiğimi çok iyi biliyor. İş Dünyası Taraması tam da bu yüzden tasarlandı. Lattelerimizden birer yudum alıp Hudson Nehri'ne bakıyoruz. Engin bulut adacıkları, alçak, tektonik gökyüzü boyunca buz grisi suların üstüne ağır ağır ilerliyordu.

"Sen ne düşünüyorsun?" diye soruyorum. "Sence taramada optimum bir puan bulabilecek miyiz? En yüksek performansı belirleyen altın bir sayı var mı?"

Omuzlarını silkiyor. "Olabilir, ama benim tahminim, büyük olasılıkla bir aralık söz konusu. Ayrıca mesleğe göre oynamalar gösterebilir."

Ona katılıyorum. Aklıma ister istemez Johnny geliyor. Acaba o, bu yelpazenin neresinde yer alırdı? James Bond'un öldürme ehliyeti vardı. Ama gelişigüzel öldürmüyordu. Yalnızca öldürmek zorunda kaldığında. Ve gözünü bile kırpmadan.

Deli mi, Kötü mü... yoksa Süper-Uyanık mı?

Konuyu netliğe kavuşturmak için fonskiyonel psikopatlıkla ilgili teorimi bir arkadaşımda denemeye karar veriyorum. Tom, İngiliz Özel Kuvvetleri'nde çalışıyor. Bugüne kadar dünyanın en ücra, en tehlikeli bazı yerlerinde ajanlık yapmış.

Her an'ını çok sevmiş.

Ona bahis oyunlarından, duygusal algılama görevlerinden, Ahmed Karim'in transkraniyal manyetik yalan söyleme becerisi geliştiricisinden ve akapunkturculardan bahsediyorum. Ardından James Blair, Kent Kiehl, Bob Hare, Paul Babiak ve Peter Jonason'ın söylediği şeyleri anlatıyorum.

Gece gözlükleriyle Kuzey Afganistan dağlarının karanlık ve derin mağara tünellerinde Taliban'la bıçak savaşı yapmanın her askerin harcı olmadığını söylediğimde, "Lafı nereye getirmeye çalışıyorsun?" diye sordu. "Deli miyim sence ben? Meleklerin adım atmaya korktuğu yere paldır küldür giren, sonra da paçasını kurtarabilirse para kazanan bir manyak mıyım?"

Boyunduruk hareketinden başımı kurtardığımda Tom bana bir hikâye anlatıyor. Birkaç yıl önce bir gece, *Testere* filmini seyrettikten sonra evine dönerken bıçaklı bir adam aniden yolunu kesmiş. Tom'un kız arkadaşı korkup olduğu yerde kalakalmış. Tom ise, eh, adamı sakince paket yapıp etkisiz hale getirmiş.

"İşin komiği," diyor Tom, "filmde acayip korkmuştum. Ama işte gerçek bir durumla karşı karşıya kalınca, sanki birden bir açma-kapama düğmesine basıldı. Hiçbir şey hissetmedim. Ne sinir, ne heyecan. Sıfır."

Daha önceden dinlediğimiz beyin cerrahı da aynı fikirde. Bach'ın "Aziz Matta'nın Şehit Edilişi" adlı eserini dinlerken ağladığını, çocukluğundan beri tuttuğu takımın maçlarını bazen heyecandan seyredemediğini söylüyor.

"Psikopat mı?" diyor. "Bundan emin değilim. Hem hastalarım buna ne der bilemiyorum! Ama güzel bir kelime. Ve evet, zor bir operasyondan önce hazırlık yaparken doğrusu vücuduma bir soğukluk geliyor. Bunu bir tek zehirlenme duygusuyla karşılaştırabilirim. Ama bu zehirlenmedeki gibi insanın algılarını köreltmiyor, tam tersine açıyor. Zehirlenince zihnin bulanır ve vücudunun farklı yerlerinden beynine uyumsuz mesajlar gelir, bunda ise bilincin keskinleşiyor ve berraklaşıyor... Belki de bunu açıklamak için 'süper-uyanık' diyebiliriz. Kulağa o kadar da tekinsiz gelmiyor. Bilmiyorum, belki de daha ruhani..."

Gülüyor.

"Gerçi bu kulağa daha da manyakça geliyor sanırım."

BEŞ

BENİ PSİKOPAT YAPAR MISIN?

Hayatımızın en müthiş anları, kötü yönlerimizi en iyi yönlerimiz olarak baştan vaftiz edecek cesareti bulduğumuz anlarımızdır.

– FRIEDRICH NIETZSCHE

Devir Değişiyor

Eğer Bob Hare kadar oyunun tepesinde kaldıysanız, konferanslarda kiminle takılacağınız konusunda daha seçici davranma ayrıcalığınız oluyor. O yüzden 2011'de Montreal'de, Bilimsel Psikopati Araştırmacıları Cemiyeti'nin her iki yılda bir düzenlenen toplantısında bu seçkin profesöre bir e-posta gönderirken, resmi bir dil kullanmayı tercih ettim. Eğer toplantılar sürerken bir fırsat bulabilirse birlikte bir kahve içebilir miydik?

Anında cevap geldi: "İyi bir viskiyi kahveye tercih ederim. Beni otelin barında bulabilirsin. Ben ısmarlıyorum."

Her üç noktada da haklı çıktı.

Konuşmaya temkinli başlamaya karar veriyorum. "Peki sen PCL-R'de kaç puan aldın Bob?" diye soruyorum 20 yıllık bir malt viskinin üzerine.

Gülüyor.

"Ben mi, çok düşük," diyor. "Bir veya iki. Öğrencilerim

bu konuda biraz çalışınam gerektiğini söylüyorlar. Ama geçenlerde 'psikopatça' denebilecek bir şey yaptım. Son model bir spor BMW'yi parçaladım."

"Harika!" diyorum. "Belki de öğrencilerinin üzerindeki etkisi sandığından fazladır."

İkinci sorum daha ciddi:

"Çevrene baktığında, yani modern topluma, sence gitgide daha mı psikopat oluyoruz?"

Bu sefer büyük adamın yanıtı biraz gecikiyor. "Bence, genel olarak evet, toplum daha psikopatlaşıyor," diyor. "Demek istediğim, şu anda yirmi, hatta on yıl önce olmayacak şeyler oluyor. Çocuklar internette erken yaşta cinselliğe maruz kalarak normal cinsel davranışlara karşı uyuşturuluyorlar. Arkadaş kiralama siteleri internette gittikçe yaygınlaşıyor, çünkü insanlar ya çok meşgul ya da gerçek arkadaşlar edinmek için fazla alıngan. Yine geçenlerde modern bilgisayar oyunları kültürünün gittikçe artan şiddet içerikli doğasını tamamı kızlardan oluşan çetelerin sayısındaki ciddi yükselişle ilişkilendiren bir rapor okudum. Aslına bakarsan, eğer toplumun gittikçe daha psikopatlaştığına dair kanıt arıyorsan, son zamanlarda kadın suçlarındaki yükseliş oldukça aydınlatıcı. Wall Street'e hiç girmeyelim zaten!"

Gazeteden, televizyondan veya internetten haberleri takip edenler, Hare'in ne demek istediğini çok iyi anlayacaktır. 2011'de Japonya'da 17 yaşında bir çocuk, iPad alabilmek için böbreklerinden birini sattı. Çin'de, bir pazar yerinde sokak ortasında kalan iki yaşında bir çocuğa bir kez değil, iki kez araba çarptı ve orada bulunanlar tınmadılar bile. Dehşete düşen birkaç vatandaş hükümete bir dilekçe yazarak bir daha böyle bir şey olmaması için "İyi Vatandaş Yasası"nın* geçmesini talep ettiler.

Gelgelelim, toplumda kötü şeyler her dönemde olagel-

* İyi Vatandaş Yasası (Good Samaritan Law) zor durumda olan birine yardım etmemeyi suç sayan yasadır. (ç.n.)

miştir. Bundan sonra da olacaklarına şüphe yok. Harvardlı psikolog Steven Pinker, yakın zaman önce yazdığı *The Better Angels of Our Nature* adlı kitabında bu konuyu işliyor. Hatta bir adım daha ileri giderek, şiddetin artmak şöyle dursun, gittikçe azaldığını ileri sürüyor. Dehşet verici cinayetlerin ve diğer korkunç suçların gazetelerin ön sayfalarında yer almasının nedeni sıradanlaşmış olmaları değil. Tam tersine, nadiren olmaları.

Cinayeti ele alalım. Birtakım Avrupa kentlerinin mahkeme kayıtlarını tarayan araştırmacılar, cinayet sayılarının yıllar içinde dramatik bir düşüş yaşadığını hesapladılar. Örneğin 14. yüzyıl Oxford'unu bugünle karşılaştırdığımızda o dönemde önüne gelenin cinayet işinde olduğu ortaya çıkıyor: o zamanlar her 100.000 kişi arasında yılda 110 cinayet işlenirken 20. yüzyıl Londra'sında bu sayı her 100.000 kişide 1'e düşmüş. İtalya, Almanya, İsviçre, Hollanda gibi başka ülkelerde de benzer gidişatlar gözlenmiş.

Aynı durum savaşlar için de geçerli. Pinker'ın hesaplarına göre 20. yüzyıl iki korkunç savaş geçirmesine rağmen yaşayan 6 milyar insandan yaklaşık 40 milyonu savaşta ölmüş. Bu da yaklaşık %0,7 ediyor. Eğer buna savaşın neden olduğu hastalıkları, salgınları ve soykırımları da eklersek ölü sayısı 180 milyona çıkıyor. Bu sayı çok gibi gözükse de istatistiksel açıdan bakınca önemsiz kalıyor: yaklaşık %3.

Tarih öncesi toplumlarda ise savaşta ölenlerin oranı %15. Böyle karşılaştırınca büyük resim daha iyi anlaşılıyor. Christoph Zollikofer ve çalışma arkadaşlarının Güneybatı Fransa'da çıkardığı hasarlı neanderthal kafatası, buzdağının sadece görünen kısmı.

Tabii bu rakamlarla karşılaşıldığında insanın aklına hemen iki türlü soru geliyor. Birincisi, bunlar toplumun gittikçe daha da psikopatlaştığı yönündeki sezgisel olarak akla yatkın ama deneysel olarak şüpheli görüşle uyumlu mu? İkincisi, eğer toplumdaki psikopatlık azaldıysa, yıllar içinde ne oldu da

vahşi, katil dürtülerimiz böyle dramatik bir şekilde geriledi?

İkinci sorudan başlayacak olursak, burada ilk akla gelen neden, yasalar. Thomas Hobbes, 1651'de yazdığı *Leviathan* adlı eserinde, yukarıdan aşağıya doğru kademeli bir devlet idaresi olmazsa kolaycacık gaddar vahşilere döneceğimiz iddiasını ortaya atmıştı. Bu fikirde doğruluk payı olduğu şüphesiz. Ama Pinker daha çok aşağıdan yukarıya bir bakış açısını savunuyor. Yasal yükümlülüklerin önemini göz ardı etmemekle birlikte, toplumun zaman içinde psikolojik ve kültürel bir olgunluğa eriştiğini savunuyor.

"11. ve 12. yüzyıllarda başlayan ve 17. ve 18. yüzyıllarda olgunluğa erişen bir süreçte, Avrupalılar dürtülerini daha çok dizginlediler, hareketlerinin uzun vadeli sonuçlarını öngörebildiler ve diğer insanların duygu ve düşüncelerini dikkate alır oldular," diye belirtiyor. "Şeref kültürü –intikam almaya can atma– yerini ağırbaşlılığa, kendi dürtülerini dizginleme kültürüne bıraktı. Bu idealler, kültür ikonu olarak adlandırabileceğimiz insanların, kendilerini kötü ve kaba insanlardan ayırt etmek için aristokratlara ve soylulara verdiği öğütlerden doğdu. Ama zamanla gittikçe daha erken yaştaki çocukların eğitiminin bir parçası haline geldi. Ta ki doğal gelmeye başlayana dek. Ayrıca bu standartlar üst sınıflardan, onları taklit etmeye çalışan burjuvaziye ve oradan da daha aşağı sınıflara yayıldı. Sonunda bütün kültürün bir parçası olup çıktı."

Gerek sosyolojik, gerek tarihi açıdan kulağa son derece mantıklı geliyor. Ama Pinker'ın gözlemlerinden çıkan başka sonuçlar da var. Bu ince sosyo-biyolojik ipuçlarını inceleyerek ilginç bir kültürel paradoksa cevap bulabiliriz. Üstelik bu sayede önceki iki sorumuzdan ilkini de yanıtlamamız mümkün olabilir: bir yandan şiddet vakaları azalırken öte yandan daha çok psikopatlaşan bir toplum olabilir mi?

Pinker'ın ideolojik değişimlerin kanalı olarak gördüğü "kültür ikonlarının" önemini ele alalım. Geçmişte bu in-

sanlar genelde ya din adamları olurdu ya düşünürler ya da şairler. Hatta bazen hükümdarlar. Oysa gerek günümüzün gittikçe daha çok dünyevileşen toplumunda, gerekse sürekli büyüyen sanal dünyada bu kişiler geçmiştekilerden tamamen farklı: artık kültüre yön veren kişiler pop yıldızları, aktörler, medya ve bilgisayar oyun dünyasının yıldızları. Bu insanlar ağırbaşlılığın erdemlerini övmektense, o erdemleri yaratıcı psikopatlığın sunağında kurban ediyorlar.

Televizyonunuzun açma düğmesine basmanız yeterli. NBC'nin *Fear Factor* şovunda yarışmacıların öğürerek solucanları ve böcekleri mideye indirdiklerini görüyoruz. *The Apprentice* yarışmasında, "Kovuldun!" sözünün ağızlardan umarsız ve duygusuzca çıkışını dinliyoruz. Simon Cowell'ın karıncayı incitmeyecek karakterde olduğunu söylemek biraz zor. Anne Robinson'ın şehvet dolu, estetikli bakışlarıyla yarışmacılara aklını bozmuş dominatriks diva gibi, "En zayıf halkasın. Güle güle," deyişi ise apayrı.

Fakat ahlak normlarının kültürel yayılımı, Pinker'ın sosyo-biyolojik denkleminin yalnızca bir tarafı. Bunların doğal gelmeye başlayana dek toplum tarafından sindirilmesi ise diğer tarafı.

Finans piyasasını ele alalım. Açgözlülük ve yozlaşma, büyük paraların döndüğü yerleri her dönemde istila etmiştir. Amerika'da iç savaş vurgunculardan, 1980'lerdeki kapitalist Thatcher İngiltere'sindeki içeriden bilgilendirme skandallarına kadar. Ama tüm bunlar yeni bin yılda meydana gelen şirket suçlarının yanında çok masum kalıyor. Yatırım dolandırıcılıkları, çıkar çatışmaları, yargıda zaman aşımı ve tabii eski girişimci numaralarından modası hiç geçmeyen sahtecilik ve hortumculuk, hem kapsamları hem de finansal boyutları itibariyle eşi benzeri görülmemiş boyutlara ulaştı.

Şirket denetim analistleri, günümüzün kirli iş çevresini açıklayabilmek için çeşitli nedenler ileri sürüyorlar. Gordon

Gekko'culuğun* omurgasını oluşturan maddi tutkular, elbette bunların en başta gelenlerinden biri. Bir başkası ise "gerilla muhasebeciliği" adıyla geçiyor. Wall Street ve Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda getiri beklentileri yükseldikçe, üstelik iş dünyasının hızı ve karmaşıklığı geometrik bir şekilde arttıkça, kuralları esnetme ve perde arkasından işler çevirme olağan hale geldi ve hatta dayatıldı.

"Tahvillerin, muhasebe işlemlerinin ve ticari işlemlerin sonu gelmez bir şekilde karmaşıklaşmaya devam etmesi," diyor kıdemli ticari hukuk avukatı Seth Taube, "sahtekârlığı gizlemeyi çok daha kolay hale getirdi."

Nottingham İşletme Okulu'nun eski profesörlerinden Clive R. Boddy, *Journal of Business Ethics* dergisinin son sayılarından birinde çekinmeden açıkça söylüyor: "Bütün sorunun temelinde psikopatlar yatıyor, bu kadar basit." Boddy, bize Bob Hare ve Paul Babiak'ın kullandığı dili hatırlatan bir ifadeyle söylediklerini şöyle açıyor: Psikopatlar, modern işletmelerin kısmen kaotik doğasından yararlanıyor. Hızlı değişim, sürekli yenileme, kilit personelin yüksek dönüşüm hızı gibi koşullar, psikopatların bir yandan dışadönük karizma ve cazibeleri sayesinde büyük finansal kurumların köşe ofislerine yollarını bulmalarını sağlarken, bir yandan da yaptıklarının görünmez ve daha da kötüsü, normal, hatta ideal olarak algılandığı bir ortam doğuruyor.

Tabii bu "şirket Attila'ları", bir kez böyle bir konuma geldiler mi, bütün organizasyonun ahlaki iklimini etkilemeyi başarıyor ve büyük güce ulaşıyorlar.

Sözlerini sert bir ithamla tamamlıyor. "Küresel mali krizin sorumlusu psikopatlardır," diyor, "çünkü miyop bir bakış açısıyla, kendi zenginlikleri ve kendi yükselmeleri uğruna diğer tüm faktörleri görmezden geldiler; başkalarını da hoşnut etme, eşitlik, adil olma ya da sosyal sorumluluk gibi

* Wall Street filminde Michael Douglas tarafından canlandırılan karakter. (ç.n.)

eski, soylu kavramları hiçe saydılar."

Söylediklerinde gerçeklik payı olabileceğini kimse inkâr edemez.

Ama öte yandan toplumun genel yapısını da unutmamamız gerektiğini söylüyor Delaware Üniversitesi Weinberg Şirket Yönetimi Merkezi'nin şefi Charles Elson. Suçu şirketlerin şişman kedilerine atarken, etik sınırların bulanıklaştığı, gerçeklerin kişisel çıkarlara göre bir o yana bir bu yana çekildiği ahlaki suiistimal kültürünü de görmezden gelemeyiz.

Elson'a göre bardağı taşıran damla –en azından ABD'de– başkan Clinton'ın Monica Lewinsky'yle yaşadığı ilişki oldu. Yönetimi, ailesi ve –büyük oranda– itibarı bu olaydan hasarsız çıktı. Onur ve güven gözden düşmeye devam ediyor. Polis, kurum içi ırkçılık yaptığı için ateş altında. Spor, performans artırıcı ilaç kullanımının yaygınlığı yüzünden ateş altında. Kilise ise çocuk istismarlarından dolayı ateş altında.

Hukuk da sütten çıkmış ak kaşık sayılmaz. Salt Lake City'de, 14 yaşındaki Elizabeth Smart'ın kaçırılması davasında, Elizabeth'i dokuz ay boyunca alıkoyup tecavüz eden evsiz sokak vaizi ve rivayeti kendinden menkul peygamber Brian David Mitchell'i (Smart'ın ifadesine göre, kıza hemen hemen her gün tecavüz etmişti) temsil eden avukat, jürinin müşterisine iyi davranması gerektiğini söyledi, çünkü ona göre "Bayan Smart bunun üstesinden geldi. Sağ kurtuldu. Bu işten zaferle çıktı."

Mahkemeler bu tarz gazel okumalara taviz vermeye başladığında, oyunun sonunun nereye varacağı belli olmaz.

Ben Jenerasyonu

Harvard Fakülte Kulübü'nde, bira ve patlamış mısırdan sonra, Pinker'a bu ikilem hakkında ne düşündüğünü soruyorum. Bir yanda toplumun şiddete meylinin azaldığına dair

veriler var, diğer yandaysa daha çok psikopatlaştığına dair.

Güzel bir noktaya parmak basıyor. "Peki, diyelim ki gerçekten toplum daha çok psikopatlaşıyor. Bu illa da şiddet olaylarının artacağı anlamına gelmez. Anlayabildiğim kadarıyla psikopatların büyük kısmı aslında şiddete başvurmuyor. Fiziksel acı yerine ağırlıklı olarak duygusal acı veriyorlar...

"Tabii eğer psikopatlık gerçekten kendine bir yer kazanıyorsa, o zaman örneğin kırk elli yıl önceye göre şiddet olaylarında bir artış gözlemleyebiliriz. Ama daha muhtemeli, şiddetin uygulanış tarzında bir fark görebiliriz. Örneğin daha gelişigüzel olabilir. Veya daha amaca yönelik.

"Öyle zannediyorum ki şiddetin, örneğin ortaçağdaki seviyelere çıkması için toplumun epey psikopatlaşması gerekir. Böyle bir şeyin de uygulamada uzun vadede devam ettirilebilmesi pek mümkün gözükmüyor.

"Son yirmi otuz yılda, kişiliğimizde veya diğer insanlara davranış şeklimizde küçük oynamalar meydana geliyor olması beni şaşırtmaz. Ama modern uygarlığın örf ve âdetleri, küçük bir savrulmayla karanlık tarafa geçmemize imkân vermeyecek kadar derinden içimize işlemiş durumda."

Pinker, psikopatlığın uzun vadede sürdürülebilir olmadığı konusunda haklı. Bir önceki bölümde oyun kuramı ile gördüğümüz gibi, biyolojik açıdan umutsuz vaka. Ayrıca şiddet eylemlerine yol açan dürtülerin zaman içinde değişmiş olabileceği konusunda da haklı. Londra, King's College'daki Suç ve Adalet Merkezi'nin gerçekleştirdiği yeni bir araştırmada, hüküm giymiş 120 sokak soyguncusuna bu işi neden yaptıkları sorulmuş. Verdikleri yanıtlar İngiliz sokak hayatı hakkında önemli ipuçları veriyor: Heyecan için. O an içinde öyle bir dürtü hissettiği için. Statü için. Ve para için... Cevaplar tam olarak bu önem sırasında. Bu, psikopatlarda gözlenen öylesine ve umarsız davranış tarzına birebir uyuyor.

Dolayısıyla toplumu umursamayan bir psikopat azınlığın yükselişine mi tanıklık ediyoruz? Sosyal normları ya çok az

tanıyan ya da hiç tanımayan, diğerlerinin duygularına saygı duymayan ve davranışlarının sonuçlarını düşünmeyen yeni bir insan türü mü yaygınlaşıyor? Pinker, modern kişilik yapısındaki küçük oynamalar ve karanlık tarafa kayma konusunda haklı olabilir mi? Eğer Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırma Enstitüsü'nden Sara Konrath ve ekibinin yaptığı yeni bir araştırmanın sonuçlarına bakacak olursak, tüm bu soruların cevabı evet.

Şu ana kadar 14.000 gönüllünün katıldığı bir ankette Konrath, üniversite öğrencilerinin kendi kendine yaptıkları (Kişilerarası Tepkisellik Endeksi'ne* göre puanlanan) bir değerlendirmede, son 30 yıldır empati seviyelerinin azalmakta olduğu görüldü. Son on yılda ise ani bir düşüş göze çarpıyor.

"Günümüzdeki üniversite öğrencilerinin empatileri, 20-30 yıl önceki benzerlerine göre %40 daha zayıf," diye belirtiyor Konrath.

San Diego Devlet Üniversitesi'nden psikoloji profesörü Jean Twenge'ye göre daha endişe verici olan bir durum ise bu dönemde öğrencilerin narsistlik seviyelerinin inanılmaz artmış olması.

"Bazen 'Ben Jenerasyonu' olarak da adlandırılan şimdiki üniversite öğrencileri; çoğu kişinin gözünde yakın tarihteki en benmerkezci, narsist, rekabetçi, kendine güvenen ve bireyci kuşak," diye sözlerine devam ediyor Konrath.

Daha önce İngiliz ordusunun başında bulunan Lord Dannat, askere alınanların bir kısmının değer sistemlerinde öyle eksikler var ki, bunların temel eğitimlerinin bir parçası olarak "ahlaki eğitim"den geçmeleri gerekir, demişti. Yukarıdaki veriler ışığında neyi kastettiği daha iyi anlaşılıyor.

Dannat'ın sözleriyle söyleyecek olursak: "Şimdikilerin hepsi geleneksel değerleri eski kuşaklar gibi eşit derecede al-

* Kişilerarası Tepkisellik Endeksi, içinde "Kendimden daha talihsiz insanlar için hep endişelenirim," veya "Bir anlaşmazlıkta karar vermeden önce olayı herkesin gözünden değerlendiririm," gibi soruların olduğu standart bir test.

mıyor. Bu yüzden asgari bir ahlak tabanının önemli olduğunu düşünüyoruz."

Eskiden suça meyilli sorunlu gençler için askere gitsin derlerdi. Artık zaman değişti. Şimdi zaten orduda onlardan yeterince var.

Sosyal değerlerin neden böyle bir düşme eğilimine girdiği net değil. Belki de sebep, çevrenin, örnek alınan kişilerin ve eğitimin karmaşık bir kombinasyonudur. Ama daha da temel bir cevabın ipuçları St. Louis, Washington Üniversitesi Dinamik Bilişim Laboratuvarı'ndan Jeffrey Zacks ve ekibinin gerçekleştirdiği bir çalışmada gizli olabilir.

Zacks ve arkadaşları, fMRI kullanarak gönüllülerin hikâye okurkenki beyin aktivitelerini inceledi. Bulguları, beyinlerimizin benlik duygusunu nasıl oluşturduğuna dair bazı sorularımızı aydınlattı. Karakterin konumundaki değişiklikler (ör. "Evden sokağa çıktı,"), temporal lopların mekânsal yönelme ve algılamayı kontrol eden bölgelerindeki aktivitenin artmasına neden oldu. Karakterin bir nesne ile etkileştiği (ör. "Kalemi eline aldı,") bölümlerde ise frontal lopların kavrama hareketlerini kontrol eden bölgelerdeki aktivitenin arttığı gözlemlendi. Ama daha da önemlisi, karakterin amacındaki değişiklikler prefrontal korteksteki aktivitenin artmasına neden oldu. Bu bölgede hasar meydana geldiğinde, planlanmış, kasıtlı bir eylemin sırası ve yapısına dair bilgilerde sorun yaşanıyor.

Anlaşılan, gerçekten de hayal etmekle başlıyor her şey. Çalışmanın baş araştırmacısı Nicole Speer'e göre, bir hikâye okuduğumuz zaman onunla öyle bir etkileşime geçiyoruz ki, içinde karşılaştığımız her durumu zihinsel olarak taklit ediyoruz. Ardından beyinlerimiz bu yeni karşılaşılan durumları kendi hayatlarımızdaki bilgi ve deneyimle iç içe geçiriyor ve zihinsel bir sentez yaratıyor.

Kitap okumak, beyinlerimizin kadim korteks yatağına yeni nöral yollar kazıyor. Dünyayı görüş şeklimizi değiştiri-

yor. Nicholas Carr'ın son dönemdeki "Okurların Hayalleri" adlı denemesinde dile getirdiği gibi, "başkalarının iç yaşamlarına daha duyarlı yapıyor."

Isırılmadan vampir oluyoruz. Bir başka deyişle, daha empatik. Kitapların yaptığı şeyi internetin sunduğu sanal dünya yapamıyor.*

Suçlu Olmak Benim Suçum mu?

Montreal'e geri dönersek, Bob Hare'le birlikte birer viski daha yuvarlıyoruz. Empati ve diğerlerinin bakış açısını anlama üzerine "nöro-yasa"dan konuşuyoruz. Bu, mahkemelerin nörobilimdeki en son gelişmelere ilgi duymasını sağlayan bir alt konu.

2002'de yayımlanan kilit bir araştırmada, nöro-transmitterleri metabolize eden bir genin fonksiyonel polimorfizminin, küçükken kötü davranılan erkeklerde psikopatik davranışı öngördüğü bulgulandı. Daha önceden kitabımızda da bahsi geçen, medyanın "savaşçı geni" adını verdiği bu gen, monoamin oksidaz-A (MAOA) adındaki bir enzimin üretimini kontrol ediyor. Bu enzimin seviyesi düşük olduğunda, farelerde saldırgan davranışların arttığı gözlemlenmiş.

Fakat Londra King's College Psikiyatri Enstitüsü'nden Avshalom Caspi ve Terrie Moffitt, işi bir adım daha ileri götürerek aynı enzimin insanlardaki etkisini incelemişler. Yaptıkları öncü çalışmada, çocukluktan ergenliğe ve oradan yetişkinliğe kadar izledikleri kişilerde benzer bir durum keşfetmişler. Küçükken kötü muameleye maruz kalan veya ihmal edilen erkek çocukların, eğer aynı zamanda bu genin

* İngiliz yardım kuruluşu National Literacy Trust'ın 2011'de yaptığı bir ankete göre, 11 ila 16 yaşları arasındaki her üç çocuktan birinin hiç kitabı yok. Bu oran 2005'te her on çocukta birdi. Bu da İngiltere'de yaklaşık 4 milyon çocuğa karşılık geliyor. Ankete katılan 18.000 çocuktan neredeyse beşte biri hediye olarak hiç kitap almadıklarını söylediler. %12'si ise hiç kitapçıya gitmemiş.

MAOA enziminin düşük seviyede üretilmesini kodlayan varyasyonuna sahiplerse, büyüdüklerinde suç işleyen psikopatlara dönüşme olasılığı artıyor. Öte yandan, aynı şekilde kötü bir çocukluk geçirip de bu enzimden daha çok üretenlerde ise aynı durum nadiren ortaya çıkıyor.

Bu keşiften çıkartılabilecek sonuçlar mahkeme salonlarında da yankılandı. Suç ve ceza hukukunun ilkelerinin baştan yazılması gerekebilir. "İyi" ya da "kötü" olmamızın nedenleri kısmen genlerimizde, kısmense çevremizde yatıyor.

Peki ama ikisini de biz seçmediğimize göre, herhangi bir seçim şansımız kalıyor mu geriye?

2006'da Bradley Waldroup'un savunma avukatı Wylie Richardson, Vanderbilt Üniversitesi'nden adli psikiyatrist Profesör William Bernet'i tanık olarak çağırdı.

İşi bir hayli zordu.

Waldroup, Tennessee eyaletinin en vahşi, en korkunç suçlarından biriyle itham ediliyordu. Ayrıldığı karısı, dört çocuğu ve karısının arkadaşı tarafından karavanında ziyaret edilince, kendi deyişiyle "koptu". 22 kalibrelik tabancasını aldı, önce karısının arkadaşının kafasında 8 delik açtı, ardından palayla kafasını kopardı. Sonra palayı karısına doğrultup parmağını kesti, ardından bıçaklayıp yarıklar açtı. Ardından bir kürekle bayıltana kadar dövdü.

Mucizevi şekilde karısı sağ kurtulmayı başardı. Ama arkadaşı kurtulamadı. Bu da suçlu bulunması durumunda Waldroup'un idam cezası alacağı anlamına geliyordu.

Richardson'ın kafasında ise farklı planlar vardı. Bernet'e şöyle sordu: "Sanığın düşük MAOA seviyelerine neden olan gen varyasyonuna sahip olduğu doğru mu?"

"Evet," diye yanıtladı Bernet.

"Peki, çocukken ailesi tarafından sürekli ve vahşice dövüldüğü doğru mu?" diye devam etti Richardson.

"Evet," diye yanıtladı Bernet.

"O zaman bu karşımızda duran kişi, yaptıklarından ne

derece sorumlu? Doğuştan gelen genetik yapısı özgür iradesini ne derece yıpratmış?" diye sorusunu bağladı Richardson.

Bu hayati bir soruydu. Özellikle de sanık Bradley Waldroup için.

Cevabı da çığır açıcı oldu. Mahkemenin Waldroup'u birinci derece cinayet ve kasten adam öldürme suçlarından aklamasına yetti. Böylece tarih yazılmış, davranış genetiği bilimi başka türlü mutlak bir idam cezasını tersine çevirmişti.

Nöro-yasa konusu, daha geniş bir kapsamda, kültürel nörobilim alanında gündeme geldi: Sosyal değerler, âdetler ve inançlar, döneme ve kültüre bağlı olarak genetik, nöral ve psikolojik süreçleri nasıl etkiliyordu? Ve onlardan nasıl etkileniyordu? Eğer toplum gerçekten gittikçe daha çok psikopatlaşıyorsa, daha çok psikopatın ortaya çıkmasına yol açan bir gen olabilir miydi? Yoksa Steven Pinker'ın "kültür ve ağırbaşlılık" argümanında ifade ettiği gibi, örf ve âdetler, doğamızın bir parçası haline gelene dek toplumsal yaşama kök mü salıyordu?

Hare, her ikisinden de biraz olduğu görüşünde. Psikopatlar şu anda yükselişe geçmiş durumda. Ve ne kadar yükselişte olurlarsa, hareketleri o kadar normal olarak kabul görmeye başlıyor. Hare, epigenetik biliminin ortaya çıkışına dikkat çekiyor. Genetiğin bir alt dalı olan epigenetik, genetik kodda yapısal bir değişiklik olmadığı halde genlerin etkinliklerinde değişiklik meydana gelen durumları inceliyor. Genin ifadesinde meydana gelen bu değişiklikler, genomun üstünde yer alan küçük "açma kapama düğmeleri" ile düzenleniyor. Bu düğmelerin içsel bir nedenle değil de beslenme, stres ve hatta anne karnındaki beslenme gibi çevresel faktörlerle açılıp kapanması sonucu, genler de açılıp kapanarak farklı işlevler görebiliyorlar.

Hare bana 1980'lerde İsveç'te yapılmış bir çalışmadan bahsediyor. 19. yüzyılın ilk yarısında, ülkenin kuzeyindeki

ücra Överkalix bölgesinde, hasatlar düzensiz ve bazen çok düşük olmaya başlamış. Bolluk yıllarının ardından anlaşılamayan bir şekilde kıtlık yılları yaşanıyormuş.

Ayrıntılı tarımsal arşivleri kılı kırk yararak tarayan ve önceki yılların ulusal kayıtlarıyla karşılaştıran bilim insanları, son derece gizemli bir durumla karşılaşmışlar. Genetik bilimini altüst eden epidemiyolojik bir kalıtım örüntüsü fark etmişler. Ergenlik öncesi yılları* kıtlığa denk gelen erkeklerin erkek çocukları ve torunları, kalp krizi, yüksek tansiyon veya koroner problemler gibi kalp kaynaklı ölümlerde normalden daha düşük risk taşıyorlarmış. Öte yandan, ergenlik öncesi yılları bolluğa denk gelen erkeklerin erkek çocukları ve torunları ise beslenme kaynaklı ölümlerde daha yüksek risk taşıyorlarmış.

Bu inanılmaz bir şeydi. Arada doğrudan bir taşıma aracı olmasa da, daha sonraki kuşaklardaki erkek çocukların ve torunların kardiyovasküler ve endokrinolojik özelliklerini, geçmişte kalmış, daha onlar doğmadan önce oluşmuş rastlantısal ekolojik koşullar belirliyordu.

Kulaklarıma inanmakta güçlük çekiyordum.

Tüm parçaları –Pinker'ın kültüre yön veren kişilerini, Boddy'nin kültür Attila'larını ve epigenetik bulguların tümünü– bir araya getirmek adına şunu sordum: "Bu durumda psikopatların zarları çok önceden atmış olması ve zamanla gittikçe daha çok kişinin onlarla birlikte zar atıyor olması mümkün mü?"

Hare birer duble daha ısmarladı.

"Bununla kalsa iyi," diyor. "Ama zaman içinde, dediğin gibi eğer epigenetiğin eli arka planda bir işler çeviriyorsa, bu zarlar gittikçe daha hileli olacaktır. Psikopat kişiliğin en tepelere çıkmak için ideal özelliklere sahip olduğuna şüphe

* Daha kesin olarak söylemek gerekirse, Yavaş Büyüme Evresi – ergenliğin başlamasından önceki, çevresel faktörlerin vücut üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu dönem. Erkek çocuklar için bu dönem genel olarak 9 ila 12 yaşları arasına denk gelir.

yok. Ve tabii bir kere oraya ulaştı mı, kendi benzerlerinin en iyi bildiği dansa uygun ezgiler çalmaya başlayabilirler... Wall Street'te neler oldu hatırla... Hareket tepeden başladı. Ama oluşan ortamda, işletmenin alt tabakalarında bulunanlardan bu tarz koşullarla en iyi başa çıkabilecek özelliklere sahip olanlar yukarıya doğru yükselme fırsatı buldular...

"60'larda Alan Harrington adında bir yazar vardı. Psikopatlığın evrimin bir sonraki basamağı olduğuna inanıyordu. Toplum gittikçe hızlanır ve bağlar gevşekleşirken, doğal seçilimin bir sonraki numarası bu olacaktı. Belki de haklıydı. Bunu şimdiden söylemek mümkün değil. Ama bu aralar genetik laboratuvarlarında çok ilginç çalışmaların yapılmakta olduğuna şüphe yok.

"Sana şu makaleden bahsettim mi? Testosteron seviyeleri yüksek ve serotonin taşıyıcı genlerindeki alelleri uzun olanlar, üzerlerinde sosyal hâkimiyet kurulmaya çalışıldığında bastırılmış bir amigdala tepkisi sergiliyorlar.

"İşte sana potansiyel bir psikopat geni. Yüksek saldırganlık ve düşük korku seviyeleri bir arada..."

Gary Gilmore'un Gözleri

Saatime bakıyorum. Saat dokuzu biraz geçiyor ve bar yavaş yavaş dolmaya başladı. "The Adverts" grubunun "Gary Gilmore's Eyes" adlı şarkısı çalıyor. Geçen yıldan, sade bir post-punk şarkısı. Şarkıda, dünyaya onun gözlerinden bakmak nasıl olurdu diye soruyor. İlginç bir soru – cevabı bilen biri için. Gilmore, gözlerinin organ naklinde kullanılmasını istemişti. İdam edilmesinden birkaç saat sonra, vasiyeti doğrultusunda, korneaları iki kişiye nakledildi.

Gilmore, kriminal tarihin süper-psikopatları arasında. Mikserinin tüm ayar düğmeleri en yüksekte olan, ender rastlanan türün bir örneği. Bu eski ayakkabı satıcısı, 1977'nin kı-

şında Utah'ın küçük, bilinmeyen kasabalarından Draper'da idam mangasının karşısına dikildi. Bir önceki temmuzda, yolun birkaç kilometre yukarısındaki bir benzin istasyonunda, kendinin de tam olarak bilmediği bir nedenden, bir müşteriyi silahıyla vurdu. Ardından da kız arkadaşıyla sinemaya gitti. Ertesi gün, bir motel resepsiyonistini kafasının dibinden silahıyla vurdu.

Altı ay sonra, hamburger, yumurta ve patatesten oluşan son yemeğinin üstüne, beş kişilik idam mangasının karşısındaydı. Cezaevinin müdürü, deri kemerleri Gilmore'un kafasına ve göğsüne geçirdi. Kalbinin üzerine dairesel, bez bir hedef sabitledi. Ardından idam odasından çıktı ve yüzünü gözleme odasının soğuk, temiz camına dayadı.

Gilmore için mucizevi bir son dakika ertelemesi dışında şans kalmamıştı. Draper'da ise ne mucizelere pek sık rastlanırdı ne de ceza ertelemelerine. Zaten birkaç ay önce Gilmore itirazını geri çekmişti. Avukatına ölmek istediğini söylemişti.

İdam mangası silahlarını aldığında saat sabahın sekiziydi. Âdet olduğu üzere kafasına siyah bir kafide kumaş geçirmeden önce vali, yine âdet olduğu üzere son olarak söyleyeceği bir şey olup olmadığını sordu.

Ruhunda ölümün sessiz gök gürültüsü koparken Gilmore köpekbalığınınkinden soğuk gözlerle ileri baktı.

"Hadi yapalım şu işi," dedi.

Şarkı çalarken düşünceli bir şekilde Hare'e döndüm. "Dünyayı Gilmore'un gözlerinden görmek gerçekten nasıl olurdu merak ediyorum. Yani gerçek anlamda. Bir saatliğine psikopata dönüşebilecek olsan yapar mıydın?"

Gülüyor. "Belki şimdi evet," diye ağır ağır konuşuyor. "Bu yaşta olabilir. Ama önce BMW'min anahtarlarını elimden alsalar iyi olur!"

İçkilerimizi bitirip kendi yollarımıza gidiyoruz. Şarkı beni düşüncelere gark etti. Kafamda bu çılgınca fikirle Old

Montreal'in sokaklarını arşınlıyorum. Ahmed Karim'in çalışması geliyor aklıma. İnsanların ahlaki karar verme bölgelerini –anterior prefrontal kortekslerini– transkraniyel manyetik uyarımla etkisiz hale getirerek daha iyi yalan söylemelerini sağlamıştı. Eğer düğmelerden birinin ayarını bu şekilde yükseltebiliyorsan, birden fazlasını yükseltmek neden mümkün olmasın?

Manyetik Kişilik

Transkraniyel manyetik uyarım (ya da TMS), 1985'te Sheffield Üniversitesi'nden Dr. Anthony Barker ve çalışma arkadaşları tarafından icat edildi. Ama hikâyenin başlangıcı çok daha eskiye dayanıyor. Sinir ve kasların elektriksel uyarımının altındaki bilimin tarihi 200 yıl öncesine, 1780'lere kadar gidiyor. İtalyan anatomist ve hekim Luigi Galvani ve vatandaşı Alessandro Volta, basit bir elektrik üreticisi ve bir çift yarılmış kurbağa bacağı ile sinirlerin Descartes'ın sandığı gibi su pompaları olmadığını, sinir sistemi boyunca bilgi taşıyan elektrik iletkenleri olduğunu keşfettiler.

O günden bu yana uzun bir yol kat ettik. Barker ve ekibinin bu ilk TMS uygulamaları kas gerilmesini taklit ederek sinir atımlarının motor korteksten omurgaya iletimini basitçe gösterdi. Günümüzdeyse TMS uygulamaları çok çeşitli; gerek teşhis, gerek terapi amacıyla, depresyon ve migrenden tutun da inmeler ve parkinson hastalığına değin pek çok nörolojik ve psikiyatrik vakada kullanılıyor.

TMS'nin temel varsayımı beynin elektrik sinyalleriyle çalıştığı. Dolayısıyla elektrik akımlarını değiştirerek beynin çalışmasını değiştirmek mümkün. Standart bir TMS'de kafa derisine yerleştirilen güçlü bir elektromıknatıs, belirli bir frekansta düzgün manyetik alan atımları yaratıyor. Plastikle çevrelenmiş bir bobin, bu manyetik atımları kafatasından

içeri, hedef alınan beyin bölgesine odaklıyor. Böylece bu bölgedeki korteks uyarılıyor.

Psikopatların beyinlerindeki elektrik devrelerinin bizlerdekinden farklı olduğunu biliyoruz. Bu durumdan en kötü etkilenen bölge, devrenin tam ortasında bulunan fındık büyüklüğündeki amigdaladır. Daha önce de gördüğümüz gibi amigdala beynin duygu kontrol kulesidir. Duygusal hava sahamızı idare eder ve olaylara verdiğimiz duygusal tepkileri düzenler. Ama psikopatlarda bu hava sahasının korkulara karşılık gelen bölümü boştur.

Işık düğmeleri benzetmemizi sürdürecek olursak, TMS'ye ışık kısıcı diyebiliriz. Bilgileri işlerken beynimiz küçük elektrik sinyalleri yaratır. Bu sinyaller yalnızca kaslarımızı harekete geçirmekte kullanılmaz; aynı zamanda beynimizin kıvrımlı yollarında kısa ömürlü veri sürüleri halinde ilerleyerek düşüncelerimizi, anılarımızı ve duygularımızı oluşturur. TMS bu sinyallerin gücünü değiştirebilir. Korteksin hedeflenen bölgelerinden elektromanyetik bir akım geçirerek bu sinyalleri engelleyebilir veya güçlendirebiliriz.

Tübingen Üniversitesi'nden Ahmed Karim ve arkadaşlarının yaptığı gibi, beynin ahlaki bölgesi amigdalaya giden sinyalleri kısarsak, o kişiyi bir süreliğine psikopata dönüştürmüş oluruz. MIT'den Liane Young ve ekibi işi bir adım ileri götürerek bu bölgede yer alan sağ temporoparietal kavşağına TMS uygulamanın yalnızca yalan becerilerini değil, ahlaki çıkarımlarda bulunma becerisini de etkilediğini keşfettiler. Özel olarak diğer insanların eylemlerine niyet atfetme becerilerini.

Eski dostum Andy McNab'i telefonla arıyorum. Aradığımda, çölde bir haftalık gezideydi. Harley V-Rod motoruyla Nevada'yı turluyordu.

"Kask yok!" diye gürlüyor.

"Hey Andy," diyorum. "Döndüğünde bir bahse var mısın?"

"Elbette!" diye bağırıyor. "Neymiş?"

"Laboratuvarda seninle ne kadar soğukkanlı olduğumuzu ölçtüreceğiz. Ben senden daha iyi çıkacağım bu konuda."

Kahkaha atıyor.

"Harika," diyor. "Kabul! Yalnız korkarım işin biraz zor, Kevin. Bunu nasıl başarmayı planlıyorsun?"

"Sen orasını merak etme," diyorum.

Özel "Yazar" Hizmeti

Son 20 yılını mağarada geçirenleriniz için bilgi vermek gerekirse –ki Taliban'ı da bunun dışında tutmalıyız–, Prens Harry 2005'te polo sopasını duvara asıp orduya katılana dek Andy McNab muhtemelen İngiliz ordusunda görev yapmış en ünlü askerdi. I. Körfez Savaşı'nda Andy, "Bravo Two Zero" özel timinin komutanıydı. Sekiz kişilik timin görevi Bağdat'la Kuzeybatı Irak arasındaki yeraltı istihbarat bağlantıları hakkında bilgi toplamak, Irak'ın ana ikmal rotası üzerinde bulunan Scud füze rampalarını imha etmekti.

Ama kısa süre sonra planlarda değişiklik oldu. Bölgeye bırakılmalarından birkaç gün sonra, sürüsünü güden bir keçi çobanı onları fark etti. Ve tim Suriye sınırına, 300 km.lik çöle doğru kaçtı.

İçlerinden yalnızca biri kaçmayı başardı. Üçü öldürüldü. Andy'nin de aralarında bulunduğu diğer dördü Iraklılar tarafından farklı noktalarda yakalandı. Esir alanlar pek öyle kendi talk-show'larını sunacak cinsten insanlar değillerdi. Yaptıkları kozmetik müdahaleler de cerrahi yıllıklarında kendilerine yer bulmakta zorlanırdı doğrusu. Genelde birini rahatlatmanın, sigaranızı ensesinde söndürmekten daha iyi yolları olduğu kabul edilir ve çenesini kırıp tekrar şekillendirmek için AK-47'nin dipçiğinden daha uygun aletler olduğu da... İngiltere'ye geri döndüğünde kendisine uygulanan

daha ileri teknikler sağ olsun, bugün Buckingham Sarayı'ndaki tüm porselenleri toplasanız, Andy'nin ağzındakiler kadar etmez herhalde.

Andy 1991'de kraliçeden üstün hizmet madalyası almaya gittiğinde karşılaştırma yapma fırsatı bulmuş olsa gerek.

Bu madalya sadece başlangıçtı. 1993'te kendi adını taşıyan kitapta Andy, timin hikâyesini bütün korkunç ayrıntılarıyla anlattı. Ve bir gecede, çağdaş askeri anı kitaplarının üslubunu ve şeklini değiştirdi. Dönemin SAS komandoları komutanının sözleriyle ifade edecek olursak, Bravo Two Zero, "alay tarihinde ebediyen yaşayacak."

Laf olsun diye konuşmuyordu. Zira hikâye genel kültürün parçası haline geldi. Andy ise artık bir marka.

Birkaç yıl önce Sydney'e uçarken, Afganistan üstünden geçiyorduk. Altımızdaki Hindukuş Dağları'nın arasındaki derin, tehlikeli karanlığa bakarken bulutların arasından minicik ışık noktalarını fark ettim. Bunlar da neydi? Tarih öncesinden bu yana buraları mesken tutan göçmenlerin kamp ışıkları mı? Tek gözlü Taliban komutanlarının gizli sığınakları mı?

Pilot merakımı gidermek istercesine anons yaptı: "Uçağın sağ tarafında bulunanlar, yeni kitaplarını kaleme almakta olan SAS komandolarının dizüstü bilgisayar ışıklarını görebilirler."

Hepimiz güldük. Andy de burada olsa gülerdi kesin. Ama herhalde o sıralarda altımızdaydı.

Andy'yi tanıyınca ilk göze çarpan şeylerden biri, hiçbir şeyi kafasına takmaması. Kutsal diye bir şey yok. Huzurunu uzaktan yakından kaçırabilecek hiçbir şey yok bu dünyada.

Onunla ilk kez Londra Köprüsü istasyonunda buluşmuştuk. "Beni bulduklarında birkaç günlükmüşüm," demişti, "hatta şu ilerideki köşenin tam orada, Guy's Hastanesi'nin merdivenlerinde. Harrods poşetine sarılıymışım."

"Hadi canım, ciddi misin?" diye soruyorum.

"Evet, aynen böyle."

"Vay be," dedim, "inanılmaz. Halbuki sende daha çok TK Maxx'çi tipi var."*

"Seni küstah!" diye gürledi. "Güzel espri, beğendim."

BBC için hazırlamakta olduğum bir radyo programı için bir araya gelmiştik. Programın adı "Extreme Persuasion."** Belirli psikopatik özellikler SAS'ta faydalı olabilir mi diye merak ediyordum. Örneğin hiçbir şeyi kafaya takmamak gibi. Hayal kırıklığına uğramadım diyebilirim. Eğer SAS'a katılmayı düşünüyorsanız, size şöyle bir tavsiyede bulunabilirim. Zamanında anne babanızın size iyi davranmamış olması gibi şeyleri sorun ediyorsanız, katılmayı unutun."

"Kampta ilk fark edeceğiniz şeylerden biri şakalaşmadır," diyor Andy. "Hiç bitmez. Herkes sürekli dalga geçer. Alaya alır. Ve askerdeki çoğu şey gibi bunun da mantıklı bir nedeni vardır. Eğer yakalanırsan, 'gri adam' olman gerekir. Bıkkın ve artık yaka silkmiş gözükmelisin. Sorguculara hiçbir şey bilmiyormuş izlenimi vermelisin. Hiçbir işe yaramayacak biriymişsin gibi.

"Ama eğer seni yakalayanlar işinin ehliyse, zayıf noktanı aramaya başlarlar. En ufak tepkine varana dek incelerler – anlık ifadelerini, en ufak göz hareketlerini. Gerçek ruh halini bunlar ele verir. Ve eğer bir şey bulurlarsa üstüne giderler. Orada işini bitirirler. Oyun biter. Penisinin boyuyla ilgili takıntın mı var, bununla baş etmeyi Iraklıların sorgulama odasına girmeden önce öğrensen iyi olur.

"Bu yüzden alaydayken her şey serbesttir. Dalga geçmek tamamen iş gereğidir. Ruhsal zırhını sağlamlaştırman için etkili bir yoldur. Yakalandığında üstüne atacakları boklara karşı aşı gibidir adeta. Doğru olan bir yanlış diyebilirim. Ayrıca zorlu bir günün sonunda biraz eğlensek fena mı olur?"

Sanırım olmaz. Ama Özel Tim askerlerinin psikopatlarla

* Harrods ve TK Maxx. İki alışveriş mağazası. (ç.n.)

** İleri Düzey İkna. (ç.n.)

paylaştıkları tek ortak yön zihinsel sağlamlık değil.

Ayrıca korkusuzluk da var.

Birkaç yıl önce güzel bir bahar sabahı, Sydney'in Bondi Sahili'nin 3.500 km yukarısında ilk serbest atlayışımı gerçekleştirdim. Bir önceki gece, şehrin deniz kenarındaki barlarından birinden Andy'ye son dakika tavsiyesi için mesaj yazdım.

"Ağzını açık tut. Kıçını da kapalı," diye yanıt verdi.

Ben de aynen dediğini yaptım. Ama aynı şeyi gece vakti, savaşın ortasında, iki katı daha yüksekten azgın okyanus sularına 100 kilo teçhizatla gerçekleştirmek bambaşka bir iş.

Üstelik yetmezmiş gibi, bir de diğerlerinin eşek şakalarına maruz kalmak var. 10.000 metre yukarıda bile parti bütün hızıyla devam ediyor.

"Çok eğlenirdik şakalaşırken," diye hatırlıyor Andy. "Teçhizatı önden atıp bakalım yakalayabilecek miyiz diye iddialaşırdık. Ya da aşağı inerken arkadan birbirimize sarılır, korkak tavuk oynardık – bakalım ilk kim su koyverip paraşütün ipini çekecek. Ne eğlenirdik ama!"

Şey, evet. Öyle diyorsan öyledir Andy.

Ama eğlenceli olmayan kısmı öldürmekti. Andy'ye yaptığı hiçbir şey için pişmanlık duyup duymadığını soruyorum. Dünyanın dört bir yanında katıldığı sayısız gizli görevde aldığı hayatlardan dolayı.

"Hayır," diye yanıtlıyor sakince. Buz mavisi gözlerinde –ki bu arada kayıtlara geçmesi açısından, fotoğraflarda gördüğünüz o siyah bandın arkasında gerçek gözler var– duygunun kırıntısı yok. "Böyle şeyleri aklına bile getirmiyorsun. Çatışma anında karşındaki tetiği çekmeden önce sen çekeceksin. Çekince de devam edersin. Bu kadar basit. Durup da yaptığın şeyi mi düşüneceksin? O zaman kafandan son geçen şey bir M16 kurşunu olur.

"SAS komandolarının sloganı 'Cesaret Eden Kazanır.' Ama bazen kısaca 'Siktir et!' de diyebiliriz."

Ayrılık Bağları

Bu şekilde ifade edilince böyle marazi, vicdan yoksunu bir duruşun belirli durumlarda avantaja, üstün bir özelliğe dönüşebileceğini görmek zor değil. Andy'nin silah arkadaşlarından biri olan, ünlü SAS hücum timinin eski üyelerinden, 1980'de Nimrod Operasyonu'nda Londra'daki İran Konsolosluğu'nun pencerelerine nazikçe vuran Colin Rogers, dostuyla aynı görüşü paylaşıyor. Gizli operasyon sırasında kapıyı patlatarak içeri daldığınızda, bir teröristi toz, alevler ve enkaz arasında etkisiz hale getirirken durup akıl yürütmek Özel Tim askerlerinin tercih ettiği şeyler arasında yer almıyor – özellikle de hata payı milimetrelerle ölçülürken ve dakikada 800 mermi atan son model bir Heckler&Koch MP5 omzunuzda asılıyken. Açıklık yakaladığınız anda telaşlanmadan odaklanıp tetiği çekmeniz gerekir. Duraksama seçeneğiniz yoktur.

İşin sırrı ateşe dayanıklı olmakta anlaşılan. An'ın heyecanına kapılmadan an'ın içinde olmakta.

"Heyecanlanıyorsun elbette," diyor Colin, Londra'nın doğu tarafındaki salaş lokalinde. "Ama bu zaten yıllardır hazırlığını yaptığın şey. Günde altı yedi saat. Araba kullanmak gibi. İki yolculuk asla birbirinin aynı değildir. Ama karşılaştığın çoğu durumla başa çıkabilirsin. Tepkilerin otomatikleşir. Evet, muhakemeni de kullanırsın, ama bu bile aldığın eğitimin bir verimidir. Eğer böyle bir ortamda bulunmadıysan açıklaması çok zor. Sanki çevrende olup biten her şeye karşı yüksek bir farkındalık düzeyine çıkıyorsun. Sarhoş olmanın zıddı gibi. Ama aynı anda olayın dışında gibisin. Sanki film seyrediyorsun."

Söyledikleri sırf elçilik baskınlarını kapsamıyor. Bir önceki bölümdeki beyin cerrahının sözlerini hatırlıyor musunuz? Zorlu bir ameliyattan önceki zihin yapısını şöyle açıklamıştı: "Zehirlenince zihnin bulanır ve vücudunun farklı yerlerin-

den beynine uyumsuz mesajlar gelir, bunda ise bilincin keskinleşiyor ve berraklaşıyor." Gerçekten de her türlü krizde en etkili kişiler genelde sakinliklerini koruyabilenler oluyor. Bunlar bir yandan o anki özel duruma en uygun şekilde tepki gösterirken diğer yandan kendileriyle yaptıkları şey arasına gerekli mesafeyi koyabilen kişiler.

Şu örneğe bakalım: Amerikan Özel Tim eğitimcisiyle yaptığım görüşmeden bir bölüm, askerlerin fiziksel ve psikolojik açıdan bu dünyadaki en zorlu seçmelerden birinin yapıldığı eğitimi tamamlayınca donanma SEAL birliklerine katılmasıyla ilgili. Bunlar Bin Ladin'i yakalayan birlikler.

Bu adamın direncini kırmak için her şeyi denedik. Hatta dürüst olmak gerekirse, diğerlerinden daha çok uğraştık. Bizim için çetin bir sınava dönüştü. Ayrıca bunu kaldırabileceğini sezebiliyorduk. 11 yaşında öksüz kalmış ama bir şekilde devletin gözünden kaçmıştı. Kurnazlığı sayesinde ayakta kalmayı başarmış, erkek ve kız kardeşine bakmıştı. Çalmış, çırpmış, her türlü dolabı çevirmişti. Ardından 16 yaşına geldiğinde birini döverek komaya sokmuş ve içeri girmişti.

Beyaz gürültü. Uykusuz bırakma. Su. Gerilimli pozisyonlar. Her şeyi denedik. En sonunda, 48 saatin ardından, gözlerindeki bağı çözdüm, yüzüm yüzünden birkaç santim uzakta bağırdım:

"Söylemek istediğin bir şey var mı?"

Evet deyince hem şaşırdım hem de hayal kırıklığına uğradım. Çünkü çocuk kaya gibi sağlamdı, o noktada artık testi geçmesini istiyorduk. Söylemek istediği bir şey vardı.

"Neymiş?" diye sordum.

"Sarımsağı biraz azaltman lazım dostum," dedi.

15 yıllık eğitimcilik hayatımda sertlik maskemin düştüğü tek an o oldu. Bir anlığına, kısacık bir anlığına da olsa gülümsedim. Kendimi tutamamıştım. Karşımdaki adama hayran kalmıştım. Ve ne oldu biliyor musun? O içinde bu-

lunduğu iğrenç, rezil halde bile bunu gördü.

Gördü!

Beni tekrar yanına çağırdı. Gözlerinde bir tür meydan okuma vardı.

"Oyun bitti," diye fısıldadı kulağıma. "Başaramadın."

Ne? Bunu benim ona söylemem gerekiyordu! O zaman onun "kırılmazlar" dediğimiz türden olduğunu anladık. En sertlerin en sertleri...

Ama bu acımasız piçin tekiydi. Eğer bir vicdanı varsa da ben göremedim. Buz gibi soğuktu. Silahın her iki ucundayken de. Ki aslına bakarsan bu bizim meslekte hiç de fena bir şey sayılmaz...

McNab Laboratuvarda

Andy sözüne sadık kaldı ve dondurucu bir aralık sabahı Essex Üniversitesi Beyin Bilimi Merkezi'ne geldi. Kapıda, sonraki birkaç saat boyunca işkencecimiz olacak kişi tarafından karşılandık. Dr. Nick Cooper, TMS konusunda dünyanın sayılı uzmanlarından biri. Ve o sabah yüzündeki ifadeye bakınca, deneylerin çoğunu kendi üzerinde yapmış olduğu izlenimini edindik.

Nick laboratuvara kadar bize eşlik ediyor. İlk dikkatimizi çeken yan yana duran, yüksek arkalıklı iki deri koltuk. Onların yanındaysa dünyanın en büyük endüstriyel kâğıt havlu rulosu. Bu rulonun ne için olduğunu biliyorum: Nick'in birazdan takacağı EEG elektrotlarının beynimizin derinlerinden gelen sinyalleri almasına yardımcı olan iletici jelin fazlasını almak için. Andy ise kim bilir ne hayal ediyordur.

"Aman Tanrım," diyor ruloya işaret ederek. "Eğer tuvalet kâğıdı bu kadarsa ben gidiyorum!"

Nick bizi sandalyelere oturtup kemerlerimizi bağlıyor. Bizi kalp atışı monitörüne, EEG kayıt cihazına ve derideki elekt-

riksel aktiviteye bakarak stres seviyesini belirleyen galvanik deri tepkisi (GSR) ölçere bağlıyor. Bitirdiğinde ikimiz de kablo dağıtım kutularına benziyoruz. Elektrotların soğuk jeli kafa derimi üşütüyor. Andy ise halinden memnun gibi. Dev tuvalet kâğıdı rulosunun ne işe yaradığını sonunda anladı.

Tam önümüzde, duvardan yaklaşık üç metre uzakta kocaman bir ekran var. Nick bir düğmeye basarak ekranı açıyor. Sonra beyaz önlük moduna giriyor. Ambians müziği odayı kaplıyor. Alacakaranlık içinde kadifemsi bir göl gözlerimizin önünde hafifçe dalgalanmaya başlıyor.

"Bu ne yahu," diyor Andy. "Çişini kaçıranlar için ped reklamı gibi!"

"Tamam," diyor Nick. "İyi dinleyin. Şu an önünüzdeki ekranda sakin, dinlendirici müzik eşliğinde huzur dolu bir sahne görüyorsunuz. Bu, sonraki uyarılma seviyelerini ölçmemiz için bize psikolojik bir taban noktası verecek.

"Ama önümüzdeki 60 saniye içinde, şu anda söylemeyeceğim bir anda bu görüntü değişecek. Şiddet içeren görüntüler belirecek. Mide bulandırıcı, tiksindirici görüntüler.

"Siz bu görüntülere bakarken kalp atışlarınız, deri iletkenliğiniz ve EEG aktivitenizdeki değişiklikleri gözlemleyecek ve elde ettiğimiz sonuçları şu anda kaydedilmekte olan sakin halinizdeki seviyelerle karşılaştıracağız. Sorusu olan?"

İkimiz de hayır anlamında kafamızı sallıyoruz.

"Rahat mısınız?"

Başımızla onaylıyoruz.

"Tamam o zaman," diyor Nick. "Hadi başlayalım bakalım."

Arkamızda kayboluyor. Andy'yle mutlu mutlu çiş pedi reklamına bakmaya devam ediyoruz. Sonradan öğrendiğimize göre, bu noktadaki ölçümlerimiz birbirine epey yakın. Her ikimizin de kalp ritimleri, birazdan gelmesini beklediğimiz görüntülerin beklentisiyle, normal dinlenme seviyelerine göre daha yüksek.

Ama Nick kolu çekince ya da sahnenin değişmesine neden olan artık her ne ise, Andy'nin beyninde bir yerlerde bir kontrol düğmesine basılıyor.

Soğuk kalpli SAS savaşçısı bir anda ortaya çıkıyor.

Arka plan müziğinin, yerini yüksek siren seslerine ve beyaz gürültüye bırakmasıyla birlikte ekranda kanlı canlı organ kesme, sakatlama, işkence ve öldürme görüntüleri beliriyor. (O kadar canlıydılar ki Andy sonradan kanın "kokusunu" alabildiğini söyledi. Bu asla aklınızdan çıkmayan, insanı hasta eden bir kokuymuş.) O anda Andy'nin değerleri tersine dönüyor. Kalp atışları yavaşlıyor. GSR değerleri düşüyor. EEG'si ise aniden ve ciddi oranda azalıyor.

Öyle ki, gösteri tamamlandığında Andy'nin her üç değeri de taban değerlerinin altında çıktı.

Nick ömründe böyle şey görmemişti. "Sanki resmen kendini başına geleceklere hazırlıyordu," diyor. "Sonra o sınav an'ı geldiğinde, beyni aniden damarlarına sıvı nitrojen aşıladı adeta. Birden kırmızı alarm verildi ve hipnotize olarak duygulardan arınmış bir ruh haline büründü."

Hayretler içinde başını sallıyor. "Eğer bu verileri ben kaydetmemiş olsaydım inanır mıydım bilmiyorum," diye devam ediyor. "Evet, daha önce hiç Özel Tim'den birini test etmemiştim. Tepkilerinde olsa olsa ufak bir farklılık beklersin. Ama her şey tamamen bu adamın kontrolü altındaydı."

Tam da Bob Hare'in bulguladığı gibi: veriler o kadar garipti ki doğruluğuna inanmak güçtü.

Benim sonuçlar ise beklendiği üzere o kadar süper değildi. Psikolojik çıktı değerlerim arşa değmişti. Vahşetin başlamasını beklerken tıpkı Andy'ninki gibi taban çizgisinin biraz üzerinde seyretmişlerdi. Ama benzerlik orada bitiyordu. Görüntüler başlayınca aşağı inmek yerine, benimkiler geometrik olarak artmaya başlamıştı.

"En azından teçhizatın doğru çalıştığını anlıyoruz," diye yorumladı Nick. "Sen normal bir insansın."

Monitörlerin orada Nick'in birkaç doktora öğrencisiyle sohbet eden Andy'ye bakıyoruz. Onun hakkında ne düşünüyorlardır kim bilir. Biraz önce Andy'nin verilerini incelediler. Kafasındaki elektrot jeliyle rüzgâr tüneline girmiş Don King'e benziyor.

Bense bazı görüntülerin şokundan henüz kurtulmuş değilim. Gergin ve halsiz hissediyorum. Ayaklarım üzerinde durmakta zorlanıyorum. Nick'in dediği gibi kayıtlarda normal çıkmış olabilirim. Göstergeler akıl sağlığımın yerinde olduğunu teyit etmiş olabilir. Ama kendimi pek normal hissetmediğim kesin. Suspus olup verileri analiz ederken bipleyip ışıklar çıkaran bir bilgisayar kasasının köşesine çöküyorum.

Profiller arasındaki fark utanç verici. Benim EEG grafiğim New York'un siluetini andırırken Andy'ninki Hint Okyanusu'nun ortasındaki güzel adaların üzerine yapılan düşük rakımlı birinci sınıf golf sahalarını akla getiriyor. Düzgün, pürüzsüz. Ve inanılmaz simetrik.

"Buna bakınca senin de aklına aynı soru geliyor mu?" diyerek Nick'e dönüyorum. "Normal dediğimiz şey nedir?"

Omuzlarını silkerek bilgisayarı resetliyor.

"Bunu birazdan öğrenebiliriz," diyor.

Beni Psikopat Yap

İşi biten Andy şehir dışındaki lüks bir otele doğru yola çıkıyor. Daha sonra görüşme için ben de ona katılacağım. Ama önce deneyin ikinci aşaması için tekrar sandalyeye oturmam gerekiyor. Bu sefer "psikopata dönüştürücü"yü kullanarak işlemi tekrarlayacağız. Sakatlama, kan dökme ve vahşet partisine kaldığımız yerden devam edeceğiz. Ama bu sefer, kelimenin gerçek anlamında, farklı bir "kafayla". Ahmed Karim ve Liane Young'ın ahlak deneylerinde kullandığı TMS ile.

"Bu dönüştürme kalıcı olmuyordur umarım." Andy bir

yandan saçlarını düzeltirken gülüyor. "Çünkü otelin barında birlikte takılan iki psikopatı istemezler."

"Uygulamanın etkileri yarım saat içinde geçecektir," diye açıklıyor Nick. Baş ve çene yaslama yerleri ve baş kemerleri olan, özel olarak ayarlanmış bir dişçi koltuğuna oturtuyor beni. "TMS'yi elektromanyetik bir tarak gibi, beyin hücrelerini, yani nöronları ise saçlar gibi düşünebiliriz. TMS saçları belirli bir yönde tarayarak geçici bir sinirsel saç modeli oluşturuyor. Her saç stili gibi bunun da düzenli bakımını yapmazsan kendiliğinden doğal haline döner."

Andy'nin yüzünde laboratuvara mı geldik kuaföre mi der gibisinden garip bir ifade beliriyor.

Nick omzuma vurarak beni sakinleştirmek için başarısız bir girişimde bulunuyor. Kabloları takıp kemerleri sıktığında başını göz muayene cihazına sokmuş Hannibal Lecter'a benziyorum. Dev bir makasın kulaklarını andıran TMS bobinlerini kafatasımın ortasına yerleştiriyor.

Makineyi çalıştırır çalıştırmaz sanki kafamın içinde minyatür bir madenci, elindeki kaya çekiciyle kafama pıt pıt vurmaya başlıyor. Acıdığını söyleyemem ama pek hoş bir his de sayılmaz. Üstelik daha nöro-mineralojik çalışmasının başında olduğunu düşünürsek.

"Bu trigeminal sinirinden geçen elektromanyetik indüksiyon," diye açıklıyor Nick. "Yüzdeki hislerden ve ısırma, çiğneme, yutma gibi motor işlevlerden sorumlu sinirlerden biri. Şu anda büyük olasılıkla arka dişlerinden geçtiğini hissedebiliyor olmalısın."

"Doğru," diye onaylıyorum.

"Asıl bulmak istediğim," diye sürdürüyor konuşmasını, "motor korteksinde sağ elinin serçeparmağını hareket ettiren bölge. Yerini belirleyebilirsek onu nirengi noktası yaparak asıl ilgilendiğimiz bölgelerin koordinatlarına ulaşacağız. Yani amigdala ve ahlaki kararlardan sorumlu bölgeye."

"Acele etsen hiç fena olmaz," diye mırıldanıyorum. "Çün-

kü bu daha fazla böyle devam ederse seni boğacağım."

Nick gülümsüyor.

"Vay canına," diyor. "Görünüşe bakılırsa şimdiden psikopata dönüşmeye başladın."

Bir 20 saniye kadar sonra, Nick'in tam tahmin ettiği yerde istemsiz bir seğirme başlıyor. Başta zayıf. Sonra yavaş yavaş şiddetleniyor. Biraz sonra sağ serçeparmağım dans etmeye başlıyor. Pek hoş bir duygu olduğunu söylemek zor – kısık ışıklı bir odada, bedeninizin hareketlerini kontrol edemediğinizin bilincinde, bir sandalyeye bağlanmış oturuyorsunuz. Ürpertici bir his. Küçük düşürücü. Denge bozucu... Ayrıca özgür irade konusunda insanın bir parça moralini bozuyor. Nick'in bir eşek şakasına kalkışmayacağını ummaktan başka bir şey gelmiyor elimden. Elinin altındaki aletle isterse bana laboratuvarın içinde parendeler attırabilir.

"Tamam," diyor. "Hedeflediğimiz bölgelerin yerini öğrendik. Artık başlayabiliriz."

Ürkütücü nörolojik değneğinin kafamın üzerindeki kuvvet alanındaki yerini değiştirince serçeparmağımın kıpırdaması sona eriyor. Dorsolateral prefrontal korteksimle sağ temporoparietal kavşağımın elektromanyetik bir tarakla taranması için tek yapmam gereken, kıpırdamadan öylece oturmak. Beynin duygu ve ahlaki kararları veren bölgeleri, TMS'nin doğrudan ulaşması için fazla derinde olsalar da, serebral korteksin bu bölgelerle bağlantılı olan yerlerini açarak veya kısarak onları dolaylı yoldan etkilemek mümkün.

Değişikliği hissetmem uzun sürmüyor. Bu seferki insanın her tarafına yayılan, daha bulanık ve daha varoluşsal bir his. Deneyden önce bu etkiyi hissetmemin ne kadar süreceğini merak ediyordum. Artık biliyorum: yaklaşık on ila on beş dakika. Sanırım bu çoğu insanın bir biranın veya şarabın çarpmasını hissetmesi için geçen süreyle aynı.

Etkileri de tamamen farklı sayılmaz. Davranışlarda rahatlık ve kendine güven. Ket vurmaların azalması. İnsanın

içinde belirmeye başlayan ahlaki vurdumduymazlık: aslında hiçbir şeyin önemli olmadığının kendine özgü bir ruhanilik barındıran farkına varış.

Ancak burada kayda değer bir istisna söz konusu. Bunun ve alkolün etkileri arasında gözden kaçması mümkün olmayan bir fark. Alkole eşlik eden ağırlık ve uyuşukluk hissinin eksikliği. Dikkat keskinliğinin korunması, hatta artması. Farkındalık düzeyinizin kaçınılmaz bir şekilde yükselmesi. Tamam, vicdanımın içkisine ahlaki bir ilaç atılmış, endişelerim yarım şişe transkraniyal manyetik Jack Daniel's'la boğulup gitmiş gibi hissediyor olabilirim. Ama aynı zamanda bütün benliğim ışıkla dolmuş, içimde bahar temizliği yapılmış gibi. Ruhum ya da artık ne derseniz, manevi bir bulaşık makinesine sokulmuş gibi.

Demek ki diye düşündüm kendi kendime, psikopat olmak böyle bir şeymiş: Dünyayı Gary Gilmore'un gözlerinden görmek. Ne yaparsan yap, normalde psikolojik kontrol panelinde uyarı ışıklarını yakan suçluluk, pişmanlık, utanma, acıma, korku gibi tanıdık duyguların hiçbirinin seni rahatsız edemeyeceğini bilerek hayatı arşınlamak.

Aniden bir şeyi idrak ediyorum. Cinsiyetten bahsederiz örneğin. Ya da sınıftan, ırktan, zekâdan, inançtan... Ama iki birey arasındaki en önemli fark vicdanın varlığı ve yokluğudur. Her şey harika bile olsa kendimizi kötü hissetmemize neden olabilen bir şey vicdan. Ama ya insan, başkaları acılar içinde çığlıklar atarken gözünü bile kırpmıyorsa? Bundan büyük bir fark olabilir mi?

Ve, eh, daha da önemlisi: protez psikopatlık naklim beni Andy McNab'den daha soğukkanlı yapabilecek mi?

Sayaçlara ve göstergelere bağlı bir şekilde sandalyemde otururken korku gösterisi tekrar başlıyor. Görüntüler, alışmanın etkisi devreye girmesin diye değiştirilmiş. Ama bu sefer her şey gözüme bambaşka gözüküyor.

"Benden önceki adamın bu görüntüleri mide bulandırıcı

bulduğunun farkındayım," diye geçiriyorum içimden. "Ama dürüst olmak gerekirse şu an kendimi gülümsememek için zor tutuyorum."

Grafik sonuçlar itirafımı doğrular nitelikte çıkıyor. Önceki tepki seviyelerim o kadar yüksekti ki EEG yazıcısının dumanlar çıkararak infilak etmemesi mucize kabilindendi. Psikopat dönüşümünden sonraysa seviyeler ciddi biçimde azalmış. Belki iniş çıkışları Andy'ninki kadar yumuşak değil, ama ona yaklaştığı kesin. New York siluetinden eser kalmamış.

Kalp atışları ve deri iletiminde de benzer durum söz konusu. Hatta sonuncusunda Andy'nin değerlerini gölgede bırakmışım.

Birlikte grafiklere göz atarken, "Bu sonuçları resmi sayabilir miyiz?" diye soruyorum Nick'e. "Andy McNab'den daha soğukkanlı olduğumu iddia edebilir miyim?"

Omuzlarını silkiyor. "Sanırım," diyor. "En azından şu an için. Ama bir an önce harekete geçsen iyi olur. En fazla 15 dakikan kaldı."

Başımı iki yana sallıyorum. Daha şimdiden sihrin azalmaya başladığını hissedebiliyorum. Kendimi evli biri gibi hissediyorum örneğin. Nick'in araştırma asistanına çıkışta bir içki içmek ister mi diye sormak da gelmiyor içimden. Onun yerine Nick'le öğrenci barına gidiyoruz ve Gran Turismo'daki* rekorumu kırıyorum. Ayağımı gaz pedalından bir an olsun çekmiyorum. Ama alt tarafı bir oyun sonuçta.

"Şu an seninle gerçek bir arabada olmak istemezdim," diyor Nick. "Hâlâ etkisi tam geçmedi anlaşılan."

Kendimi harika hissediyorum. Laboratuvarda olduğum kadar değil belki, o kadar... nasıl desem... "zapt edilemez..." Ama yine de o hisse yakınım hâlâ. Hayat olasılıklarla dolu gözüküyor gözüme. Ruhsal ufuklarım çok daha geniş. Bu

* Gran Turismo, popüler bir bilgisayar yarış oyunu.

hafta sonu Dublin'de eşimin, annesini bir bakımevine yerleştirmesine yardım etmektense neden Glasgow'a, arkadaşımın vereceği bekârlar partisine gitmiyorum? Neden insanların ne düşüneceğini boşverip normalde yapmam gereken şeylerin tersini yapmıyorum? Sonuçta en kötü ne olabilir ki? Önümüzdeki yıl bu zamanlarda, hatta ne önümüzdeki yılı, belki önümüzdeki hafta hepsi unutulup gidecek.

Cesaret Eden Kazanır, öyle değil mi?

Yanımızdaki masada bahşiş olarak bırakılmış birliklerden birkaç tane alıp –sonuçta kim bilecek ki?– şansımı başka makinelerde deniyorum. "Kim Milyoner Olmak İster?" oyununda 64.000 sterline gelip yarı yarıya hakkımı kullanmayı reddettiğim için eleniyorum.

Senaryo yazsam bu kadar olmazdı. *Amerikan Sapığı* filminin Los Angeles'ta geçtiğine eminim ve Nick'in itirazlarını görmezden gelerek düğmeye basıyorum.

New York'muş!

"En azından bunu bilirsin sanmıştım," diyor gülerek.

Sonra işler değişmeye başlıyor. Üstelik birdenbire. İkinci Gran Turismo denememem tam bir hayal kırıklığı. Çok daha temkinli davranıyor ve sonlarda bitiriyorum. Sırf o da değil. Köşedeki kapalı devre kamerayı fark edince biraz önce cebime attığım bahşiş aklıma geliyor. Ne olur ne olmaz diyerek tekrar yerine koyuyorum.

Nick saatine bakıyor. Söylemesine gerek yok, olan bitenin farkındayım.

"Hala McNab'den daha soğukkanlı mısın?"

Gülümseyip biramı fondipliyorum. Psikopatların tarzı budur. Asla uzun süre kalmazlar. Şu an'ı ve geleceği önemsemeden, parti biter bitmez oradan ayrılır ve bir başkasına giderler.

Ve bu da, yani benim 20 dakika önceki halim de farklı değildi. Eğlenmiş, yanında bir de bedava içkisini içmişti. Ama deney bittiğine göre neşeyle yola koyulabilir, şehri terk

edebilir, gidebildiği kadar uzaklara gidebilirdi.

Otelin barında Andy'yle buluştuğumda yanımda olmasını istemezdim doğrusu. Ya çok iyi anlaşırlardı ya da hiç anlaşamazlardı.

Dürüst olmak gerekirse, hangisi daha korkunç olurdu bilemiyorum.

ALTI

YEDİ ÖLÜMCÜL ANAHTAR

Duygusallık, kaybeden tarafta görülen kimyasal bir normalden sapma halidir.

– SHERLOCK HOLMES

Sınırın Ötesi

Broadmoor'a* girmek, çıkmaktan daha zordur diye bir espri vardır. Gerçi bunun ne kadar espri olduğu tartışılır.

Çantamı, içindeki bilgisayar, telefon, kalemler, hatta güvenilir dostum Glock 17 tabancamla birlikte girişteki kilitli kasaya koyarken, "Yanınızda keskin bir şey var mı?" diye gürlüyor resepsiyondaki kadın.

"Yalnızca zekâm," diye yanıtlıyorum, Oscar Wilde'ın ABD gümrük ofisine söylediği ünlü sözleri tekrarlayarak.

"O keskinden sayılmaz evlat," diye cevabı yapıştırıyor. "Şimdi sağ elinin işaretparmağını buraya bastır ve yukarı kameraya bak."

Broadmoor'un kapı kontrolünü aşınca geçici olarak küçük, hava sızdırmaz bir güvenlik kabinine alınıyorsunuz. Burası resepsiyonla hastane ana binası arasındaki cam duvarlı bir hücre. Resepsiyon görüşeceğiniz kişiyi anons ederken burada bekletiliyorsunuz.

Sinirleri geren, klostrofobik bir bekleyiş bu. Dergilerin

* İngiltere'de, yüksek güvenlikli bir akıl hastanesi. (ç.n.)

sayfalarını karıştırırken kendime niye burada bulunduğumu hatırlatıyorum. Büyük Britanya Psikopatlık Anketi'ni başlattıktan sonra bir e-posta aldım. Bu benzeri olmayan bir anket: bütün ulusal işgücünde yaygın olan psikopatik özellikleri belirlemek amacıyla, alanında ilk defa yapılan bir araştırma. Katılımcılar benim sayfama yönlendirilerek Levenson Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi'ni doldurdular ve ardından puanlandırıldılar.

Ama hepsi bu değildi. Ayrıca işlerine dair ayrıntıları da yazdılar. İngiltere'nin en psikopatik mesleği ne çıkacaktı acaba? Bunu öğrenmek istiyordum. Ve acaba hangisi en düşük çıkacaktı? Çıkan sonuçlar hayli ilginçti.

+ PSİKOPATLIK	– PSİKOPATLIK
1. CEO	1. Bakıcı
2. Avukat	2. Hemşire
3. Medya (TV/Radyo)	3. Terapist
4. Satış elemanı	4. Zanaatkâr
5. Cerrah	5. Güzellik uzmanı/Stilist
6. Gazeteci	6. Yardım kuruluşu çalışanı
7. Polis memuru	7. Öğretmen
8. Din görevlisi	8. Yaratıcı sanatçı
9. Aşçı	9. Doktor
10. Devlet memuru	10. Muhasebeci

Birkaç hafta sonra anketi dolduranlardan birinden aşağıdaki mesajı aldım. Yazan kişi İngiltere'nin birinci sınıf avukatlarından biriydi ve aldığı puan önceden de dikkatimi çekmişti. Oysa ona göre bunda büyütülecek bir şey yoktu. Şöyle yazmıştı:

"Dünyayı diğerlerinden farklı gördüğümü daha küçükken fark etmiştim. Ama bu bana zarardan çok yarar sağladı diyebilirim. Psikopatlık –illa da böyle adlandırmak istiyor-

sanız–, modern zamanlar için bir ilaç gibi. Eğer ölçülü dozlarda alırsanız son derece faydalı olabilir. Ruhsal bağışıklık sistemlerimiz son derece kırılgan ve bizi koruma işlevlerini yerine getiremiyorlar. Oysa psikopatlık, pek çok varoluşsal rahatsızlığı dindirebilir, bizi kurban olmaktan koruyabilir. Ama aşırı dozda alırsanız, ilaçların hepsinde olduğu gibi, hoşa gitmeyen yan etkilere maruz kalabilirsiniz."

Bu e-posta beni düşüncelere gark etti. Savunma avukatının sözlerindeki doğruluk payı ne kadardı? Gerçekten psikopatlık modern zamanlar için bir ilaç mıydı? Doğru yerlerde, doğru zamanlarda ve ölçülü dozlarda alındığında –psikopatlık mikserinin düğmeleri belirli bir düzeye ayarlandığında– bizim için normalden daha iyi sonuçlar veriyor olabilir miydi?

Bu ilginç bir olasılıktı. Ve dahası, sezgisel olarak mantıklı geliyordu. Düğmelere baştan bakalım: acımasızlık, cazibe, odaklanma, zihinsel sağlamlık, korkusuzluk, dikkatlilik (an'ın içinde olma) ve eylem. Bunları belirli zamanlarda biraz yükseltebilmeyi kim istemez? Önemli olan sonra tekrar eski seviyelerine getirebilmek.

Bu teoriyi test etmeye karar verdim. Bazı meslektaşlarımla görüşmek için çeşitli hastane ziyaretlerini zaten planlamıştım. Peki, gitmişken koğuşlara da girsem nasıl olurdu? Sadece doktorla konuşmaktansa bazı hastalarla da konuşsam? Acaba bizim normal, günlük yaşamda karşılaştığımız, dert yandığımız sorunlara onlar nasıl yaklaşırlardı? Bize ne gibi tavsiyeleri olurdu? Şu ana kadar bu bana iyi bir fikir gibi gelmişti.

"Profesör Dutton?" Düşüncelerimden sıyrılarak kafamı kaldırdığımda otuzlu yaşların ortalarında, sarışın bir adamın kapıdan bana baktığını gördüm. "Merhaba, ben Richard Blake, Paddock Merkezi'ndeki takım liderlerinden biriyim. Broadmoor'a hoş geldiniz! Sizi gezdirmemi ister misiniz?"

Birlikte hastanenin karmaşık labirentinde, hepsi birbirine benzeyen ıssız küçük odalardan ve koridorlardan geçerek gittikçe daha derinlere doğru ilerliyoruz. Richard bunlara "gü-

venlik hava baloncukları" diyor: Broadmoor'daki altın kural, arkandakini kapatmadan önündeki kapıyı asla açma. Sonra gitmekte olduğumuz yerden ayrıntılarıyla bahsetmeye başlıyor.

Paddock Merkezi, her biri on iki yataklı altı koğuştan oluşan kapalı bir bölümde yer alıyor. Burası kişilik bozukluklarıyla ilgilenen oldukça özerk bir iç müdürlük. Koğuşlardan iki tanesi, yatmakta olanların yaklaşık yüzde yirmisini oluşturan "katıksız" psikopat diye adlandırabileceğimiz hastaların tedavisine ve sürekli bakımına ayrılmış. Bu koğuşlar Tehlikeli ve Ağır Kişilik Bozukluğu (TAKB) koğuşları adıyla geçiyor. Diğerleri "küme" bozukluklar için: kısmen yüksek PCL-R skorlarıyla kendini belli eden, klinik açıdan ciddi psikopatik özellik sınıfına giren, bunun yanında örneğin sınır kişilik bozukluğu, paranoyaklık, narsizm gibi başka belgelenebilir kişilik bozukluklarını da barındıran ya da kuruntu ve sanrı görmek gibi temel psikotik semptomatolojiye işaret eden özellikler barındıran hastalar için.

Gerçek birden kafama dank ediyor. Burası bir yandan mokalarını yudumlarken bir yandan önemsiz dertlerini anlatan çıtkırıldım tiplerin uğrak kliniği değil. Burası bu meslekteki en korkunç bazı nöro-kimyaların muhafaza edildiği, beynin sözcüğün gerçek anlamında bıçak sırtında gidip geldiği yer. Yorkshire Deşicisi burada tutuluyor. Stockwell Gırtlaklayıcısı da. Burası dünyanın en tehlikeli binalarından biri.

Üstü jiletli tellerle örtülmüş geniş bir açık hava bölümüne çıktığımız sırada Richard'a dönüyorum. "Bir sıkıntı olmaz değil mi Richard?" diye sorarken sesim incecik çıkıyor.

Sırıtıyor. "Bir şey olmaz," diyor. "Aslında TAKB koğuşlarında sorun çıktığı nadirdir. Psikopatik şiddet çoğu zaman bir amaca yöneliktir; belirli, elle tutulur bir hedefe ulaşmanın yoludur. Burası gibi bir yerde pek işe yaramaz. Ki bir olay patlak verse bile hemen kontrol altına alınır. Asıl psikotik koğuşlarda ne olacağını kestirmek daha zordur.

"Hatta diğer kişilik bozukluklarıyla karşılaştırdığımızda

psikopatlarla başa çıkmak daha kolaydır. Nedendir bilinmez, örneğin sınır kişilik bozukluğu olanlara veya paranoyaklara nazaran günlük etkinliklere daha iyi tepki verirler. Belki de düşük sıkılma eşiklerinden kaynaklanıyordur: kendi kendilerini eğlendirmeyi iyi becerirler.

"Hem buraya kadar gelmişken geri dönmek olur mu?" diye hafifçe serzenişte bulunuyor.

Bina Sakinleriyle Tanışma

"Biz kötülerin seçkinleriyiz," diyor Danny, altıpas çizgisinden kafayla Chelsea'nin ikinci golünü ağlara takarken. "Bizi yüceltme, ama bizi insanlıktan çıkmış gibi de gösterme."

Nintendo Wii'den kafasını çevirip bana doğru bakıyor. Her şey yolunda. Hem saha içinde hem de dışında. Chelsea, Manchester United'a karşı 2-0 önde. Bense Broadmoor'un dış dünyadan tamamen tecrit edilmiş TAKB koğuşunda, bir grup psikopatın ortasında, ayaklarımı masaya uzatmış, maçı izliyorum.

Koğuşta böyle bir ortam beklemiyordum doğrusu. İlk izlenimim, buranın mükemmel donanımlı öğrenci yurtlarına benzediği. İyi ışıklandırılmış bir salon. Mobilyaların hepsi sarı ahşaptan. Hatta bir bilardo masası bile var. Ama ne yazık ki bugün üzerini örtmüşler – tren biletimin parasını kazanmak hiç fena olmazdı.

Gri bıyıkları, tıknaz yapısı, üzerindeki örme kazağı ve lastikli bej pantolonuyla sevimli bir amcayı andıran Larry benden hoşlanmışa benziyor. Yine de akşam dışarı çıkarken bebeğinizi ona bırakmak yerine Hirodes'e* bırakmayı tercih edebilirsiniz.

Futboldan sıkılmış olmalı ki uyuklayan gözleriyle bana

* Hirodes: Kendi ailesinden kişileri idam ettiren Yahudi kral (ç.n.)

bakıp elimi sıkıyor ve sohbete başlıyor. "Biliyor musun, bana Broadmoor'daki en tehlikeli adamlardan biri diyorlar. Buna inanabiliyor musun? Ama sana söz veriyorum, seni öldürmeyeceğim. Gel sana etrafı dolaştırayım."

Larry bana koğuşun sonuna kadar eşlik ediyor. Odasına göz atmak için orada duruyoruz. Tek kişilik hastane odalarıyla kabaca aynı. Yalnız burada bazı ekstra konforlar var. Örneğin bilgisayar, çalışma masası ve yatağın üzerinde bir raf dolusu kitap ve kâğıt.

İlgilendiğimi fark etmiş olacak ki biraz daha yanıma yaklaşıyor. "Buraya geleli 20 yıl oldu," diye iç geçiriyor. "Bu çok uzun bir zaman..." –boğazını temizleyip bir suikastçı gibi gülümsüyor– "... bir şeyler yapmak için. Neden bahsettiğimi anlıyor musun?"

Sonraki durak bahçe: zeminden alçakta, yaklaşık tenis kortu büyüklüğünde, banklar ve kozalaklı ağaçlar serpiştirilmiş gri duvarlı bir avlu. Hüküm: "20 yıl sonunda artık ilginç gelmemeye başlıyor."

Haklı olsa gerek. Ardından koğuşun diğer ucuna doğru gidiyoruz. Mekânın yerleşimi simetrik: her iki yanda da altışar oda, ortalarındaysa gri bir çizgi. Jamie ile karşılaşıyoruz.

"Bu adam Cambridge Üniversitesi'nden," diye tanıtıyor beni Larry, "bizimle ilgili bir kitap yazıyor."

Jamie ayağa kalkıp kapısının önünde dikiliyor. Daha ileri gitmememiz için net bir uyarı. Biz de seri bir şekilde koğuşun güvenliğine doğru geri çekiliyoruz. Öyle anlaşılıyor ki Jamie, Larry'den çok daha farklı bir vaka. 1.90'lık boyu, siyah kirli sakalları ve delici kobalt bakışlarıyla canavar gibi bir adam. Yalnız ve ultra-vahşi katillerin düşüncelere dalmış, tehditkâr, şeytansı havası var onda. Oduncu gömleği ve dazlak kafası da bu imajını pekiştiriyor.

Odasının kapısı önünde dikilmiş, kollarını önünde kavuşturmuş, sol yumruğunu çenesinin altında çekiç gibi sıkıştırmış, Doğu Londra şivesinde bir fısıltıyla, "Konusu neymiş

bu kitabın?" diye hırlıyor. "Yine aynı zırvalar mı? Onları kilitleyip anahtarları denize at mı diyorsun? Bunun ne kadar kindar bir bakış açısı olduğundan haberin var mı? Ve ne kadar kırıcı olduğundan?"

Larry bir tiyatrocu edasıyla kahkaha atıp ellerini kalbinin üzerinde Shakespeare'vari bir hüzün ifadesiyle birleştiriyor. Jamie ise hayali gözyaşlarını kuruluyor.

Bu harika. Tam da buraya gelme nedenim. Bitmek tükenmek bilmeyen düşmanca tavırlara karşı sergiledikleri bu umursamaz rahatlıktan belki hepimizin biraz nasiplenmesi gerekiyor.

"Sana bir şey söyleyeyim mi Jamie?" diyorum, "Benim yapmaya çalıştığım şey bunun tam tersi. Sizin bizlere öğretebileceğiniz şeyler olduğunu düşünüyorum. Sizden öğrenebileceğimiz belli bir kişilik tarzı var. Tabii belirli dozda. Bu kısmı önemli. Tıpkı şu an insanların sizin hakkınızdaki düşüncelerine gülüp geçiyor olmanız gibi. Günlük hayatta belirli bir seviyede bu oldukça sağlıklı bir tepki."

Bir psikopatın kutupsal bakış açısının günlük hayatın sorunlarına değerli bir perspektif sağlayabileceğini ciddi ciddi düşünüyor olmam ve önerilerini dinlemek istemem Jamie'yi neşelendiriyor. Ama yine de şüpheciliği elden bırakmıyor.

"Yani benim ve Kaptan Birdseye'ın iyi bir şeyi aşırıya mı kaçırdığımızı söylemek istiyorsun?" diye dudak büküyor. "Araba harika ama şoför yola göre fazla mı hızlı kullanıyor?"

İlginç bir benzetme.

"Bir bakıma," diyorum. "Bir dakikalığına ayağını gazdan kaldırıp kenara çekmek ister misin?"

Jamie'nin gözleri kısılıyor. "Kimse için kenara çekmem," diye yanıtlıyor. "Ama canın istiyorsa arabama atlayabilirsin."

Başlangıç noktamızda, koğuşun diğer ucunda, Chelsea, United'ı dörtlüyor. Ve Danny –başka kim olabilir?– maçın adamı seçiliyor.

"Demek seni öldürmedi ha?" diye sorarken Kaptan Birdseye'a doğru bir bakış atıyor. "Yaşlandıkça kalbin hassaslaşıyor mu Larry?"

Gülüyorum. Ama gülüşümdeki gerginliğin ben de farkındayım. Kıkırdayışımda bir nebze dengesizlik seziliyor. Halbuki Larry çok ciddi.

"Hey," diyor ısrarla. "Anlamadın değil mi ufaklık? Sana seni öldürmeyeceğim dedim. Ve öldürmedim. Öyle değil mi?"

O anda Larry'nin blöf yapmıyor olabileceği geliyor aklıma. Görünüşünden belli olmayacak şekilde kendini kontrol etmeye çalışıyor olabilir. Ve benim sinirli gerginliğim, gülerek geçiştirmeye çalışmam onun asabını bozmuş olabilir.

"Hayır, anlıyorum, Larry..." diyerek bir şeyler söylemeye çalışıyorum. "... anladım. Gerçekten. Çok teşekkür ederim. Çok iyisin."

Jamie gülümsüyor. Bunlar ona komik geliyor. Ama üzerinde buz pateni yapmakta olduğum buzun inceliği, bana bunun gülünecek bir mesele olmadığını söylüyor. Bu adamlar için her şeyin mümkün olabileceği aklınızdan kolayca çıkabiliyor. Sınır diye bir şey yok. Ne ahlaki fren pedalı ne de V12 amigdala olmadığında arabanın takla atması işten bile değil.

Futbol oyunu bitince Danny yanımıza geliyor.

"Demek bir kitap ha?" diyor.

"Evet," diyorum. "Sizlerin meseleleri çözme yöntemlerinize ilgi duyuyorum."

Danny soru dolu bakışlarla beni süzüyor. "Ne tür meseleler?" diye soruyor.

"Günlük meseleler," diyorum. "Bilirsin, çoğumuzun günlük hayatlarında karşılaştığı türden."

Larry ve Jamie'ye bakıyorum. "Bir örnek verinemi ister misiniz?"

Danny saatine bakıyor. "Neden olmasın?" diye iç geçiriyor. "Beş yıldan kısa sürdüğü sürece istediğini anlatabilirsin."

"Kısa kesmeye çalışacağım," diyorum – ve evini satmak isteyen bir arkadaşın hikâyesini anlatıyorum.

Acımasızlık

İstenmeyen kiracıdan nasıl kurtulursunuz? Don ve karısı Fran'ın kendilerine sordukları soru buydu. Fran'ın yaşlı annesi 47 yıl kendi evinde yaşadıktan sonra yanlarına taşınmıştı. Onlar da, artık ihtiyaçları olmadığından eski evi satmaya karar vermişlerdi. Londra'nın içinde, gelişmekte olan bir bölgede bulunan eve talep yüksekti. Yalnız ufak bir sorun vardı: annesi otururken evin bir odasını kiralayan kişi çıkmaya pek niyetli değildi.

Don ve Fran'ın sabırları tükenmek üzereydi. Kiracı çıkmamakta direttiği için zaten bir potansiyel müşteriden olmuşlardı. Şimdi yeni bir tanesini daha kaçırmak istemiyorlardı. Adamı nasıl dışarı atacaklardı?

"Sanırım şiddet içermeyen çözümlerden bahsediyoruz burada, doğru mu?" diye soruyor Danny.

"Doğru," diyorum. "Hapse girmek istemeyiz sonuçta değil mi?"

Danny parmağıyla hareket çekiyor. Ama böyle bir soruyu sormuş olması bile psikopatların şiddetten başka yol bilmedikleri efsanesini çürütmeye yeter.

"Peki, şuna ne dersin?" diye lafa giriyor Jamie. "Yaşlı kadın artık damadının evinde kaldığına göre, bu kiracı evde tek başına olmalı değil mi? Gider, belediye görevlisi gibi davranıp evin sahibini sorarsın. O da kadının evde olmadığını söyler. Tamam, dersin, dert değil. Ama ona acilen ulaşman gerektiğini söyleyip bir irtibat numarası istersin.

"Bu sırada bizimkini bir merak salar. 'Sorun nedir?' diye sorar biraz endişeli. 'Sorun ciddi,' dersin. Biraz önce dışarıda rutin bir asbest ölçümü yapmışsın. Ve ne çıkmış bil bakalım.

Seviye o kadar yüksek ki Çernobil yanında sağlık spa'sı gibi kalır. Ev sahibine hemen ulaşılması, imarla ilgili bir araştırma yapılması lazım. Ve belediye meclisinden temizdir yazısı çıkana dek mekânın boşaltılması gerekiyor.

"Bu işe yarayabilir. Eğer işler yolunda giderse, sen daha yavaş ve sancılı akciğer kanseri ölümünden bahsetmeden adam kendini kapıdan dışarı atar. Tabii çıktığı anda kilitleri değiştirmen gerekir. Bu çok komik olur. Çünkü eşyaları hâlâ evde olur. Eğer ikinci el satışı yapmayı düşünürsen bu da sorun olmaktan çıkacaktır. Böylece serseriden birkaç kuruş kazanıp yeni kilitleri de bedavaya getirebilirsin...

"Bu yolla pislikten sonsuza dek kurtulurdun diye tahmin ediyorum. Ayrıca adam kendisine iyilik yaptığını bile düşünecektir."

Jamie alışılmışın dışında, zekice çözümüyle beni gafil avlamıştı. Ama bunun için geçerli bir mazeretim vardı. Ben acımasız bir psikopat değildim! Adamı o kadar hızlı kapı dışarı edip evsiz ve sokak ortasında bırakmak aklımın ucundan bile geçmemişti. Böyle bir çözüm radarımda belirmemişti. Aynı durumun, adamın eşyalarını satıp kilit masrafını çıkarmak için de geçerli olduğunu söyleyebilirim. Ama yine de, Jamie'nin son derece haklı olarak dile getirdiği gibi, bazen "en az kötü seçeneği" seçmemiz gereken durumlar doğar. Bazen sonuç elde etmek için tekmeyi basabilmemiz gerekir.

Ama dahası var. Jamie aynı zamanda bunun doğru olan hareket olduğunu ileri sürüyor: nesnel olarak bakıldığında, en ahlaklı davranış şekli bu.

"Neden pislik herifi kapı dışarı etmeyecekmişiz ki?" diye soruyor. "Yani, bir düşün hele. 'Doğru şeyi yapmak'tan bahsediyorsun. Ama ahlaki açıdan bundan daha kötü ne olabilir? Hak etmiş birisini dövmek mi? Yoksa dövmeyip de kendi dizini dövmek mi? Bir boksör rakibini saf dışı bırakmak için bütün gücünü kullanmaz mı? Peki, o zaman insanlar

neden sporda acımasızlığı hoş görüyor da gerçek hayatta görmüyor? Ne farkı var?

"Çoğu insanın sorunu ne biliyor musun? Erdem sandıkları şey aslında ahlak bozukluğu. Kendini mantıklı ve medeni olduğuna inandırmak, yumuşak ve zayıf olduğunu görmekten çok daha kolay değil midir?"

"İyi insanlar geceleri yataklarında huzur içinde uyur," diye yazmıştı George Orwell, "çünkü sert insanlar onlar adına şiddet uygulamaya hazır bekler."

Ama eğer dünyanın en tehlikeli psikopatlarından birine inanacak olursak, belki de bir uyandırma servisi hepimiz için faydalı olabilir.

Cazibe ve Odaklanma

Jamie'nin Don ve Fran'ın kiracı sorununa getirdiği çözümün acımasız olduğuna şüphe yok. Ama ne olursa olsun, Danny'nin soru üzerinde düşünmeden önce, "Sanırım şiddet içermeyen çözümlerden bahsediyoruz burada, doğru mu?" diye sormuş olması, bu acımasızlığın ayan beyan olması gerekmediğini net bir şekilde gösteriyor. Ortaya konuşu ne kadar yaratıcı ve zekice olursa, ceza gerektiren bir duruma sebebiyet vermeden halledilme ihtimali de o kadar yüksek olur. Bencil çıkarların soğuk hançeri ışık geçirmez cazibe pelerininin altına gizlenebilir.

Psikopatların odaklanma ve "iş bitirme" becerilerinin yanında cazibeleri de iyi bilinen bir özellikleridir. Bu güçlü ve zekice olduğu şüpheye yer bırakmayan bileşimin belki de hepimizin örnek alması gereken yanları bulunuyor.

Konuşmamıza katılan Leslie, cazibeyi kendince tanımlıyor: "... dayanamadığın insanların, olabildiğince sorun çıkarmadan ve bir an önce istediğin yönde gitmelerini sağlamak için önlerine kırmızı halı serme becerisi."

Leslie, özenle örülmüş sarı saçları ve kusursuz billur gibi aksanıyla bu konuda işinin ehli olduğu izlenimini uyandırıyor. "İnsanların sana ne kadar nazik davranacağını sen belirlersin," diye açıklıyor. "Ve tabii bu sayede onların üzerinde otorite kurarsın."

Leslie'nin odaklanma konusunda da kendi düşünceleri var; özellikle de istediğini elde etme konusunda. Üstat, daha oldukça genç bir yaştayken kafasının diğerlerinden farklı çalıştığının ayrımına varmış. Ve bu bilgiyi kendi gözü kara amaçları için kullanmaya başlamış.

"Küçükken okulda yumruk yumruğa kavgalardan kaçınırdım," diyor. "Büyüyünce de tavrım değişmedi. Jamie de böyleydi sanıyorum."

Jamie hafifçe kasılarak alaylı alaylı gülümsüyor.

"İnsanların diğerlerine istediklerini kabul ettirememelerinin nedeninin kendilerinin de tam olarak ne istediklerini bilmemeleri olduğunu erken yaşta fark ettim. An'ın hararetine kendilerini kaptırıyorlar ve amaçlarından uzaklaşıyorlar. İşte o zaman dinamikler değişiyor. O zaman konu, istediğini elde etme değil, istediğini elde edebileceğini, kazanabileceğini gösterme meselesine dönüşüyor.

"Jamie biraz önce bokstan bahsediyordu. En ünlü antrenörlerden birinin bir sözünü duymuştum. Eğer ringe rakibine sert bir yumruk çakmak için çıkarsan, büyük olasılıkla çuvallarsın. Ama eğer maçı kazanmaya konsantre olur, işini yapmaya odaklanırsan, o yumruğu zaten çakabilirsin."

Leslie'nin sözleri bana çok mantıklı geliyor. Yıllar önceki bir olayı hatırlıyorum. İntikam ve şiddet duyguları devreye girebilecekken cazibe ve odaklanmanın galip geldiği bir olay.

1.95'lik boyu ve 110 kilo ağırlığıyla, Dai Griffiths Yunan tanrılarından çok Yunan lokantaları göz önünde bulundurularak yapılmış gibi duruyordu. İngiltere'de polis memuru olarak çalıştığı 23 yılda karşılaşmadığı şey kalmamıştı.

Bununla birlikte belki de yakaladığı tüm suçlulardan daha yüksek bir PPI puanına sahipti.

"Bu kapıdan girenlerin yüzde 20'si zamanının yüzde 80'ini harcar," demişti bir keresinde bana gözaltı odasına doğru işaret ederek. Uydurma sayıları boş verirsek, demek istediği durmadan suç işleyen tiplerin tam bir baş belası olduğuydu.

Örneğin Iain Cracknell gibileri.

Cracknell kıdemli içici diyebileceğimiz tiplerdendi. Cuma veya cumartesi akşam oldu mu dakika şaşmaz, karakola düşerdi.

Genelde bir şişe Jack Daniel's'ı mideye indirmiş olurdu. Ve yanında kim bilir kaç bira.

Ondan sonra olanlar o kadar iyi kareografilenmiş bir rutindi ki Kuğu Gölü Balesi yanında kargaşa gibi kalırdı. Cracknell önce "deli" gibi davranmaya başlardı. Ardından –yasa gereği– akli dengesini değerlendirmesi için bir psikiyatrist çağrılırdı. O varana kadar Cracknel –sürpriz!– normale dönerdi. Tabii hâlâ sarhoş olurdu. Ama deliliğe son verirdi. Psikiyatrist polislerin beceriksizliğinden ve çalışma saatlerinin uzunluğundan yakına yakına giderdi. Gülmekten altına işeyen Cracknell ise geceyi geçirip kendine gelmesi için bir hücreye kapatılırdı. Ve bir sonraki sefer aynı senaryo baştan yaşanırdı.

Cracknell meselesine bir çözüm bulunamıyordu. Onun bitmez tükenmez akıl oyunlarına nasıl son verilebilirdi? Sorun şu ki, çoğu karakol müdavimi gibi o da sistemin nasıl çalıştığını herkesten daha iyi biliyordu. Ve insanları nasıl oynatacağını da. Seçim sizindi. Ya onu rahat bırakır, yakalamazdınız ya da sonuçlarına katlanırdınız. Bu genelde tepesi atmış bir psikiyatristin sizi kalaylaması olurdu.

Başka çıkış yolu da yok gibi gözüküyordu.

Ta ki bir gece Griffiths'in aklına bir fikir gelene dek. Cracknell'i hafta sonu hücresine tıktıktan ve nöbetçi psikiyatristi arayıp çağırdıktan sonra, kayıp eşya dolabının yanına gitti. Kısa bir süre sonra, –saçlar, burun, ziller– her şeyiyle

bir palyaço kılığında Cracknell'in yanına geri gelip sordu:

Sabah kahvaltısında ne arzu ederlerdi?

Cracknell afallamıştı. Bazen şansı yaver giderse bir bardak su verdikleri olurdu sabahları. O da cam bile değil, plastik bardakta. Şimdiyse kırmızı halı muamelesi görüyordu. Bu kadar şanslı olduğuna inanamıyordu.

"... peki, yumurtanızı nasıl istersiniz," diye devam etti Griffiths, "haşlanmış mı yoksa sahanda mı?"

Bir şef garson titizliğiyle Cracknell'in her istediğini taze sıkılmış portakal suyuna varana dek not etti. Ardından oradan ayrıldı.

On dakika sonra nöbetçi psikiyatristle birlikte içeri girdiğinde üzerinde yine üniforması vardı. "Bu sefer sorun nedir?" diye homurdandı psikiyatrist.

Cracknell biraz gergin gözüküyordu.

"Bana değil ona sormanız gerekir asıl!" dedi hafif kekeleyerek. "Buna inanmayacaksınız. Siz gelmeden hemen önce, palyaço kıyafetiyle yanıma gelip kahvaltıda ne istediğimi sordu!"

Psikiyatrist şüpheli gözlerle Griffiths'e baktı. Griffiths omuzlarını silkmekle yetindi.

"Çattık belaya," dedi psikiyatrist.

İnanın bana, Dai Griffiths'in ters tarafına yakalanmak istemezsiniz. Pek çok kişi yakalandı ve elinden birkaç diş eksik olarak kurtuldular. Ona "dişçi" denmesi boşuna değil.

Ama belli ki Griffiths'in cebinde başka numaralar da vardı. Cracknell'e dersini kolayca verebilirdi. Herkes bilir ki sarhoşların başına bazen umulmadık "kaza"lar gelir. Bir şeylere çarparlar. Oraları buraları morarır. Ama yine de o bu yolu tercih etmedi. Tamamen farklı bir yoldan gitti. Leslie'nin güzelce dile getirdiği üzere, istediğini elde etmenin yanında, istediğini elde edebileceğini herkese göstermeye çalışmadı, Cracknell'e kapılar kapanıp yalnız kaldıklarında kimin patron olduğunu gösterme sevdasına kapılmadı. Onun

yerine mevcut sorunu bir daha yaşanmamak üzere çözecek bir çözüm aradı. Üstelik sırf kendisi için değil, diğer çalışma arkadaşları için de. Eldeki meseleye konsantre oldu. Kırmızı halıyı serdi. Ve sorunu kökünden çözdü. Psikiyatristler artık hafta sonu ayaklarını masalarına uzatabilirlerdi.

Psikopatların en temel üç özelliği olan cazibe, odaklanma ve acımasızlığın, kontrol etmesini bilenler için sorun çözmede etkili olması çok şaşırtıcı bir durum gibi gelmeyebilir. Ama bu üçlünün aynı zamanda –eğer şansınız da yaver giderse– korkunç büyük, ömür boyu süren başarıları da beraberinde getirmesi çok farklı bir durum.

Steve Jobs'ı ele alalım.

Jobs'ın ölümünden kısa bir süre sonra, gazeteci John Arlidge şu yorumda bulunmuştu: "Jobs'ın kült lider statüsü kazanması sırf azimli, başarıya kilitlenmiş, odaklanmış (eski bir iş arkadaşının demesine göre bir "maden eritme ocağının yoğunluğu"na sahipti), mükemmeliyetçi, taviz vermez ve talepkâr olmasından kaynaklanmıyordu. Her ne kadar yüksek ücretli pazarlama danışmanları hepimiz gibi rahat insanlar olduklarını söyleseler de, zaten tüm başarılı iş liderlerinin böyle olduğunu biliyoruz..."

Hayır. Onda bundan fazlası vardı. Arlidge'e göre, onda ayrıca karizma ve vizyon vardı. Teknoloji yazarı Walt Mossberg'in belirttiği gibi, özel toplantılarda bile masanın üzerindeki yeni ürünün üzerine bir örtü serer, gösterişli bir hareketle açardı.

Apple dünyanın en büyük teknoloji mucidi değil. Hatta yukarılarda bile sayılmaz. Şirketin asıl başarısı diğer insanların fikirlerini farklı bir şekilde yeniden ortaya sunmak. İlk kişisel bilgisayarı onlar piyasaya sunmadılar (IBM). İlk akıllı telefonu da onlar yapmadılar (Nokia). Dahası, kendi icatlarıyla ortaya çıktıklarında zaman çoğun baltayı taşa vurdular. Newton veya Power Mac G4 küpü hatırlayan var mı aranızda?

Ama Jobs'ın masaya koyduğu şey stildi. İnce zevk. Ve za-

man dışı, teknolojik cazibe. Müşterilerin önüne kırmızı halıyı sermesini bilirdi. Oturma odalarından, ofislerden, tasarım stüdyolarından, film setlerinden – artık aklınıza neresi gelirse... dünyanın dört bir yanındaki Apple mağazalarına kadar uzanan bir halı.

Zihinsel Sağlamlık

Apple'ın dünya liderliğine giden yolda karşılaştığı başarısızlıkların (işin gerçeği, ilk zamanlarında batmanın eşiğine gelmişlerdi), bizi hayatta bekleyen aksaklıklar ve zorluklar adına hepimiz için bir hatırlatıcı görevi görmesi gerekir. İsteklerimizin önüne engeller çıkması kaçınılmazdır. Leonard Cohen'in şarkısında da dediği gibi, herkes bir noktada "birilerini yerde bırakır." Ve günün birinde, bugün veya yarın, o kişinin siz olma ihtimali yüksektir.

Jamie ve arkadaşlarının gözünüzü açmasına gerek kalmadan söyleyelim, psikopatlar yerle olan ilişkinizi sıkı fıkı yapma konusunda zorluk çekmezler. Ama roller değişip de yerde bırakılan kendileri olduklarında da pes etmezler. Böylesi çelik gibi sinirler, kaderin getirdiği bahtsızlıklara karşı böylesi paha biçilemez bir aldırışsızlık, şöyle ya da böyle hepimize biraz gerekli.

Emory Üniversitesi'nden antropoloji doçenti James Rilling, bunu laboratuvar ortamında gösterıneyi başardı ve 3. bölümde bahsettiğimiz Tutsak İkilemi'ni tekrarlayarak garip olduğu kadar aynı zamanda umut vaat eden bir paradoks keşfetti. Psikopatlar bu gibi durumlarda yüksek "ihanet" eğilimi gösteriyorlar. Bu da karşısındakine karşı (arkadaşını satarak polisle işbirliği yapma dinamiğinde ortaya serilen) düşmanca tutuma ve fırsatçı saldırganlığa zemin hazırlıyor.

Ama işin içinde bir bit yeniği vardı. Külahları değiştiklerinde ve satılan taraf kendileri olduğunda, psikopatlar

bunu o kadar mesele yapmıyorlardı. Yüksek psikopatlık puanlarına sahip olanların rakipleriyle işbirliğine gittiği ama davranışlarına karşılık bulamadığı, rakibin "Nasıl, iyi oluyor muymuş!" dercesine bir tutum sergilediği durumlarda, beyinleri farklı çalışıyordu: amigdalalarındaki aktivite, normal, "daha iyi" insanlara göre önemli ölçüde düşüktü. Onlar beklenmedik bir şekilde, sinirsel yapıları sayesinde "diğer yanağını çevirme" becerisine sahiptiler.

"Gençliğimizde bir yarışma yapardık," diye lafa karışıyor Jamie. "Bir gecede kim daha çok reddedilecek diye. Bilirsin, kızlar tarafından. Gerçi ihtiyar Kaptan Birdseye'ı da katsaydık bizim hiçbir şansımız kalmazdı."

Larry anlamsız gözlerle bana bakıyor.

"Her neyse, gün ağarana kadar içimizde en fazla kim reddedilirse, bir sonraki dışarı çıkışımızda onun bütün masrafları karşılanırdı.

"Ne kadar çok reddedilirsen o kadar iyi değil mi? Dışarıda bedavadan bir gece geçireceksin. Ama işin komik yanı, bu işte ne kadar deneyim kazanırsan işler o kadar zorlaşıyordu. Aslında zerre kadar önemi olmadığını fark ettiğin anda kendini beğenmişin teki olup çıkıyordun. Ukalalık yapmaya başlıyordun. Ve bazı piliçler buna bayılıyordu!"

Reddedilmeye hareket çekersen, reddedilme de sana hareket çeker.

Korkusuzluk

Korkusuzluk ve zihinsel sağlamlık arasındaki bağlantıyı ilk kuranlar Jamie ve arkadaşları değil elbette.

Örneğin Lincoln Üniversitesi'nden Lee Crust ve Richard Keegan, gerçek hayatta risk almayı sevenlerin büyük bölümünün "zihinsel sağlamlık" testlerinde, riskten kaçınanlara göre daha yüksek puanlar aldığını tespit etti. Deneyime açık-

lık alt kategorisinde alınan yüksek puanlar fiziksel risk alma eğilimine işaret ederken, özgüven alt kategorisinde alınan puanlar psikolojik risk alma eğilimine işaret ediyordu. Bunların her ikisi de psikopatlarda fazlasıyla bulunan özellikler.

Bir önceki bölümden Andy McNab'in sözlerini hatırlıyor musunuz? Görevde öldürülme riskinin yüksek olduğunun bilincindesiniz. Düşman askerleri tarafından yakalanma olasılığının yüksek olduğunun bilincindesiniz. Yabancı bir denizde, bina yüksekliğindeki dalgaların sizi ve paraşütünüzü yutabileceğinin bilincindesiniz. Ama "Siktir et!" deyip geçiyorsunuz. Öyleyse öyledir. Özel Tim'de asker olmak böyle bir şeydir.

Özel Tim'de görev yapanların zihinsel açıdan sağlam ve korkusuz olduğuna şüphe yok – test ettiklerimin çoğuna bakacak olursak psikopatlık derecesinde. Dahası, adayların uzun süre görmeye devam ettiği kâbuslardan da anlaşılacağı üzere, SAS eğitimcileri uyguladıkları gaddarca seçme sınavında bilhassa bu tür özellikler arıyorlar. Dokuz ay süren bu eğitimin sonunda adayların çok az bir kısmı sınavı geçebiliyor.

Eğitimcilerden birinin bana anlatmış olduğu bir örnek, erkekleri çocuklardan ayıran zihinsel dayanıklılığın ne tür bir şey olduğu hakkında iyi bir fikir veriyor.

"Seni yıldıran şey şiddet değildir," diye açıklıyor. "Şiddet tehdididir. Korkunç bir şeyin, hem de birazdan olacağına dair kanserojen düşünce süreci."

Bunlardan birini ayrıntılarıyla anlatıyor. Bu hikâyenin üstüne bir daha arabamın egzozunu kolay kolay kendim tamir etmem herhalde:

"Genellikle, iş bu aşamaya geldiğinde aday artık tükenmiştir... Sonra, kafasına çuvalı geçirmeden önce son gördüğü şey iki tonluk bir tır olur. Onu yere yatırırız. Yatarken tırın yaklaşmakta olduğunu duyar. Otuz saniye sonra tam üzerindedir artık. Motorla kulağı arasında birkaç santim kalmıştır. Şoför gaza basarak motoru kükretir, sonra aşağı inip kapıyı çarpar ve uzaklaşır. Motor hâlâ çalışır durumdadır.

Biraz sonra uzaklardan biri el frenini çektin mi, diye sorar. O sırada kafasında çuvalla yerde yatan adayın yanında durmakta olan ama onun habersiz olduğu biri, bir lastiği adayın şakağına değene kadar eliyle ağır ağır yuvarlar. Yavaş yavaş basıncı artırır. Takımdan bir başkası tırın gazına basarak sanki hareket ediyormuş gibi yapar. Birkaç saniye sonra lastiği çeker ve çuvalı çıkarırız. Sonra onu güzelce paralarız... Bu noktada adayların havlu attığı çok olur."

Çocuklara –Danny, Larry, Jamie ve Leslie'ye– bir televizyon kanalının pilot çekimi sırasında başımdan geçen kendi SAS maceramı anlatıyorum. Loş bir ambarın soğuk zeminine kelepçelenmiş haldeyken bir forkliftin bir palet betonarme kütleyi kafamın bir metre kadar üzerine getirip tutuşunu izledim... ardından yontulmamış, kıymıklı tabanını göğsümün üzerinde baskı uygulayacak şekilde alçalttılar. Böyle bir on, on beş saniye durduktan sonra operatörün hidroliklerin acı, tiz sesleri arasında, "Kahretsin, mekanizma sıkıştı. Çekemiyorum..." diye seslendiğini duydum.

Sıcak bir banyodan sonra yaşadıklarımı tekrar düşündüğümde tamamen güvende olduğumu anladım. Aslında "betonarme kütle" betonarme değildi. Boyanmış polistren köpüktü. Mekanizmanın sıkıştığı falan da yoktu. Ama o sırada bunu fark edecek durumda değildim. SAS adayları da aynı şekilde farkında olmuyorlar. O anda her şey, korkunç derecede gerçek geliyor.

Jamie ise hiç oralı değil. "Tamam da mekanizma sıkışmış bile olsa paletin senin üzerine düşecek hali yok ya?" diyor. "Orada biraz beklemen gerekecek demektir. Ne olacak yani? Bu daha önceden üzerinde düşündüğüm bir konu. Cesaretin erdem olduğunu söylerler öyle değil mi?

"Peki ya cesarete gerek duymuyorsan? O zaman ne olacak? Ya zaten en başından korku diye bir şey hissetmiyorsan? Korku hissetmiyorsan cesarete de ihtiyacın yok demektir öyle değil mi? Beton ve lastik numaraları bende işe

yaramazdı dostum. Bunlar sırf akıl oyunları. Ama bu beni cesur yapmaz. Eğer baştan bunları umursamıyorsam cesur olmaya da ihtiyacım yok demektir.

"Dolayısıyla bana yutturamazlar. İnsanlar benim normalde hissettiğim gibi hissetmek için cesarete ihtiyaç duyuyor. Buna dilersen erdem adını verebilirsin. Ama benim kitabımda bu doğuştan gelen bir yetenektir. Cesaret duygusal dopingten başka bir şey değil."

Farkındalık

1.90'lık bir dazlağın elindeki kocaman mıknatısı ahlak pusulanıza doğru tutarken karşısında bir kanepede oturmak çok rahatlatıcı bir deneyim sayılmaz. Tabii psikopatların ikna kabiliyetlerinin gayet bilincindeyim. Ama Jamie'nin sözlerine bir derece hak vermiyor da değilim. Bir "kahramanın", beynindeki hayatta kalma içgüdülerinin seslenişini bastırarak yaptığı şeyi bir psikopat, bir damla ter dökmeden, sükûnet içinde yapabilir.

Leslie pusulamın iğnesini daha da hızlı döndürmek istercesine yeni bir varoluşsal argüman ileri sürüyor: "Ama burada konu işin görülmesi değil aslında anlayabildiğim kadarıyla. Zaten korku denilen şey ya da en azından benim korkudan anladığım –çünkü dürüst olmak gerekirse böyle bir duyguyu hissettiğimi hiç sanmıyorum– çoğu zaman yersiz. Bir laf vardır, insanların endişe ettiği şeylerin yüzde 99'u asla gerçekleşmez. E, o zaman ne anlamı var?

"Sanırım buradaki sorun insanların zamanlarının önemli bir kısmını olabilecek, ters gidebilecek şeylerle ilgili endişe ederek harcamaları. Şu anda her şeyin gayet iyi olduğu gerçeğini görmezden geliyorlar. Bunu SAS seçmelerindeki örnekte çok net görebiliyoruz. Ne demişti o adam sana? Seni yıldıran şey şiddet değildir. Şiddet tehdididir. O zaman neden

sadece şu anla ilgilenmiyoruz?

"Düşünsene bir. Jamie'nin dediği gibi, sen orada betonarme kütlenin, daha doğrusu betonarme sandığın şeyin altında yatarken kötü bir şey olmayacaktı. Mesela orada uyuyor olsan ne fark edecekti? Korkarak ne sağlamış oldun?

"Seni korkutan şey aslında hayal gücündü. Beynin ileriye sarılmış durumda, olabilecek her türlü felaketin arasından hızla geçiyordu. Ama hiçbiri olmadı.

"Dolayısıyla burada yapman gereken şey, beyninin kendi önüne geçmesini engellemeye çalışmak. Eğer bunu yapabilirsen önünde sonunda cesaret alışkanlığını kırarsın."

"Ya da hayal gücünü her zaman kendi avantajına kullanabilirsin," diye araya giriyor Danny. "Bir daha korktuğun bir durum olduğu zaman şöyle düşün: 'Eğer böyle hissetmiyor olsaydım ne yapardım?' Ve onu yapmaya koyul."

İyi bir tavsiye. Eğer gözünüz kesiyorsa.

Jamie, Leslie ve Danny'yi dinlerken insan bir an nerede olduğunu unutup kendini ermişlerin huzurunda sanabiliyor. Nirvanaya giden sekiz aşamalı yolda ilerleyen üç yaşlı Budist sanki. Gerçekteyse daha zıddı olamazlar. Yine de düşüncelerinizi bulunduğunuz yere ve an'a yoğunlaştırmak, hem psikopatlığın hem de ruhsal aydınlanmanın ortak bir noktası.

Oxford Üniversitesi Psikiyatri Bölümü'nden klinik psikoloji profesörü Mark Williams, bu ilkeyi kaygı ve bunalım mağdurları için farkındalık temelli bilişsel davranışsal terapi programında benimsemiş.

"Farkındalıktan kastettiğin," diyerek Warneford Hastanesi'ndeki ofisinde Mark'a takılıyorum, "temel olarak parkeleri cilalanmış Budizm, öyle değil mi?"

Bir tane tarçınlı çörek uzatıyor.

"Spot lambalarını ve plazma TV'yi unutuyorsun," diye yanıtlıyor. "Ama evet, teoride ve uygulamada bir Doğu esintisi olduğu doğru."

Mark farkındalık temelli terapinin fobisi olan birine nasıl

faydalı olabileceğine örnek veriyor. Uçma korkusu bunlardan biri. Jamie, Leslie ve Danny kafa kafaya verseler bundan daha iyi ifade edemezlerdi.

"Burada bir yaklaşım," diye açıklıyor Mark, "o kişiyi uçağa bindirip uçak yolculuğunu seven birinin yanına oturtmak olabilir. Sonra uçuşun ortalarında bir yerde ellerine bir çift beyin taraması verirsin. Biri mutlu bir beyne aittir. Diğeri ise kaygılı bir beyne – korku içindeki bir beyine.

"'Bu resimler,' diye açıklarsın, 'tam şu anda beyninizde olanları birebir gösteriyor. Tabii ikisi de birbirinden çok farklı olduğuna göre, bir önem teşkil ediyor olamazlar öyle değil mi? Her ikisi de uçağın fiziksel durumuyla ilişkili değil.

"'Fiziksel durum uçağın motorlarıyla ilişkili.

"'Peki öyleyse bu resimler ne ifade ediyor?' diye sorarsın onlara. Ardından açıklama getirirsin: 'Aslına bakarsak ifade ettikleri şey, tam da elinizde tutmakta olduğunuz şey. Bir beyin taraması. Ne daha azı ne de daha fazlası. Hissettiğiniz şey tam olarak budur, bir his. Kafanızın içinde bulutlar gibi oradan oraya sürüklenen, bir gelip bir giden düşüncelerin sebep olduğu bir sinir ağı, elektriksel bir hareket, kimyasal bir hal.

"'Şimdi, eğer bu gerçeği hazmedebilirseniz, sanal iç gerçekliğinizi bir dış gözlemci gibi gözlemleyebilirseniz, bulutların diledikleri gibi süzülüp, diledikleri yeri gölgelendirmelerine izin verirseniz ve bunların yerine çevrenizde olup bitenlere –sizi kuşatan seslerin ve duyuların teker teker her saniyesine– odaklanırsanız, o zaman nihayetinde durumunuz düzelme göstermeye başlayacaktır.'"

Eylem

Her ne kadar seçkin bir Oxford profesörünün dile getirişindeki varoluşsal zenginlikte olmasa da, Jamie ve diğer çocuk-

lar da davranışlarıyla farkındalık ilkelerini tasdikliyorlar. Bu psikopatlarda yaygın görülen bir durum. Onların doymak bilmez an'ın içinde yaşama eğilimleri, Larry'nin deyişiyle "yarını kırıp bugünle araba gezmesine çıkmaları" iyi bilinen bir özellikleri. Ve tedavi edici yönleri bir yana, müthiş faydaları da dokunabilir.

Finans dünyasını ele alalım. Don Novick 16 yıl borsa yatırımcılığı yapmış biri. Ve bu yılların hiçbirini zararla kapatmamış. O aynı zamanda bir psikopat. Henüz 46 yaşında olmasına rağmen Kuzey İskoçya'da kendi şarap mahzeniyle ilgilenip saat koleksiyonerliği yaparak sakin bir emeklilik hayatı sürüyor.

Don'a psikopat diyorum çünkü o da kendini böyle tanımlıyor. En azından onunla ilk tanıştığımızda böyle demişti. Bu yüzden emin olmak için birkaç test yaptım. Sonuçlar pozitif çıktı.

I. James döneminden kalma, gözlerden uzak kalesinin giriş yolu o kadar uzun ki üzerinde bir iki tane benzin istasyonu olsa fena olmazmış. Kalenin misafir salonlarından birinde otururken Don'a kelimenin gerçek anlamıyla milyon dolarlık soruyu soruyorum. Bir yatırımcıyı başarılı kılan şey nedir? İyi olanlarla kötü olanlar arasındaki farkı sormadığımı özellikle belirtiyorum. Benim merak ettiğim, iyilerle gerçekten çok iyi olanlar arasındaki fark.

İsim vermekten kaçınsa da soruyu nesnel, analitik bir bakış açısıyla yanıtlamaktan geri kalmıyor.

"Çok başarılı yatırımcıların en büyük farklarından biri seans kapandığında ortaya çıkar," diyor. "Bilirsin, borsa yatırımcılığı öyle bir iştir ki zihinsel açıdan biraz olsun kırılgansan felakete sürüklenebilirsin. Zorlu bir seansın sonunda ağlayan, fiziksel hastalığa yakalanan borsacılar gördüm. Baskı, ortam, insanlar... çok acımasızdır.

"Ama en tepedekilere bakarsan, günün sonunda kapıdan çıktıklarında ne olduğunu anlayamazsın. Onlara bakınca o

gün bir servet mi yaptılar, yoksa bütün parayı batırdılar mı ayırt edemezsin.

"İşin özeti budur. İyi bir yatırımcı olmanın temel ilkesi burada gizli. İşlem yaparken beyninin duygu idare komitesindeki hiçbir üyenin bırak masaya oturmasına, karar odasının kapısını çalmasına bile fırsat vermemelisin. Acımasızca, merhametsizce, aman vermeksizin şimdide kalmalısın. Dün olanların bugün olacaklara etki etmesine izin veremezsin. Eğer verirsen, daha ne olduğunu bile anlamadan işin biter.

"Eğer duygularda takılıp kalırsan işlem salonunda iki saniye dayanamazsın."

Don'un finansal dünyanın kaygan zemininde 16 yıllık deneyimle yaptığı gözlemleri, Baba Shiv, Antoine Bechara ve George Loewenstein'ın laboratuvarda gerçekleştirdiği "bahis oyunu" çalışmalarını çağrıştırıyor. Orada mantıklı olan, her el para yatırmaktı. Ama oyun ilerledikçe, bazı katılımcılar bahis oynama fırsatlarını reddederek kazançlarını korumayı yeğlemişti. Bir başka deyişle, "geçmişte yaşamaya" başlamışlardı – Don'un deyişiyle, beyinlerinin duygu idare komitesindeki üyelerin karar odasının kapısını çalmasına izin vermişlerdi.

Kötü hamle.

Ama diğer katılımcılar an'ın içinde yaşamayı seçtiler – ve çalışmanın sonunda çok daha kârlı çıktılar. Antoine'ın deyişiyle bu "fonskiyonel psikopatlar" –duygularını diğerlerinden daha iyi kontrol edebilenler ya da duygularını diğerleriyle aynı yoğunlukta hissetmeyenler– para yatırmaya devam ettiler ve her bir raunda ilk rauntmuş gibi yaklaştılar.

Bu sayede başarıdan başarıya koştular. Ve tam da Don'un tahmin edeceği üzere –hatta deneyden bahsettiğimde gerçekten de tahmin ettiği gibi– daha tedbirli, riskten kaçınan rakipleriyle yerlerin tozunu aldılar.

Ama hikâye burada bitmiyor. Birkaç yıl önce, bu çalışmanın haberleri popüler basında yer bulduğunda, sonradan başka haberlere konu olan bir başlıkla çıkmıştı: "Piyasayı

Katledecek Psikopatlar Aranıyor." Don'a göre bu başlığın gizli bir derinliği vardı.

"Profesyonel bir katil, örneğin tıpkı bir cellat gibi birinin canını aldıktan sonra büyük ihtimalle hiçbir şey hissetmiyordur," diye açıklıyor. "Herhalde pişmanlık veya vicdan azabı gibi duygular işin içine hiç girmiyordur. Borsacılar için de aynı şey geçerli. Borsacı bir alım satım gerçekleştirdiğinde, bunu infazı gerçekleştirmeye benzetebiliriz. Ve işlem gerçekleştikten sonra gerçekten iyi olan borsacılar, yani senin ilgilendiğin türden olanlar, hiçbir pişmanlık duymadan piyasadan çıkabilirler. Niye öyle oldu, nasıl oldu, artıları eksileri nedir, doğru muydu yanlış mıydı dert etmezler.

"Ve bu, işlemin nasıl sonuç verdiğine bakmaksızın hep böyledir. Daha önce dediğim gibi, o gün bir servet yapsalar da böyledir, bütün parayı batırsalar da... Aldıkları pozisyon soğukkanlı ve tarafsız bir şekilde verdikleri bir karardır – duygulara yol açmaz, sonradan çeşitli psikolojik etkiler yaratmaz...

"Borsada olsun, başka alanda olsun, büyük profesyonel başarılar yakalamanın sırrı bölümlere ayırabilmekte yatıyor. Eldeki işe odaklanmakta. Ve iş bittiğinde hiçbir şey olmamış gibi ceketini alıp gidebilmekte."

Tabii geçmişte yaşamak denklemin yalnızca bir tarafı. Gelecekte yaşamak, sıradaki değil de daha sonraki adımları düşünmek, (benim betonarme blok konusunda yaptığım gibi) hayal gücümüzün kontrolden çıkmasına izin vermek de eşit derecede işten alıkoyucu olabilir. Örneğin karar verme becerisine ilişkin zihinsel ve duygusal odaklanma araştırmaları, bir yüzme havuzuna atlama veya telefon edip kötü bir haber verme gibi sıradan, gündelik davranışları değerlendirirken "hayal edilen" olası gerçekliğin "gerçekte" olandan çok daha fazla rahatsızlık verdiğini göstermiştir.

Bu da işleri erteleme konusunda sonu gelmez eğilimimizi güzelce açıklar.

Ama psikopatlar asla ertelemez.

Eğer Broadmoor'da bana ev sahipliği yapan, Paddock Merkezi'nin klinik ekibinden Richard Blake'in sözlerini hatırlayacak olursak, koğuştaki etkinliklerde ustalaşmalarının nedenlerinden biri de bu. Psikopatların bir şeylerle meşgul olmaya ihtiyaçları vardır. Hiçbir şey yapmadan durmak diye bir seçenek yoktur onlar için.

"İyi hissetmek benim için acil bir ihtiyaç," demişti Chelsea'nin dördüncü golünü atarken Danny. "Hayatın lunapark trenine binmeliyim. Feleğin çarkını döndürmeliyim. Son olasılığa dek."

Kaşlarını çattı ve beysbol şapkasını düzeltti.

"Ya da en azından öyle yapıyordum," diyerek omuzlarını silkti, "buraya gelmeden önce."

Bir psikopatın bu şekilde konuşması alışılmadık bir durum değil. Ve belki hepimiz hayatlarımızda bu tarz bir yaklaşıma biraz daha çok yer açsak hiç fena olmayacak.

"Küçük bir çocukken," diyor Larry, "her yıl tatilde Hastings'e giderdik. Hiç unutamam, yedi sekiz yaşlarındaydım; bir gün kız kardeşim denizde oynarken kumsaldan izliyordum. Koca bir dalga gelip ona çarptı. O da ağlayarak sudan çıktı ve sonra bir daha girmedi. Bunları görünce şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: 'Eğer dalgaların kırıldığı yerde durursan gelip çarparlar. O yüzden iki seçeneğin var. Ya kumsala çıkıp bir daha girmezsin ya da biraz daha açılıp dalgaların seni kaldıracağı yere kadar gider, kırılan dalgaları arkanda bırakırsın.'"

Jamie ayağa kalkıyor.

"Tabii işin sırrı çok fazla açılmamakta," diye hayıflanıyor. "Yoksa kendini burada bulursun."

SOS Zihniyeti

"Eh, nerede olduğumu biliyorsun. Bir yere gittiğim yok."

Jamie'yle el sıkışıyoruz. Ona buralardan geçerken mutlaka uğrayacağımı söyledim. Larry ve Leslie bizi çoktan yalnız bıraktılar. Leslie dizlerini kırarak, Larry ise sert bir şekilde selam durarak yanımızdan ayrıldı. Belki de ihtiyar, eski bir denizciydi. Danny ise futbola geri döndü.

TAKB ünitesini dış dünyaya bağlayan koridorlarda ve yüksek güvenlikli solucan deliklerinde ilerlerken, kendimi yeryüzüne geri dönen astronot gibi hissediyorum.

Klinik psikolojinin kenar mahallelerine doğru ilerlerken, "Nasıl, alıştın mı?" diye soruyor Richard.

Gülümsüyorum. "Kendimi evimde gibi hissediyorum."

Trenim Londra'ya doğru hızlanırken çevremdeki insanların yüz ifadelerini inceliyorum: çoğu trenin müdavimi, işten eve dönen yolcular. Bazıları gergin ve kaygılı. Diğerleri yorgun ve bitkin. Psikopatlık Okulu'nda bu türden yüzleri hiç görmüyorsunuz.

Dizüstü bilgisayarımı açıp not alıyorum. Bir saat kadar sonra istasyona vardığımızda, başarıyı getirecek psikolojik beceri seti için bir taslak çıkarmış durumdayım.

Bu beceri setine Yedi Ölümcül Anahtar adını veriyorum – sağduyuyla ve dikkatle uygulandığında istediklerimize ulaşmamızda bize yardım edecek, modern yaşamın sorunlarına *tepki* vermektense *yanıt* vermemizi sağlayacak, bizi kötü biri haline getirmeden görünüşümüzü dize gelenden dize getirene dönüştürecek olan psikopatlığın yedi çekirdek ilkesi:

1. Acımasızlık
2. Cazibe
3. Odaklanma
4. Zihinsel sağlamlık
5. Korkusuzluk
6. Farkındalık
7. Eylem

Bu beceri setinin gücünün uygulamada yattığına şüphe yok. Belirli durumlarda özelliklerin bazıları kaçınılmaz olarak diğerlerinden daha önemli olacaktır. Ses mikseri benzetmemizi kullanacak olursak, belirli koşulların meydana getirdiği tali durumlarda, hangi düğmelerin yükseltilip hangilerinin alçaltılacağı önem kazanır. Örneğin acımasızlık, zihinsel sağlamlık ve eylem düğmelerini yükseltirseniz, daha sözünü dinleten biri olur, çalışma arkadaşlarınızın saygısını kazanırsınız. Ama çok fazla yükseltirseniz bu sefer zorbaya dönüşme olasılığınız doğar.

Bir de tabii, düğmeleri tekrar eski seviyelerine döndürebilmek var. Örneğin 4. bölümde tanıştığımız avukat, günlük yaşamında da mahkemede olduğu kadar acımasız ve korkusuz olursa, kendine avukat tutmak zorunda kalması çok uzun sürmeyecektir.

İşin sırrı şüphesiz bağlamda.

Marifet psikopat olmakta değil, *metot* psikopatı olmakta. Şartlar gerektirdiğinde o karaktere bürünebilmekte. Ve ardından istisnai durum sonra erdiğinde tekrar normal kişiliğe dönüşebilmekte.

İşte Jamie ve arkadaşlarının hata yaptıkları yer de bu kısımdı. Onların düğmeleri yukarı çıkarmakla ilgili sorunları olması bir yana, düğmeleri kalıcı olarak en yüksekte sıkışmıştı – talihsiz sonuçlar doğuran bir üretim hatası.

Broadmoor'a ilk geldiğimde Jamie'nin dile getirdiği gibi, psikopatların sorunu boğazlarına kadar şeytani kötülükle dolu olmaları değil. İronik bir şekilde, gerçek bunun tam tersi. Onlar iyi bir şeyi aşırıya kaçırmış olanlar.

Araba, uğruna ölünecek cinsten. Ama yol için fazla hızlı.

YEDİ

SÜPER-UYANIKLIK

Hayat yolculuğunun amacı, mezara alımlı, iyi muhafaza edilmiş bir bedenin içinde değil, tekrar tekrar patinaj yapıp tozu dumana kattıktan sonra tamamen tükenmiş, sonuna kadar harcanmış bir halde bağıra bağıra, "Vay canına! Ne yolculuktu be!" diyerek varmak olmalıdır.

– HUNTER S. THOMPSON

P Kuşağı

Oxford, Magdalen Koleji'nin şapelinin arka tarafında bir dua panosu var. Bir gün, panodaki sayısız ilahi yardım talebinin arasında şuna rastladım: "Tanrım, lütfen loto numaraların tutsun. Sonra seni bir daha hiç rahatsız etmeyeceğim."

İşin ilginç tarafı, Tanrı bir tek onun duasına cevap vermişti. Şöyle yazıyordu: "Evlat, tarzını sevdim. Beni kahreden bu sefil, altüst olmuş dünyada yüzüme bir gülücük kondurmayı başardın. O yüzden bana bir daha seslenmemene razı olamam. Bir dahaki sefere bol şans seni arsız kerata! Sevgiler, Tanrı."

Tanrı'nın mizah duygusu olmadığını düşünenler belki görüşlerini tekrar gözden geçirmek isteyebilirler. Keza Tanrı'nın kaybolmuş, zavallı, küçük çocuklarının küçük sorunlarıyla ilgilenmeyeceğini sananlar da... Burada yüce Tanrı açıkça kendisinin bilinmeyen bir yönünü ortaya koyuyor: kurnaz, sert, ciddi ve insan psikolojisini iyi bilen biri. Eğer bu Tanrı tanımı kulağınıza, gerektiğinde ses mikserinin düğmeleriyle

oynamaktan çekinmeyen biri gibi geldiyse haklı olabilirsiniz.

1972'de, yazar Alan Harrington *Psychopaths** adında bir kitap yayımladı. Orada insanın evrimiyle ilgili yeni, radikal bir teori ileri sürdü. Harrington'a göre psikopatlar Homo sapiens'in tehlikeli yeni bir cinsini oluşturuyordu: modern hayatın soğuk ve zorlu uç koşullarında ayakta kalabilmek için oluşturulmuş bir Darwinci muhtemel durum planı. Ehlileştirilmeye gelmeyen bir P Kuşağı.

Tezinin kilit noktası, insanlığı yüzyıllarca, binyıllarca birbirine bağlayan ahlaki, duygusal ve varoluşsal ilkel bağların gizliden gizliye, sürekli zayıflamasıydı. Harrington'ın iddiasına göre, batı uygarlığının çalışkanlık ve erdemlilik üzerine kurulu burjuva törelerine bağlı olduğu çağlarda, psikopat, toplumun uç kesimlerine sıkışıp kalmıştı. Diğer aklıselim vatandaşlar tarafından deli veya kaçık damgası yemişti. Ama 20. yüzyılda toplum hızlanıp gevşedikçe, psikopatlar da soğuk inlerinden dışarı çıkmışlardı.

Bilimkurgu altyapısından gelmeyen bir Soğuk Savaş yazarı olan Alan Harrington neden bahsettiğini iyi biliyordu. Alışılmışın dışında fırça darbeleriyle yaptığı psikopat tasviri, günümüzde çizilen portrelerin bile çoğundan daha başarılı. Harrington'ın tanımına göre psikopat, "yeni insan": kaygı ve vicdan azabının prangalarından kurtulmuş bir psikolojik süper kahraman. Gaddar ve maceraperest. Ama aynı zamanda durum gerektirdiğinde iç açıcı bir havaya bürünebiliyor.

Bazı örnekler veriyor: "Sarhoşlar ve üçkâğıtçılar, bağımlılar, çiçek çocuklar... kurbanını hırpalayan tahsilat mafyası, aktör, katil, göçebe gitarist, dişli politikacı, traktörlerin önüne yatan ermiş, çalışmasını laboratuvar asistanlarının adlarına yer vermeden yayımlayan Nobel ödülü sahibi... Hepsi aynı soydan gelme."

Ve zerre kadar umurlarında değil.

* Psikopatlar. (ç.n.)

Aziz Pavlus - Psikopatların Piri

Harrington'un ermişleri de listeye eklemesi tesadüf değil. Üstelik tek bir yerde de geçmiyorlar. Kitap boyunca psikopatlar pek çok kez ermişlerle karşılaştırılıyor. Ve bu karşılaştırmaların bazıları başkalarına ait.

Örneğin 2. bölümde tanıştığımız hekim Hervey Cleckley, 1941'de yazdığı klasik *The Mask of Sanity* kitabında psikopatlığın ilk klinik tanımlarından birini şöyle veriyor:

Psikopat küçük bir gruba, belirli bir kuruluşa veya bazı ideolojilere karşı çıkan biri değildir; o insan yaşamının kendisine karşı çıkar. Onda derin anlam veya ilham verici bir yön görmez, yalnızca bazı geçici ve acınası hevesler, durmadan tekrar eden küçük çaplı düş kırıklıkları ve can sıkıntısı görür... Çoğu yeniyetme, ermiş [vurgu yazara ait], tarih yazan devlet adamı ve diğer kayda değer liderler ve dâhiler gibi huzursuzluk içindedir: ortadaki durumla ilgili bir şeyler yapmak istemektedir.

Harrington ayrıca Normal Mailer'dan alıntı yapıyor: "[Psikopatın] sergilediği acımasızlık, seçkin sınıfın potansiyel acımasızlığının sınırları dahilindedir... Ölümün barındırdığı olasılıklara dair iç deneyimleri onun mantığına yön verir. Bu, varoluşçu için de böyledir. Ve *ermiş* [vurgu yazara ait] ve boğa güreşçisi ve âşık için de."

Bu sözler akla ilginç çağrışımlar getiriyor. Harrington, ermiş ve psikopatın bir şekilde aynı varoluşsal madalyonun iki yüzü olması mümkün müdür, diye soruyor: "Kendimize itiraf etmek istesek de istemesek de, en cani, en mazur görülemez psikopatın ermişlik mertebesine yükselmesi, korkunç yöntemlerle saflığa erişmesi mümkün müdür? Çektiği ve başkalarına çektirdiği çilelerle başka bir insana dönüşebilir mi? Popülerlik, şöhret, rol yapma veya korku salma, onun ruhunu arındırabilir mi?"

Yeni Ahit âlimleri, kırılgan entelektüel hassasiyetleriyle

uyuşmasa da, bu sözlere karşı çıkmakta zorlanabilirler. İki bin yıl önce, Tarsuslu Saul adında bir adam, liderlerinin çarmıha gerilmesinin ardından sayısız Hıristiyan'ın katledilmesi emrini verdi. Yaptıkları günümüzün Cenevre Sözleşmeleri'ne göre değerlendirilecek olsa, soykırım olarak nitelendirilirdi.

Şam'a yolculuğu sırasında* bir anda din değiştirmesi, onu bir gecede vicdansız bir caniden Batı tarihinin en önemli kişiliklerinden biri haline getirdi. Günümüzde daha yaygın bilinen adıyla Aziz Pavlus, Yeni Ahit'in yarısından çoğunu yazmış olan kişidir (İncil'i meydana getirilen 27 kitabın 14 tanesini onun yazdığı kabul edilir); ayrıca İncil'in "Elçilerin İşleri" bölümünün kahramanı ve kiliselerdeki en güzel vitrayların bir kısmının ana temasıdır.

Ama aynı zamanda bir psikopat olma ihtimali, olmama ihtimalinden yüksektir. Eşit derecede acımasız, korkusuz, başarıya kilitlenmiş ve karizmatik biriydi.

Kanıtlara bir göz atalım. Pavlus'un gerek açık yollarda, gerekse kalabalık şehirlerde, tehlikeli, düşmanca mekânlara olan aşikâr eğilimi onu nerden geleceği belli olmayan vahşice saldırılara karşı sürekli risk altında tutuyordu. Buna bir de Akdeniz'de yaptığı yolculuklarda bindiği gemilerin tam üç kez battığını, hatta birinde 24 saat açık denizde sürüklendikten sonra kurtarıldığını eklersek, önümüze kendi güvenliğini umursamayan bir adam profili çıkıyor.

Yasalara itaat etmeyen, üstelik hatalarından ders almayan –ya da umursamayan– biri var karşımızda. Pavlus, görevi sırasında defalarca hapse atılmış, demir parmaklıklar arkasında tahmini altı yıl geçirmişti. Gaddarca kırbaçlanmıştı (beş kez, en yüksek ceza olan 39 kırbaç cezasına çarptırılmıştı.

* Günümüz nöro-teoloji uzmanları, Saul'un deneyiminin İsa'yla gerçekten karşılaşmış olmasından ziyade temporal bölge epilepsisinin belirtilerine benzediğini düşünüyorlar. "Cennetten gelen ışık", duyduğu sesler ("Saul, Saul, neden bana acı çektiriyorsun?") ve sonradan yaşadığı geçici körlük şüphesiz bu teşhise uyuyor. Keza Saul'un sağlığıyla ilgili "etime saplanmış bir diken", "Şeytan'ın elçisi", "beni kibirli olmaktan koruyan" (Kor. 12:7-10) gibi kendi gizemli imaları da öyle.

Bundan daha fazla kırbaçlanmak ölüme neden olabiliyordu.) Üç kez falaka değneğiyle dövülmüştü. Ve bir keresinde, günümüz Türkiye'sindeki Konya şehrinde, bir kalabalık tarafından öyle acımasızca taşlanmıştı ki, öldü sanılınca âdet olduğu üzere sürüklenerek şehrin dışına çıkarılmıştı.

Ardından ne olduğunu Kitab-ı Mukaddes'ten öğreniyoruz: "Ama öğrenciler çevresinde toplanınca Pavlus ayağa kalkıp kente döndü. Ertesi gün Barnaba'yla birlikte Derbe'ye gitti." (İşler 14:20).

Ahalisi biraz önce sizi taşlayarak öldürmek için elinden geleni esirgememiş bir şehre sakin sakin geri girer miydiniz? Ben şahsen girmezdim.

Üstelik daha bitmedi. Durmadan ölüm tehdidi aldığı için sürekli hareket halinde olan bir gezgindi. Şam valisi onu tutuklamak için şehrin çevresine bir askeri kordon oluşturduğunda, bir sepet içinde şehir duvarlarındaki bir delikten kaçmayı başardı.

Ayrıca ne kadar önemli ve sadık olurlarsa olsunlar, başkalarının duygularını incitmekten korkmayan soğuk, hesapçı, siyasi bir güç odağıydı. Pavlus, Antakya'dayken Aziz Petrus'la arası bozulduğunda, onu bir yandan Yahudi olmayanları Yahudi geleneklerine zorlarken öbür yandan kendisinin Yahudi gibi yaşamadığından dolayı ikiyüzlülükle suçlamıştı. Austin'deki Teksas Üniversitesi klasik edebiyat ve ilahiyat profesörü L. Michael White, *From Jesus to Christianity** adlı kitabında bu olay için, "Fiyaskoyla sonuçlanan bu politik meydan okuma sonrasında, Pavlus istenmeyen kişi ilan edilerek bir daha asla dönmemek üzere Antakya'dan ayrıldı," diyor.

Son olarak, gölgeler arasından gözünü kırpmadan, amansızca ilerleyen bir psikoloji hırsızından bahsediyoruz. Usta manipülatörlerin ipeksi yumuşaklıktaki öz-sunum becerileri vardı onda.

* İsa'dan Hıristiyanlığa. (ç.n.)

Usta dolandırıcı Greg Morant'ın sözlerini hatırlıyor musunuz? Bir dolandırıcının cephaneliğindeki en güçlü silahlarından biri "zayıflık radarı"dır.

Bu radardan Pavlus'ta da bir tane varmış gibi gözüküyor:

Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa'nın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın Yasası'na sahip olmayan biri değilim, Mesih'in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa'ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için onlarla güçsüz oldum. ... herkesle her şey oldum. (Korintliler 9:20-22)

Eğer Şam yolunda karşısına çıkan gerçekten İsa olsaydı ve dinini yayması için bir elçi arıyor olsaydı, bu iş için daha uygun birini bulamazdı. Ve Hıristiyanlar tarafından bundan daha çok korkulan ve sevilmeyen birini de bulamazdı. Pavlus din değiştirdiği sırada şüphesiz zalimliğinin doruğundaydı. Zaten Şam'a gidiyor olması da daha fazla kan dökmek içindi. Görevinin orada başlamış olması bir tesadüf mü?

Psikopatların hepsi ermiş değildir elbet. Ermişlerin hepsinin psikopat olmadığı gibi. Ama beynin koridorlarının derinliklerinde, psikopatlığın ve ermişliğin gizli bir nöral ofis alanı paylaştığına dair kanıtlar var. Ayrıca metanetli olma, duygularını kontrol edebilme, anı yaşama, başka farkındalık seviyelerine girebilme, kahramanca, korkusuzca ve hatta görünüşe bakılırsa empatik davranış sergileme gibi bazı psikopatik özellikler aynı zamanda ruhani özelliklerdir ve kişinin kendi esenliğini artırdıkları gibi diğerlerinin esenliğini de artırırlar.

Eğer ikna olmadıysanız, arada bir Magdalen Koleji'nin dua panosuna bakmanız yeterli olacaktır.

Kırmızı Noktalı Şampiyon

Düşmanının yüzüne gülümseyebilmek genelde yüksek ruhsal zekânın işaretlerinden biri kabul edilir. Tenisçiler Wimbledon'da sahaya çıkmadan önce şair Rudyard Kipling'in şu dizeleriyle karşılaşırlar:

Eğer Zafer ve Felaketle karşılaştığında
Bu iki madrabaza aynı tavrı gösterebiliyorsan...

Bu tarz bir zihniyet ermişlere kolayca yakıştırılırken psikopatlara pek yakıştırılmaz.

2006'da Londra, University College'dan Derek Mitchell, bu eğilimi değiştirmeye karar verdi ve iki grup katılımcıyı –psikopatları ve psikopat olmayanları - Duygusal Bölünme Testi (DBT) adıyla bilinen bir sürece tabi tuttu. DBT, tepki sürelerini ölçerek kişilerin ayırt etme becerisini belirleyen bir test. Genelde gönüllüler bir bilgisayar ekranının önüne oturup önlerinde beliren –genelde daire veya kare– şekle göre sağ veya sol ellerinin işaretparmağıyla bir düğmeye basıyorlar.

Bu çok basit diye düşünüyor olabilirsiniz. Ama aslında bir hayli zor olabiliyor.

Neden derseniz, şekiller ekranda tek başına belirmiyor. Her daire veya kare birkaç yüz milisaniyelik bir zaman aralığında, genelde insan yüzü olan bir çift resim arasına sıkıştırılıyor. Bunların ya ikisi de olumlu (gülen yüzler) ya ikisi de olumsuz (sinirli yüzler) ya da ikisi de nötr görüntüler (ifadesiz yüzler) oluyor.

Çoğu insan, bu duygusal anlam yüklü görüntülerde zorluk çekiyor. Nedeni de bu zaten: duygusal anlam yüklü olmaları. Bu, insanların dikkatini dağıtıyor. Ama eğer psikopatlar iddia edildiği gibi böyle şeylerden rahatsız olmuyorlarsa, Mitchell testte sorun yaşamayacaklarını tahmin ediyordu. İki olumlu veya olumsuz görüntü arasındaki şekilleri görme süre-

ri kontrol grubuna oranla daha kısa olmalıydı. Öte yandan Mitchell dikkati o derece dağıtmayan nötr görüntülerde iki grup arasındaki farkın ortadan kalkacağını tahmin ediyordu.

Çalışmanın sonucunda tahminler doğru çıktı. Daire veya kare şekli duygusal anlam yüklü görüntüler arasına sıkıştırıldığında psikopatlar şekli algılamada hem daha hızlıydılar hem de doğruluk oranları daha yüksekti. Kipling'in deyişiyle, başkaları kendilerini kaybederken onlar serinkanlılıklarını koruyabiliyorlardı.*

Metanetin, toplumun yüksek değer verdiği bir nitelik olması boşuna değildir. Pek çok durumda işinize yarayabilir: bir yakınınızı kaybettiğinizde, sevgilinizden ayrıldığınızda veya poker masasında. Hatta bazen kitap yazarken. Ama İngiltere milli takımının uzun zamandır sıkı bir takipçisi olarak, üstelik penaltı atışlarında yaşadığımız fiyaskolara hatırlamak istemediğim kadar çok tanıklık etmiş biri olarak, benim ilgimi metanetin en çok sporla olan ilişkisi çekiyor.

İzleyicilerin bakış açısından bahsetmiyorum sadece. Psikolojik prizmada, metaneti kendini meydana getiren iki dalga boyu olan korkusuzluğa ve odaklanmaya ayırmada sporun üstüne yoktur. Ki bunlar da gerek psikopatlığın, gerekse ruhsal zekânın bileşenleri arasında yer alır.

"Koşu alanında yarışanların hepsi koştuğu halde ödülü bir kişinin kazandığını bilmiyor musunuz?" diye yazmıştı Aziz Pavlus. "Öyle koşun ki ödülü kazanasınız. Ben yumruklarını boşa savurmayan bir boksör gibiyim. Darbeleri yedikçe sertleşir bedenim. Tamamıyla hâkimiyetim altına girer."**

Kipling'in dizelerinin kortun üzerinde yazıyor olması rastlantı değil elbet. Üstelik sırf tenise özgü de değiller. Sporda

* Rudyard Kipling'in "Eğer" şiirinin ilk iki dizesine gönderme yapılıyor: "Eğer siz serinkanlılığınızı korurken çevrenizdekiler / Kendilerini kaybediyor ve suçu size atıyorlarsa" (ç.n.)

** Korintliler 9:24, 26.

başarının sırrı nedir diye sorulduğunda, bilardo efsanesi Steve Davis, "Hiçbir önemi yokmuş gibi oyna... Hayati öneme sahip olsa bile," diye yanıtlamıştı. Kötü vuruşlarınızı unutun gitsin, hatta iyi vuruşlarınızı da unutsanız iyi edersiniz – dikkatinizin yüzde yüzünü bir sonraki vuruşa verin.

Aynısı golf için de geçerli.

2010'da Güney Afrikalı Louis Oosthuizen, St. Andrews'taki Britanya Açık'a katıldığında kendisine en ufak bir şans tanınmıyordu. Turnuva öncesinde yaşadığı bir dizi hayal kırıklığının ardından, 4 atış önde bile olsa final raundunun baskısı altında ezileceği düşünülüyordu. Ama o ezilmedi. Ve bu inanılmaz derecede basit bir şeyden kaynaklanıyordu: eldiveninin üstünde, baş parmağının başladığı yerdeki dikkat çekici küçük bir kırmızı noktadan.

Bu nokta fikrini ona spor psikoloğu Karl Morris vermişti. Oosthuizen, içindeki gizli psikopat diye tanımlayabileceğimiz karakterle temasa geçmesine yardım etmesi için ona başvurmuştu: hiç de gereği olmayan bir anda, aklını atışın sonuçlarına takmaktansa eldeki atışa odaklanması için.

Bunun üzerine Morris bir plan yaptı. Ne zaman Oosthuizen bir atış yapacak olsa, dikkatini sakince, serinkanlılıkla noktada toplayacaktı. O anda önemli olan tek şey, o kırmızı nokta olacaktı. O atışı yapmayacaktı. Atış ona kendini yaptıracaktı.

Yedi atış farkla şampiyonayı kazandı.

Oosthuizen'in kırmızı noktası, spor psikolojisinde "süreç hedefi" denilen şeyin klasik bir örneğidir. Süreç hedeflerinde atletin diğer şeyleri düşünmesini engellemek amacıyla ne kadar küçük olursa olsun bir hedefe kilitlenmesi gerekir. Oosthuizen'in durumunda, zihnini atışta hataya sebebiyet verecek her türlü şeyi düşünmekten alıkoyması gerekiyordu. Bu tür hedefler, atleti sıkıca şimdiye ve buraya sabitler. Atletin olabilecekleri düşünerek özgüvenini yitirmesi engellenmiş olur. Macar psikolog Mihály Csíkszentmihályi'nin "optimal

deneyim" veya "akış" (flow) adını verdiği, tamamen eldeki işe odaklanma becerisi, günümüzde performans psikologlarının üzerinde çalışmakta olduğu bir konu. Yalnızca golfte değil, yüksek rekabetin yaşandığı her spor dalında.

Akış anında, geçmiş ve gelecek birer soyutluk olarak eriyip gider. Geriye yalnızca yoğun, bütün dikkatinizi kendine tahsis eden şu an kalır. "Bölge"de olma duygusu bütün benliğinizi sarar. Bu, zihin, beden ve oyunun sihirli bütünlüğüdür –bilinen diğer adıyla "Altın Üçgen"– insanın kendinden geçerek zamanla bütünleştiği, etki ve tepkinin çaba göstermeksizin sergilendiği, kontrolün hem kişinin kendisinde olduğu hem de olmadığı özel bir hal.

Belki de tahmin edilebileceği üzere, bu özel halin beyinde gözlemlenebilen nöral bir imzası var.

2011'de, Aachen Üniversitesi'nden Martin Klasen akış sürecinin benzersiz bir fizyolojik profili olduğunu keşfetti. Bilgisayar oyunu oynayanları fMRI kullanarak gözlemlediğinde, yüksek konsantrasyon anlarında, beynin hata fark etme ve çatışma izleme donanımı olan anterior singulat korteksindeki etkinliğin azaldığını bulguladı. Bu dikkatin yükseldiği anlarda, dikkat dağıtan ve eldeki görevle ilgisi olmayan enformasyonun bastırıldığı anlamına geliyordu.

Ama hepsi bununla bitmiyor. Benzer bir örüntü kriminal psikopatların beyinlerinde de görülüyor.

Klasen'in bilgisayar oyunlarıyla haşır neşir olduğu yıl, Kent Kiehl 18 tekerli fMRI canavarıyla ve aklında yeni bir deneyle New Mexico yollarına düştü. Psikopatlar ahlaki kararlar verirken neler olup bittiğini öğrenmek istiyordu. Baskı altındayken serinkanlılıklarını koruyabiliyorlar mı? Durum ciddi bir hal aldığında ve zaman kısıtlıyken diğerlerimizden daha mı iyi performans gösteriyorlardı? Eğer öyleyse neden? Bu beyinlerindeki fiziksel bir farklılıktan kaynaklanıyor olabilir miydi? Bu durum, soğukkanlı zihinsel mantık yürütmenin sıcakkanlı duygusal karar vermeye karşı bir zaferi miydi?

Bunları ortaya çıkarmak için psikopatlara ve psikopat olmayanlara iki farklı tür ahlak ikilemi sundu. Bunlar aşağıda örneklerine bakacağımız, kendi deyişiyle "yüksek çatışma (kişisel)" ve "düşük çatışma (kişisel)" ikilemleriydi.*

Yüksek Çatışma (Kişisel)

Düşman askerler köyünüze geldiler. Buldukları herkesi öldürüyorlar. Siz ve birkaç kişi daha, bir evin bodrum katında saklanmışsınız. Askerlerin eve girdiğini duyabiliyorsunuz. Bebeğiniz ağlamaya başlayacakken sesi engellemek için ağzını kapatıyorsunuz. Eğer elinizi çekerseniz ağlama sesini askerler duyacak. Ve eğer duyarlarsa siz ve bebeğiniz de dahil olmak üzere herkesi öldürecekler. Kendinizi ve diğerlerini kurtarmak için bebeğinizin yüzüne boğana kadar bastırmanız gerekiyor.

Kendinizi ve diğerlerini kurtarmak için bebeğinizi boğmanız ahlaki açıdan kabul edilebilir bir davranış mıdır?

Düşük Çatışma (Kişisel)

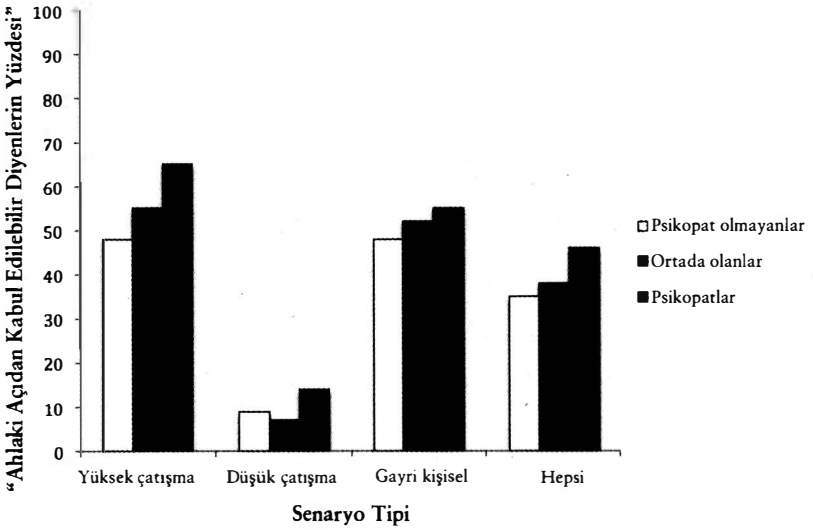
Hafta sonunda babaannenizi ziyarete gittiniz. Normalde her gelişinizde hediye olarak biraz para verir, ama bu sefer oralı değil. Nedenini sorduğunuzda onu eskisi kadar arayıp sormadığınızı söylüyor. Siz de sinirlenip ona bir oyun oynamaya karar veriyorsunuz.

İlaç dolabından birkaç hap alıp babaannenizin çayına atıyorsunuz. Bunun onu hastalandıracağını tahmin ediyorsunuz.

* Kiehl ve çalışma arkadaşları, "Gayri-Kişisel" olarak adlandırdıkları üçüncü bir tür ikileme daha yer verdiler. Burada Phillippa Foot'un bulduğu "Tramvay Problemi"nin orijinal halini (bkz. 1. bölüm) sordular. Bu versiyonda, kontrolden çıkmış treni beş kişiyi öldüreceği güzergâhından çıkartarak yalnızca tek bir kişiyi öldüreceği bir yola sokup sokmamak arasında –bir düğmeye basarak– tercih yapılıyor.

Babaannenize oyun oynamak için çayına hap atmanız ahlaki açıdan kabul edilebilir bir davranış mıdır?

Öngörüleri basitti. Eğer psikopatlar gerçekten o an'a has koşullardan daha az etkileniyorlarsa ve eğer hayati bir karar verirken diğerlerimizden daha başarılılarsa, o zaman diğerleriyle olan performans farkı esas olarak kişisel yüksek çatışma ikilemlerinde kendini göstermeliydi.

Şekil 7.1. Psikopatların ahlaki hassasiyetleri daha düşük, ama yalnızca sonuçlar önemli olduğunda (Ermer ve diğ., 2011).

Sonuçlar tam da bunu gösteriyordu.

"Yüksek çatışma" senaryolarında, psikopatlar gerçekten de ciddi oranda daha çok sayıda faydacı kararı "ahlaki açıdan kabul edilebilir" olarak nitelendirdiler. Ahlaki açıdan daha hassas olan karşıtlarına oranla bebekleri boğmada ya da en azından böyle bir eylemin acısına katlanmada daha

başarılıydılar. Herhalde bu senaryolar gerçek olsaydı, kendilerinin ve diğerlerinin hayatta kalmasını sağlama konusunda daha başarılı olurlardı.

Ama dahası var. 3. bölümde "William Brown" örneğinde gördüğümüze benzer bir şekilde, Kiehl ve takım arkadaşları, psikopatların genel olarak daha az hijyen sorunları olmasının yanında, ayrıca önlerine konan açmazları değerlendirmede de çok daha az zamana ihtiyaç duyduklarını tespit ettiler. Üstelik Martin Klasen'in "akış" halindeyken bulgulamış olduğu gibi, bu kısa yanıtlama süreleri sırasında anterior singulat korteksin etkinliği de azalıyordu.

Ama asıl ilginç olan kısmı, bu durumun yalnızca "yüksek çelişkili" senaryolarda ortaya çıkıyor olmasıydı. "Düşük çelişkili" senaryolarda, psikopatlarla diğerleri arasındaki fark ortadan kayboluyordu. Psikopatlar babaannenizin çayına hap atma fikrine psikopat olmayanlar kadar karşıydılar.

Buradan çıkan sonuç net: Tehlikenin kapıya dayandığı ve bedellerin yüksek olduğu anlarda, yanınızda psikopatın olmasını tercih edersiniz. Ama sular durgunken hangisinin yanınızda olduğu fark etmez. Bu gibi durumlarda psikopatlar rölantide çalışırlar ve diğerlerimizden bir farkları kalmaz.

Gerçekten de EEG incelemeleri, psikopatlarla psikopat olmayanların beyinlerinin ilginç görevlere ve motive edici durumlara verdikleri tepkilerde belirgin bir fark olduğunu ortaya çıkarmıştır. İş ciddiye bindiğinde, psikopatların beyinlerinin sol prefrontal bölgelerindeki aktivite psikopat olmayanlara göre ciddi oranda artmıştır. Bu serebral asimetri, kaygının azalmasına, pozitif duyguların, dikkatin ve ödüle yönelimin artmasına neden olur.

Ayrıca öyle anlaşılıyor ki bu durum, kişinin ruhsal halinde de yoğunluğa neden olmakta. Wisconsin Üniversitesi'nden nörobilimci Richard Davidson, seçkin Budist rahiplerde de derin meditasyona geçtiklerinde birebir aynı profili gözlemlemiş.

"Üst düzey sporcuların kaygılarını kontrol altında tutmalarını ve konsantre olmalarını sağlayacak psikolojik beceriler geliştirmiş olduklarına dair kanıtlar var," diye açıklıyor Exeter Üniversitesi'nden spor psikoloğu Tim Rees. Dahası, "Ayrıca pek çok farklı kanıt, belirli bir beceri seviyesine erişildikten sonra, en üstteki kişileri birbirinden ayıran şeyin psikolojik yaklaşımlarındaki farklar olduğuna işaret ediyor," diye ekliyor.

En iyileri iyilerden, hatta bazı durumlarda hayatta kalanları ölenlerden ayıran kafa yapısı, doğasında ilginç bir şekilde hem psikopatik hem de ruhani özellikler barındırıyor.

Durdurun Tüm Saatleri

Csíkszentmihályi ve diğerlerinin göstermiş olduğu "an'ın içinde olma" ve kaygı hissetmeme arasındaki ilişki yeni değil elbet. "Yüksek farkındalık" düzeyine sahip olmak, Sidarta Gautama Buda'nın bundan 2.500 yıl önce ortaya koyduğu temel öğretilerinden biri olan "Sekiz Aşamalı Asil Yol"un 7. adımını oluşturur.

"*The Nobel Eightfold Path: The Way to the End of Suffering*"* adlı kitabında Theravada geleneğinden gelen Budist rahip Bhikkhu Bodhi, yedinci adımın ne anlama geldiğini şöyle açıklıyor:

Zihin, bilinçli bir çabayla yalın dikkat seviyesinde tutulur. Yalın dikkat, şu anda içimizde ve çevremizde olan şeyleri bağımsız bir gözle izlemektir. Yüksek farkındalık çalışmasında zihin açık, sakin ve uyanık bir şekilde şu anı değerlendirir. Her türlü yargı ve yorumdan uzak durulur. Eğer bunlar zihinde belirirse fark edildikleri anda terk edilirler.

Theravada Budizm'inin kutsal kitabı Pali'deki ana söylev-

* Sekiz Aşamalı Asil Yol: Acı Çekmenin Sonuna Giden Yol. (ç.n.)

lerden biri olan Mahātsatipaṭṭhāna Sutta'ya göre bu eğitime sürekli devam edildiği takdirde, sonunda kişinin "içgörüsü uyanır ve duygulardan arınır, bağımlılıklarından kurtulur ve özgür olur."

Önceden gördüğümüz üzere, bunlar psikopatların doğuştan sahip olduğu özelliklerdir.

Ancak Batı'nın psikopatik zihin yapısı ve Doğu'nun deneyüstü zihin yapısı arasındaki benzerlikler burada bitmiyor. Son zamanlarda, –bir önceki bölümde tanıştığımız– Oxford Üniversitesi'nden Mark Williams ve –yine sözünü ettiğimiz– Richard Davidson gibi psikologlar, Budist meditasyonun sağaltıcı özelliklerinden daha sistematik, terapatik bir çerçevede ve klinik ortamda yararlanmanın zekice yollarının peşindeler.

Şimdilik çabaları işe yarıyor gibi gözüküyor. Daha önceden değindiğimiz üzere, farkındalık temelli müdahalenin, –psikopatların bağışıklık geliştirdiği iki durum olan– kaygı ve bunalımın belirtileriyle mücadelede özellikle etkili bir metabilişsel strateji olduğu gösterilmiş durumda.

Terapinin temel ilkeleri, tahmin edebileceğiniz üzere ağırlıklı olarak geleneksel Budist öğretilerinden derlenmiş. Fakat bunların yanında bir de saf, çocuksu meraklılık diyebileceğimiz, 2. bölümde incelediğimiz Büyük Beşli'den "Deneyime Açıklık" özelliğini akla getiren bir ekstra faktör eklenmiş. Ki hatırlayacak olursanız, Deneyime Açıklık, psikopatların da yüksek puan aldıkları bir özellikti.

Psikiyatrist Scott Bishop, konu üzerine 2004'te yazdığı çığır açıcı makalesinde şöyle yazıyor: "Farkındalığın ilk bileşeni, dikkatin anlık deneyimde kalması adına öz-düzenlemesini içerir. Böylece şimdiki zamandaki zihinsel olayları daha iyi fark eder hale geliriz. İkinci bileşen kişinin şimdiki zamandaki deneyimlerine karşı içinde merak, açıklık ve kabullenmeyi barındıran belirli bir yaklaşımı içerir."

Ya da Zen Budist dövüş ustalarının deyişiyle "shoshin" yani "yeni başlayan birinin zihni."

Yakın zamanların en meşhur Budist hocalarından Shunryu Suzuki şöyle açıklıyor: "Yeni başlayanın zihninde pek çok olasılık vardır. Ustanın zihnindeyse az."

Bu söze hangimiz karşı çıkabilir? Charles Dickens, *Bir Noel Şarkısı*'nda kahramanı Scrooge'a geçmişin, şimdinin ve geleceğin hayaletlerini gönderme kararı verdiğinde, aslında hepimize dadanan üç hayalet seçmişti. Ama düşüncelerinizi tamamen şimdiye odaklarsanız, şikâyetçi, mızmız geçmişin ve uçarı, ilgi meraklısı geleceğin gevezeliklerini duymazdan gelirseniz, kaygılarınızın hafiflediğini görürsünüz. Algılarınız keskinleşmeye başlar. Bu sefer soru maksada yönelir: bir kez ele geçirdikten sonra bu her şeyi kuşatan "şimdi"yle ne yapacağız? Bir ermiş gibi an'ın zevkine mi varacağız? Yoksa onu bir psikopat gibi kucaklayacak mıyız? Deneyimin doğası üzerine kafa mı yoracağız? Yoksa anlık doyumu yakalamak adına dikkatimizi kendimize mi yoğunlaştıracağız?

Birkaç yıl önce bir gizemin yanıtını bulmak uğruna Japonya'nın ücra bir köşesindeki bir manastıra yolculuk ettim. Söz konusu gizem bir sınavla ilgiliydi: yüksek dövüş sanatlarının ruhani yüksek buzulları üzerinde duranların tabi oldukları bir sınav.

Bu sınavda bir adam gözleri bağlı, kolları yanda, dizleri üzerine oturuyor. Başka bir adam, oturanın tam kafasının üzerinde havaya kaldırdığı samuray kılıcıyla arkasında duruyor. Kendi belirlediği, oturanın habersiz olduğu bir anda, kılıcını oturanın üzerine indirerek yaralanmasına, genelde ölmesine neden oluyor. Tabii oturan kişi darbeyi bir şekilde savuşturup kılıcı, tutanın elinden almazsa.

Böyle bir şey imkânsız gözüküyor. Ama imkânsız değil. Bahsettiğim sınav gerçek: Japonya'nın ve yüksek Himalayalar'ın gizli, akıl ermez dövüş okullarında gerçekleştirilen, siyah kuşağın katbekat üstünde bir yüceliğe erişenlerin tabi tutulduğu, zarif bir koreografi eşliğinde gerçekleştirilen kadim bir ayin.

Günümüzün ayinleri daha insaflı bir biçimde, plastik kılıçla yapılıyor. Ama sağlık ve güvenliğe bu derece önem verilmediği zamanlarda gerçek kılıçla yapılırmış.

Seksen yaşlarındaki karanlık bir sensei işin sırrını şöyle açıklamıştı:

Tanzawa Dağları'nın kadim gürgen ormanlarının derinliklerinde, bulutlar altında, içinde leylaklar olan bir bahçede bağdaş kurmuş karşılıklı otururken, "Kişi zihnini bütünüyle boşaltmalı," demişti bana. "Katıksız bir şekilde şimdiye odaklanmalı. Böyle bir ruh haline büründüğünde, kişi zamanın kokusunu alabilir. Zamanın dalgalarının, algılarının üzerinden akıp geçişini hissedebilir. En ufak bir kıpırtıyı uzak mesafelerden fark edebilir. Ve darbeyi önleyebilir. Çoğu zaman iki savaşçı eşzamanlı hareket ediyor gibi gözükür ama aslında öyle değildir. Bu çok zor bir şey değil. Çalışmayla öğrenilebilir."

Yaşlı senseinin bana söylediklerini tekrar okuduğumda, aklıma hemen 4. bölümde tanıştığımız psikopatik nöro-cerrahın sözleri geldi. Tabii Japonya'ya gittiğimde onu henüz tanımıyordum. Ama tanısaydım ev sahibime büyük bir şevkle o cerrahın zorlu bir ameliyat öncesi hissettiklerini tanımlayışından bahsederdim.

O zaman siyah keşiş hakaması ve kan kırmızı kimonosu içindeki ihtiyar adam bana gülümserdi.

Cerrahın "süper-uyanıklık" dediği, "bilincin keskinleştiği ve berraklaştığı" zihin hali, senseinin bahsettiğine çok benziyor: kılıçlı saldırganı dizleri üzerine çökmüş, gözleri bağlı iken etkisiz hale getiren zaman-çeşnicisinin girmesi gereken zihin haline.

Aklıma bir de Joe Newman'ın çalışmaları geliyor. Hatırlayacak olursanız, Wisconsin Üniversitesi'ndeki laboratuvarında, psikopatların belirli durumlarda kaygı hissetmediğinin doğru olmadığını göstermişti. Onlar yalnızca kendilerini tehdit altında hissetmiyorlardı: dikkatlerini tamamıyla elle-

rindeki işe veriyorlar, konu ile ilgisi olmayan dikkat dağıtıcı faktörleri filtreliyorlardı.

Tabii söz konusu olan psikopatlar olunca bu tarz bir odaklanma genelde kötü niyetli olarak yorumlanıyor: kurbanını bulmak için şehri arşınlayan buz gibi soğuk, en ufak bir suçluluk duygusu hissetmeyen katil peygamberdevesi; sınırsız kültürel ve siyasi kudret elde etmek sevdasına tüm muhalif fikirleri susturmaya ant içmiş, medeni hukuku ve ahlak kurallarını görmezden gelen soykırımcı diktatör.

Deneyüstü, manevi veya şefkat dolu çağrışımlar insanların aklına pek gelmiyor.

Ama yeni araştırmalar bu ilk başta mümkün gözükmeyen olasılıkla ilgili bilinmeyen gerçekleri ortaya çıkarmaya başladı. Artık bu yeni gerçekler, psikopat olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili köklü bir yeniden değerlendirmenin gerekli olduğunu gösteriyor.

Kahramanlar ve Kötü Adamlar

Sydney'deki Macquarie Üniversitesi'nden Mehmet (Mem) Mahmut, olağandışı bir keşif yaptı. Öyle anlaşılıyor ki psikopatlar, katı yürekli ve duygusuz olmak şöyle dursun, bazen hepimizden daha yardımsever, daha bizcil olabiliyorlar.

Mahmut gerçek hayatta karşılaşılan durumlara benzer senaryolara sahip bir dizi çalışma yaptı. İnsanlar yoldan geçenlerden –bunun deneyin bir parçası olduğunu bilmeyen, önceden psikopatlık testi yapılarak düşük veya yüksek puan almış kişilerden– çeşitli konularda yardım istediler.

Aslında yardım isteyen kişiler de tıpkı yardım istenen kişiler gibi seçilmişti; Mahmut'un psikopatlıkla yardımseverlik arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmak için tasarladığı kendine özgü deneydeki çalışma arkadaşlarıydılar.

Deney üç bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde,

Mahmut'un yardımcıları kaybolmuş numarası yaparak yoldan geçenlerden doğrudan yardım rica ettiler ve yolu tarif etmelerini istediler. İkinci bölümde, yardım "rica"sı çok daha dolaylı ve üstü kapalıydı: talihsiz bir kadın elindeki kâğıtları yere düşürmüştü. Üçüncü bölümde, rica daha da üstü kapalıydı: güya kolunu kırmış bir kadın laboratuvar araştırmacısı, çeşitli basit işleri yapmaya çalışırken –örneğin su şişesini açarken veya katılımcının adını uydurma kayıt defterine yazarken– zorlanıyor, ama göze çarpan sakatlığına rağmen yakınmadan işini yapmaya çalışıyordu.

Mahmut, bu üç farklı senaryoda kimin yardım etmeye daha eğilimli olduğunu görmek istiyordu: vicdansız, soğuk kalpli psikopatlar mı, yoksa daha sıcakkanlı, empatik zıtları mı?

Çalışmanın sonuçları Mahmut'un aklını başından aldı desek yeridir. O derece ki, hâlâ bu sonuçların ne anlama geldiğini bulmaya çalışıyor.

Çalışma arkadaşının yol tarifi istediği deneyin birinci bölümünde, psikopatlar beklendiği üzere diğerlerine göre daha az yardımsever davrandılar.

Bunda bir gariplik yok.

Ne var ki kâğıtların yere düştüğü ikinci bölümde, yardımseverlik arasındaki fark gizemli bir şekilde kapanıverdi. Psikopatlar ve psikopat olmayanlar eşit derecede yardım teklif ettiler.

Ama asıl büyük sürpriz çalışma arkadaşının sakat numarası yaptığı üçüncü bölümde meydana geldi. Mahmut psikopatların daha az yardımsever olmasını beklerken tam tersi oldu.

Psikopatlar diğerlerine göre su şişesini açmak ve adlarını kayıt defterine kendileri yazmak için yardıma daha hazırdılar. Karşılarındaki kişinin yardıma en çok ihtiyacı olduğu, ama aynı zamanda yardım talep etmediği durumlarda psikopatlar öne çıkıyor ve çözüm üretiyorlardı.

Mahmut'un çalışmasına şüpheyle yaklaşanlar da oldu şüphesiz. Yorumlardan biri, –şüphesiz kuyruk acısı olan birinin zamanında dile getirdiği gibi– gerçekten yardımsever davranış diye bir şey olmadığıydı. Sıkı psikolojik çalılıklarımızın arkasına ne kadar iyi kamuflajlanmış olursa olsun, kişinin kendine hizmet eden, erdemlerden uzak, gizli bir neden her zaman vardır. Ve Mahmut'un çalışmasındaki psikopatlar da, ince ayarlı, yüksek duyarlılıktaki zayıflık algılama antenleriyle, (Angela Book'un yaptığı deneyi hatırlayın – psikopatlar diğerlerine göre vahşice bir saldırı gerçekleştirebilecekleri kurbanlarını yürüyüşlerinden bile fark edebiliyorlardı) basitçe söylemek gerekirse "kan kokusunu almışlardı."

"Erdem diye tabir ettiğiniz şeylerin hepsinde haz gizlidir," diye yazmıştı romancı W. Somerset Maugham, *Hayatın Esiriyiz* adlı eserinde. "İnsan kendisi için iyi olan şeyleri yapar. Eğer bunlar aynı zamanda başkaları için de iyiyse bunlara erdem deriz... Benim bir viski-soda daha içmem ne kadar kendi özel zevkim içinse sizin dilenciye 2 peni vermeniz de o kadar kendi özel zevkiniz içindir. Yalnız ben sizin gibi madrabaz olmadığımdan ne zevkim için kendimi alkışlarım ne de sizin takdirinizi beklerim."

Doğru söze ne denir.

Gelgelelim, diğer yandan Mahmut'un kışkırtıcı bulgularının rastlantı olmadığına dair kanıtlar var. Bunlar deneysel ve kuramsal ilgi merkezini, nörolojik görüntülemeci takımının oluşturduğu geleneksel, negatif fizyolojik profillerden uzak, daha uygulamaya dönük, daha fonksiyonel, "pozitif psikopati"ye doğru kaydırabilecek cinsten. Örneğin New York Şehir Üniversitesi, John Jay Adli Hukuk Koleji'nden Diana Falkenbach ve Maria Tsoukalas, emniyet teşkilatı, askerler ve itfaiyeciler gibi "kahraman nüfusu" adını verdikleri nüfus içindeki "uyumsal" psikopatik özelliklerin varlığını araştırıyorlar.

Bulguları, Mahmut'un araştırmasında ortaya çıkardıklarıyla örtüşüyor. Kahraman nüfus, çoğunluğun iyiliğini düşünen bir kesim olsa da, katı kişiliğe sahip. Mesleklerinin onları karşı karşıya bıraktığı travmalar ve riskler göz önüne alındığında, PPI testinde korkusuzluk/baskınlık ve soğuk kalplilik alt kategorilerinde (ör. sosyal baskınlık, stres bağışıklığı, düşük kaygı alt-özelliklerinde) yüksek psikopatik özellikler sergilemelerine şaşmamak gerek.

Bu düğmeler yükseğe ayarlanmış.

Ama diğer taraftan benmerkezci dürtüler alt kategorisinde (ör. Makyavelcilik, narsistlik, umarsız plansızlık, antisosyal davranış) kriminal psikopatlardan ayrılıyorlar.

Bu düğmeler daha düşüğe ayarlanmış.

Böylesi bir profil, "Kahramanca Düşünme Projesi"nin kurucusu psikolog Philip Zimbardo'nun portresini çizdiği kahramanın profiliyle tutarlılık sergiliyor. Bu proje, halkı sosyal etkilenmenin sinsi teknikleri konusunda eğitmeyi amaçlıyor. Ya da daha ziyade bunlara nasıl direnebilecekleri konusunda.

1971'de psikolojinin şeref kürsüsüne adını yazdıran bir deneyde Zimbardo, Stanford Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nün bodrum katında bir hapishane ortamı yarattı. Gelişigüzel seçilmiş 12 gönüllü öğrenci mahkûm, 12 başka öğrenci gardiyan rolünü üstlendi.

Aradan sadece 6 gün geçtikten sonra çalışma durduruldu. "Gardiyan"ların bazıları "mahkûm"lara hor davranmaya, sırf güçleri var diye bu güçleri kötüye kullanmaya başlamıştı.

Üstünden geçen 40 yıl, Ebu Garip ve diğer acı tecrübelerden sonra, Zimbardo çok daha farklı bir proje üzerinde çalışıyor: hepimizin içindeki "kahraman kası"nı güçlendirmeye. Şişemizin içinden kötü adamı ve kurban cinlerini çıkarmayı başardıktan sonra, şimdi de tam tersini yapmaya çalışıyor: korkutularak susturulabilen sıradan insanlara, ayağa kalkıp fark yaratabilme gücünü kazandırmaya çalışıyor. Üstelik

yalnızca fiziksel karşı çıkışlarda değil, en az onun kadar tehlikeli olabilen psikolojik karşı çıkışlarda da.

"Hepimiz hayatlarımızın bir noktasında kahramanlık yapma kararıyla karşı karşıya kalırız," diyor Zimbardo bana. "Bu, diğerlerinin ne düşüneceğini umursamamak demektir. Kendimiz için doğuracağı sonuçlardan korkmamak demektir. Kendimizi tehlikeye atmaktan çekinmemek demektir. Burada soru, bu kararı verip vermeyeceğimiz."

Ofisinde, kahvelerimizin üstüne korkudan, boyun eğmekten ve fiziksel karşı çıkışların yanında psikolojik karşı çıkışların zorunluluğundan konuşuyoruz. Ve eski dostumuz grup düşüncesi, kafasını tekrar çıkarıyor. Hatırlayacak olursanız, 3. bölümde incelediğimiz Challenger faciasında, sosyal yerçekimin grup içi güçleri bireyler üzerinde öyle bir baskı uyguluyordu ki –yaşanan süreç üzerine ilk çalışmaları yapan Irving Janis'in deyişiyle– "zihinsel verimlilikte ve ahlaki değerlendirmede bozulmalara yol açıyor, insanların gerçeklikten kopmalarına neden oluyor"du.

Zimbardo buna başka bir örnek olarak II. Dünya Savaşı'nda Japon birliklerin Pearl Harbor saldırısını gösteriyor.

7 Aralık 1941'de, Japon İmparatorluk Donanması, ABD'nin Hawai'deki Oahu adasında bulunan donanma üssüne sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Japonya, Malaya ve Hollanda Doğu Hint Adaları'nda Müttefikler'e saldırılar yapmayı planlıyordu. Amerika'nın kendisine müdahale etmesini engellemek için önce Amerika'nın Pasifik filosuna saldırdı.

Saldırı çok tahrip edici oldu.

Toplam 188 Amerikan savaş uçağı imha edildi; 2.402 Amerikalı öldürüldü, 1.282'si yaralandı. Franklin D. Roosevelt ertesi gün Japon İmparatorluğu'na resmen savaş ilan etti. Meclisin kendisine savaş izni vermesi bir saatten kısa sürdü.

Peki, Pearl Harbor baskını engellenebilir miydi? Bu feci katliam ve doğurduğu kaotik savaş önlenebilir miydi? Bu yönde bazı kanıtlar var. Bir dizi grup düşüncesi etkeni –yanlış varsayımlar, doğruluğu test edilmemiş ortak görüşler, sorgulanmamış mantık yürütmeler, bize bir şey olmaz sanısı– hepsi Hawai'deki Amerikan donanma subaylarının gerekli önlemleri almamış olmasına katkıda bulunmuştu.

Örneğin Japonların haberleşmelerini dinleyen Amerika, Japonların savaş hazırlığı yapmakta olduğunu net olarak biliyordu. Washington, Pearl Harbor'daki üst düzey subaylara bu bilgiyi iletmişti. Ama uyarılar görmezden gelindi. Gelişmeler boşa kılıç sallama olarak değerlendirildi: Japonya yalnızca düşman topraklarındaki elçiliklerine el konulmasını engellemeye çalışıyordu. Yürütülen mantıklardan bazıları şunlardı: "Japonlar asla Hawai'ye sürpriz bir saldırı gerçekleştiremez çünkü Amerika'nın kazanacağı kesin olan bir savaş çıkmasını göze alamazlar," ve "Japonlar bize saldıracak kadar ahmak olsalar bile bunu önceden fark edip onları yok etmek için bol bol zamanımız olacaktır."

Tarih yanıldıklarını gösteriyor.

Psikolojik sorunları gidermenin önemi ve kahramanca eylemin içerdiği korkusuzluk ve zihinsel sağlamlık gibi ruhsal özelliklerin gerekliliğini gösterme açısından gerek Challenger, gerekse Pearl Harbor fiyaskoları, Philip Zimbardo ve daha önce değindiğimiz Diana Falkenbach ve Maria Tsoukalas'ın çalışmalarıyla çarpıcı paralellikler içeriyor. Önceden cazibe, düşük kaygı, stres bağışıklığı gibi psikopatik özelliklerin –ki bunlar aynı zamanda Falkenbach ve Tsoukalas'ın kahraman nüfusunda sık rastladığı özellikler– ironik bir şekilde anlaşmazlık çözmedeki işe yararlıklarından dolayı günümüze kadar yok olmadan gen havuzunda kendilerine yer bulmuş olabilecekleri olasılığını incelemiştik. Şempanzeler, güdük kuyruklu maymunlar ve gorillerde baskın bireyler, astları arasındaki anlaşmazlıklara müdahale etme konusunda bir-

birleriyle yarışarak karşı cinsi etkilemeye çalışıyorlardı.

İlkini de dışlamayan alternatif bir açıklama ise bu özelliklerin tam tersi bir nedenden dolayı evrilmiş ve günümüze kadar gelmiş olabileceği: anlaşmazlıkları körüklemekteki katalizörlük kapasiteleri sayesinde.

Psikopatlığın ortaya çıkışını bu şekilde açıklayabilmek için daha geleneksel bir evrim okuması gerekiyor. Psikopatlığın geleneksel Darwinci açıklaması bozukluğun toplum kurallarını saymayan yönü üzerinde temelleniyor. (2. bölümden hatırlayacak olursanız, antisosyal kişilik bozukluğunun birinci ölçütü, "sosyal normlara uymakta başarısızlık" idi.) Bu kurallar arasında dürüstlük, sorumluluk ve tek eşliliği* örnek olarak sayabiliriz. Ama öte yandan çoğunluğa uymak da bunların arasındadır, ki bu da yanlış yolları seçmenize, daha da kötüsü, o eski çalkantılı, tehlikeli zamanlarda korkunç bir şekilde ölümünüze neden olabilirdi.

Ceketinizi Alabilir miyim?

Araştırmacılar ve tedavi uzmanları psikopatların empati kuramadığını sık sık dile getirirler. Psikopatlar uyuşuk amigdalaları yüzünden bizler gibi hissetmezler. Çalışmalarda psikopatlara rahatsız edici görüntüler, örneğin kadın kurbanlar gösterildiğinde, beyinlerinin duygu koridorlarındaki ışıklar yanmaz: fMRI ile bakıldığında, beyinlerinin pencere güneşliklerini kapattığı görülür.

Önceden gördüğümüz gibi, bazen güneşlikleri indirmenin avantajları da vardır – örneğin tıp mesleğinde. Ama bazen güneşlikler ışığı tamamen kapatabilir. İçerisi kör karanlık olur.

2010 yazında, FBI'ın davranış analizi biriminden idari özel ajan James Beasley ile görüşmek için uçakla Qantico,

* Tabii tek eşliliği hiçe sayan böylesi bir tutum rasgele cinsel ilişkiye girmeye, dolayısıyla da genlerin daha çok yayılmasına yol açıyor.

Virginia'ya gittim. Beasley, psikopatlar ve seri katiller konusunda Amerika'nın önde gelen otoritelerinden biri. Ülkenin her kesiminden, çocuk kaçıranlardan tecavüzcülere, uyuşturucu baronlarından zincirleme katillere* kadar her türlü suçluyu tanımış.

Son 17 yılını Ulusal Vahşi Cinayet Analiz Merkezi'nde geçirdiği 27 yıllık federal görevi sırasında duymadığı ve görmediği olay kalmasa da, yıllar önce sorguladığı bir kişinin soğuk kalpliliği, termometreleri çatlatacak cinstenmiş.

"Bir dizi silahlı soygun yaşanmıştı," diye anlatıyor Beasley. "Bunların arkasında her kim varsa tetiği çekmekten pek rahatsız olmuyordu. Genelde silahlı soygunlarda silah tehdit amaçlı kullanılır.

"Ama bu adam öyle değildi. Ve yakın mesafeden ateş ediyordu. Kafaya tek kurşun. Karşımızda bir psikopat olduğundan en ufak şüphem yoktu. Adam buz gibi soğuk kalpliydi. Gözü dönmüş, acımasız biri. Ama yaptığı bir harekette anlamlandıramadığım bir şey vardı. Canımı sıkan bir şey.

"Cinayetlerinden birinde –ki bu son cinayeti oldu: kısa süre sonra yakaladık– kurbanın ceketini almıştı. Buna anlam verememiştim. Normalde, birisi cinayet mahallinden bir giysi aldığında iki anlamı olabilir. Ya cinsellikle ilgili bir şeydir ya da katilin fantezi dünyasında bir şeyler dönüyordur. Buna ganimet alma deriz. Ama bunların ikisi de bu adamın profiline uymuyordu. Bu adam fazla... bilmiyorum... işlevseldi. Tamamen amaca yönelik. Bilmem anlatabiliyor muyum...

"Sonra yakaladığımızda sordum ona. O adamın ceketini niye aldın, diye. Ne dedi biliyor musun? 'Ha o mu? Anlık bir hareketti sadece. Kapıdan çıkarken tezgâhın üzerinde yatan elemana baktım. Kendi kendime, hımm, bu ceket gömleğime uyar, dedim. Ne olacak yani? Adam zaten ölmüş. Bir yere gideceği yok.' O yüzden aldım. Hatta o gece bara gidince

* spree killer. Kısa zaman aralığında farklı yerlerde cinayet işleyen katil. (ç.n.)

bir kızla tanıştım ve beraber olduk. O yüzden şanslı ceketim diyebiliriz. Adamın şanslı ceketi değilmiş belli ki. Ama bana şans getirdi...'"

Bu tarz hikâyeler duyunca psikopatların bırakın empati diye bir şeyi hissetmesini, adını hiç duydular mı diye merak ediyorsunuz. Ama yine de, bu konuda resim net sayılmaz. Örneğin Mehmet Mahmut belli bazı durumlarda psikopatların diğer insanlardan daha da empatik olduğunu gösterdi. Ya da en azından daha yardımsever. Ayrıca hatırlarsanız Shirley Fecteau ve ekibinin yaptığı çalışma vardı; psikopatların ayna nöron sistemlerinin –özellikle de diğerlerinin fiziksel acı çektiğini anlamamızı sağlayan somatosensöriyel bölgedeki nöronların– bizlerinkinden daha aktif olduğunu göstermişlerdi.

Bazı psikopatlar diğerlerinden daha fazla empati kurabiliyor olabilir mi? Ya da diledikleri zaman açıp diledikleri zaman kapatma becerisine sahip olabilirler mi? Belki de bazıları basitçe daha iyi empati algılar numarası yapıyorlardır. Şu an için bunları bilemiyoruz. Ama bu sorular psikopatların gerçek kişiliğini öğrenmemiz için çok önemli. Ve önümüzdeki yıllarda hararetli tartışmalara konu olacaklarına şüphe yok.

Beasley'ye seri katillerle ilgili tam olarak bu konuyu soruyorum. Onun deneyimlerine göre empati skalasının neresinde yer alıyorlar? Ben vereceği yanıtı bildiğimi sanıyorum ama o, söyledikleriyle beni şaşırtmayı başarıyor.

"Bence seri katillerin empati yoksunu oldukları fikri pek de gerçeği yansıtmıyor," diyor. "Henry Lee Lucas* gibi, bi-

* Henry Lee Lucas, Amerika'nın en etkili seri katillerinden biriydi. Bir keresinde "yaşamış en büyük canavar" olarak nitelendirilmişti. İtirafları 246 kurbanın bedeninin bulunmasını sağladı. Bunlardan 189 tanesini öldürmekten hüküm giydi. Lucas'ın zincirleme cinayetleri 1960'ta annesini bir tartışma üzerine bıçakla öldürüp cesediyle cinsel ilişkiye girmesiyle başladı ve 1983'te izinsiz ateşli silah bulundurmaktan yakalanmasına kadar devam etti. 1970'lerin sonlarında Lucas kendine Ottis Toole adında bir suç ortağı buldu. Birlikte ABD'nin güneyini dolaşmaya başladılar. Kur-

rini öldürmenin böcek ezmekten bir farkı olmadığını söyleyen tiplere arada rastlıyorsun elbette. Bu türden işlevsel, amaca yönelik gezgin seri katiller için empati faydalı olabilir, tespit edilmelerini zorlaştırabilir. Ölüler hikâye anlatamaz değil mi?

"Ama diğer kategorideki seri katiller, bizim sadist seri katil dediklerimiz, öldürmeyi amaç edinmişlerdir. Bunlar için empati, hatta gelişmiş empati iki önemli fayda sağlar.

"Ted Bundy'yi ele alalım. Bundy'nin kurbanlarının hepsi kız üniversite öğrencileriydi. Sakat numarası yaparak onları bir şekilde tuzağına düşürürdü. Kolunu askıya alır ya da koltuk değneğiyle dolaşır... bu tarz şeyler. Bundy onların yardım elini uzatmaları için, onların güvenlerini kazanmak için hangi düğmelere basması gerektiğini, en azından mantığıyla, biliyordu. Eğer bunu bilmiyor olsaydı, eğer kendini onların yerine koyamıyor olsaydı, onları bu kadar kolay kandırabilir miydi?

"Bence bu sorunun cevabı hayır – belirli bir seviyede *bilişsel* empati, bir nebze 'zihin kuramı', sadist seri katil için hayati bir gerekliliktir.

"Öte yandan, bir derece *duygusal* empatinin de olması gerekir. Başka türlü kurbanlarının acı çekmesinden –onları dövmekten, işkence yapmaktan vesaire– nasıl zevk alacaksın? Cevabı basit: alamazsın.

"Sadede gelelim, ne kadar tuhaf gelse de, sadist seri katiller kurbanlarının çektiği acıyı tıpkı senin benim gibi hissediyorlar. Bilişsel olarak ve nesnel olarak. Ayrıca duygusal

ban olarak çoğunlukla otostopçuları seçiyorlardı. Bir keresinde son kurbanlarının kafasının hâlâ arabalarının arka koltuğunda olduğunu fark edene dek iki eyalet geçmişlerdi. Lucas bir keresinde, "İnsanlar için ya da işlediğim suçlar için hiçbir şey hissetmiyorum," demişti. "Onları otostop çekerken, koşarken, oynarken falan seçerdim. Dolaşıp birlikte iyi zaman geçirirdik. Sonra onu ilk fırsatta öldürüp bir yere atardım." Lucas 2001'de hapishanede kalp yetmezliğinden öldü. Hikâyesi 1986'da çekilen Henry: Portrait of a Serial Killer (Henry: Bir Seri Katilin Portresi) adlı filmde anlatılır.

olarak ve öznel olarak. Aramızdaki fark, onların bu acıyı kendi özel zevklerine dönüştürmesi.

"Hatta ne kadar çok empatileri varsa o kadar çok haz alıyor olmaları gerekir. Böyle düşününce biraz garip geliyor."

Garip geldiği kesin. Ama Beasley'yi dinledikçe kafamda yeni bağlantılar kurmaya başlıyorum. Birden bazı parçalar yerine oturuyor.

Greg Morant, dünyanın en acımasız dolandırıcılarından biri, su katılmamış bir psikopattı. Her yerinden empati taşardı. Onu bu kadar iyi yapan da buydu: kurbanının hassas noktalarını belirlemede üstüne yoktu.

Shirley Fecteau'nun yaptığı, psikopatların diğerlerine göre daha çok empati gösterdiği ayna nöron çalışması... gösterdiği videoda fiziksel acı tasviri vardı: bir iğne bir ele giriyordu.

Bir de tabii Mehmet Mahmut'un yardım deneyi. Psikopatların "kırık kol" koşulunda psikopat olmayanlara göre daha çok empati göstermiş olmasına bazıları şüpheyle yaklaşmış olabilir.

Ama James Beasley için bunda garipsenecek bir durum yok.

"Tam da tahmin ettiğim gibi," diye yorumluyor tereddüt etmeksizin. "Gerçi tahminimce..." Bir an durup fikirlerini tartıyor. "... gerçi tahminince ne tür psikopatları test ettiğine bakar."

Beasley bana Emory Üniversitesi'nden Alfred Heilbrun'un 1980'lerde gerçekleştirdiği bir çalışmadan bahsediyor. Heilbrun 150'den fazla suçlunun kişilik yapısını analiz etmiş. Analiz sonucunda iki çok farklı tipte psikopatı birbirinden ayırmış: zayıf dürtü kontrolü, düşük IQ'su ve düşük empatisi olanlar (Henry Lee Lucas tipi); ve daha iyi dürtü kontrolü, yüksek IQ'su, sadist amaçları ve yüksek empatisi olanlar (Ted Bundy ya da tercih ederseniz Hannibal Lecter tipi).

Ama verilerde insanın kanını donduran bir ayrıntı daha gizliymiş. Heilbrun'un sınıflandırmasına göre en çok empati

gösteren grup, yüksek IQ'lu ve uç seviyelerde şiddet geçmişine sahip grupmuş. Özellikle de tecavüz geçmişi olanlar. Tecavüz, temsili (yapanın kendisini diğerinin yerine koyduğu) ve sadistçe bileşenler içeren bir eylem. Heilbrun, Beasley'nin önceki gözlemini doğrular bir şekilde, diğerlerine acı veren ve eziyet eden şiddet eylemlerinin dürtüselden ziyade maksatlı yapıldığını söylüyor. Ayrıca, failin kurbanına yaşattığı acının bilinciyle tahrik olmasının ve sadistçe amaçlarını tatmin etmesinin, zaten en baştan empatinin varlığı nedeniyle gerçekleştiğini ekliyor.

Psikopatların hepsi renk körü değil anlaşılan. Bazıları dur işaretini tıpkı bizim gibi görüyorlar. Sadece kırmızıda geçmeyi tercih ediyorlar.

Yüzün Ardındaki Maske

Psikopatların, en azından bir kısmının empati yeteneğinin olabileceği, hatta diğer insanlardan daha iyi olabileceği, bir gizemin ortadan kalkmasını sağlayabilir: Angela Book'un "savunmasızlık" çalışmasındaki psikopatlar daha önce saldırıya uğrayarak travmatize olmuş kurbanların yürüyüş biçimlerindeki zayıflık ipuçlarını belki bu sayede diğerlerimizden daha iyi okuyabilmişlerdi.

Fakat psikopatları, çıplak gözle görülemeyecek derin duygu kıymıklarını ve bilincin sansürü altına saklanmış kırık parçaları fark etmede rakipsiz sanıyorsanız yanılıyorsunuz. California, Berkeley Üniversitesi'nden Paul Ekman, meditasyon ustası iki Tibet rahibinin, daha önceden 5000'den fazla kişinin deneyip de çuvalladığı bir bilinçaltı yüz tanıma testinde, hâkimlerden, polislerden, psikiyatristlerden, gümrük memurlarından ve hatta gizli servis ajanlarından daha iyi performans gösterdiğini belirtiyor.

Test iki bölümden oluşuyordu. İlkin altı temel duyguyu

(sinirlilik, üzüntü, mutluluk, korku, iğrenme ve şaşırma) betimleyen yüz resimleri bir bilgisayar ekranında bir anlığına beliriyordu. Yüzler, beynin algılayabileceği ama gönüllülerin bilinçli olarak ne gördüklerini ifade edemeyecekleri kadar kısa bir süre ekranda kalıyordu. Testin ikinci bölümünde, gönüllülere biraz önce ekranda gördükleri resmin altı duygu kategorisinden hangisine ait olduğunu seçmeleri isteniyordu.

Genel olarak performanslar rasgele yapılan tahminler seviyesindeydi. Denemeler sonunda gönüllülerin doğru yanıtı seçme oranları altıda bir civarında oluyordu.

Ama Budist rahiplerin ortalaması üç ila dört arasındaydı.

Ekman'ın tahminine göre sırları mikro ifadeleri okumaktaki gelişmiş, neredeyse doğaüstü becerideydi. Mikro ifadeler, daha önceden bahsettiğimiz gibi, bilinçli beynimiz "sil" tuşuna basıp da kaslarımıza temsil etmek istediğimiz imajı yüklemeden önce yüzümüzde beliriveren ufacık, milisaniyelik, stroboskopik duygu ifadeleri.

Eğer öyleyse rahipler bu yeteneği psikopatlarla paylaşıyorlar demektir.

British Columbia Üniversitesi'nden Sabrina Demetrioff, Hare Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Skalası'nda –özellikle korku ve üzüntüye ilişkin ifadelerde– yüksek puan alan kişilerde tam da bu türden bir becerinin var olduğunu bulguladı.

Ama asıl ilginç olay, Ekman test ettiği rahiplerden birini, meslektaşı Robert Levenson'ın idare ettiği Berkeley Psikoloji Laboratuvarı'na "zihinsel uyanıklık" seviyesini değerlendirmek için getirdiğinde yaşandı. Burada kas kasılmaları, nabız, terleme, deri sıcaklığı gibi irade dışı en ufak hareketleri dahi algılayabilecek hassaslıkta aletlere bağlandıktan sonra, rahibe önümüzdeki beş dakikalık süre içinde bir ara yüksek bir patlama duyacağı söylendi. Bu ses kulağının dibinde patlayan bir silahın sesine eşdeğer şiddette olacaktı ki bu da insanın maksimum akustik tolerans sınırına karşılık geliyordu.

Bu patlama sesiyle ilgili uyarıldıktan sonra, rahibe elin-

den geldiğince irkilmesine hâkim olması, hatta mümkünse tamamen duymazdan gelmesi söylendi.

Tabii Ekman ve Levenson, bir mucize beklemenin boşuna olduğunu bilecek kadar çok laboratuvar bloğu arşınlamıştı. Bu kapıdan giren yüzlerce denekten hiçbiri grafiklerin yükselmesini engelleyememişti. Hatta emniyet güçlerindeki elit keskin nişancılar bile. Hiç tepki vermemek mümkün değildi. Göstergeler mutlaka bir şeyler yakalıyordu.

Daha doğrusu onlar öyle olduğunu zannediyordu.

Daha önce hiç Tibetli bir meditasyon ustasını test etmemiş olmadıklarını hesaba katmamışlardı. İnsan fizyolojisinin tüm yasalarını çiğnercesine, rahip patlama sesine en ufak bir tepki göstermemişti. Yerinden zıplamamıştı. Ürkmemişti. *Hiçbir şey* yapmamıştı.

Göstergeler kıpırdamamıştı.

Silah patlamıştı... ve rahip öylece durmuştu. Heykel gibi. Ekman ve Levenson bunca yıllık çalışma hayatlarında böyle bir şeyi hiç görmemişlerdi.

"İrkilmeyi bastırmaya çalıştığında, neredeyse tamamen yok oluyor," diye gözlemlemişti Ekman. "Ne biz ne de diğer araştırmacılar daha önce bunu başarabilen birini bulabilmiştik. Bu müthiş bir beceri. İrkilme refleksini nasıl bastırabildiğine dair hiçbir fikrimiz yok."

Patlama sırasında "huzur meditasyonu" adıyla bilinen bir teknik uygulayan rahip, olaya farklı bir bakış açısıyla yaklaştı.

"O durumdayken," diye açıkladı, "irkilmeyi aktif olarak kontrol etmeye çalışmıyordum. Ama patlama sesini zayıf, sanki uzaklardan geliyormuş gibi duydum... Dikkatiniz dağınık olduğunda, patlama sizi şimdiki an'a geri getirir. Bu da şaşırarak yerinizde zıplamanıza yol açar. Ama şimdiki zamanda hazır bulunurken bir dikkat dağınıklığına yol açmaz. Gökyüzünde uçup giden bir kuş kadar belki."

Merak ediyorum, acaba kulaklarını da kontrol etmişler miydi...

Yolda Telef Olanlar

Paul Ekman, Robert Levenson ve Richard Davidson'ın önceden bahsettiğimiz çalışmaları, zihnin eğitilerek rahatlamış bir halde tutulmasının modern hayatın stres faktörlerine olan algımıza ve onlara verdiğimiz tepkilere yardımcı olabileceği kanısını destekliyor. Çok azımız bir Tibetli Budist rahibin ulaştığı ruhsal doruklara ulaşabilir elbette. Ama öte yandan biraz serinkanlı olmanın faydalarını görebileceğimiz anları hepimiz yaşıyoruz.

Oysa psikopatlar bu kurala bir istisna oluşturuyor gibi görünüyor. Onlar Budist rahipler gibi meditasyon yapmaya ihtiyaç duymadan doğuştan gelen yeteneklerini kullanıyorlar. Daha önce baktığımız ahlaki ikilem testi de doğruluyor. Üstelik böyle bir kanıya varmamıza tek neden bilişsel, karar verme testleri değil. Duygusal tepkiyi ölçen temel, düşük seviyeli çalışmalar da bu sonuca paralel nitelikte.

Örneğin Florida Devlet Üniversitesi'nden Chris Patrick, daha önce bahsettiğimiz Duygusal Bölünme Testi'ni andıran bir çalışmada, psikopatları ve psikopat olmayanları sırasıyla bir dizi korkunç, mide bulandırıcı ve erotik resme baktırdı. Tüm fizyolojik ölçümlerde –kan basıncı, ter üretimi, nabız, göz kırpma sıklığı– psikopatların uyarılma seviyeleri diğerlerine göre ciddi oranda daha düşük çıktı. Ya da doğru terminolojiyle söyleyecek olursak, "duygusal şaşırma tepkileri"nin kısık olduğu görüldü.

En büyük hazine, kendine hâkim olmaktır, diye yazmıştı 11. yüzyıl Budist hocası Atisha. En büyük sihir, kişinin arzularına yön vermesidir. Görünüşe bakılırsa psikopatlar bu konuda hepimizden bir adım önde başlıyorlar.

Ama bu adım bazen metaforik anlamından daha fazlasını içerebiliyor. Psikopatın "bir adım önde" olması –örneğin A'dan B'ye giderken olduğu gibi veya duygusal uyarılara verdiğimiz tepkilerde olduğu gibi– kelimenin gerçek anlamıyla

doğru olabiliyor. Ve bu tarz sonu gelmez yolculuklar da en az dinsel, münzevi yaşamlar kadar çile dolu olabiliyor.

Psikopatik yaşam tarzının çekirdek özelliklerinden biri olan gelip geçici, gezgin yaşam biçiminin kadim kökleri, tıpkı arzulara yön vermede olduğu gibi ruhsal aydınlanma ilminde yatar. Mesela Atisha'nın zamanında, örnek kabul edilen ruhsal kişilik Shramana, bir başka deyişle gezgin rahipti. El çekme, vazgeçme, inzivaya çekilme, derin düşüncelere dalma ve gelip geçici yaşam tarzı gibi Shramanik ülküler, Buda'nın kendisinin de yürüdüğü yolu taklit etme amacını güder.

Tabii günümüzde Shramana ruhsal olarak kaybolmuş durumda. O artık hayali, nirvanaya dair toprakların yıldızsız gecelerinde dolaşan bir hayaletten ibaret. Ama barların, motellerin ve kumarhanelerin neon ışıklı gölgelerinde, psikopat hâlâ formunu koruyor. Keşiş atalarının seyyar, göçebe geleneğini sürdürüyor.

Seri cinayetleri ele alalım. Son FBI suç rakamları, ABD'de herhangi bir anda yaklaşık 35 ila 50 arası seri katilin faal olduğunu gösteriyor. Bu nereden bakarsanız bakın çok fazla seri katil demek. Ama aslında daha derinden incelediğinizde, bu sayının neden daha yüksek olmadığını merak etmeye başlıyorsunuz.

Amerikan Eyaletlerarası Otoban Sistemi tam bir şizofrenik canavar. Gündüz saatlerinde dinlenme tesisleri kalabalıktır ve keyifli bir aile ortamı sunar. Ama karanlık çökünce hava birdenbire değişir. Uyuşturucu satıcılarının ve fahişelerin kolay müşteri bulmak için dadandıkları mekânlara dönüşüverirler. Bu müşteriler daha çok uzun yol şoförleri ve seyyar işçilerdir.

Bunlar, genelde eve dönmedikleri zaman ailelerinin yokluklarını hissettiği türden kadınlar değildir. Çoğunun cesedi, genelde arabaya alındıkları yerden yüzlerce kilometre ötede bir park yerinde veya boş bir arazide, haftalarca, hatta bazen yıllarca yatar durur. Örneğin geçenlerde polis, 15 yıllık

bir süre zarfında toplam 10 cinayetle bağlantısı olan Long Island seri katilinin beş on yaşlarındaki bir kurbanından geriye kalanları buldu.

Henry Lee Lucas'ın canını aldıklarının gerçek sayısını asla bilemeyeceğiz.

Amerika topraklarının uçsuz bucaksız oluşu, görgü tanıklarının kıtlığı, her eyaletin yasal yetki alanının bağımsız oluşu ve gerek kurbanların gerekse suçluların o sırada öylesine geçip gitmekte oluşu, dosyaları araştıran yetkililerin işini kâbusa çeviriyor.

Bir FBI özel ajanına psikopatların belirli mesleklere daha mı yatkın olduklarını soruyorum.

Başıyla onaylıyor.

"Tır şoförlüğünde iyi oldukları kesin," diyerek kıkırdıyor. "Aslına bakarsan Amerika'da bir psikopatın elinin altındaki en önemli aracın bir tır olduğunu söyleyecek kadar ileri gidebilirim. Hem icraatlarını gerçekleştirmeleri hem de mekândan uzaklaşabilmeleri için daha iyisi düşünülemezdi."

Söz konusu ajan, FBI'ın Otoban Seri Katil Girişimi'nde çalışan emniyet görevlilerinden biri. Girişimin amacı hem Amerika'nın otonom yasal bölgelerinin karmaşık mozaiğindeki veri akışını hızlandırmak hem de cinayetlerle ilgili halkın bilinçlenmesini sağlamak.

Buna neredeyse kazara başlamış bir girişim diyebiliriz. 2004'te, Oklahoma Devlet Araştırma Bürosu'ndan bir analist bir örüntü fark etmiş. Öldürülen kadınların cesetleri düzenli aralıklarla Interstate 40 karayolu koridorundaki Oklahoma, Teksas, Arkansas ve Mississippi'de bulunuyormuş. Cinayet, cinsel saldırı, kaybolan insanlar ve kimliği tespit edilememiş vücut parçaları ile ilgili bilgileri bir araya getiren ulusal bir matriks olan Vahşi Suçları Anlama Programı'nda çalışan analistler, benzer örüntülerin diğer otoban cinayetlerinde de var olup olmadığına baktılar.

Vardı – hem de istemediğiniz kadar.

Şu an'a kadar yürütülen çalışmalar, otobanlar boyunca veya yakınlarında bulunan 500'den fazla kurbanı ortaya çıkardı. Ayrıca yaklaşık 200 kişilik bir şüpheli listesi oluşturuldu.

"Psikopatlar gölge ustasıdır," diyor ajan. Çalışma masasının arkasında zaman çizelgeleri, kırmızı noktalar ve mavi cinayet güzergâhlarıyla işaretlenmiş büyük ölçekli bir ABD haritası duruyor. "Sürekli hareket halindedirler. Normal insanların ihtiyaç duyduğu yakın ilişkiler onlar için olmasa da olur. Durmaksızın oradan oraya savrulduklarından, kurbanlarıyla tekrar karşılaşma olasılıkları yok gibidir.

"Ama işlerine gelince cazibelerini de kullanırlar. Bu onlara belli bir yerde kendilerine uygun kurban bulmaları için kısa veya orta vadeli zaman sağlar. Öyle bir karizmaları vardır ki, bazı durumlarda doğaüstünün sınırlarına yaklaşır: buz gibi soğuk kalpli olduklarını, sizi gözlerini kırpmadan öldürebileceklerini bilseniz de, onlardan hoşlanmamak gelmez elinizden. Bu olağandışı karizmaları, gerçek niyetlerini maskeleyen bir psikolojik sis perdesidir.

"Yeri gelmişken, kentsel bölgelerde kırsal bölgelere göre daha yüksek oranda psikopat bulunmasının nedeni de budur. Şehirde anonimlik hâkimdir. Ama çiftçilik veya madencilikle uğraşan bir yerde kalabalığa karışmaya çalışmak boşunadır.

"Maalesef 'psikopat' ve 'gezgin' kelimeleri yapışık ikiz gibi. Bu durum emniyet güçlerinin başını çok ağrıtıyor. İşimizin bu denli zor olması bundan kaynaklanıyor."

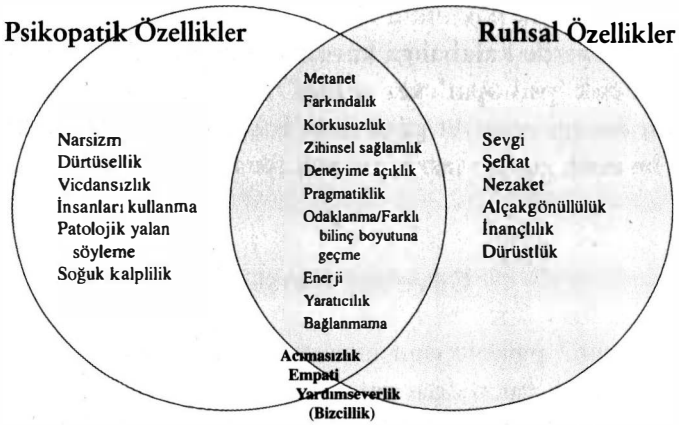
Güve'nin Dersi

"James Bond" psikolojisini inceleyen Peter Jonason'ın psikopatlıkla ilgili bir teorisi var. Diğerlerini sömürmenin sık sık başarısızlıkla sonuçlanan oldukça riskli bir iş olduğunu belirtiyor. İnsanların zalim ve üçkâğıtçı tiplere karşı her an

tetikte olmaları bir yana, tespit ettiklerinde de sert tepkiler vermeye meyilliler. Jonason'ın düşüncesine göre eğer birilerini kazıklamaya kalkışacaksan, dışadönük, çekici ve özgüveni yüksek olmak, terslenmeyle başa çıkmakta etkili olabilir. Ayrıca tekrar yollara düşmenize de yardım edebilir.

Bond sürekli yollardaydı elbette. Casussanız işinizin bir parçası bu. Tıpkı eyaletlerarası yollardaki seri katiller gibi. Tıpkı eski zamanların gezgin rahipleri gibi. Ama bu üçünün yola çıkma nedenleri ve psikopatik yelpazede bulundukları noktalar farklı olsa da, metafizik reçeteleri ortaktı: alışılmışın dışında, yüksek deneyime ulaşma uğruna bitmek tükenmek bilmeyen bir arayış. Bir başkasının hayatını almanın dipsiz, zehirli gücü. Ya da bitimsiz yolculuğun doğaötesi saflığı.

Bu tarz bir deneyime açıklık, hem psikopatların hem de ermişlerin ortak özelliği. Ve hatırlayacak olursanız, farkındalık meditasyonunun da ayrılmaz bir bileşenini oluşturuyor. Bu görünüşte iki zıt kutbun nice ortak özelliğinden bir başkası (bkz. Şekil 7.2.). Tabii ne tüm psikopatik özellikler ruhsal ne de tüm ruhsal özellikler psikopatik. Ama bazı

Şekil 7.2. Psikopatik ve ruhsal özellikler arasındaki ortak yönler.

özelliklerin örtüştüğüne de şüphe yok. Deneyime açıklık ise bunların belki de en temel olanı.

Hunter S. Thompson bu fikre katılırdı şüphesiz.

Quantico'da FBI yetkilileriyle görüştükten sonra Florida'ya tatile gittim. Güzel bir pazar sabahı eve dönüş uçağıma binmeden önce vakit öldürmek için Miami'nin şehir merkezinde turlarken bir bitpazarına denk geldim. Bir sürü ıvır zıvırla dolu bir masanın üzerinde, bir yığın yapbozun yanında *Archy and Mehitabel*'in bir nüshası duruyordu. Okyanusun tuzu ve güneş, gece mavisi ceketini kumlamış, tropik bir turkuvaza dönüştürmüştü.

New Yorklu ünlü makale yazarı Don Marquis'nin 1927'de kaleme aldığı manzum eser, şiire aşırı zaafı olan sanatçı hamamböceği Archy'nin ve geçmiş hayatında Kleopatra olduğunu iddia eden en iyi arkadaşı reenkarne sokak kedisi Mehitabel'in başlarından geçen garip maceraları anlatır.

Başparmağımla sayfaları tararken birkaç dolar buluyorum. Dönüş yolculuğunun masraflarına yeter sanırım. O gece, uyuklayan Kuzey Atlantik'in on bin kilometre üstünde aşağıdaki şiire rastladım.

Şiir güvelerle ilgili. Ama aynı zamanda psikopatlarla da.

Bir kopyasını çıkardıktan sonra çerçeveletip duvarıma astım. Şimdi yukarıdan külhanbeyi gibi ters ters çalışma masama bakıyor: varoluşun ufuklarından böcekbilimsel bir hatıra.

Ve arayana şiddet içerikli, yıldızı sönük bir tutam öğüt.

bir güveye rastladım geçende
bir ampulün içine girmekti derdi
ve kızartmak kendini tellerde

derdiniz nedir sizin kuzum
diye sordum güveye
bu töresel bir şey falan mı nedir

bu camla kaplı bir ampul değil de
bir mum olsaydı eğer
kömür olmuştun şimdiye
hiç sağduyun yok mu senin

var, hem de istemediğin kadar
diye cevapladı güve
ama bazen gına geliyor sağduyudan
sıkılıyoruz hep aynı sıradanlıktan
ve güzelliğe acıkıyoruz
ve heyecana
ateş güzel
biz de biliyoruz çok yaklaşırsak
bizi öldüreceğini
ama ne fark eder ki
yeğdir bir anlığına mutlu olmak
ve güzellikte yanmak
uzun uzadıya yaşayıp da
müebbet sıkıntıdan
biz de bu yüzden bütün ömrümüzü
tek bir küçük ruloya sarıyor
ardından o ruloyu yakıyoruz
bunun içindir yaşam
yeğdir bir anlığına güzelliğin parçası olup
sonra yok olmak
sonsuza kadar var olup da
asla güzelliğin bir parçası olmamaktan
bizim yaşama karşı tavrımız
haydan gelen huya gider
yaşamlarımız insanların aşırı gelişip de
hayattan zevk almaz olmadan önceki
hallerine benzer

ve daha ben onu bu felsefesinden
caydırmaya fırsat bulamadan
kurban etti kendini
eski bir puro çakmağının üzerinde
onunla aynı fikirde değilim
ben olsam mutluluğunun yarısını
ve ömrünün iki katını yeğlerdim

ama aynı zamanda
onun kendini kızartmak istediği kadar
çok istediğim bir şey olmasını isterdim

NOTLAR

Giriş

xii *"Korkunun, yırtıcı hayvanlardan korunmak için insanların geliştirdiği bir savunma mekanizması olduğu söylenir,"* Bkz. Arne Öhman ve Susan Mineka, "The Malicious Serpent: Snakes as a Prototypical Stimulus for an Evolved Module of Fear", *Current Directions in Psychological Science* 12, no.1 (2003): 5–9. Duyguların evrimsel kökenlerine dair kolay okunur bir giriş için bkz. Joseph E. LeDoux, *The Emotional Brain: The Mysterious Under pinnings of Emotional Life* (New York: Simon & Schuster, 1996).

xii *amigdalasında hasar meydana gelen maymunlar...* Bkz. Heinrich Klüver ve Paul C. Bucy, "Psychic Blindness and Other Symptoms Following Bilateral Temporal Lobectomy in Rhesus Monkeys", *American Journal of Physiology* 119 (1937): 352–3; Heinrich Klüver ve Paul C. Bucy, "Preliminary Analysis of Functions of the Temporal Lobes in Monkeys", *Archives of Neurology and Psychiatry* 42, no.6 (1939): 979–1000.

xiii *"Buzul çağında hisse senedi diye bir şey yoktu..."* Alıntının kaynağı Jane Spencer, "Lessons from the Brain-Damaged Investor", *Wall Street Journal*, 21 Temmuz 2005. http://online.wsj.com/article/0,,SB112190164023291519,00.html (son giriş tarihi 19 Ekim 2008.)

xiii *Bugün dahi, kaygılı insanlar tehlikeyi hissetme konusunda diğerlerinden daha başarılılar...* Bkz. Elaine M. Fox, Riccardo Russo ve George A. Georgiou, "Anxiety Modulates the Degree of Attentive Resources Required to Process Emotional Faces", *Cognitive, Affective, and Behavioral Neuroscience* 5, no.4 (2005) 396–404.

xiv Karısını Şapka Sanan Adam *adlı kitabında...* Oliver Sacks, *The Man Who Mistook His Wife for a Hat* (London: Picador, 1985). Türkçede: *Karısını Şapka Sanan Adam, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Çiğdem Çalkılıç.*

xiv *Kéri, bu farklılığın iki kopyasını birden taşıyan bireylerin...* Bkz. Szabolcs Kéri, "Genes for Psychosis and Creativity: A Promoter Polymorphism of the Neuregulin 1 Gene Is Related to Creativity in People with High Intellectual Achievement", *Psychological Science* 20, no.9 (2009): 1070–73.

xiv *New South Wales Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olan Joe Forgas*

çok yaratıcı bir deney yaptı... Joseph P. Forgas, Liz Goldenberg ve Christian Unkelbach, "Can Bad Weather Improve Your Memory? A Field Study of Mood Effects on Memory in a Real-Life Setting", *Journal of Experimental Social Psychology* 45 (2009): 254–7.

xv *Bir psikopat gazı açık bıraktığını bilse bile endişelenmez...* Psikopatlık erkeklerde kadınlardan çok daha yaygındır. Bunun neden böyle olabileceğine dair çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Gelişim kuramcıları, kız ve erkek çocukların saldırganlıklarındaki farkı, yetiştirilme farklarına bağlıyor ve kızların aynı zamanda konuşmayı ve sosyo-duygusal becerileri erkeklerden daha erken geliştirdiklerine dikkat çekiyorlar. Bu durum onların daha etkili davranış kontrol stratejileri geliştirmelerini sağlıyor olabilir. Öte yandan evrimsel kuramcılar ise bu farkı, doğuştan gelen cinsiyet farklarının yol açtığı davranışsal "etkinleşme ve uzaklaşım"lara bağlıyor. Örneğin "kaçınmalı uyarıcılar" karşısında kadınlar daha çok "negatif uzaklaşım" duyguları (korku gibi) sergilerken erkekler daha çok "negatif etkinleşme" (sinirlenme gibi) sergiliyorlar. Bu konudaki üçüncü bir düşünce okulu, bozuklukla birlikte gözüken sosyolojik faktörlerin muhtemel rolüne vurgu yapıyor: örneğin antisosyal dışsallaştırıcı rahatsızlıkların görüldüğü kadınlara yapıştırılan geleneksel sosyal damga, tedavi uzmanlarının teşhis sırasında kadınlara ve erkeklere yanlı davranmasına yol açabiliyor. Nedeni ne olursa olsun, psikopatlığın görülme oranı erkeklerde yüzde 1-3, kadınlarda yüzde 0,5-1 arasında değişiyor.

1. Akrep Yükseliyor

6 *Hare 1990'larda akademik bir yayına makale sunmuştu...* Hare'in nihayetinde yayımlatmayı başardığı söz konusu makale şuydu: Sherrie Williamson, Timothy J. Harpur ve Robert D. Hare, "Abnormal Processing of Affective Words by Psychopaths", Psychophysiology 28, no.3 (1991): 260–73.

9 *Bunu belirlemek için basit bir deney yaptı...* Bkz. Sarah Wheeler, Angela Book ve Kimberley Costello, (2009). "Psychopathic Traits and the Perception of Victim Vulnerability", *Criminal Justice and Behavior* 36, no.6 (2009): 635-48. Ayrıca ilginç bir nokta olarak, psikopatların bir savunmasızlık radarına sahip olma ihtimalinin yanında, kendilerini toplumun normal bireylerinden ayıran bilgileri beden dilleriyle "sızdırdıkları" yönünde kanıtlar bulunuyor. Örneğin bir çalışmada, psikopatları diğerlerinden güvenilir bir şekilde ayırt etmek için beş on saniyelik video sekanslarının bile yeterli olabileceği gösterildi. Bkz. Katherine A. Fowler, Scott O. Lilienfeld ve Christopher J. Patrick, "Detecting Psychopathy from Thin Slices of Behavior", *Psychological Assessment* 21, no.1 (2009): 68–78.

9 *İlkin 47 tane erkek üniversite öğrencisine "Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi"ni yaptırdı...* Bkz. Delroy L. Paulhus,

Craig S. Neumann ve Robert D. Hare, *Self-Report Psychopathy Scale: Version III* (Toronto: Multi-Health Systems, çıkacak).

9 *Dahası, Book aynı deneyi yüksek güvenlikli bir hapishanede, klinik psikopatlık teşhisi konmuş kişilere de yaptı...* Kimberley Costello ve Angela Book, "Psychopathy and Victim Selection", Montreal, Kanada, Mayıs 2011'de Bilimsel Psikopati Araştırmaları Cemiyeti'nin konferansında sunulan posterden.

13 *Angela Book, 2009'da çalışmasının sonuçlarını yayımladıktan kısa bir süre sonra, ben de konuya kendimce el atmaya karar verdim...* Bu devam etmekte olan bir çalışma. Halihazırda ilk bulguları netleştirmek üzere veri toplanmaya devam ediliyor.

14 *2003'te, California Üniversitesi, San Diego Tıp Fakültesi'nden psikiyatri profesörü Reid Meloy, kızıl mendil deneyinin sonuçlarına bir de diğer açıdan bakan bir deney gerçekleştirdi...* Bkz. J. Reid Meloy ve M. J. Meloy, "Autonomic Arousal in the Presence of Psychopathy: A Survey of Mental Health and Criminal Justice Professionals", *Journal of Threat Assessment* 2, no.2 (2003): 21–34.

15 *Virginia Commonwealth Üniversitesi'nden emekli klinik psikoloji profesörü Kent Bailey, bunların ikincisini savunanlardan...* Bkz. Kent G. Bailey, "The Sociopath: Cheater or Warrior Hawk", Behavioral and Brain Sciences 18(3), no.3 (1995):542-3.

16 *Oxford Üniversitesi psikoloji ve evrimsel antropoloji profesörü Robin Dunbar, Bailey'nin iddialarını destekleyerek...* Bkz. Robin I. M. Dunbar, Amanda Clark ve Nicola L. Hurst, "Conflict and Cooperation among the Vikings: Contingent Behavioral Decisions", *Ethology and Sociobiology* 16(3), no.3 (1995): 233–46.

18 *Harvard Üniversitesi'nden Psikolog Joshua Greene, son birkaç yılını, psikopatların etik ikilemlerin içinden nasıl çıktığını...* Joshua Greene'in çalışmaları hakkında daha fazla bilgi ve nörobilimle ahlaki karar verme arasındaki büyüleyici ilişki için bkz. Joshua D. Greene, Brian R. Sommerville, Leigh E. Nystrom, John M. Darley ve Jonathan D. Cohen, "An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment", *Science* 293, no.5537 (2001): 2105–8; Andrea L. Glenn, Adrian Raine ve R. A. Schug, "The Neural Correlates of Moral Decision-Making in Psychopathy", *Molecular Psychiatry* 14 (Ocak 2009): 5–6.

18 *İlkin filozof Philippa Foot'un sorduğu şu bilmeceye (1. durum) bakalım...* Tramvay sorusu bu şekliyle ilk olarak Philippa Foot tarafından "The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect" adıyla *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy*'de soruldu. (Berkeley, CA: University of California Press, 1978).

18 *Şimdi de filozof Judith Jarvis Thomson'ın dile getirdiği şu çeşitlemeye bakalım (2. durum)...* Bkz. Judith J. Thomson, "Killing, Letting Die, and the Trolley Problem", *The Monist* 59 (1976): 204–17.

21 *Columbia Üniversitesi'nden Daniel Bartels ve Cornell Üniversitesi'nden David Pizarro da tamamen aynı görüşteler...* Bkz. Daniel M. Bartels ve David A. Pizarro, "The Mismeasure of Morals: Antisocial Personality Traits Predict Utilitarian Responses to Moral Dilemmas", *Cognition* 121(1) (2011): 154–61.

23 *2005'te, Surrey Üniversitesi'nden Belinda Board ve Katarina Fritzon, iş hayatının liderlerini başarıya götüren faktörleri tam anlamıyla belirleyebilmek için bir araştırma yaptılar...* Bkz. Belinda J. Board ve Katarina Fritzon, "Disordered Personalities at Work", *Psychology, Crime and Law* 11, no.1 (2005): 17–32.

23 *Macquarie Üniversitesi'nden Mehmet Mahmut, çalışma arkadaşlarıyla birlikte, kriminal olan ve olmayan psikopatlarda gözlemlenen...* Bkz. Mehmet K. Mahmut, Judi Homewood ve Richard J. Stevenson, "The Characteristics of Non-Criminals with High Psychopathy Traits: Are They Similar to Criminal Psychopaths?", *Journal of Research in Personality* 42, no.3 (2008): 679–92.

24 *Ben de buna benzer (ama daha ilkel şartlarda) bir deney yaptım...* Yayımlanmamış pilot araştırma.

24 *Londra'nın en başarılı risk sermayedarlarından biri olan Jon Moulton da bu görüşte...* Bkz. Emma Jacobs, "20 Questions: Jon Moulton", *Financial Times*, 4 Şubat 2010.

25 *Ama yine de, Robert Hare'in beyin taramalarında buzluktan çıkmış gibi görülen sinirlerin, bazı durumlarda nasıl büyük faydalar sağlayabileceğini çok güzel özetleyen bir hikâye var...* Bu hikâye için Nigel Henbest ve Dame Heather Couper'a teşekkürlerimi sunuyorum.

26 *1980'lerde, Harvard'dan araştırmacı Stanley Rachman, bomba imha uzmanlarında da benzer bir durum fark etti...* Rachman'ın çalışmasıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Stanley J. Rachman, "Fear and Courage: A Psychological Perspective", *Social Research* 71, no.1 (2004): 149–76. Rachman bu makalede bomba imha uzmanlarının psikopatik olmadığını net bir şekilde ifade ediyor. Biz de bu görüşü kitabımızda yansıttık. Asıl nokta, baskı altında kendine güven ve soğukkanlılığın, psikopatlarda ve bomba imha uzmanlarında ortak olan iki özellik olması.

27 *When Men Batter Women adlı kitabın yazarları olan ilişki uzmanları Neil Jacobson ve John Gottman, aynı kalp ritim profillerini bazı dayakçı kocalarda da gözlemlemişler...* Bkz. Neil Jacobson ve John Gottman, *When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationships* (New York: Simon and Schuster, 1998).

29 *2009'da, New York Stony Brook Üniversitesi'nden bilişsel nörobilimci Lilianne Mujica-Parodi, uçaktan ilk kez atlayış yapanların koltukaltlarına yerleştirdiği emici pedlerle ter örnekleri topladı...* Bkz. Lilianne R. Mujica-Parodi, Helmut H. Strey, Frederick Blaise, Robert Savoy, David Cox, Yevgeny Botanov, Denis Tolkunov, Denis Rubin ve Jochen Weber,

"Chemosensory Cues to Conspecific Emotional Stress Activate Amygdala in Humans", *PLoS ONE* 4, no.7 (2009): e6415. doi:10.1371/journal.pone.0006415.

30 *Bunu ortaya çıkarabilmek adına, Mujica-Parodi'nin çalışmasının bir türevini kendim denedim...* Makale yayın için teslim edildi. Kendi çalışmamla ilgili şunu belirtmem gerekir ki, psikopatlar hangisinin korkanların, hangisinin diğerlerinin kokusu olduğunu belirleme konusunda psikopat olmayanlardan daha başarılı değillerdi. Her terin kendine özgü kokusu bakteriyel atıklardan gelir. Toplama ve saklama yöntemleri, tıpkı Mujica-Parodi çalışmasında olduğu gibi, bakteri üremesini engelleyecek şekilde tasarlanmıştı. Psikopatlar ve diğerleri arasındaki fark, korku terinin performansları üzerindeki etkisinde ortaya çıktı.

2. Gerçek Psikopat Ayağa Kalkabilir mi Lütfen?

38 *Ardından 1952'de İngiliz psikolog Hans Eysenck...* Eysenck'in kişilik kuramına olan katkıları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Hans J. Eysenck ve Michael W. Eysenck, *Personality and Individual Differences: A Natural Science Approach* (New York: Plenum Press, 1985) Hipokrat'ın dört mizaç özelliğini içine alan orijinal çalışma için bkz. Hans J. Eysenck, "A Short Questionnaire for the Measurement of Two Dimensions of Personality", *Journal of Applied Psychology* 42 no.1 (1958): 14–17.

39 *Eysenck'in iki boyutlu kişilik modeli, Amerikalı psikolog Gordon Allport'un yirmi yıl önce geliştirdiği devasa modele göre pozitif anlamda anoreksik sayılırdı.* Bkz. Gordon. W Allport ve H. S. Odbert, "Trait-Names: A Psycho-Lexical Study", *Psychological Monographs* 47, no.1 (1936): 1–171.

39 *Ama Illinois Üniversitesi'nden Psikolog Raymond Cattell, 1946'da Allport'un listesini görene kadar...* Bkz. Raymond. B. Cattell, *Personality and Motivation Structure and Measurement* (Yonkers-on-Hudson, NY: World Book Co. 1957).

40 *1961'de Amerikan Hava Kuvvetleri'ndeki iki araştırmacı, Ernest Tupes ve Raymond Christal...* Bkz. Ernest. C. Tupes ve Raymond E. Christal, "Recurrent Personality Factors Based on Trait Ratings", Technical Report ASD-TR-61-97, Personnel Laboratory, Aeronautical Systems Division, Air Force Systems Command, United States Air Force. Lackland Air Force Base, Teksas, Mayıs 1961. Tekrar basımı *Journal of Personality* 60, no.2 (1992): 225–51.

40 *Yaklaşık son 20 yıllık bir zaman zarfında...* Bkz. Paul T. Costa ve Robert R. McCrae, "Primary Traits of Eysenck's PEN System: Three-and Five-Factor Solutions", *Journal of Personality and Social Psychology* 69, no.2 (1995): 308–17.

41 *Psikologlar mecbur kalmadıkları sürece fikir birliğine yanaşmaktan kaçınsalar da...* Büyük Beşli birbirine öyle ayrılmaz bir şekilde bağlıdır ki, hayvan türlerinde bile aynı şekilde karşımıza çıkar. 1997'de James King ve Aurelio Figueredo'nun Arizona Üniversitesi'nde yaptıkları bir çalışmada, şempanzelerin kişiliklerinin de Büyük Beşli'ye uyduğu görüldü. Gerçi onlarda ekstra bir boyut daha vardı: baskınlık – şempanze toplumdaki hiyerarşinin evrimsel bir sonucu. Teksas Üniversitesi, Austin'den Sam Gosling ise sırtlanlarla benzer çalışmalar yaptı. Gosling, geliştirdiği özel standart kişilik testi sayesinde dört gönüllüyle birlikte bir grup *Crocuta crocuta'nın* (bir tür benekli sırtlan) kişilik özelliklerini ölçtü. Sırtlanlar, California Üniversitesi, Berkeley'deki Danranışsal Araştırma İstasyonu'na getirildi. Gosling verileri analiz ettiğinde, beş boyut bulunduğunu gördü: Buyurganlık, Kolay Heyecanlanma, İnsanlara Karşı Uyumluluk, Sosyallik ve Merak. Bu özellikler, eğer Sorumluluk'u saymazsak, insanlardaki kişilik özelliklerinin dördüyle uyuşuyor: Nevrotiklik, Uyumluluk, Dışadönüklük ve Deneyime Açıklık. Gosling bununla da yetinmeyerek duygu kalkülüsünü denizinaltına taşıdı ve çalışmasını ahtapotlar üzerinde tekrarladı. Görünüşe bakılırsa, bazı ahtapotlar yemeklerini kendi inlerinin güvenliğinde yemeyi tercih ederken bazılarıysa açık havada yemeyi tercih ediyor. Bkz. James E. King, ve Aurelio J. Figueredo, "The Five-Factor Model plus Dominance in Chimpanzee Personality", *Journal of Research in Personality* 31 (1997): 257–71; Samuel D. Gosling, "Personality Dimensions in Spotted Hyenas (*Crocuta crocuta*)", *Journal of Comparative Psychology* 112 no.2 (1998): 107–18. Ayrıca, hayvanlar âlemindeki kişilik özelliklerine dair daha genel bilgi için bkz. S. D. Gosling ve Oliver P. John, "Personality Dimensions in Non-Human Animals: A Cross-Species Review", *Current Directions in Psychological Science* 8, no.3 (1999:) 69–75.

41 *Her birimiz, bu beş boyuttaki ya da daha yaygın adıyla "Büyük Beşli"deki konumlarımıza bağlı olarak...* Kişiliğin yapısı ve özellikle Büyük Beşli hakkında daha fazla bilgi için bkz. R. R. McCrae ve P. T. Costa, *Personality in adulthood* (New York: Guilford Press, 1990); R. R. McCrae ve P. T. Costa, "A Five-Factor Theory of Personality", L. A. Pervin ve O. P. John (ed.), *Handbook of Personality: Theory and Research*, 2. baskı (New York: Guilford Press, 1990), s. 139–53.

42 *Böylece mizaç ve iş tipi arasında çarpıcı bağlantılar ortaya çıkarılmıştır...* Kişilik ve kariyer seçimleri arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi için bkz. Adrian Furnham, Liam Forde ve Kirsti Ferrari, "Personality and Work Motivation", *Personality and Individual Differences*, 26, no.6 (1999): 1035–43; Adrian, Furnham, Chris J. Jackson, Liam Forde ve Tim Cotter, "Correlates of the Eysenck Personality Profiler", *Personality and Individual Differences*, 30 no.4 (2001): 587–94.

43 *2001'de, Kentucky Üniversitesi'nden Donald Lynam ve çalışma arkadaş-*

ları... Lynam'ın çalışması için bkz. Joshua D. Miller, Donald R. Lynam Thomas A. Widiger ve Carl Leukefeld, "Personality Disorders as Extreme Variants of Common Personality Dimensions: Can the Five-Factor Model Adequately Represent Psychopathy?", *Journal of Personality* 69 no.2 (2001): 253–76. Psikopati ve kişiliğin Beş Faktör Modeli için bkz. Thomas A. Widiger ve Donald R. Lynam, "Psychopathy and the Five Factor Model of Personality", T. Million, E. Simonsen, M. Birket-Smith ve R. D. Davis (ed.), *Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behaviors* (New York: Guilford Press, 1998); ve Joshua D. Miller ve Donald R. Lynam, "Psychopathy and the Five-Factor Model of Personality: A Replication and Extension", *Journal of Personality Assessment*, 81 no.2 (2003): 168–78. Beş Faktör Modeli ve psikopatlık da dahil olmak üzere diğer kişilik bozuklukları arasındaki ilişkinin bir analizi için bkz. Paul T. Costa ve Robert R. McCrae, "Personality Disorders and the Five-Factor Model of Personality", *Journal of Personality Disorders* 4, no.4 (1990): 362–71.

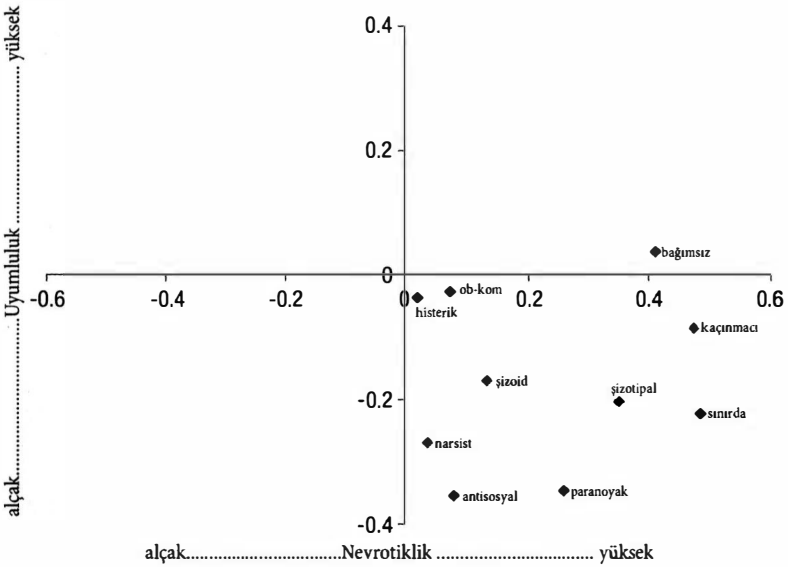
45 *ABD başkanının resmi olabilir mi bu?*... Bkz. Scott O. Lilienfeld, Irwin D. Waldman, Kristin Landfield, Ashley L. Watts, Steven Rubenzer ve Thomas R. Faschingbauer, "Fearless Dominance and the U.S. Presidency: Implications of Psychopathic Personality Traits for Successful and Unsuccessful Political Leadership", *Journal of Personality and Social Psychology* (çıkacak).

45 *Daha önce 2000 yılında Rubenzer ve Faschingbauer, tarihteki her ABD başkanının*... Bkz. Steven J. Rubenzer, Thomas R. Faschingbauer, ve Deniz S. Ones, "Assessing the U.S. Presidents Using the Revised NEO Personality Inventory", "Innovations in Assessment with the Revised NEO Personality Inventory", ed. R. R. McCrae ve P. T. Costa, özel baskı, *Assessment* 7, no.4 (2000): 403–19. NEO Kişilik Envanterinin gelişimi ve yapısı ile ilgili daha fazlası için bkz. P. T. Costa ve R. R. McCrae, *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) ve NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual* (Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1992); P. T. Costa, ve R. R. McCrae, "Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory", *Journal of Personality Assessment* 64, no.1 (1995): 21–50.

46 *DSM, kişilik bozukluklarını üç ayrı kategoriye ayırıyor*... Bu üç kategorinin tüm bileşenlerini *www.wisdomofpsychopaths.com* adresinde bulabilirsiniz.

47 *Lisa Saulsman ve Andrew Page'in 2004'te yaptığı geniş çaplı bir tarama*... Bkz. Lisa M. Saulsman ve Andrew C. Page, "The Five-Factor Model and Personality Disorder Empirical Literature: A Meta-Analytic Review", *Clinical Psychology Review* 23, no.8: (2004): 1055–85.

47 *Fakat asıl yükü omuzlarında taşıyanlar "İki Büyük"tü*... Saulsman ve Page'in bulgularını grafikle şöyle gösterebiliriz:

48 *Aristotales'in ardından Atina'daki "Akademi"nin başına geçen filozof Theophrastus (MÖ 371-287),* Karakterler *adlı kitabında... Theophrastus, Characters*, çev. James Diggle (Cambridge: Cambridge University Press, 2009). Türkçesi için bkz. Theophrastos, *Karakterler*, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Candan Şentuna.

49 *Bunun üzerine defterine* manie sans delire *diye not düştü...* Bkz. Philippe Pinel, *Medico-Philosophical Treatise on Mental Alienation;* orijinali: *Traité médico-philosophique sur l"aliénation mentale, 1809*, Gordon Hickish, David Healy ve Louis C. Charland tarafından (Oxford: Wiley-Blackwell, 2008).

49 *1800'lerin başında Amerika'da çalışan Doktor Benjamin Rush, Pinel'inkine benzer bir tablo çiziyordu...* Bkz. Benjamin Rush, *Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind* (1812; New York: New York Academy of Medicine/Hafner, 1962).

50 *1941'de basılan* The Mask of Sanity *(Aklıselim Maskesi) adlı kitabında Cleckley...* Bkz. Hervey Cleckley, The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify some Pychopathic Personality (St Louis, MO: C. V. Mosby, 1941, 1976). Kitabın tamamını bedava olarak http://www.cassiopeca.org/cass/sanity_1.pdf adresinden indirebilirsiniz.

51 *Bu ahlak bilmecesi ilkin, 1. bölümdeki şişman adam ve tramway bilmecesinin yazarı Judith Jarvis Thomson tarafından ortaya atıldı...* Bkz. Judith J. Thomson, "The Trolley Problem", *Yale Law Journal* 94, no.6 (1985): 1395–1415.

52 *1980'de –1. bölümde tanıştığımız– Robert Hare, bozukluğun teşhisi için*

hazırlanmış ilk, ayrıca çoğu kişiye göre hâlâ en iyi test olan Psikopatlık Kontrol Listesi'ni yayımladı... Bkz. Robert D. Hare, "A Research Scale for the Assessment of Psychopathy in Criminal Populations", *Personality and Individual Differences* 1, no.2 (1980): 111–19.

52 *Bu liste 1991'de bir yüz gerdirme operasyonu geçirdi...* Bkz. Robert D. Hare, The Hare Psychopathy Checklist – Revised: Technical Manual (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

53 *Yıllar içinde farklı sonuçlar elde edilse de, özellikle son yıllarda birtakım klinik psikologların çalışmaları...* Bkz. Robert D. Hare, *The Hare Psychopathy Checklist – Revised*, 2. baskı (Toronto: Multi-Health Systems, 2003). Psikopatik kişiliğin dinamik yapısının ayrıntılı bir genel değerlendirmesi için bkz. Craig S. Neumann, Robert D. Hare ve Joseph P. Newman, "The Super-Ordinate Nature of the Psychopathy Checklist – Revised", *Journal of Personality Disorders* 21, no.2 (2007): 102–17. Ayrıca Robert D. Hare ve Craig S. Neumann, "The PCL-R Assessment of Psychopathy: Development, Structural Properties, and New Directions", C. Patrick (ed.), *Handbook of Psychopathy* (New York: Guilford Press, 2006), s. 58–88.

55 *Hapiste yatanlar arasında ASKB soğuk algınlığı gibi bir şey...* Bkz. Megan J. Rutherford, John S. Cacciola ve Arthur I. Alterman, "Antisocial Personality Disorder and Psychopathy in Cocaine-Dependent Women", *American Journal of Psychiatry* 156, no.6 (1999): 849–56.

55 *Üstelik bu %20'lik azınlık, sayılarına göre oldukça kabarık bir sicile sahip...* Psikopatlık hakkında daha fazla veri ve psikopatların dünyasına dair giriş niteliğinde bir kitap için bkz. Robert D. Hare, *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us* (New York: Guilford Press, 1993).

55 *Psikopat olanlarda ve olmayanlarda suçun tekrarlanma oranlarına baktığımızda...* Bkz. James F. Hemphill, R. D. Hare ve Stephen Wong, "Psychopathy and Recidivism: A Review", *Legal and Criminological Psychology* 3, no.1 (1998): 139–70.

56 *Jimmy 34 yaşında ve cinayetten ömür boyu hapse mahkûm...* Psikopatlık ve antisosyal kişilik bozukluğu arasındaki farkları sergilemek amacıyla iki tipik, hayali öykü yazma fikrini, James Blair, Derek Mitchell ve Karina Blair'in *The Psychopath: Emotion and the Brain* adlı eserinden aldım. (Malden, MA: Blackwell, 2005) s. 4–6.

60 *En başta, yapılan çalışmalar, tedavi uzmanları arasındaki ortak görüş oranının PCL-R'de oldukça yüksek olduğunu gösteriyor...* Bkz. Robert D. Hare, *The Hare Psychopathy Checklist – Revised* (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

60 *Oklahoma Devlet Üniversitesi'nden Stephanie Mullins-Sweatt'in önderliğinde son dönemde yapılan bir araştırmada...* Bkz. Stephanie M. Mullins-Sweatt, Natalie G. Glover, Karen J. Derefinko, Joshua M. Miller ve

Thomas A. Widiger, "The Search for the Successful Psychopath", *Journal of Research in Personality*, 44, no.4 (2010): 554–8.

63 *Psikopatik Kişilik Envanteri (PKE) 187 sorudan oluşuyor...* Bkz. Scott O. Lilienfeld ve Brian P. Andrews, "Development and Preliminary Validation of a Self-Report Measure of Psychopathic Personality Traits in noncriminal Populations", *Journal of Personality Assessment* 66, no.3 (1996): 488–524.

64 *Örneğin otizm; sosyal etkileşim ve iletişim bozukluğunu içeren çok geniş bir yelpazedir...* Otistik bozukluklar arasında otizm, Asperger sendromu, çocukluğun dezintegratif bozukluğu, Rett sendromu ve yaygın gelişim bozukluğunu sayabiliriz. Otizmle ilgili daha fazla bilgi için http://www.autism.org.uk/ adresini ziyaret edebilirsiniz. Otistik spektrumla ilgili daha fazla bilgi için http://www.autism.org.uk/about-autism/autism-and-asperger-syndrome-an-introduction/what-is-autism.aspx adresini ziyaret edebilirsiniz.

65 *Daha az bilinen ama eşit derecede geçerli bir yelpaze de şizofrenide bulunur...* Şizofreniye dair daha fazla bilgi –belirtileri, teşhisi, tedavisi ve destek– için bkz. http://www.schizophrenia.com/ Şizofrenik spektrum ve altında yatan muhtemel sinirsel nedenler için bkz. http://www.schizophrenia.com/sznews/archives/002561. html.

67 *Newman yaptığı zekice bir deneyle bu görüşüne önemli bir de kanıt buldu...* Bkz. Kristina D. Hiatt, William A. Schmitt ve Joseph P. Newman, "Stroop Tasks Reveal Abnormal Selective Attention Among Psychopathic Offenders", *Neuropsychology* 18, no.1 (2004): 50–59.

68 *Newman ve çalışma arkadaşları, psikopat olanlara ve olmayanlara...* Bkz. Joseph P. Newman, John J. Curtin, Jeremy D. Bertsch ve Arielle R. Baskin-Sommers, "Attention Moderates the Fearlessness of Psychopathic Offenders", *Biological Psychiatry* 67, no.1 (2010): 66–70.

3. Carpe Noctem / Geceyi Kucakla

76 *Bugün kıdemli bir polis memurunun yaptığı açıklamaya göre...* Alıntının kaynağı: Matthew Moore, "Officers 'Not Trained' to Rescue Drowning Boy", *Daily Telegraph*, 21 Eylül 2007, http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1563717/Officers-not-trained-to-rescue-drowning-boy.html (son erişim 17 Kasım 2010).

77 *Örneğin "sosyal iletişimin" en ilkel biyolojik kökenleriyle günümüzde ulaştığı noktayı birbirine bağlayan bir deneyde...* Bkz. Vladas Griskevicius, Noah J. Goldstein, Chad R. Mortensen, Robert B. Cialdini ve Douglas T. Kenrick, "Going Along Versus Going Alone: When Fundamental Motives Facilitate Strategic (Non)Conformity", *Journal of Personality and Social Psychology* 91, no.2 (2006): 281–94.

78 *Konu üzerine pek çok deneysel çalışma yapan Psikolog Irving Janis...*

Bkz. Irving L. Janis ve Leon Mann, *Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment* (New York: Free Press, 1977.)

79 *Leicester Üniversitesi'nden psikoloji profesörü Andrew Colman'ın soru kadar ilginç bir cevabı var...* Bkz. Andrew M. Colman ve J. Clare Wilson, "Antisocial Personality Disorder: An Evolutionary Game Theory Analysis", *Legal and Criminological Psychology* 2, no.1 (1997): 23–34.

81 *2010'da, Nagoya Üniversitesi'nden psikolog Hideki Ohira...* Bkz. Takahiro Osumi ve Hideki Ohira, "The Positive Side of Psychopathy: Emotional Detachment in Psychopathy and Rational Decision-Making in the Ultimatum Game", *Personality and Individual Differences* 49, no.5 (2010): 451–6.

86 "*En büyük beceri, düşmana savaşmadan boyun eğdirebilmektir...*" Bu alıntı Sun Tzu'nun ünlü eseri *Savaş Sanatı* kitabına ait. Bkz. *The Art of War by Sun Tzu – Özel Baskı*, çev. ve ed. Lionel Giles (1910; El Paso, TX: El Paso Norte Press, 2005). Türkçesi için bkz. *Savaş Sanatı*, muhtelif yayınevleri.

86 *Günümüzde benzer bir dinamiği maymunlarda gözlemliyoruz...* Şempanzelerdeki bizcil davranışlarla ilgili en son çalışma için bkz. Victoria Horner, J. Devyn Carter, Malini Suchak ve Frans B. M. de Waal, "Spontaneous Prosocial Choice by Chimpanzees", *PNAS*, 108, no.33 (2011): 13847–51. Bizcillik üzerinden rekabet, kuşlarda da görülür. Örneğin erkek kuzgunlar, birbirlerine karşı saldırganlık göstererek değil, cesaretlerini sergileyerek rekabet ederler. Yani, kuşbilimsel kavgalara girmektense, birbirlerine ölümcül oyunlarda üstünlük kurmaya çalışırlar. Bu durumda söz konusu oyun, potansiyel bir leşin ölü olup olmadığını belirlemektir (leş gibi gözüken şey uyuyor, yaralanmış veya numara yapıyor olabilir). Emory Üniversitesi'nden primat davranışları profesörü Frans de Waal, "Kuzgunlar arada sırada sergiledikleri gözüpek davranışlarla, hayatın zorluklarıyla başa çıkabilecek cesarete, deneyime ve çabukluğa sahip olduklarını göstererek statülerini yükseltir, ayrıca potansiyel eşlere mesaj gönderirler." (Alıntının kaynağı: Frans B. M. de Waal, *Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals* [Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996], s. 134.)

87 "*Baskın olanlar diğerlerinden aldıklarıyla öne çıkmaktansa...*" Alıntının kaynağı: de Waal, *Good Natured*, s. 144.

87 *Frans de Waal'in belirttiği üzere...* agy, s. 129.

87 *"Sonuçta," diye devam ediyor de Waal...* agy, s. 144.

87 *1979'da, Güneybatı Fransa'daki St. Césaire kasabasının yakınlarındaki bir arazide...* Bkz. Zollikofer, P. E. Christoph, Marcia S. Ponce de León, Bernard Vandermeersch ve François Lévêque, "Evidence for Interpersonal Violence in the St Césaire Neanderthal", *PNAS*, 99, no.9 (2002): 6444–8.

91 *Tutsak İkilemi'nde amaç; istismara açık bir durumda ahlaken doğru dav-*

ranışı belirlemek değil... Tutsak ikilemi ilk olarak RAND kuruluşunda çalışan matematikçiler Merrill Flood ve Melvin Dresher tarafından 1950'de dile getirildi. Aynı yıl içinde resmi adı kondu ve Albert Tucker tarafından mahkûmiyet sürelerini de içeren şekli formülize edildi.

92 *Gerçekte hayat ekranı milyonlarca ve milyonlarca pikselle kaplı...* Günlük yaşam gibi sürekli aynı kişilerle karşılaştığımız bir dünyada, psikopat stratejisinin gerçekten bazı zayıf yanları vardır. Bununla birlikte şu iki noktayı da gözden çıkarmamak gerekir:

A. İnsanları belirli bir yere bağlayan yakın ilişki ihtiyacını duymayan psikopat, sürekli bir yerden diğerine giderek, tekrar aynı insanlarla karşılaşma olasılığını en aza indirgediği, kendine özgü bir "sanal dünya" yaratır.

B. Psikopatlar cazibeleri ve psikolojik kamuflajları sayesinde kimliklerinin ortaya çıkmasını bir derece engelleyebilirler. Bu onlar için, en azından kısa ve orta vadede, bir sis perdesi görevi görerek işledikleri suçların fark edilmemesini sağlar. Ayrıca kırsal mekânlardan ziyade, dilendiğinde kalabalığa karışabilme imkânının her zaman bulunduğu kentsel mekânları tercih etmeleri de bu şekilde açıklanabilir.

İşin özü, psikopatlar kuralları esnetmeye ve çiğnemeye uygun olan kişilik setine doğuştan sahiptir. Eğer hayat oyununda hile yapacaksanız, acımasız ve korkusuz olmanız iyi bir şeydir; çünkü bu sayede rahatlık çemberinizin asla fazla dışına çıkmamış olursunuz. Dışadönük ve çekici olmanız ise yakalanma olasılığınızı azaltır. Ve ola ki yakalandınız, yüksek özgüveniniz sayesinde reddedilme duygusuyla daha kolay başa çıkabilirsiniz.

95 *1970'lerin sonunda, siyasetbilimci Robert Axelrod bu soruyu...* Robert Axelrod'un düzenlediği sanal gerçeklik turnuvası ve genel olarak oyun kuramı hakkında daha fazlası için, bkz. Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation* (New York: Basic Books, 1984).

98 *Bu nahoş fikir Axelrod'un çalışmalarından yaklaşık on yıl kadar önce genç bir Harvardlı biyoloğun aklına gelmişti...* Bkz. Robert L. Trivers, "The Evolution of Reciprocal Altruism", *Quarterly Review of Biology* 46 no.1 (1971): 35–7.

98 *Hobbes 300 yıl önce* Leviathan *adlı eserinde...* Bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Bölüm I ve II, gözden geçirilmiş baskı, ed. A. P. Martinich ve Brian Battiste (Peterborough, ON: Broadview Press, 2010). Türkçesi için bkz. *Leviathan Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları.

4. Psikopatların Bilgeliği

106 *2010 yılında, o sırada New Mexico Devlet Üniversitesi'nde çalışmakta olan Jonason ve takım arkadaşları...* Bkz. Peter K. Jonason, Norman P. Li ve Emily A. Teicher, "Who is James Bond? The Dark Triad as an Agentic

Social Style", *Individual Differences Research* 8, no.2 (2010): 111–20.

106 *Jonason, 200 üniversite öğrencisine, Kara Üçlü'nün özelliklerini ortaya çıkarmak üzere...* Bkz. P K. Jonason, N. P. Gregory W. Webster ve David P. Schmitt, "The Dark Triad: Facilitating Short-Term Mating in Men", *European Journal of Personality* 23, (2009): 5–18.

107 *2005'te, Stanford, Carnegie Mellon ve Iowa üniversitelerindeki psikologlardan ve nöro-ekonomistlerden...* Bkz. Baba Shiv, George Loewenstein ve Antoine Bechara, "The Dark Side of Emotion in Decision-making: When Individuals with Decreased Emotional Reactions Make More Advantageous Decisions", *Cognitive Brain Research*, 23, no.4 (2005): 85–92. Nöroekonomi, parasal kararlar verirken gerçekleşen zihinsel süreçleri inceleyen disiplinler arası bir alandır. Nörobilim; ekonomi, sosyal ve bilişsel psikolojinin yöntemlerini bir arada kullanmanın yanında kuramsal biyoloji, bilgisayar bilimi ve matematiğin fikir ve kavramlarından faydalanır. Duygular ve karar verme arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı bir şekilde incelemek isteyenler için iyi bir başlangıç noktası, Antonio Damasio'nun harika kitabı *Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain* (New York: Putnam, 1994). Türkçesi için bkz. *Descartes'ın Yanılgısı - Duygu, Akıl ve İnsan Beyni*, çev: Bahar Atlamaz, Varlık Yayınları.
Ayrıca belirtmek gerekir ki, Shiv ve ekibinin yaptığı deneyin sonuçları, duyguların parasal karar vermede faydalı rolleri olduğu gerçeğini değiştirmez. Kontrolsüz risk almak bazen felaketle sonuçlanabilir (Gerçi şu anki finansal iklimde bunu söylemeye gerek bile yok herhalde). Örneğin beyinlerinde hasar olanlar, çalışmadaki söz konusu oyunda daha başarılı olurlarken, laboratuvar dışında o derece başarılı değillerdi. Hatta üç tanesi kişisel iflas ilan etmişti. Korku hissetmekten aciz olmaları, gerçek hayatta haddinden fazla risk almalarına buna yol açmıştı. Kararlarında duyguya yer vermemeleri bazen başlarına iş açmış, onları kendilerinden çıkar sağlamak isteyen insanların ağına düşürmüştü. Sonuç olarak diyebiliriz ki, duygular bazen mantıklı kararlar vermemizin önünde engel teşkil etseler de, ne olursa olsun çıkarlarımızı korumakta önemli rol oynarlar.

109 *California Teknoloji Enstitüsü'nden Ekonomist Cary Frydman ve ekibinin yaptığı bir çalışma...* Bkz. Cary Frydman, Colin Camerer, Peter Bossaerts ve Antonio Rangel, "MAOA-L Carriers Are Better at Making Optional Financial Decisions Under Risk", Proceedings of the Royal Society, B 278 no.1714 (2011): 2053–9. "Savaşçı geni" ve saldırganlık arasındaki ilişki konusunda Cary Frydman'ın çalıştığı laboratuvarı yöneten Antonio Rangel dikkatli olunması gerektiğinin altını çiziyor. "MAOA-L genini saldırganlık ve dürtüsellikle ilişkilendiren önceki çalışmaları doğru değerlendirmek gerekir," diyor. "Buradaki kilit soru, söz konusu insanların hayatları dikkate alındığında, bu kararlar optimal mi değil mi." (Bkz. Debora McKenzie, "People with 'Warrior Gene' Better at Risky Decisions", *New Scientist*, 9 Aralık 2010. http://www.newscientist.com/

article/ dn19830-people-with-warrior-gene-better-at-risky-decisions.html (son erişim 14 Ocak 2011). Örneğin 2009'da yayımlanan bir çalışmada, Edinburgh Üniversitesi'nden Dominic Johnson, MAOA-L taşıyıcılarının gerçekten de daha saldırgan olduğunu görmüş, ama yalnızca yüksek miktarda kışkırtıldıklarında. Üstelik bu saldırganlığa eşlik eden bir dürtüsellik görememiş. Bu bulgu Frydman'ınkiyle örtüşüyor: ayrım gözetmeyen bir kendini imha modu değil, kişisel çıkarlara göre belirlenen bir strateji söz konusu. Bkz. Rose McDermott, Dustin Tingley, Jonathan Cowden, Giovanni Frazzetto and Dominic D. P. Johnson, "Monoamine Oxidase A Gene (MAOA) Predicts Behavioral Aggression Following Provocation", *PNAS* 106, no.7 (2009): 2118–23.

109 "*Literatürdeki eski tartışmaların aksine...*" Bkz. Richard Alleyne, "Gene That Makes You Good at Taking Risky Decisions", *Daily Telegraph*, 8 Aralık 2010, http://www.telegraph.co.uk/science/science-news/8186570/Gene-that-makes-you-good-at-taking-risky-decisions.html (son erişim 14 Ocak 2011).

110 *Bob Hare ve arkadaşlarının 2010'da yaptığı bir çalışma...* Bkz. Paul Babiak, Craig S. Neumann ve Robert D. Hare, "Corporate Psychopathy: Talking the Walk", *Behavioral Sciences and the Law* 28, no.2 (2010): 174–93.

111 "*Psikopat hızlı değişimin sonuçlarıyla başa çıkmakta hiç zorlanmaz...*" Alıntının kaynağı Alan Deutschman, "Is Your Boss a Psychopath?" *Fast Company*, 1, Temmuz 2005, http://www.fastcompany.com/magazine/96/openboss.html (son erişim 8 Temmuz 2009).

112 *Onunla New Orleans'taki beş yıldızlı bir otelin barında buluştuk...* Bkz. Kevin Dutton, *Flipnosis: The Art of Split-Second Persuasion* (London: William Heinemann, 2010).

114 *Araştırmalar gösteriyor ki karşımızdakinin size kendinden bahsetmesini...* Bkz. Morgan Worthy, Albert L. Gary ve Gay M. Kahn, "Self-Disclosure as an Exchange Process", *Journal of Personality and Social Psychology* 13, no.1 (1969): 59–63.

114 *Yine araştırmalar gösteriyor ki, karşımızdakinin bir şeyi hatırlamasını...* Bkz. John Brown, "Some Tests of the Decay Theory of Immediate Memory", *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 10, no.1 (1958): 12–21; Lloyd Peterson ve Margaret Peterson, "Short Term Retention of Individual Verbal Items", *Journal of Experimental Psychology* 58, no.3 (1959): 193–8.

114 *Klinik psikolojide, neredeyse her terapi seansında...* Çeşitli terapatik müdahale teknikleri ve Stephen Joseph'in çalışmalarıyla ilgili bkz. Stephen Joseph, *Theories of Counselling and Psychotherapy: An Introduction to the Different Approaches* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010); ayrıca Stephen Joseph, *Psychopathology and Therapeutic Approaches: An Introduction* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001).

115 *Eğer belli şartlar altında psikopatlık bir avantaja dönüşüyorsa...* Bkz. Eyal Aharoni ve Kent A. Kiehl, "Quantifying Criminal Success in Psychopathic Offenders", makale Psikopati Bilimsel Araştırma Cemiyeti konferansında sunuldu, Montreal, Kanada, Mayıs 2011.

116 *Helsinki Üniversitesi'nden Helinä Häkkänen-Nyholm...* Bkz. Helinä Häkkänen-Nyholm ve Robert D. Hare, "Psychopathy, Homicide, and the Courts: Working the System", *Criminal Justice and Behavior* 36, 3 no.8 (2009) 761–77.

116 *Porter, acaba psikopatlar "pişman rolünü" daha iyi yapıyor olabilirler mi, diye merak etti...* Bkz. Stephen Porter, Leanne ten Brinke, Alysha Baker ve Brendan Wallace, "Would I Lie to You? "Leakage" in Deceptive Facial Expressions Relates to Psychopathy and Emotional Intelligence", *Personality and Individual Differences* 51, no.2 (2011) 133–7.

118 *Karim ve ekibi, Almanya Tübingen Üniversitesi'nde sizi daha iyi bir yalancı yapabilirler...* Bkz. Ahmed A. Karim, Markus Schneider, Martin Lotze, Ralf Veit, Paul Sauseng, Christoph Braun ve Niels Birbaumer, "The Truth About Lying: Inhibition of the Anterior Prefrontal Cortex Improves Deceptive Behavior", *Cerebral Cortex* 20, no.1 (2010): 205–13.

118 *Ayrıca yakınlarda Londra Psikiyatri Enstitüsü'nden Michael Craig ve çalışma arkadaşlarının...* Bkz. Michael C. Craig, Marco Catani, Quinton Deeley, Richard Latham, Eileen Daly, Richard Kanaan, Marco Picchioni, Philip K. McGuire, Thomas Fahy ve Declan G. M. Murphy, "Altered Connections on the Road to Psychopathy", *Molecular Psychiatry* 14 (2009): 946–53.

120 *Raine basit bir öğrenme görevinde psikopat olanların ve olmayanların performanslarını karşılaştırdı...* Bkz. Angela Scerbo, Adrian Raine, Mary O'Brien, Cheryl-Jean Chan, Cathy Rhee ve Norine, Smiley, "Reward Dominance and Passive Avoidance Learning in Adolescent Psychopaths", *Journal of Abnormal Child Psychology* 18, no.4 (1990): 451–63.

121 *Vanderbilt Üniversitesi'ndeki araştırmacılar, biraz daha derine inip...* Bkz. Joshua W. Buckholtz, Michael T. Treadway, Ronald L. Cowan, Neil D. Woodward, Stephen D. Benning, Rui Li, M. Sib Ansari ve diğ., "Mesolimbic Dopamine Reward System Hypersensitivity in Individuals with Psychopathic Traits", *Nature Neuroscience* 13, no.4 (2010): 419–21.

122 *"Psikopatların cezalandırılmaktan çekinmemeleri ve korku duygularının olmaması..."* Alıntının tamamı ve çalışmanın ayrıntıları için bkz. http://www.sciencedaily.com/releases/2010/03/100314150924.htm (son erişim 9 Mart 2011).

122 *Cornell Üniversitesi'nden bilgisayar ve enformasyon bilimi profesörü Jeff Hancock ve çalışma arkadaşları...* Bkz. Jeffrey T. Hancock, Michael T. Woodworth ve Stephen Porter, "Hungry Like the Wolf: A Word-Pattern Analysis of the Language of Psychopaths", *Legal and Criminological Psychology* (2011).

123 *Fecteau ve ekibi, TMS ile beynin fiziksel duyuları düzenleyen bölümü...* Bkz. Shirley Fecteau, Alvaro Pascual-Leone ve Hugo Théoret, "Psychopathy and the Mirror Neuron System: Preliminary Findings from a Non-Incarcerated Sample", *Psychiatry Research* 60, no.2 (2008): 137–44.

124 *Hayli özelleşmiş bu bölgede, görevine uygun bir isim verilmiş olan "ayna nöronları" bulunur...* Ayna nöronlar ilk olarak maymunlarda, 1992'de, Parma Üniversitesi'nden Giacomo Rizzolatti'nin önderliğindeki İtalyan bir araştırma ekibi tarafından keşfedildi. Basitçe söyleyecek olursak bunlar, diğerlerinin hareketlerini ve duygularını taklit etmemizi sağlamak için özelleşmiş beyin hücreleridir. Bkz. Giuseppe Di Pellegrino, Luciano Fadiga, Leonardo Fogassi, Vittorio Gallese ve Giacomo Rizzolatti, "Understanding Motor Events: A Neurophysiological Study", *Experimental Brain Research* 91 (1992): 176–80; Giacomo Rizzolatti, Luciano Fadiga, Vittorio Gallese ve Leonardo Fogassi, "Premotor Cortex and the Recognition of Motor Actions", *Cognitive Brain Research* 3 (1996): 131–41.

124 *Esneme bulaşıcılığı insanlar arasında ve hayvanlar arasında...* Esneme bulaşıcılığı ve empati üzerine yakın zamanlardaki ilginç bir makale için bkz. Ivan Norscia ve Elisabetta Palagi, "Yawn Contagion and Empathy in *Homo sapiens*", PLoS ONE 6, no.12 (2011).

124 *fMRI ile yapılan duygu algılama görevinde...* Bkz. Heather L. Gordon, Abigail A. Baird ve Alison End, "Functional Differences Among Those High and Low on a Trait Measure of Psychopathy", *Biological Psychiatry* 56, no.7 (2004): 516–21.

126 *Tayvan'daki Ulusal Yang-Ming Üniversitesi'nden Yawei Cheng ve çalışma arkadaşları...* Bkz. Yawei Cheng, Ching-Po Lin, Ho-Ling Liu, Yuan-Yu Hsu, Kun-Eng Lim, Daisy Hung ve Jean Decety, "Expertise Modulates the Perception of Pain in Others", *Current Biology* 17, no.19 (2007): 1708–13.

127 *Trier Sosyal Gerilim Testi'nde...* Bkz. Clemens Kirschbaum, Karl-Marlin Pirke ve Dirk H. Hellhammer, "The Trier Social Stress Test – a Tool for Investigating Psychobiological Stress Responses in a Laboratory Setting", *Neuropsychobiology* 28, no.1–2 (1993): 76–81.

129 *Ray, psikopatlık ve hayattaki başarı arasında...* Bkz. John. J. Ray ve J. A. B. Ray, "Some Apparent Advantages of Subclinical Psychopathy", *Journal of Social Psychology* 117 (1982): 135–42.

129 *Gerek aşırı derecede yüksek, gerekse aşırı derecede alçak...* agy.

130 *Hare ve Babiak, İş Dünyası Taraması diye adlandırdıkları bir test geliştirdiler...* Bu tarama ile ilgili daha fazlası için bkz. http://www.b-scan.com/index.html (son erişim 3 Şubat 2012). İş dünyasındaki psikopatlığa ilişkin eğlenceli ve kolay anlaşılır bir giriş için bkz. Paul Babiak ve Robert D. Hare, *Snakes in Suits: When Psychopaths go to Work*, (New York: Harper Business, 2006).

5. Beni Psikopat Yapar mısın?

136 *Yine geçenlerde modern bilgisayar oyunları kültürünün gittikçe artan şiddet içerikli doğasını...* Hare'in neden bahsettiğini anlamak için bkz. Tom Geoghegan, "Why Are Girls Fighting Like Boys?", *BBC News Magazine*, 5 Mayıs 2008, http://news.bbc.co.uk/1/hi/magazine/7380400.stm (son erişim 30 Mayıs 2008). Daha akademik bir çalışma için bkz. Susan Batchelor, "Girls, Gangs and Violence: Assessing the Evidence", *Probation Journal* 56, no.4 (2009): 399–414.

137 *Harvardlı psikolog Steven Pinker, yakın zaman önce yazdığı...* Bkz. Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* (New York: Viking, 2011).

137 *Birtakım Avrupa kentlerinin mahkeme kayıtlarını tarayan araştırmacılar...* Bkz. Manuel Eisner, "Long-Term Historical Trends in Violent Crime", *Crime and Justice* 30 (2003): 83–142.

137 *İtalya, Almanya, İsviçre, Hollanda gibi başka ülkelerde de benzer gidişatlar gözlenmiş.* Bkz. Michael Shermer, "The Decline of Violence", *Scientific American*, 7 Ekim 2011.

137 *Aynı durum savaşlar için de geçerli.* Bkz. Pinker, *The Better Angels of Our Nature*, s. 47–56, "Rates of violence in state and nonstate societies."

138 "*11. ve 12. yüzyıllarda başlayan ve 17. ve 18. yüzyıllarda olgunluğa erişen bir süreçte...*" Alıntının kaynağı Shermer, "The Decline of Violence". Yaşadığımız dünyanın her geçen gün biraz daha tehlikeli olduğunu savunan görüşlere şüpheyle yaklaşın.

140 "*Tahvillerin, muhasebe işlemlerinin ve ticari işlemlerin sonu gelmez bir şekilde...*" Alıntının kaynağı Gary Strauss, "How Did Business Get so Darn Dirty?", *USA Today (Money)*, 12 Haziran 2002, http://www.usatoday. com/money/covers/2002-06-12-dirty-business.htm (son erişim 1 Haziran 2010).

140 *Nottingham İşletme Okulu'nun eski profesörlerinden Clive R. Boddy...* Bkz. Clive R. Boddy, "The Corporate Psychopaths Theory of the Global Financial Crisis", *Journal of Business Ethics* 102, no.2 (2011): 255–9. ("Şirket Attila'sı" lakabı ilk olarak Fred "the Shred" Goodwin"e takıldı. Goodwin, İskoçya Kraliyet Bankası'nın CEO'su olduğu 2001-2009 arasında, bankayı 24.1 milyar pound zarara uğrattı. Bu İngiltere tarihindeki bu alandaki en yüksek rakam.)

141 *Ama öte yandan toplumun genel yapısını da unutmamamız gerektiğini...* Bkz. Strauss, "How Did Business Get so Darn Dirty?"

141 "*Bayan Smart bunun üstesinden geldi. Sağ kurtuldu. Bu işten zaferle çıktı.*" Bu alıntının medyadaki yorumu için bkz. Camille Mann, "Elizabeth Smart Was Not Severely Damaged by Kidnapping, Defense Lawyers Claim", CBS News 19 Mayıs 2011, http://www.cbsnews.com/8301-504083 162-20064372-504083.html (son erişim 31 Temmuz 2011).

142 *Londra, King's College'daki Suç ve Adalet Merkezi'nin gerçekleştirdiği yeni bir araştırmada...* İngiltere'deki genç kesimin işlediği suçların derinlemesine bir analizi için bkz. Debbie Wilson, Clare Sharp ve Alison Patterson, "Young People and Crime: Findings from the 2005 Offending, Crime and Justice Survey" (London: Home Office, 2006).

143 *Eğer Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırma Enstitüsü'nden Sara Konrath...* Bkz. Sara Konrath, Edward H. O'Brien ve Courtney Hsing, "Changes in Dispositional Empathy in American College Students Over Time: A Meta-Analysis", *Personality and Social Psychology Review* 15, no.2 (2011): 180–98.

143 *Kişilerarası Tepkisellik Endeksi, içinde...* Bu endeksin temeli ve gelişimi konusunda daha fazla bilgi için bkz. Mark H. Davis, "A Multidimensional Approach to Individual Differences in Empathy", *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology* 10, no.85 (1980); ayrıca Mark. H. Davis, "Measuring Individual Differences in Empathy: Evidence for a Multidimensional Approach", *Journal of Personality and Social Psychology* 44, no.1 (1983): 113–26.

143 *"Günümüzdeki üniversite öğrencilerinin empatileri..."* Bkz. *US News* "Today's College Students More Likely to Lack Empathy", *US News/* Health, 28 Mayıs 2010, http://health.usnews.com/health-news/family-health/brain-and-behavior/articles/2010/05/28/todays-college-students-more-likely-to-lack-empathy (son erişim 8 Ağustos 2011).

143 *San Diego Devlet Üniversitesi'nden psikoloji profesörü Jean Twenge'ye göre...* Bkz. Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W. Keith Campbell ve Brad J. Bushman, "Egos Inflating Over Time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory", *Journal of Personality* 76, no.4 (2008): 875–901; Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W. Keith Campbell ve Brad J. Bushman, "Further Evidence of an Increase in Narcissism Among College Students", *Journal of Personality* 76, no.4 (2008): 919–27.

143 *"Bazen 'Ben Jenerasyonu' olarak da adlandırılan şimdiki üniversite öğrencileri..."* Bkz.
US News, "Today's College Students More Likely to Lack Empathy."

143 *"Şimdikilerin hepsi geleneksel değerleri eski kuşaklar gibi..."* Bkz. Thomas Harding, "Army Should Provide Moral Education for Troops to Stop Outrages", *Daily Telegraph*, 22 Şubat 2011, http://www.telegraph.co.uk/news/8341030/Army-should-provide-moral-education-for-troops-to-stop-outrages.html (son erişim 5 Nisan 2011).

144 *Ama daha da temel bir cevabın ipuçları...* Bkz. Nicole K. Speer, Jeremy R. Reynolds, Kheena M. Swallow ve Jeffrey M. Zacks, "Reading Stories Activates Neural Representations of Perceptual and Motor Experiences", *Psychological Science* 20, no.8 (2009): 989–99.

145 *Nicholas Carr'ın son dönemdeki "Okurların Hayalleri" adlı denemesin-*

de... Nicholas Carr'ın denemesi Mark Haddon'un yayına hazırladığı, okumanın dönüştürücü gücüne ilişkin denemelerden oluşan *Stop What You're Doing and Read This!* (London: Vintage, 2011) adlı kitapta geçiyor.

145 *İngiliz yardım kuruluşu National Literacy Trust'ın 2011'de yaptığı bir ankete göre...* Raporun tamamını okumak için bkz. Christina Clark, Jane Woodley ve Fiona Lewis, "The Gift of Reading in 2011: Children and Young People's Access to Books and Attitudes towards Reading – bkz. http://www.literacytrust.org.uk/assets/0001/1303/The Gift of Reading in 2 011.pdf (son erişim 6 Ocak 2012).

145 *Empati ve diğerlerinin bakış açısını anlama üzerine "nöro-yasa"dan konuşuyoruz...* Yeni bir altdisiplin olan nöro-yasa ile ilgili harika bir giriş için bkz. David Eagleman, "The Brain on Trial", *Atlantic* (Temmuz/Ağustos 2011), http://www.theatlantic.com/magazine/print/2011/07/the-brain-on-trial/8520/ (son erişim 24 Ekim 2011).

145 *2002'de yayımlanan kilit bir araştırmada...* Bkz. Avshalom Caspi, Joseph McClay, Terrie E Moffitt, Jonathan Mill, Judy. Martin, Ian W. Craig Alan Taylor ve Richie Poulton, "Role of Genotype in the Cycle of Violence in Maltreated Children", *Science* 297 no.5582 (2002): 851-4.

146 *Bu keşiften çıkartılabilecek sonuçlar mahkeme salonlarında da yankılandı.* Araştırmanın ve "savaşçı geni"nin çevresinde dolaşan tartışmalar için bkz. Ed Yong, "Dangerous DNA: The Truth about the 'Warrior Gene'", *New Scientist*, 12 Nisan 2010, http://www.newscientist.com/article/mg20627557.300-dangerous-dna-the-truth-about-the-warrior-gene.html?page=1 (son erişim 9 Aralık 2012).

146 *2006'da Bradley Waldroup'un savunma avukatı Wylie Richardson...* Waldroup davasıyla ilgili daha fazlası için bkz. "What Makes Us Good or Evil?" BBC *Horizon*, 7 Eylül 2011, http://www.youtube.com/watch?v=xmAyxpAFS1s (son erişim 9 Şubat 2012). Vahşi katillerin nöral, genetik ve psikolojik profilleri hakkında daha fazlası için Barbara Bradley Hagerty'nin *Inside the Criminal Brain* adlı harika serisini dinleyiniz. NPR, 29 Haziran–1 Temmuz 2010, http://www.npr.org/series/128248068/inside-the-criminal-brain (son erişim 13 Haziran 2011).

147 *Nöro-yasa konusu, daha geniş bir kapsamda, kültürel nörobilim alanında gündeme geldi...* Kültürel nöro-yasa alanında daha fazlası için bkz. Joan Y. Chiao ve Nalini Ambady, "Cultural Neuroscience: Parsing Universality and Diversity across Levels of Analysis", Shinobu Kitayama ve Dov. Cohen (ed.), *Handbook of Cultural Psychology* (New York: Guilford Press, 2007), s. 237–254; ve Joan Y. Chiao (ed.), *Cultural Neuroscience: Cultural Influences on Brain Function: Progress in Brain Research* (New York: Elsevier, 2009).

147 *Genetiğin bir alt dalı olan epigenetik...* Epigenetik alanına temiz ve anlaşılır bir giriş için bkz. Nessa Carey, *The Epigenetics Revolution: How Modern Biology Is Rewriting Our Understanding of Genetics, Disease and Inheritance* (London, Icon Books, 2011).

147 *Hare bana 1980'lerde İsveç'te yapılmış bir çalışmadan bahsediyor.* Bkz. Gunnar Katti, Lars O. Bygren ve Sören Edvinsson, "Cardiovascular and Diabetes Mortality Determined by Nutrition during Parents' and Grandparents' Slow Growth Period" *European Journal of Human Genetics* 10, no.11 (2002): 682–8.

149 *"60'larda Alan Harrington adında bir yazar vardı..."* Bkz. Alan Harrington, *Psychopaths* (New York: Simon & Schuster, 1972).

149 *"Testosteron seviyeleri yüksek ve serotonin taşıyıcı genlerindeki alelleri uzun olanlar..."* Bkz. Robert A. Josephs, Michael J. Telch, J. Gregory Hixon, Jacqueline J. Evans, Hanjoo Lee, Valerie S. Knopik, John E. McGeary, Ahmad R. Hariri ve Christopher G. Beevers, "Genetic and Hormonal Sensitivity to Threat: Testing a Serotonin Transporter Genotype X Testosterone Interaction", DOI:10.1016/j.psyneuen.2011.09.006

149 *"The Adverts" grubunun "Gary Gilmore's Eyes" adlı şarkısı çalıyor...* Bkz. "Gary Gilmore's Eyes"/"Bored Teenagers" (19 Ağustos 1977: Anchor Records ANC1043).

151 *Transkraniyel manyetik uyarım (ya da TMS), 1985'te...* TMS ile yapılan ilk çalışma için bkz. Anthony T. Barker, Reza Jalinous ve Ian L. Freeston, "Non-Invasive Magnetic Stimulation of Human Motor Cortex", *Lancet* 325, no.8437 (1985): 1106–7.

152 *MIT'den Liane Young ve ekibi...* Bkz. Liane Young, Joan Albert Camprodon, Marc Hauser, Alvaro Pascual-Leone ve Rebecca Saxe, "Disruption of the Right Temporoparietal Junction with Transcranial Magnetic Stimulation Reduces the Role of Beliefs in Moral Judgements", *PNAS* 107, no.15 (2010): 6753–8. Bir kimya fabrikasında olduğunuzu hayal edin. Bir işçinin, çalışma arkadaşının kahvesine şeker döktüğünü görüyorsunuz. Şeker, üzerinde "zehirli" yazan bir kabın içinde duruyor. Siz seyrederken, aniden bir duman bulutu beliriyor ve içinden cin misali bir ahlak filozofu çıkıveriyor. Size olasılık uzayında iki bağımsız boyutu olan dört senaryo sunuyor. Birinci boyut işçinin kabın içindeki şeyin içeriğiyle ilgili *inancına* dair (şeker veya zehir). İkinci boyut ise kabın içinde *gerçekte* ne olduğuna dair (şeker veya zehir).

Dolayısıyla elimizde, gerçekler ve kişisel sanıların meydana getirdiği dört seçenek var (alttaki tabloya bakınız):

1. İşçi tozun şeker olduğunu sanıyor. Zaten gerçekten şeker. Arkadaşı kahveyi içiyor ve bir şey olmuyor.
2. İşçi tozun şeker olduğunu sanıyor. Ama aslında zehir. Arkadaşı kahveyi içiyor ve ölüyor.
3. İşçi tozun zehir olduğunu sanıyor. Ama aslında şeker. Arkadaşı kahveyi içiyor ve bir şey olmuyor.
4. İşçi tozun zehir olduğunu sanıyor. Ve evet, doğru bildiniz, gerçekten de zehir. Arkadaşı kahveyi içiyor ve ölüyor.

SONUÇ

SANI	Nötr	Negatif
Nötr	1	2
Negatif	3	4

Suç hukukunun temel ilkelerinden olan, "kasıt olmaması durumunda eylem kişiyi tek başına suçlu yapmaz" ilkesini hatırlatan filozof, 1'den 7'ye kadar olan bir skalada (1=tamamen suçlu; 7=tamamen suçsuz), işçinin 4 senaryodaki eylemlerini puanlamanızı istiyor.

2010'da, MIT Beyin ve Bilişsel Bilimler Bölümü'nden Liane Young ve çalışma arkadaşları, nörobiyolojik ahlaki karar verme mekanizmasını incelemek adına, gönüllülerden bu puanlamanın aynısını yapmalarını istediler.

Ama işin içinde bir bit yeniği vardı.

Kararlarını vermeden önce katılımcıların bir kısmının beyinlerinin ahlaki kararlardan sorumlu bölgelerine (sağ temporoparietal kavşağa) transkraniyal manyetik uyarım verdiler. Bu bölge, (4. bölümde Ahmed Karim'in yaptığı ahlak zaplamasından farklı olarak) üçüncü şahısların eylemlerinin altında yatan inanışların, tavırların ve niyetlerin ahlaki açıdan yorumlanmasından sorumlu olan bölgedir.

Acaba bu yapay uyarım, katılımcıların senaryolara bakışını değiştirecek miydi? Young ve çalışma arkadaşları bunu merak ediyordu. Bir başka deyişle ahlak şekil verilebilen bir malzeme miydi?

Ortaya çıkan yanıt evet oldu.

Deney grubunun ahlaki değerlendirmeleri, beyinlerinin farklı bir bölgesine TMS uygulanan kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, Young bir örüntü fark etti. 3. senaryoda (niyetin kötü ama sonucun pozitif olduğu durumda), sağ temporal kavşağa TMS uygulanan denekler, işçinin eylemlerinin kabul edilebilir olduğunu düşünüyordu.

Anlaşılan ahlak, gerçekten müdahaleyle değiştirilebiliyor. En azından bir bölümü. İnsanların eylemlerine doğru şekilde kasıt atfetme becerisini artırıp azaltmak mümkün.

154 *1993'te kendi adını taşıyan kitapta Andy...* Bkz. Andy McNab, *Bravo Two Zero* (London: Bantam Press, 1993).

155 *Programın adı "Extreme Persuasion."...* Programı dinlemek için http://www.bbc.co.uk/programmes/p006dg3y adresini ziyaret ediniz.

155 *Ve askerdeki çoğu şey gibi bunun da mantıklı bir nedeni vardır...* Andy

McNab'in Özel Hava Kuvvetleri'ndeki deneyimleriyle ilgili daha fazlası için bkz. Andy McNab, *Immediate Action* (London: Bantam Press, 1995).

6. Yedi Ölümcül Anahtar

170 *Büyük Britanya Psikopatlık Anketi'ni başlattıktan sonra...* Programı dinlemek için http://soundcloud.com/profkevindutton/great-british-psychopath adresini ziyaret ediniz.

170 *Katılımcılar benim sayfama yönlendirilerek Levenson Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi'ni...* Bkz. Michael R. Levenson, Kent A. Kiehl ve Cory M. Fitzpatrick, "Assessing Psychopathic Attributes in a Noninstitutionalized Population", *Journal of Personality and Social Psychology* 68, no.1 (1995): 151–8. Testi kendiniz doldurmak isterseniz http://www.kevindutton.co.uk/ adresini ziyaret ediniz.

172 *Paddock Merkezi, her biri on iki yataklı altı koğuştan oluşan kapalı bir bölümde yer alıyor...* Psikopatları tedavi etmenin ne kadar zor olduğu iyi bilinir. Cazibe ve ikna yetenekleri ile sizi kandırabilirler – salıverilmelerini sağlamak için ilerleme kaydedildiği, rehabilitasyonun işe yaradığı izlenimi uyandırırlar. Ne var ki yakın zaman önce bulunan bir tedavi yöntemi, tedaviye pek yanıt vermeyen çocuk suçlular için umut vaat ediyor. Madison, Wisconsin'deki Mendota Çocuk Tedavi Merkezi'nden psikolog Michael Caldwell, "dekompresyon" adı verilen yoğun birebir terapi tekniğini kullanarak pozitif sonuçlar almayı başarmış. Bu teknikte amaç kötü davranışın cezaya, cezanın ise daha fazla kötü davranışa yol açtığı kısır döngüyü kırmak. Caldwell'in tedavi ettiği gençler zaman içinde daha idare edilebilir oluyor ve böylece daha genel rehabilitasyon hizmetlerine katılabiliyorlar. Örnek vermek açısından, Caldwell'in programına katılan 150'den fazla gençten oluşan bir grubun, alışılmış gençlik ıslah merkezlerinde rehabilitasyon görmüş başka bir gruba oranla şiddet içeren suç işleme oranlarında yarı yarıya düşüş olmuş.

Dekompresyon ve genel olarak psikopatların tedavisi için bkz. Michael F. Caldwell, Michael. Vitacco ve Gregory J. Van Rybroek, "Are Violent Delinquents Worth Treating? A Cost-Benefit Analysis", *Journal of Research in Crime and Delinquency* 43, no.2 (2006): 148–68.

183 *Steve Jobs'ı ele alalım...* Bkz. John Arlidge, "A World in Thrall to the iTyrant", *Sunday Times* News Review, 9 Ekim 2011.

184 *Emory Üniversitesi'nden antropoloji doçenti James Rilling...* Bkz. James K. Rilling, Andrea L. Glenn, Meeta R. Jairam, Giuseppe Pagnoni, David R. Goldsmith, Hanie A. Elfenbein ve Scott O. Lilienfeld, "Neural Correlates of Social Cooperation and Non-Cooperation as a Function of Psychopathy", *Biological Psychiatry* 61, no.11 (2007): 1260–71.

185 *Örneğin Lincoln Üniversitesi'nden Lee Crust ve Richard Keegan...* Bkz. "Mental Toughness and Attitudes to Risk-Taking", *Personality and Indi-*

vidual Differences 49, no.3 (2010): 164–8.

189 *Oxford Üniversitesi Psikiyatri Bölümü'nden klinik psikoloji profesörü Mark Williams...* Williams ve ekibi çalışmalarını Oxford Üniversitesi, Oxford Mindfulness Centre'da sürdürüyor. Merkezde yapılmakta olan çalışmalar hakkında bilgi edinmek için http://oxfordmindfulness. org/ sitesini ziyaret ediniz. Farkındalık hakkında bkz. Mark Williams ve Danny Penman, *Mindfulness: A Practical Guide to Finding Peace in a Frantic World* (London: Piatkus, 2011).

191 *Bir yatırımcıyı başarılı kılan şey nedir?...* Bu soruyu yanıtlamak için bugüne kadar kütüphane dolusu kitap yazılmıştır. Ama konuyla ilgili, içine biraz fantezi serpiştirilmiş hafif tonda bir kitap okumak isteyenlere Robert Harris'in *The Fear Index* adlı romanını önerebilirim. (London: Hutchinson, 2011).

193 *Örneğin karar verme becerisine ilişkin zihinsel ve duygusal odaklanma araştırmaları...* Bkz. Artur Z. Arthur, "Stress as a State of Anticipatory Vigilance", *Perceptual* Motor Skills, 64, no.1 (1987): 75–85.

7. Süper-Uyanıklık

198 *Bazı örnekler veriyor: "Sarhoşlar ve üçkâğıtçılar..."* Bkz. Alan Harrington, *Psychopaths* (New York: Simon & Schuster, 1972), s. 45.

199 *Psikopat küçük bir gruba, belirli bir kuruluşa veya bazı ideolojilere karşı çıkan biri değildir...* Bkz. Hervey Cleckley, *The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues about So – Called Psychopathic Parsonality* (St Louis, MO: C. V. Mosby, 1941, 1976), s. 391, http://www.cassiopaea. org/case/sanity 1.PdF.

199 *"[Psikopatın] sergilediği acımasızlık, seçkin sınıfın potansiyel acımasızlığının sınırları dahilindedir..."* Bkz. Norman Mailer, *The White Negro*, ilk basıldığı yer *Dissent* (Güz 1957), http://www.learntoquestion.com/ resources/database/archives/003327.html.

199 *"Kendimize itiraf etmek istesek de istemesek de..."* Bkz. Harrington, *Psychopaths*, s. 233.

200 *Günümüzde daha yaygın bilinen adıyla Aziz Pavlus...* Aziz Pavlus'un ayrıntılı bir biyografisi ve karmaşık ruh haliyle ilgili değerlendirmeler için bkz. Andrew N. Wilson, *Paul: The Mind of the Apostle* (New York: W. W. Norton & Co., 1997).

201 *"Fiyaskoyla sonuçlanan bu politik meydan okuma sonrasında..."* Bkz. Michael White, L. *From Jesus to Christianity: How Four Generations of Visionaries and Story tellers Created the New Testament and the Christian Faith* (San Francisco, CA: HarperCollins, 2004), s. 170.

203 *Eğer Zafer ve Felaketle karşılaştığında...* Rudyard Kipling'in bu dizelerinin geçtiği "If" şiiri, ilk olarak *Rewards and Fairies* adlı toplu şiir kitabında yer aldı. (London: Macmillan, 1910).

203 *2006'da Londra, University College'dan Derek Mitchell...* Bkz. Derek G. V. Mitchell, Rebecca A., Richell, Alan Leonard, ve R. James R. Blair, "Emotion at the Expense of Cognition: Psychopathic Individuals Outperform Controls on an Operant Response Task", *Journal of Abnormal Psychology* 115, no.3 (2006): 559–66.

205 *Macar psikolog Mihály Csíkszentmihályi'nin "optimal deneyim" veya "akış" (flow) adını verdiği...* Akış kavramı üzerine daha fazlası için bkz. Mihály Csíkszentmihályi, *Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life* (New York: Basic Books, 1996).

206 *2011'de, Aachen Üniversitesi'nden Martin Klasen...* Bkz. Martin Klasen, René Weber, Tilo T. J. Kircher, Krystyna A. Mathiak ve Klaus, Mathiak, "Neural, Contributions to Flow Experience during Video Game Playing", *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 7, no.4 (2012), 485–95.

206 *Klasen'in bilgisayar oyunlarıyla haşır neşir olduğu yıl, Kent Kiehl...* Bkz. Elsa Ermer, Joshua D. Greene, Prashanth K. Nyalakanti ve Kent A. Kiehl, "Abnormal Moral Judgments in Psychopathy", Montreal, Kanada, Mayıs 2011'de Bilimsel Psikopati Araştırmaları Cemiyeti'nin konferansında sunulan posterden.

209 *Wisconsin Üniversitesi'nden nörobilimci Richard Davidson...* Bkz. Antoine Lutz, Lawrence L. Greischar, Nancy B., Rawlings, Matthieu Ricard ve Richard J. Davidson, "Long-Term Meditators Self-Induce High-Amplitude Gamma Synchrony during Mental Practice", *PNAS* 101, no.46 (2004): 16369–73. Richard Davidson, Wisconsin Üniversitesi, Duygusal Nörobilim Laboratuvarı'nın yöneticisi. Çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için laboratuvar sitesini ziyaret edebilirsiniz: http://psyphz.psych.wisc.edu/. Ayrıca bkz. Richard J. Davidson ve Sharon Begley, *The Emotional Life of Your Brain: How Its Unique Patterns Affect the Way You Think, Feel, and Live – and How You Can Change Them* (New York: Hodder & Stoughton, 2012).

210 *"Üst düzey sporcuların kaygılarını kontrol altında tutmalarını..."* Alıntının kaynağı Steve Connor, "Psychology of Sport: How a Red Dot Swung It for Open Champion", *Independeznt*, 20 Temmuz 2010.

210 *Zihin, bilinçli bir çabayla yalın dikkat seviyesinde tutulur...* Bkz. Bhikkhu Bodhi, *The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering* (Onalaska, WA: BPS Pariyatti Publishing, 2000), 6. Bölüm, "Right Mindfulness (Samma Sati)".

211 *Mahātsatipaṭṭhāna Sutta'ya göre...* Bkz. *Mahātsatipaṭṭhāna* Sutta, *The Great Discourse on the Establishing of Awareness* (Onalaska, WA: Vipassana Research Publications, 1996).

211 *"Farkındalığın ilk bileşeni, dikkatin anlık deneyimde kalması adına..."* Bkz. Scott R. Bishop, Mark Lau, Shauna Shapiro, Linda Carlson, Nicole D. Anderson, James Carmody, Zindel V. Segal, ve diğ., "Mindfulness. A Proposed Operational Definitions", *Clinical Psychology: Science and*

Practice 11, no.3 (2004): 230–41.

212 "*Yeni başlayanın zihninde pek çok olasılık vardır...*" Bkz. Shunryu Suzuki, *Zen Mind, Beginner's Mind: Integrated Talks on Zen Meditation and Practice*, ed. Trudy Dixon ve Richard Baker (New York&Tokyo: Weatherhill, 1970).

214 *Öyle anlaşılıyor ki psikopatlar, katı yürekli ve duygusuz olmak şöyle dursun...* Bkz. Mehmet Mahmut ve Louise Cridland, "Exploring the Relationship between Psychopathy and Helping Behaviours", Montreal, Kanada, Mayıs 2011'de Bilimsel Psikopati Araştırmaları Cemiyeti'nin konferansında sunulan posterden.

216 "*Erdem diye tabir ettiğiniz şeylerin hepsinde haz gizlidir...*" Bkz. W. Somerset Maugham, *Of Human Bondage* (London: George H. Doran and Company, 1915). Türkçesi için bkz. W. Somerset Maugham, *Hayatın Esiriyiz*, Güven Yayınları, çev: Vahdet Gültekin.

216 *Örneğin New York Şehir Üniversitesi, John Jay Adli Hukuk Koleji'nden Diana Falkenbach ve Maria Tsoukalas...* Bkz. Diana Falkenbach ve Maria Tsoukalas, "Can Adaptive Psychopathic Traits Be Observed in Hero Populations?", Montreal, Kanada, Mayıs 2011'de Bilimsel Psikopati Araştırmaları Cemiyeti'nin konferansında sunulan posterden.

217 *Böylesi bir profil, "Kahramanca Düşünme Projesi"nin...* Bu proje ile ilgili daha fazlası için http://heroicimagination.org/ sitesini ziyaret edebilirsiniz.

217 *1971'de psikolojinin şeref kürsüsüne adımı yazdıran bir deneyde Zimbardo...* Philip G. Zimbardo, "The Power and Pathology of Imprisonment", ABD Temsilciler Meclisi 92. Yargı Komitesi'nin 3 no.lu alt komite toplantısındaki konuşma, Düzeltmeler üzerine 1. seans, Bölüm II, *Prisons, Prison Reform and Prisoner's Rights: California, Congressional Record*, Serial no.15, 25 Ekim 1971, Washington, DC: US Government Printing Office, 1971, www.prisonexp.org/pdf/congress.pdf.

218 "*zihinsel verimlilikte ve ahlaki değerlendirmede bozulmalara yol açıyor...*" Bkz. Irving L. Janis, *Groupthink: A Psychological Study of Policy Decisions and Fiascoes*, 2. baskı (Boston: Houghton Mifflin, 1982).

220 *Psikopatlığın ortaya çıkışını bu şekilde açıklayabilmek için...* Bkz. Timothy A. Judge, Beth A. Livingston ve Charlice Hurst, "Do Nice Guys – and Gals – Really Finish Last? The Joint Effects of Sex and Agreeableness on Income", *Journal of Personality and Social Psychology* 102, no.2 (2012): 390–407.

220 Çalışmalarda psikopatlara rahatsız edici görüntüler, örneğin kadın kurbanlar gösterildiğinde... Bkz. Uma Vaidyanathan, Jason R. Hall, Christopher J. Patrick ve Edward M. Bernat, "Clarifying the Role of Defensive Reactivity Deficits in Psychopathy and Antisocial Personality Using Startle Reflex Methodology", *Journal of Abnormal Psychology* 120, no.1 (2011): 253–8.

221 "*Ama bunların ikisi de bu adamın profiline uymuyordu...*" Kriminal profillendirmeyle ilgili daha fazlası için bkz. Brent Turvey, *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis* (San Diego: Academic Press, 1999); David V. Canter ve Laurence J. Alison (ed.), *Criminal Detection and the Psychology of Crime* (Brookfield, VT: Ashgate Publishing, 1997).

223 "*Ama diğer kategorideki seri katiller, bizim sadist seri katil dediklerimiz...*" Bkz. Andreas Mokros, Michael Osterheider, J. Stephen Hucker ve Joachim Nitschke, "Psychopathy and Sexual Sadism", *Law and Human Behavior* 35, no.3 (2011): 188–99.

Erkek seri katiller için olan Kelleher Tipolojisi, bu bireyleri dört farklı kategoriye ayırır: Vizyonerler, Misyonerler, Hedonistler ve Güç Peşindekiler. Vizyonerler onlara öldür emrini veren ilahi mesajların ve/veya iç seslerin dediklerine uyarlar. Misyonerler toplumu "temizlemeyi" kendilerine görev edinmiştir. Genellikle kurban olarak hayat kadınlarını, eşcinselleri veya etnik veya dinsel azınlıkları seçerler. Hedonistler zevklerinin peşindedir, öldürmek onlara haz verir. Bunlar da kendi içlerinde üç gruba ayrılır: Şehvet Katilleri (cinsel tatmin için öldürenler); Heyecan Katilleri (kurbanlarını avlayıp katletmenin zevki için öldürenler) ve Konfor Katilleri (maddi çıkar için öldürenler). Son olarak, Güç Peşindekiler kurbanlarının üzerinde hâkimiyet kurmak için öldürürler. Bu tür katillerin çoğu kurbanlarına aynı zamanda cinsel saldırıda bulunurlar. Fakat onlar Şehvet Katillerinden farklı olarak, cinsel saldırıyı cinsel tatmin için değil, hâkimiyet kurmak için gerçekleştirirler.

Kadın seri katiller için olan Kelleher Tipolojisi, beş farklı kategoriye ayrılır: Kara Dullar, Ölüm Melekleri, Cinsel Yırtıcılar, İntikam Katilleri ve Çıkar Katilleri. Kara Dullar aile bireylerini, arkadaşlarını veya yakın kişisel ilişki içinde olduklarını öldürür. Temel amaç dikkat çekmek ve neler hissettiğini anlamalarını sağlamaktır. Ölüm Melekleri hastanelerde ve bakıma gittikleri evlerde çalışır. Genel olarak yaşam ve ölüm üzerindeki kendi güçlerinden sarhoş olur, kurbanlarını ölümün kıyısına getirip ardından mucizevi şekilde "iyileştirirler". Bu tip katiller genelde "vekâleten hastalık" (Munchausen by Proxy) Sendromu'yla teşhis edilirler.

Cinsel Yırtıcılar, İntikam Katilleri ve Çıkar Katillerinin amaçları adlarından da anlaşılabiliyor. Fakat Cinsel Yırtıcıların son derece ender rastlanan bir tür olduğunu belirtmemiz gerekir (Aileen Wuornos bu tanıma uyan neredeyse tek örnektir). Öte yandan Çıkar Katilleri en yaygın kadın seri katil tipidir. Neredeyse bu tarz kadınların dörtte üçü bu kategoridendir.

Gerek erkek, gerek kadın seri katiller hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler bkz. Michael D. Kelleher ve C. L. Kelleher, *Murder Most Rare: The Female Serial Killer* (Westport, CT: Praeger, 1998); ve Michael Newton, *The New Encyclopedia of Serial Killers*, 2. baskı (New York: Checkmark Books, 2006).

223 "... *bir nebze 'zihin kuramı'*" ... Bkz. Heinz Wimmer ve Josef Perner, "Beliefs about Beliefs: Representation and Constraining Function of Wrong Beliefs in Young Children's Understanding of Deception", *Cognition* 13, no.1 (1983): 103–28.

224 *Beasley bana Emory Üniversitesi'nden Alfred Heilbrun'un*... Bkz. Alfred B. Heilbrun, "Cognitive Models of Criminal Violence Based Upon Intelligence and Psychopathy Levels", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 50, no.4 (1982): 546–57.

225 *California, Berkeley Üniversitesi'nden Paul Ekman*... Paul Ekman ve Robert Levenson'un çalışması hakkında bilgi için bkz. Daniel, Goleman, ve Dalai Lama (önsöz), *Destructive Emotions: How Can We Overcome Them?: A Scientific Dialogue with the Dalai Lama* (New York: Bantam Books, 2003). Konu hakkında genel alt bilgi için bkz. Paul Ekman, Richard J. Davidson Matthieu Ricard ve B. Alan Wallace, "Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-Being", *Current Directions in Psychological Science* 14, no.2 (2005): 59–63.

226 *British Columbia Üniversitesi'nden Sabrina Demetrioff*... Veriler henüz yayımlanmadı.

228 *Örneğin Florida Devlet Üniversitesi'nden Chris Patrick*... Bkz. Christopher J. Patrick, Margaret M. Bradley ve Peter J. Lang, "Emotion in the Criminal Psychopath: Startle Reflex Modulation", Margaret M., and *Journal of Abnormal Psychology* 102, no.1 (1993): 82–92.

228 *En büyük hazine, kendine hâkim olmaktır, diye yazmıştı 11. yüzyıl Budist hocası Atisha*... Atisha'nın yazıları ve felsefesi hakkında kolay okunur bir kılavuz için bkz. Geshe Sonam Rinchen, *Atisha's Lamp for the Path to Enlightenment*, (ed. ve çev. Ruth Sonam (Ithaca, NY: Snow Lion Publications, 1997).

229 *Son FBI suç rakamları, ABD'de herhangi bir anda yaklaşık 35 ila 50 arası seri katilin faal olduğunu gösteriyor*... Bkz. Blake Morrison, "Along Highways, Signs of Serial Killings", *USA Today*, 5 Ekim 2010.

233 *Şiir güvelerle ilgili*... Bkz. Don Marquis, "The Lesson of the Moth", in *The Annotated Archy and Mehitabel*, ed. Michael Sims (New York: Penguin, 2006).

TEŞEKKÜR

Bin bir çeşit psikoloji yazarı vardır. Benim için insanları güldüren bir kitap yazmak kısmen kolay bir iş. Daha önce *Flipnosis* adlı kitabımda yaptığım üzere –en azından sevenlerimin iddia ettiği üzere– insanları hem güldüren hem de düşündüren bir kitap yazmaksa daha zor. Ve insanları sadece düşündüren bir kitap yazmak şüphesiz en zoru.

Her ne kadar arada sırada dudaklarınıza bir gülümseme kondurmayı başarabildiğimi umuyor olsam da *Olağan Psikopatlar* benim gözümde bu üçüncü kategoriye giriyor. Psikopatların büyüleyici olduğu inkâr edilemez, ama öte yandan komik bir yanları olmadığı da kesin. Tehlikeli, yıkıcı ve ölümcül olabiliyorlar – ve onları gerçek hayattakine benzer bir şekilde kâğıda dökmek her ciddi yazarın görevi.

Böylesi kılı kırk yaran bir editöryel hijyen, psikopatlığı alışılageldik bakış açısından farklı bir şekilde ele alırken daha da önem kazanıyor; yani genel kanının aksine, psikopatın beyninin sinaptik gök kubbenin altındaki dondurucu, yaşanmaz bir diyar değil, günlük hayatta karşılaştığımız insanların da yer aldığı, belirli bir çizgiye kadar normal yaşama elveren, kendine özgü psikolojik bir yöre olduğunu savunuyorsanız. Bilimsel savlar ileri sürerken kanıtlarla desteklemeli ve sonuçlara varırken temkini elden bırakmamalısınız.

Bu özene rağmen psikopatlar yüz yüzeyken olduğu gibi kâğıt üzerinde de insanın aklını çelmeyi başarabiliyorlar. Karım ise onların sinsi psikolojik pençelerinden sıyrıksız kurtu-

lamadığım konusunda beni temin ediyor. Görünüşe bakılırsa kitabın sonuna vardığımda başlangıca oranla psikopatik yelpazenin daha uçlarına kaymış bulunuyorum. Hatta bir süreliğine kaygan zeminde dans ettim diyebilirim.

Bunun üzerine karımın aklına bir fikir geldi. Beni eski halime getirmek adına, bir sonraki kitabımın sevgi ve şefkat üzerine olması için ısrar ediyor. Oysa benim gözümde bunlar balon gibi şişirilmiş ve önemi aşırı abartılan iki özellik – dolayısıyla öyle bir kitabın yazılma olasılığı pek yüksek görünmüyor. Sonuç itibarıyla sevgili Elaine, daha çok beklersin karıcığım. Yakında avukatım seninle irtibata geçecektir.

Billy Wilder bir keresinde temsilcilerin araba lastikleri gibi olduğunu söylemişti: bir yere varmak için en az dört tane lazımdır ve her 10.000 km.de bir değiştirmeniz gerekir. Şahsen tek tekerlilerin güzelliklerini ne kadar övsem yetersiz kalır diye düşünüyorum – özellikle de Patrick Walsh türünden olanların. Özel patlak tamir setim Jake Smith-Bosanquet sayesinde Patrick'le uzun zamandır yoldayız ve selenin üzerinde olduğum her andan ayrı bir zevk aldım. Bir sonraki maceramızın bizi nereye götüreceğini yalnız Tanrı bilir.

Bu kitabın gün ışığına çıkmasında emeği geçenleri –ve adları kitapta geçsin diye gerekli parayı uçlananları– sıralayacak olursam: Denis Alexander, Paul Babiak, Alysha Baker, Helen Beardsley, James Beasley III, Peter Bennett, James Blair, Michael Brooks, Alex Christofi, David Clark, Claire Conville, Nick Cooper, Sean Cunningham, Kathy Daneman, Ray Davies, Roger Deeble, Mariette DiChristina, Liam Dolan, Jennifer Dufton, Robin Dunbar, Elsa Ermer, Peter Fenwick, Simon Fordham, Mark Fowler, Susan Goldfarb, Graham Goodkind, Annie Gottlieb, Cathy Grossman, Robert Hare, Amelia Harvell, John Horgan, Glyn Humphreys, Hugh Jones, Terry Jones, Stephen Joseph, Larry Kane, Deborah Kent, Nick Kent, Paul Keyton, Kent Kiehl, Jennifer Lau, Scott Lilienfeld, Howard Marks, Tom Maschler, Matthias Matusc-

hik, Andy McNab, Alexandra McNicoll, Drummond Moir, Helen Morrison, Joseph Newman, Richard Newman, Jonica Newby, Steven Pinker, Stephen Porter, Caroline Pretty, Philip Pullman, Martin Redfern, Christopher Richards, Ann Richie, Ruben Richie, Joe Roseman, John Rogers, Jose Romero-Urcelay, Tim Rostron, Debbie Schiesser, Henna Silvennoinen, Jeanette Slinger, Nigel Stratton, Christine Temple, Leanne ten Brinke, John Timpane, Lisa Tuffin, Essi Viding, Dame Marjorie Wallace, Fraser Watts, Pete Wilkins, Mark Williams, Robin Williams, Andrea Woerle, Philip Zimbardo, Konstantina Zougkou. (Not: Gerçi bir katkısı olup olmadığı da şüpheli ya, Ian Collins ödemede zorluk çıkardığından dolayı listede adının yer almadığı fark edilecektir.)

Editörlerim William Heinemann, Tom Avery ve Jason Arthur ve ayrıca onlar kadar titiz çalışan Farrar, Straus ve Giroux'dan Amanda Moon ve Karen özel teşekkürü hak ediyorlar.

DİZİN

I. Körfez Savaşı 153
16 temel kişilik faktörü 39, 40
II. Dünya Savaşı 120, 218

Aachen Üniversitesi 206, 259
ABD Donanması 218
ABD Eyaletlerarası Otoban sistemi 229
ABD Hava Kuvvetleri 40, 240
ABD Pasifik Filosu 218
ABD Ulusal Polis Şefleri Derneği 10
acımasızlık 171, 177-9, 183, 195, 196, 199, 232
Afganistan 133, 154
ağırbaşlı kişilik 37, 38, 147
Aharoni, Eyal 115, 129
ahlaki evrim 99
ahlaki ikilem türleri 207, 210
ahlaki ikilemler 228
ahlaksızlık 24, 49, 93, 119, 179
ahtapotlarda sosyallik 241
Akademi 48
Akapunktur 126
Akıl Oyunları (film) xiii
"akış" 206, 209
aklıselim maskesi 48-52, 60
alçakgönüllülük 61, 232
aldırışsızlık 44, 184
Aldrin, Buzz 25
alfa dalgaları 6
Allen, Corey 80
Allport, Gordon 39
Allport'un kişilik modeli 39
Amerikan Psikiyatri Derneği 46, 54
Amerikan Sapığı (film) 121
amfetamin (speed) 121
amigdala xii, 19, 29, 108, 119, 124, 149, 152, 163, 176, 185, 220
Amyciaea lineatipes xvii
an'ın içinde olmak 157, 171, 191, 192, 210
Andrews, Brian 62, 103
anlamsal karar testi 6
anlaşmazlık çözme 96, 219
anterior parasingulat korteks 19
anterior prefrontal korteks 118
anterior singulat korteks 126, 206, 209
antipsikopatlar xvi
antisosyal kişilik bozukluğu (ASKB) 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 244
Apple 183, 184
arabulucu argümanı 87
arılar, "hırsız" ve "asker" 93
Aristotales xiii, 48
Arizona Üniversitesi 241
Arlidge, John 183, 257
Armstrong, Neil 25, 26

Aryan Kardeşliği ("The Rock") 83, 84, 100
asabi kişilik 37, 38
Asi Gençlik (film) 79
asil ruhluluk 86
Asperger sendromu 245
Atisha 228,262
avcılar 17, 18, 20
Axelrod, Robert 95, 97, 99, 247
ayna nöronları 124, 251
Aziz Pavlus
Aziz Petrus
azizler ve düzenbazlar

Babiak, Paul 111, 129, 132, 140, 249, 251, 264
Bacon, Francis 84
bağımlı kişilik bozukluğu 47
Bailey, Kent 15, 16, 20, 238
Baird, Abigail 124
Barker, Dr. Anthony 151
Bartels, Daniel 21, 22, 239
"başarılı" psikopat 60
BBC 155, 252, 254
Beasley, James 221
Bechara, Antoine 109, 128, 192, 248
benekli sırtlanlarda kişilik 241
benlik 17, 144
benmerkezcilik 23, 50, 63, 143, 217
Bentham, Jeremy 22
Bernet, Profesör William 146
berserk 16, 20, 21
beta dalgaları 6
Beth Israel Deaconess Tıp Merkezi 123
Beyin Bilimi Merkezi, Essex Üniversitesi 159
beyin dalgalarının türleri 6
bilgisayar oyunları, oyuncular 136, 139, 166, 206, 252, 259
Bilimsel Psikopati Araştırmaları Cemiyeti 135, 238, 259, 260
bilinçaltı yüz tanıma testi 225
bilişsel arkeoloji 33
bilişsel davranışsal terapi (CBT) 189
bilişsel empati 223
bilişsel nörobilim 18, 33
bilişsel psikologlar 68
Bin Ladin, Üsame 120, 158
Bishop, Scott 211, 259
bizcillik 44, 61, 97, 232, 246
Blair, James 67, 127, 128, 132, 244, 259, 264
Blake, Richard 171, 194, 262
Board, Belinda 23, 27, 110, 111, 239
Boddy, Clive R. 140, 148, 252
Bodhi, Bhikkhu: "Sekiz Aşamalı Asil Yol: Acı Çekmenin Sonuna Giden Yol" 210, 259
bomba imha uzmanları 26-9
Book, Angela 8, 9, 10, 13, 16, 112, 216, 225, 237, 238, 240
Bravo Two Zero 153, 154, 256
Brian David Mitchell davası 141
Britanya Açık (Şampiyonası) 205
British Columbia Üniversitesi 5, 226, 262
Broadmoor Hastanesi 110
Broadmoor Hastanesi Paddock Merkezi 171, 172, 194, 257
Broadmoor Hastanesi Tehlikeli ve Ağır Kişilik Bozukluğu Ünitesi 32, 172
Brock Üniversitesi 8
Brown, John 73, 77, 100, 114, 209, 249
Buckholtz, Joshua 121, 250
Budist xviii, 210, 229
Budizm 189, 210
Bundy, Ted xvi, 8, 9, 10, 33, 223, 224

buyurganlık 44
Büyük Beşli (kişilik testi) 41, 42, 43, 47, 48, 60, 61, 211, 241
Büyük Britanya Psikopatlık Anketi 170, 257

Caldwell, Michael 257
California Teknoloji Enstitüsü 109, 248
California Üniversitesi, Berkeley 225-6, 238
California Üniversitesi, San Diego Tıp Fakültesi 14
Cambridge Bahis Oyunu 30
Cambridge Üniversitesi 174
Carnegie Mellon Üniversitesi xiii, 107, 248
Carr, Nicholas: "Okurların Hayalleri" 145, 253
Carter, Rosalynn 7, 246
Caspi, Avshalom 145, 254
Cattell, Raymond 39, 40, 240, 272
Cattell'in temel kişilik faktörü 39, 40
cazibe xviii, 10, 23, 50, 53, 86, 100, 112, 131, 171, 179, 180, 183, 184, 219
cenaze bilmecesi 35
Cenevre Sözleşmeleri 200
CEO'ların psikopatik özellikleri 110-13, 128, 170
Cerrah xvi, 11, 13, 24, 25, 43, 66, 125-6, 133, 157, 170, 213
cerrahlarda psikopatik "yeteneğin" avantajları 11-13, 24, 25
cesaret 32, 189
cezadan etkilenmeme 50
Challenger faciası 78, 218, 219
Cheng, Yawei 126, 127, 251
Christal, Raymond 40, 240
Churchill, Sir Winston 3
cinayet oranlarındaki düşüş 137
cinsel tatmin aracı olarak 261
Cleckley, Hervey 49, 50, 51, 53, 62, 63, 199, 243, 258
Cleckley'ciler 62
Clinton, Bill 45, 141
Cohen, Leonard 184, 238, 254
Colman, Andrew 79, 81, 83, 89, 90, 107
Columbia Üniversitesi 5, 21, 226, 239, 262
Cooper, Nick 124, 159, 264
Cornell Üniversitesi 21, 122, 239, 250
Costa, Paul 40
Cowell, Simon 139
Cracknell, Iain 181, 182
Craig, Michael 118, 238, 244, 249, 250, 254
Crocuta crocutra (bir benekli sırtlan türü)
Crust, Lee 185, 257
Csíkszentmihályi, Mihály 205, 210, 259

çabuk parlama 55
çocukluğun dezintegratif bozukluğu 245
çoğunluğa uyma güdüsü 77, 79, 220

"dâhilik"/ "delilik" bağlantısı xiv
Dahmer, Jeffrey xi, 8
Daily Telegraph 76, 245, 249, 253
Darwincilik 16, 34, 77, 81, 99, 100, 198, 220
Davidson, Richard 209, 211, 228, 259, 262
Davis, Steve 205, 242, 253
davranış genetiği bilimi 147
davranışçılar 62-3
dayakçı kocalarda kalp atış hızı 28,

239
dayanışma 77
De Waal, Frans 87
Dean, James 80, 86
dekompresyon tekniği 257
Delaware Üniversitesi, Weinberg Şirket Yönetimi Merkezi 141
delta dalgaları 6
Demetrioff, Sabrina 118, 226, 262
deneyime açıklık 41-2, 44, 185, 211, 232, 233
dengelilik 38
depresyon 151
deri iletkenliği 160
Descartes, René 151, 248
dışadönüklük 41-2, 43, 44, 48
DiCaprio, Leonardo 89
Dickens, Charles 212
difüzyon kas görüntüleme (DTI) 119
diğer insanlarla geçici ilişkiler kurma eğilimi 106
dikkat dağılması 114
dil: psikopatlarda kelimelerin duygusal karşılıklarının olmaması 6
Dinamik Bilişim Laboratuvarı 144
doğal seçilim 16, 89, 96, 99, 107, 149
dolandırıcılar 112, 115
Don Marquis: Archy and Mehitabel 233, 262
Donanma SEAL birlikleri 158
Donnelly, Robert 4
dopamin 121, 122
dorsolateral prefrontal korteks 125
dövüş sanatları sınavı 212
Dunbar, Robin 16, 20, 22, 238, 264
duygu yoksunluğu 50
duygusal algılama görevi 132
duygusal at gözlüğü 68
Duygusal Bölünme Testi 203, 228
duygusal empati 125, 223
duygusal sahtecilik 116
duygusal şaşırma tepkisi 228
dürtüsellik 44, 53, 55, 59, 63, 106, 121, 131, 232
düşük çatışma (kişisel) 207, 208

Edinburgh Üniversitesi 249
EEG örüntüleri 6, 50, 159, 160, 161, 162, 166, 209
Ekman, Paul 225, 226, 227, 228, 262
elektrodermal aktivite 82
Elson, Charles 141
Emory Üniversitesi 36, 184, 224, 246, 257, 262
empati yoksunluğu 23, 53, 222
epigenetik 147, 148, 254
erkek seri katiller için Kelleher Tipolojisi 261
erkekler: "negatif uzaklaşım" duyguları 237
ermişler 189, 199, 202, 203, 232
esneme bulaşıcılığı 124, 251
eşlerini dövenlerin kalp ritimleri 27, 28
Evrim Çalışmaları Merkezi, Sussex Üniversitesi 94
evrimsel psikoloji xii, 33, 107, 111
Exeter Üniversitesi 210
"Extreme Persuasion" (radyo programı) 155
Eysenck, Hans 38, 39, 240, 241

Facebook 32
faktör analizi 39, 53, 63
Falkenbach, Diana 216, 219, 260
Farkındalık 157, 165, 188-90, 191, 195, 210, 211, 232
Faschingbauer, Thomas 45, 46, 242
faydacılık 22

FBI 83, 220, 229, 230, 233, 262
Fear Factor (TV şovu) 139
Fecteau, Shirley 123, 124, 222, 224, 251
Figueredo, Aurelio 241
Financial Times 24, 239
Florida Devlet Üniversitesi 228, 262
Florida Eyalet Hapishanesi 8
fMRI (fonksiyonel manyetik rezonans görüntü) tarayıcısı 19, 29, 34, 50, 124, 126, 128, 144, 206, 220, 238, 251
"fonksiyonel psikopatlar" 128
Foot, Philippa 18, 207, 238
Forgas, Joe xiv, 236, 237
Fritzon, Katarina 23, 27, 110, 111, 239
frontal loplar 144
Frydman, Cary 109, 110, 128, 248, 249
fusiform korteks 67

Gacy, John Wayne 4, 5, 7, 8, 10, 70
Galvani, Luigi 151
galvanik deri tepkisi (GSR) 127, 160
gama ışınları 121
ganimet alma 221
"Gary Gilmore's Eyes" (şarkı) 149
genetik kod 147
genetik polimorfizm xiv
Georgia Tıp Koleji 49
Geraghty, James 11, 25
gerilla muhasebeciliği 140
Gilbert ve Sullivan (Sir W.S. Gilbert ve Sir Arthur Sullivan) xv
Gilmore, Gary 149, 255
gizli ajanlar 105, 115, 118
Goodwin, Fred "the Shred" 252
goriller: anlaşmazlık çözümleme 219, 220
Gosling, Sam 241
göz kırpma hızı 33
Gran Turismo (bilgisayar oyunu) 166, 167
Greene, Joshua 18, 19, 238, 259
Griffiths, Dai 180, 181, 182
Griskevicius, Vladas 77, 245
grup düşüncesi 78, 79, 218, 219
güç peşindeki katillerde cinsel saldırı 261
güç peşindekiler (erkek seri katil kategorisi) 261
güçlü olanın ayakta kalması 88
güdük kuyruklu şebek: anlaşmazlık çözümleme 87, 219
Güney California Üniversitesi, Los Angeles 109, 120

hâkimiyet kurma aracı olarak tecavüz 261
Häkkänen-Nyholm, Helinä 116, 250
Hancock, Jeff 122, 250
Hannibal Lecter xvi, 11, 163, 224
Hare, Robert 6, 25, 52, 53, 55, 110, 111, 116, 123, 129, 130, 132, 135, 136, 140, 145, 147, 148, 150, 161, 226, 237, 238, 239, 244, 249, 250, 251, 252, 255, 264
Harrington, Alan 149, 198, 199, 255, 258
Harris, George L. 72
Harris, Robert: The Fear Index 258
Harvard Fakülte Kulübü 141
Harvard Üniversitesi 18, 26, 141, 238, 239, 246
hedefe kilitlenme 205
hedonistler (erkek seri katil kategorisi) 261
Heilbrun, Alfred 224, 225, 262
Helsinki Üniversitesi 116, 250

Henry: Portrait of a Serial Killer (film) 223
heyecan katilleri 261
heyecan peşindelik 44, 61, 106, 111, 131
hikâye okuma 144
hipokampüs 67
Hipokrat 37, 38, 39, 240
Hipokrat'ın dört mizacı içeren kişilik modeli 37
hipotalamus 29
histerik 58, 243
Hitler, Adolf 85
Hobbes, Thomas: Leviathan 98, 138, 247
Holmes, Alexander 74, 75, 76, 100, 169
Homer Simpson 101, 125

IBM 183
Illinois Üniversitesi 39, 240
"Interstate" 40 karayolu koridoru 230
Iowa Üniversitesi 107, 248
Irak 153, 155

içe dönüklük 38
ikna kabiliyeti 10, 23, 53, 87, 105
insanları kullanma 10, 44, 50, 53, 61, 232
internet 77
İran Konsolosluğu, Londra, SAS müdahalesi (1980) 157
irkilme tepkisi 227
İskoçya Kraliyet Bankası 252
istenmeyen kiracı senaryosu 177-179
iş dünyası liderlerindeki psikopatik özellikler 23, 27
İş Dünyası Taraması 130, 131, 132
iş psikologları 40, 42, 43
itaatkârlık 44, 61

İyi Vatandaş Yasası 136
iyimser kişilik 37, 38

Jacobson, Neil ve Gottman, John: When Men Batter Women 27, 28, 239
James Bond 105, 106, 132, 231, 247
Janis, Irving 78, 79, 218, 246, 260
Japon İmparatorluk Donanması 218
Jatai arısı (Tetragonisca angustula) 93
Jobs, Steve 183, 257
John Jay Adli Hukuk Koleji 216, 260
Johnson, Dominic 249
Jonason, Peter 106, 107, 111, 112, 132, 231, 232, 247, 248
Joseph, Stephen 65, 115, 236, 237, 244, 245, 249, 254, 264, 265
Journal of Business Ethics 140, 252

Kaçınmacı 47, 48
kaçınmalı uyarıcılar 237
kadın seri katiller 261
kadın suçlular 136
kadınlar ve psikopatlık radarı 15
kadınlarda "negatif uzaklaşım" duyguları 237
kahraman nüfus 216, 217, 219
Kahramanca Düşünme Projesi 217, 260
kahve senaryosu 255
kalp atış hızı ve akapunktur 126
kandırma 106, 115, 118
kanun koruyucular: psikopatik "yeteneğin" avantajları 14, 15
Kara Dullar 261
karar verme 23, 30, 78, 79, 128-9, 193, 206, 228
Karındeşen Jack 8
Karim, Ahmed 118, 132, 151, 152, 162, 250, 256

karizma 44, 64, 110, 112, 140, 183
kasıt 256
"katıksız" psikopat 172
kaygı xiii, xv, xvii, 29, 33, 50, 62, 70, 129, 189, 198, 210, 211, 213, 217, 219
Keegan, Richard 185, 257
kendine aşırı değer biçme
Kennedy, John F. 45
Kentucky Üniversitesi 43
Kéri, Szabolcs xiv, 236
kızlar ve davranış kontrol stratejileri 237
kızların dilsel ve sosyo-duygusal becerileri 237
kibir 44, 61, 120, 123
Kiehl, Kent 34, 128, 132, 206, 207, 209, 250, 257, 259, 264
Kilise, çocuk istismarı 141
"Kim Milyoner Olmak İster" 167
kimliğini gizleme dehası xviii
King, James 142, 145, 162, 241, 252
Kipling, Rudyard 203, 204, 258
Kişilerarası Tepkisellik Endeksi 143, 253
kişilik avcıları 37-41
Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme Testi 9, 13, 14, 88, 170, 226, 237, 257
Klasen, Martin 206, 209, 259
klinik psikoloji 15, 189, 238, 258
Kobralar ile Pitbullar 28
konfor katilleri 261
Konrath, Sara 143, 253
korku teri 29, 240
Korkunç Pilot (film) 119, 120
korkusuzluk 13, 29, 33, 62, 63, 86, 87, 103, 1006, 123, 156, 171, 185-8, 195, 204, 217, 219, 232
Kouri, Jim 10, 45
kuruntu 40, 172
kuzgunların cesaretlerini sergileyerek rekabet etmeleri 246
kültürel nörobilim 147, 254
"küme" bozukluklar 172
küresel mali kriz 140

Leicester Üniversitesi 79, 246
Levenson Kişisel Beyanata Dayalı Psikopati Derecelendirme testi 88, 170, 257
Levenson, Robert 88, 170, 226, 227, 228, 257, 262
Lewinsky, Monica 141
Lilienfeld, Scott 36, 45, 46, 60, 62, 63, 64, 65, 69, 71, 103, 237, 242, 245, 257, 264
Lincoln Üniversitesi 185, 257
Loewenstein, George xiii, 108, 128, 192, 248
Londra Menkul Kıymetler Borsası 140
Long Island seri katili 230
Lord Dannat 143
Lucas, Henry Lee 222, 223, 224, 230
Lynam, Donald 43, 61, 242
Lyon, Jordon 76, 77

Machiavelli, Niccolò 85
Macquarie Üniversitesi 23, 214, 239
Madoff, Bernard 36
Magdalen Koleji 20, 197, 20
Mahatsatipatthana Sutta 210
Mahmut, Mehmet 23, 214, 215, 216, 217, 222, 224, 239, 260
Makyavelizm 106, 107
manie sans delire 49, 243 49, 243
Manson, Charles 8
MAOA (monoamin oksidaz A) 109, 128, 145, 146, 248, 249

MAOA-L 109, 248-9
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) 152
Maudsley, Robert 11
Maynard Smith, John 94
McCrae, Robert 40, 42, 240, 241, 242
McGoohan, Patrick 41
McNab, Andy 152, 153, 159, 165, 166, 167, 186, 256, 257, 265
melankolik kişilik 37, 38
Meloy, Reid 14, 15, 16, 20, 114, 238
Melville, Herman 35
mendil saklama deneyi 13
Mendota Çocuk Tedavi Merkezi 257
meslekler: İngiltere'nin en çok/en az psikopatik meslekleri 170
metanet 202, 204, 232
MI5 105
Michigan Üniversitesi: Sosyal Araştırma Enstitüsü 143, 253
migren 151
mikro ifade 117, 118, 226
Mill, John Stuart 22, 254
misyonerler (erkek seri katil kategorisi) 261
Mitchell, Brian David 141
Mitchell, Derek 203, 204, 244, 259
Miyelin 119
Moffitt, Terrie 145, 254
Morant, Philip 112, 113, 114, 202, 224
Morris, Karl 205
Morrison, Dr Helen 5, 6, 7, 10, 262, 265
Mossberg, Walt 183
motor korteks 151, 163
Moulton, Jon 24, 239
Mujica-Parodi, Lilianne 29, 30, 31, 239, 240
Mullins-Sweatt, Stephanie 60, 61, 63, 244
mükemmeliyetçilik 42, 183

Nagoya Üniversitesi, Japonya 81, 246
narsizm, narsistler 46, 47, 48, 106, 107, 143, 171, 232
NASA 25, 78, 79
Nash, John xiv
National Literacy Trust 145, 254
NBC 139
NEO Kişilik Envanteri 40, 45, 242
neuregulin geni xiv, 236
nevrotiklik 38, 41, 42, 43, 44, 107, 241
New Mexico Devlet Üniversitesi 106, 115, 128, 247
New South Wales Üniversitesi xiv, 236
Newark Havaalanı kavşağı 79
Newman, Joseph 65-71, 127, 213, 244, 245, 265
Nietzsche, Friedrich 85, 135
Nijinsky, Vaslav xiv
Nimrod Operasyonu 157
Nokia 183
Novick, Don 191
nörobilim 5, 18, 33, 109, 128, 147, 254
nöroekonomi, nöroekonomistler 248
nöro-yasa 145, 147, 254

Oahu adası, Hawaii 218
obsesif kompulsif davranış xv
odaklanma 12, 13, 23, 24, 25, 27, 28, 62, 64, 71, 120, 121, 123, 171, 179, 180, 183, 193, 195, 204, 205, 206, 213, 214, 232, 258
Ohira, Hideki 81, 82, 83, 246
Oklahoma Devlet Araştırma Bürosu 230
Oklahoma Devlet Üniversitesi 60, 230, 244

Only Fools and Horses (TV dizisi) xi
Oosthuizen, Louis 205
optimal deneyim 205, 259
orbitofrontal korteks 20, 24, 67, 108
organ nakli senaryosu 149
Orwell, George 179
Osumi, Takhiro 81, 82, 83, 246
Otistik xiv, 245
otizm xiii, 64, 245
Otoban Seri Katil Girişimi 230
Oxford Üniversitesi 16, 137, 189, 190, 197, 211, 238, 243, 258
Oxford Üniversitesi Psikiyatri Bölümü 189, 258
oyun kuramı, oyun kuramcıları xiv, 15, 33, 80, 89, 95, 107, 108, 111, 142, 247

ödül odaklılık 7
Ölüm Melekleri 261
Överkalix, İsveç çalışması 148
öz-bilinç 44
öz-disiplin 44, 61
Özel Hava Kuvvetleri (SAS) 155-161, 186
Özel Tim 86, 120, 125, 131, 132, 153, 155-161, 186
özgür irade 49, 147, 164
özgüven 27, 86, 186

Pacino, Al xvi
Page, Andrew 47, 48, 242
panik tepki 126
paranoyak 47, 172, 173
Parkinson hastalığı xix
Parma Üniversitesi 251
Patrick, Chris 41, 228, 237, 244, 260, 262, 264
Pearl Harbor saldırısı 218, 219
performansın "Altın Üçgeni" 206
periakuaduktal gri madde 126
persistence hunting 17
Petersen, Dean 86
Peterson, Lloyd 114, 249
Peterson, Margaret 114, 249
Pinel, Philippe 49, 243
Pinker, Steven, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 147, 148, 252, 265
pişmanlık duymama 10
Pizarro, David 21, 22, 239
polis: kurum içi ırkçılık 141
Porter, Stephen 116, 117, 118, 250, 265
posterior parietal korteks 19
pozitron ışıma tomografisi (PET) 121
prefrontal korteks 19, 118, 119, 125, 126, 144, 151, 164, 209
Prens Harry 153
primatlar: anlaşmazlık çözümleme 87, 246
Psikiyatri Enstitüsü, King's College, Londra 142, 145, 253
psikolojik profillendirme 23, 110
psikopat radarı 14-8
psikopata dönüştürme 150, 152, 162, 164
psikopatik kişilik 22, 42, 44, 62, 63, 90, 110, 244, 245
Psikopatik Kişilik Envanteri 63, 245
psikopatik mahkûmlarda suçun tekrarlanma oranı 55
psikopatik yelpaze 69, 232, 264
Psikopatlar 198, 255, 258
psikopatlık değerlendirme testleri 88
Psikopatlık Kontrol Listesi 52, 244
Psikotiklik 38

Quantico, Virginia 233

Rachman, Stanley 26, 27, 29, 239

Rahibe Teresa 70
Raine, Adrian 120, 238, 250
Rangel, Antonio 248
Rapoport, Anatol 96, 99
Ray, John 129, 130, 251, 264
Reagan, Ronald 78
Rees, Tim 210
Resim-kelime Stroop testi 68
Rett sendromu 245
Rhodes, Francis 73, 74, 100
Richardson, Wylie 146, 147, 254
Rilling, James 184, 257
risk 7, 11, 15, 26, 30, 31, 67, 79, 100, 108, 109, 111, 121, 122, 123, 128, 131, 185, 186, 192, 200, 217,
risk alma 31, 79, 108, 121, 128, 131, 185-6
riskten kaçınma xiii, 67, 185, 192
Rizzolatti, Giacomo 251
Robinson, Anne 139
Rogers, Colin 79, 157, 265
Roosevelt ailesi 45
Roosevelt, Franklin D. 218
Rossi, Fabrizio 7, 8, 10, 34
Rubenzer, Steven 45, 46, 242
ruhsal aydınlanma 189, 229
Rush, Benjamin 49, 243

Sacks, Oliver: Karısını Şapka Sanan Adam xiv, 236
sağ insular 108
sağ temporoparietal kavşak 152, 164, 256
sahtekârlık 55, 140
saldırganlık 38, 55, 94, 99, 128, 149, 184, 237, 246
San Diego Devlet Üniversitesi 143, 253
San Quentin maksimum güvenlikli hapishanesi 84
sanrı 172
Sao Paulo Üniversitesi 93
Saulsman, Lisa 47, 48, 242
savaş: zayiyat istatistikleri 137
"savaşçı geni" 109, 248, 254
savunmasızlık 13, 44, 225, 237
Sekiz Aşamalı Asil Yol 189, 210
Semmelweis Üniversitesi, Budapeşte xiv
seri katiller 4, 8, 10, 12, 14, 24, 45, 105, 221, 222, 223, 229, 230, 232, 261, 262
Seri Katiller Müzesi, Floransa 8, 10
seri tecavüz 55
serotonin taşıyıcı genleri 149, 255
ses frekans analizi 127
Sheffield Üniversitesi 151
Shiv, Baba 108, 109, 111, 128, 192, 248
shoshin ("yeni başlayan birinin zihni") 211
Shramana (gezgin rahip) 229
sıcak empati 19, 20
sığlık 53, 125
Sıkıysa Yakala (film) 89
sınırda kişilik bozukluğu 47, 48, 243
siber ahlak 97
Sidarta Gautama Buda 210
"sihirli değnek" sorular 36
sinirsel bozukluk 67
Smart, Elizabeth 141, 252
soğuk empati 19, 20
soğukluk 133
somatosensoriyel korteks 108, 124, 222
sorumluluk 41, 42, 43, 44, 48, 61, 130, 140, 220, 241
sorumsuzluk 27, 50, 53, 55, 59
sosyal baskınlık 217

sosyal değerlerin önemini yitirmesi 144, 147
sosyal etkilenmeler 43, 64, 96, 98, 217, 245
sosyal psikologlar 79
sözlüksel kişilik hipotezi 39
sözsüz iletişim becerileri 127
Spector, Phil 85
Speer, Nicole 144, 253
Spor 86, 141, 179, 204, 205, 206, 210
spor psikolojisi 205
sporda metanet 234
sporda performans-artırıcı ilaçlar 141
St Césaire, France 246
Stanford İşletme Enstitüsü 108
Stanford Üniversitesi 217
Steinem, Gloria 108
Stockwell Gırtlaklayıcısı 172
Stony Brook Üniversitesi 29, 239
stres 67, 68, 82, 147, 160, 217, 219
stres bağışıklığı 217, 219
suç işleme ustalık puanı 115
Suç ve Adalet Merkezi 142, 252
suçluluk duymama 45, 49, 53, 214
Sun Tzu 86, 246
Sussex Üniversitesi 93, 94
Suzuki, Shunryu 212, 260
süperior prefrontal korteks 126
süperior temporal sulkus 19, 67
süper-psikopat 13, 149
süper-uyanıklık 132-3, 197, 213
"süreç hedefi" 205

şehvet katilleri 261
Şeker Adam (film) 30
şempanzeler 86, 87, 124, 219, 241, 246
"şeref kültürü" argümanı 138, 147
Şeytanın Avukatı (film) xvi
şiddet xi, 23, 28, 32, 54, 55, 58, 64, 86, 88, 98, 122, 136, 137, 138, 141, 142, 160, 172, 177, 179, 180, 186, 188, 225, 233, 252, 257
"şirket Attila'sı" 140, 148, 252
şirket denetim analistleri 139
şizofreni xii, xiv, 18, 65, 229, 245
şizofreni ve neuregulin geni xiv
şizofreni ve yaratıcılık xiv
şizofrenide "deha"/"delilik" bağı xiii
şizofrenik yelpaze 65, 245
şizoid bozukluk 48, 243
şizotipal kişilik bozukluğu 47, 48, 65, 243

takıntı 28, 42, 47, 48, 155
Taliban 133, 153, 154
Tarihi Kişilik Araştırması Kurumu 45
Taube, Seth 140
tavır bozukluğu 54
tecavüz 4, 5, 12, 36, 51, 52, 55, 131, 141, 221, 225
tek eşlilik 220
Teksas Üniversitesi 45, 201
temporal bölge epilepsisi 200
temporal kutup 19
temporal loplar 144
temporoparietal kavşak 126, 152, 164, 255, 256
testosteron 149, 255
teta dalgaları 6
The Adverts 149, 255
The Apprentice (TV programı) 139
The Matrix (film) 95
The Prisoner (TV dizisi) 41
Theophrastus: Karakterler 48, 243
Theravada Budizmi 210
Thompson, Hunter S. 197, 233
Thomson, Judith Jarvis 18, 51, 238, 243
TIT FOR TAT 96, 97, 98, 100

Tolkien, J.R.R. 85
Toole, Ottis 222
toplum kuralları 220
Tramvay Sorusu 18-22, 51, 207, 238, 243
transkraniyel manyetik uyarım (TMS) 118, 151
Travma, Toparlanma ve Gelişim Merkezi, Nottingham Üniversitesi 115
Trier Sosyal Gerilim Testi 127, 251
trigeminal sinir 163
Trivers, Robert 98, 247
Tsoukalas, Maria 216, 219, 260
Tupes, Ernest 40, 240
Tutsak İkilemi 90, 91, 92, 94, 95, 184, 247
Tübingen Üniversitesi 118, 152, 250
Twenge, Jean 143, 253

uçak korkusu 190
Ulusal Sağlık Enstitüsü 40
Ulusal Vahşi Cinayet Analiz Merkezi 221
Ulusal Yang-Ming Üniversitesi 126, 251
Ulusal Zihin Sağlığı Enstitüsü 127
University College 203, 259
unsinat fasikülüs 119
Utah Devlet Hapishanesi 150
utanç duygusu yoksunluğu 50, 165
uyumluluk 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 61, 241, 243
uyumsal avantaj xiii, 33
uzun vadeli hedeflerin olmaması 44, 53

ültimatom oyunu 81, 83

Vahşi Suçları Anlama Programı (ViCAP) 230
Van Gogh, Vincent xiv
Vanderbilt Üniversitesi, Nashville, Tennessee
vekâleten hastalık 261
Verdi, Giuseppe xv
vicdan xvi, 59, 67, 157, 165, 193, 198
Vikingler 20, 21
Virginia Commonwealth Üniversitesi 15, 238
vizyonerler (bir erkek seri katil kategorisi) 261
Volta, Alessandro 151
vücut dili 127

Wakefield Hapishanesi 11
Waldroup, Bradley 146, 147, 254
Wall Street 136, 140, 149, 236
Whyte, William H. 78
Wilde, Oscar 169
William Brown trajedisi 73-77, 100, 209
Williams, Mark 189, 211, 258, 265
Wisconsin Üniversitesi 65, 209, 213, 259
Wuornos, Aileen 261

Yağmur Adam (film) xiii
yalan söyleme 44, 53, 54, 151, 232
yalan söyleme becerisi 118, 132
yaratıcılık xiv, 43, 65, 110, 232
yasalara uygun davranışlar: uyumsuzluk 54
Yavaş Büyüme Evresi 148
yaygın gelişim bozukluğu 245
Yedi Ölümcül Anahtar 169, 195, 257
yetkinlik 44, 61
Yorkshire Deşicisi 172
Young, Liane 152, 162, 255, 256
YouTube 32, 254

Yunanlar, antik 48
yüksek çatışma (kişisel) 207, 208

Zacks, Jeffrey 144, 253
Zald, David 122
zekâ 10, 42, 45, 50, 98, 104, 118, 165, 203, 204
Zihin Araştırma Ağı, Albuquerque 128
Zihinsel Bozukluk Tanı ve İstatistik El Kitabı 46
zihinsel sağlamlık 156, 171, 184-5, 195, 196, 219, 232
Zimbardo, Philip 217-219, 260, 265
Zollikofer, Christoph 87, 88, 137, 246
Zürih Üniversitesi 87